

Het Belfort

Het Belfort

Maandschrift

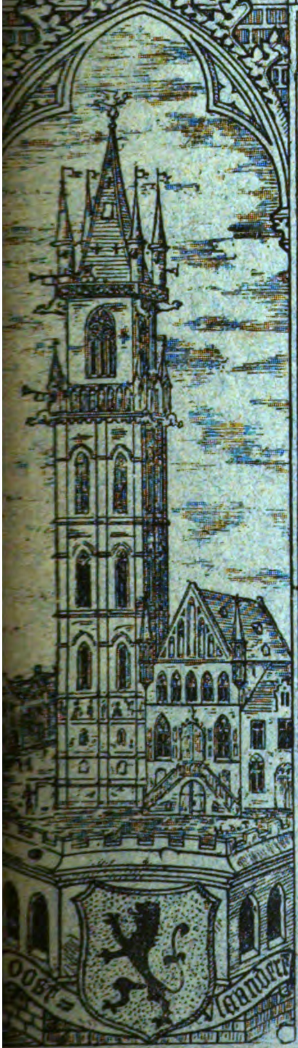
gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent

Drukkerij A. Siffer

Vertiende jaargang, 1898. Juli Nr

Davids-Fonds. — Gentsche Afdeeling.

Aan de Afdeelingen van het Davids-Fonds en andere Vlaamschgezinde Maatschappijen.

GEACHTE HEEREN,

Den 24 Juli zal te Gent eene groote feestbetooging plaats hebben om h groote feit te vieren, dat de Wetgeving in den loop dezes jaars heeft verwezenlijk de gelijkheid van Vlamingen en Walen vóór de Wet.

Het inrichtend Comiteit der betooging, waar verschillige Staatspartijen vertegenwoordigd zijn, hoopt op de bijtreding, de medewerking van al Vlaamschgezinde genootschappen. Wij, van onzen kant, durven de hoop voed dat de oproep vooral door de katholieken zal beantwoord worden. In de stoet, welke de voornaamste straten der stad zal doortrekken, behoort partij, aan welke de Taalwet in 't bijzonder te danken is, het talrijkst ve tegenwoordigd te zijn. Met fierheid mogen wij er op wijzen dat de vade der Taalwet zijn de Heeren Coremans en De Vriendt; de verslaggevers Heeren van Cauwenberghe en van Vreckem; de hoofdverdediger. de he Minister Begerem — al Katholieken! Men mag de Katholieke Vlamingen ni kunnen beschuldigen van lauwheid of onverschilligheid waar het geldt de grootsten triomf te vieren, welken de Vlaamsche Beweging sedert 1830 bee aan te teekenen.

De Gentsche Afdeeling van het Davids-Fonds richt dan een warm dringenden oproep tot de andere Afdeelingen, om, hetzij met vlag of banie hetzij met naambord, en zoo mogelijk met een muziekkorps, in den stoet verschijnen. Zij verzoekt U dringend, voor slechts een paar uren, alle politie of andere veeten van kant te stellen, en U te herinneren dat al de partije zonder onderscheid, in Kamer en Senaat, geijverd hebben om het hateli onrecht, hetwelk de Vlamingen tot heden toe te onderstaan hadden, te ni te doen. Het spreekt van zelf, dat de deelneming aan den optocht, van vlagge aller kleur, van vereenigingen welke wij op godsdienstig, maatschappelijk vaderlandsch terrein bekampen moeten, niet zal uit te leggen zijn als e omgaan met den vijand dat van den afkeer tegen diens leerstelsels en stre kingen ontwent, en allerminst als eene toetreding tot beginselen, wel onvereenigbaar zijn met deze, door de Katholieke Vlamingen beleden. Het li overigens in onze bedoeling, die echt nationaal is, ook hulde te brengen a Z. M. den Koning, door wien de Wet is bekrachtigd geworden. Zoo kan o optreden niemand tot aanstoot zijn.

Toonen wij aan onze tegenstrevers dat de Katholieke Vlamingen hun plicht beseffen. Volledigen wij het groote werk, waar al de Afdeelingen van h Davids-Fonds, al de Vlaamschgezinde Genootschappen des lands toe bijgedrage hebben, door eene oprechte deelneming aan het feest, ten einde de Fransc gezinden (eilaas! zoo talrijk in de hoofdstad van Vlaanderen) te overtuigen d zij met ons zullen moeten rekenen, op de dagen, dat voor andere grieve herstelling zal worden gevorderd.

Allen naar Gent den 24 Juli!

NAMENS HET BESTUUR:

De Secretaris, L. DE MARTEAU.

De Voorzitter, FR. DE POTTER.

De deelnemende Genootschappen worden dringend verzocht kennis te geve van hunne bijtreding aan den heer Fr. de Potter.

Hasselt.

Eeuwfeest van den Boerenkrijg.

Ter gelegenheid van het nationale Eeuwfeest van den Boerenkrijg, rich de stad Hasselt, op Zondag, 28 Augustus, **een groot festival** in voor harmonie fanfaren- en zangmaatschappijen, alsmede een **vlaggenfeest**, waaraan al hoegenaamde maatschappijen kunnen deelnemen, die vlag, banier of car bezitten. Tusschen de deelnemende maatschappijen zullen voor een bedrag v 1700 frank premiën uitgetrokken worden.

Deze feesten zullen eenen ongemeenen bijval genieten, daar deze maa schappijen tevens de beste gelegenheid hebben al de feestelijkheden van de Boerenkrijg bij te wonen.

De maatschappijen, die tot heden nog geen programma van **festival vlaggenfeest** ontvangen hebben, zullen wel doen zich onmiddellijk tot h gemeentebestuur van Hasselt te wenden, om zich bij tijds in regel te kunne stellen.

GODDELIJKE BESCHOUWINGEN (1)

VAN

zijne doorluchtige Hoogw. G.-J. WAFFELAERT, S. T. D.

BISSCHOP VAN BRUGGE

uit het latijn vervlaamscht door GUIDO GEZELLE, onder toezicht en goedkeuringe van zijne Hoogwaerdigheid.

OM zijne godswijsheid nog mildelijker meê te deelen en ruimer te verspreiden, heeft de hoogeerweerde en hooggeleerde Kerkvoogd van Brugge goedgevonden onzen beroemden dichter en taalkundige, den eerweerden Heer Guido Gezelle, te bewilligen om zijne *Meditationes theologicae* (2) te vervlaamschen, en ze aldus aan 't verstand van alle leergierige Vlamingen te brengen.

Wij waren vooraf overtuigd dat die vervlaamschinge voortreffelijk en meesterlijk ging zijn ; maar wij moeten bekennen dat zij onze verwachtinge overheerlijk te boven gaat. — Inderdaad, leest en overdenkt, en gij zult waarlijk twijfelen wat gij het meest moet bewonderen : de degelijk-

---

(1) Men schrijft in bij *Eugène Beyaert*, Boekdrukker, in de Jan Palfijnstrate, 18, te Kortrijk.

Het werk wordt verzonden bij afdeelingen van een, twee of meer vel druks, van 16 bladzijden ; ieder vel tegen 0,20 fr. Het bedrag zal, telkens na 't verzenden van twaalf vel, door 's lands boden, ten huize afgehaald worden.

(2) Verschijnende in het maandschrift *Collationes Brugenses*, gedrukt te Brugge, bij Maertens-Matthys.

heid, de zuiver- en zekerheid van de leeringe, of de schranderheid, de taalveerdigheid en de scheppingskracht van den Vertolker, of de groei- en de buigzaamheid, den rijkdom en de macht onzer moedertale.

En ja, de Vlamingen die verliefd zijn op de verhevenste en de allerzaligste, op de Vorstinne en de Koninginne aller wetenschappen, immers op godwetenschap, zullen in de *Goddelijke beschouwingen* eene heldere bronne vinden van hoogverhevene en diepgrondige, van zalvende en zielroerende, van gezonde en zaligmakende leeringe; die over God en de zaken die God aangaan behoorlijk en sierlijk willen spreken of preêken, kunnen daaruit eenen overvloedigen voorraad opdoen van echt vlaamsche, welgepaste en overschoone bewoordinge; die nog beschaamd zouden zijn over de armtierigheid onzer moedertale, en klagen dat zij geene wetenschappelijke tale en is, zullen uit dat wonderzaam gewrocht zonneklaar bewezen zien dat het Vlaamsch weêrgaloos groei- en buigzaam, rijk en machtig is, en bekwaam om allerhande denkbeelden ende wetendheden getrouwelijk weder- en uit te beelden, om alle kundewoorden stiptelijk en duidelijk te vertolken. — Neen, het Vlaamsch en is noch weekelijk noch armtierig! De Vlaming en heeft niet noodig, gelijk de Franschman, vreemde oorstoffe te gaan ontleenen of te ontstelen aan 't Latijn of het Grieksch om wetenschappelijke munte te kunnen slaan; maar hij put uit eigen bronnen, smelt en giet en smeedt eigen delfstoffe, meulent en maalt en verbakt eigen gewas, keurt en stempelt en slaat eigen munte.

Overigens is de vertalinge los ende vrij, en als 't ware een oorspronkelijk gewrocht; de schrijfwijze is eenvoudig en duidelijk, vloeiende en zwierig, krachtig en welgespierd; de bewoordinge is keurig, passende en dragende, echt en louter dietsch, immers zoo voor Hollanders, Limburgers, Brabanders en Antwerpenaars, als voor Oost- en Westvlamingen ten vollen verstaanbaar ende genietbaar.

't Is dus buiten allen twijfel dat Heer ende Meester Gezelle geheel het dietsche volk eenen nieuwen grooten dienst bewijzende is, en dat zijn baanbrekend reuzenwerk

uiterst oorbaar en nutzaam zal zijn, zoo in opzichte van godwetendheid als in opzichte van taal- en letterkunde. Daarom verdient hij niet alleenlijk de hulde van onze lofsprake en van onze gelukwenschinge, maar ook van onze innigste en rechtzinnigste dankzegginge.

Meester Gezelle beschrijft den inhoud en de verdeelinge van zijn werk in dezer voege (bl. 26) :

« Het eerste dan dat er ons te doene valt is, langs den weg der redekunde, ons redekundig vermogen zoo te werke en te wege stellen, dat wij, geholpen en geleid zijnde, eerstmaals door het eigen licht onzer rede en bij middel van de schepselen, andermaals door het bijverworven licht des geloofs en bij middel van de openbaringe of goddelijke toesprake, redekundiglijk opstijgen en henenvaren te Godewaard en tot God. — Dit zal 't eerste deel, of de eerste schakel zijn van deze onze goddelijke beschouwingen.

Nadien zullen wij, averechts om, en den weg der wezenkunde inslaande, eerst God aanschouwen, maar Hem alleene, in zijne eenige eeuwigheid, en alsof er nooit schepsel bestaan en hadde. Wij zullen gadeslaan ende waarnemen hoe God geheel de inrichtinge van al 't buiten Hem bestaande, 't zij de gewordenschappelijke, 't zij de overgewordenschappelijke *orde* of inrichtinge, in zijn eeuwig voorweten en in zijn almachtig voorbestemmen, berekt, beraamd en beschikt heeft. — Dit zal het tweede deel zijn onzer beschouwingen.

Eindelijk, en in 't derde deel, zullen wij nagaan hoe God de algeheelheid zijner goddelijk voorberaamde en voorbestemde inzichten heeft uitgewrocht en voleindigd. »

't Gebeurt soms dat onze dichtveerdige vertaalder eenige volzinnen in dicht uitboezemt. Alzoo vertolkt hij, b. v., uit den **Boek der Wijsheid** XI, 21-27; XII, (bl. 85) :

Edoch, o Heere God,
hoe geren is 't, dat wij
erkennen uw bestaan,
aanbidden u en loven
ootmoediglijk, die 't al

beneên berekt en boven,
dat 't voegende in getal,
gewichte en mate zij.

Gij, buiten alle macht,
zijt immer, meer als al
dat grootheid heeten kan
of mogendheid, almachtig;
de kracht van uwen arm,
waar is er één zoo krachtig,
die 't geen hij willens werkt
hem tegenwerken zal?

Het op- of nedergaan
eens evenaars en heeft
geen mindere achtbaarheid,
in al zijn onbeduiden,
als 's werelds ommeloop,
bij u; 't en laaft de kruiden
eer 't dageraadt, geen dauw,
of gij daar acht op geeft.

Ontfermens zijt gij vol,
die God almachtig zijt,
voor allen; al dat is
bemint gij; geene zaken
en zijnder, die gij eens
gemaakt hebt of zult maken,
die gij geen jonste en hebt,
geen liefde toegewijd.

Hoe kon dan ievers iet,
uws nillens, blijven staan,
van al dat staande blijft,
een stonde? zou het leven
niet, zonder uwen roep,
die dooden wekt, begeven?
zou al dat wezen heeft
niet wezenloos vergaan?

Gij spaart, intusschentijd,
al 't uwe en ongespaard
en laat gij niet van al
dat lief u is; vernielen
en zal de zielendief,
o minnaar van de zielen,
hetgeen gij, 's Heeren goede
en zoete geest, bewaart.

En nu nog een staaltje ondicht (bl. 58) :

« Aldus aanschouwd zijnde is, ja, de mensch waarlijk het afbeeldsel van God. Immers, zooals God de boord- en bodemlooze *alzee* is van alle wezendheid en van alle volmaaktheid, daar alle wezen- en alle volmaaktheid eerstelijk in bestond en altijd in bestaande blijft, zoo is ook het verstand van den mensch gelijk aan eene andere of tweede zee, gelijk aan eene *weêrzee*, naar dewelke, van Godswegen, al de volmaaktheden van al dat is of name draagt komen toegestroomd. »

Zoo en zoo voorts schrijft G. GEZELLE, die weêrgalooze *weêrzee* van die boord- en bodemlooze *alzee*.

Brugge, 12 *Juni* 1898. G. V. D. P.

KARDINAAL WOLSEY.

(*Vervolg van blz.* 404.)

DAT Wolsey, waar hij zijn zedelijk karakter, zijn inwendige persoonlijke vastheid moest toonen, een betreurenswaardige zwakheid aan den dag legde, blijkt te over uit de zaak van de echtscheiding van Hendrik VIII en Catharina. Wolsey is in de hem gespannen strikken gevangen.

Wij zullen hier in het kort aangeven, wat, volgens de laatste ontdekkingen, de rol was, die de kardinaal in deze hachelijke en voor hem zoo noodlottige zaak speelde, om zoo tevens den lezer een dieperen blik te kunnen laten slaan in het inwendige karakter van den kanselier.

In 1523 was er een vijandige stemming tegen Frankrijk aan het Engelsche hof en was Wolsey voor een verbond met Karel V gestemd, van wien hij het aartsbisdom Toledo hoopte te verwerven, om zoo eene schrede korter bij den Pauselijken troon te komen. Dit is voorzeker wederom een zwarte vlek op het leven van Wolsey, dat hij alles in het werk stelde om na den dood van Leo X en Adriaan VI Paus te worden en zich niet ontzag de vorsten om te koopen, om bij de pauskeuze hunne stem ten zijnen gunste uit te brengen. Ter verontschuldiging kan men hier bijbrengen, dat de meeste kardinalen in die verbijsterende tijdsomstandigheden niet anders handelden.

Overigens strekt het den kardinaal tot lof, dat hij den korten tijd, dien hij in zijn aartsbisdom doorbracht, op echt bisschoppelijke wijze besteedde.

Doch Wolsey werd door Karel teleurgesteld in zijn

verwachtingen en verkreeg het aartsbisdom Toledo niet. Nu trachtte de prelaat, om zich daarover te wreken, zijn vorst voor Frankrijk te winnen. Hendrik nam het euvel op, dat Karel den Paus gevangen genomen had en Wolsey vuurde, om staatkundige redenen, misschien ook om persoonlijke belangen, die vijandschap nog aan. Twee huwelijksplannen werden ontworpen. De tweede zoon van Frans, de hertog van Orleans, zou in het huwelijk treden met de eenige dochter van Hendrik en de koning zelve, die reeds eenigen tijd gewetenswroegingen had omtrent zijn huwelijk met Catharina van Arragon, de weduwe van zijn vroegeren broeder Arthur, zou in den echt treden met de hertogin van Alençon, de zuster van koning Frans. Over het eerste ontwerp werden onderhandelingen geopend; het tweede werd door Wolsey gevoed. Doch hier stond hem Catharina van Arragon in den weg. De Fransche onderhandelaars opperen bezwaren tegen het huwelijk van Hendrik VIII met Catharina, de weduwe van zijn broeder Arthur. Daarenboven waren alle mannelijke spruiten uit den echt van Hendrik met Catharina vroegtijdig gestorven; slechts een dochter, Maria, was in het leven gebleven. Geen wonder dus, dat het Engelsche volk gaarne den koning een nieuwen echt zag sluiten. Hendrik liet de zaak onderzoeken te Rome en Clemens VII zond op 's konings verlangen een afgezant naar Engeland, den kardinaal Campeggio, om in overleg met Wolsey de zaak te beslissen. Doch Wolsey wist niet in welke gevaarvolle omstandigheden hij zich bevond en geraakte door zijn eigen onvoorzichtigheid en niet minder door zijn eerzucht gedreven, in de mazen van het door zijn tegenstanders gelegde net verward. En hoe? Ziehier.

Een hofpartij, aan wier hoofd de hertog van Norfolk, oom van Anna Boleyn, stond, gebruikte den hartstocht van Hendrik VIII, om Wolsey, zijn bittersten vijand, in het verderf te storten. In zijne hand en die zijner partij was Anna Boleyn het geschikte werktuig, die de echtscheiding van Hendrik VIII zou verlangen en zonder dat den koning *geenszins* ter wille wilde zijn. Dan moest

Wolsey de echtscheiding uitvoeren en hierover met Rome onderhandelen. Leende zich Wolsey hiertoe, dan was het dezer partij onverschillig of Wolsey slaagde of niet. In het eerste geval zou Hendrik hem doen vallen, wijl hij het beloofde niet ten uitvoer bracht; in het tweede zou de koningin Anna Boleyn, de gezworen vijandin van Wolsey, en hare partij den kardinaal uit den weg ruimen.

Wolsey liep in de val en nam alles te baat om als gehoorzamen dienaar zijns Meesters, zich in zijn verworven stelling te handhaven. Wolsey nam die netelige zaak op zich, beloofde den koning te zullen slagen, brak hiermee de brug achter zich af en stortte zich zelf in het verderf.

Dit is voorzeker een zeer groote fout van den anders zoo staatkundigen kardinaal. Was Wolsey niet uitsluitend staatsman geweest, maar tevens Godgeleerde en Canonist, hij zou dit terstond hebben ingezien en zich voor een wissen ondergang hebben kunnen hoeden. Zeker is het, dat Wolsey tegen Hendriks gedachte van scheiding, of geen, of geen openlijk uitgesproken, tegenstand heeft gesteld. Hendriks *wil* was voldoende, om Wolsey's poging, de zaak steeds op de lange baan te schuiven, voor goed neer te slaan. In Juni 1527 toonde Hendrik dien uitdrukkelijken wil door Catharina een afzonderlijk verblijf aan te wijzen en den 1en Juli zond hij Dr. Wolman naar den kardinaal, om hem nog meer aan te wakkeren. Nu werd Wolsey bevreesd en berichtte terstond, dat niets hem zoo ter harte ging, dan de « *geheime zaak* » des konings. En in werkelijkheid beschouwde hij van nu af de echtscheiding als zijn eigen zaak uit vrees voor de onvermijdelijke gevolgen, die zij zouden hebben, zijn val. De scheiding was dan ook te dien tijde schier de eenigste bezigheid van den prelaat. In het begin van Juli wilde hij zelfs den bisschop van Rochester (Fisher), om den tuin leiden. Ja, oneerlijk en laag handelde Wolsey, toen hij bij Fisher de koningin Catharina belasterde, als zoude zij door haar ongeduld en hardvochtigheid den goeden wil des konings en de beste bedoelingen verhinderen en door mededeeling der

scheidingszaak aan anderen, alles in verwarring brengen. Maar Wolsey verried zelf zijn toeleg. Want, toen Fisher hem zijn plan openbaarde, dat hij alles der koningin onder het oog zou brengen, stelde Wolsey alles in het werk, opdat de bisschop van Rochester toch niets aan Catharina zeggen zou.

Het is waar, de kardinaal wist niet dat Anna Boleyn in de plaats van Catharina, naast Hendrik op den troon zou komen zitten; hij was steeds in de meening, dat de koning met de hertogin van Alençon in den echt wilde treden.

Zulk een huwelijk druiste toch geheel in tegen de bedoelingen van den kardinaal. Doch, toen Wolsey de zaak voor Hendrik eens op zich genomen had, dorst hij, uit vrees zich 's konings verontwaardiging op den hals te zullen halen en uit slaafsche onderworpenheid aan Hendrik, zich niet openlijk tegen zijn Meester verzetten, ja heeft hij zich zelfs niet eens van den plicht gekweten, dien hij als priester te vervullen had, om den hartstochtelijken Hendrik tegen den onvermijdelijken val te waarschuwen.

De kanselier stelde alles in het werk om te Rome de echtscheiding van Hendrik door te drijven.Clemens VII, die toen op den pauselijken troon zetelde, betoonde zich echter een waardig opvolger van diegenen zijner voorgangers, die noch door beloften noch door bedreigingen van de stipte navolging van de wetten der Kerk konden afgevoerd worden. Alles stond hij aan Hendrik toe, zoover de rechtvaardigheid het veroorloofde. Hendrik bleef echter steeds meer en meer aandringen op de nietigverklaring van zijn huwelijk met Catharina, op grond dat de wet Gods het huwelijk tusschen den zwager en de weduwe zijns broeders verbiedt. Doch deze rechtsgrond ontmoette bij den Paus een onoverwinnelijken tegenstand, zoodat de Engelsche gezanten te Rome dien eindelijk moesten laten varen. De gezanten kwamen dan wederom uit Rome terug, zonder het minste resultaat. Toch gaf Wolsey het niet op, want het gold hier, zooals hij maar

al te wel begreep, zijn eigen betrekking, wellicht zijn leven. Eerst trachtte hij de zaak nog slepende te houden, in de meening dat Hendrik misschien van gevoelen zou veranderen, zijn hartstocht bedaren en de Voorzienigheid langs hare onnaspeurlijke wegen een gunstige uitkomst zenden zou in deze netelige zaak.

Nog eens zou Gardiner door het bijbrengen van alle mogelijke gronden in Rome trachten te « dwingen ». Wolsey verlangde een « Bulla decretalis ». Zijn verklaring echter « dat zoo de Paus door de bulla decretalis eens zoude vastgesteld hebben, wat in de zaak der echtscheiding de wet was, zijn (Wolsey's) geweten gerust zoude zijn » (1), alsmede « dat hij verklaarde, innig verknocht te zijn aan zijne Majesteit en dat hij goed en bloed veil had voor zijn persoon, doch zich in de tegenwoordige omstandigheden gedwongen zag, zijnen Vorst niet meer te gehoorzamen, daar hij weldra aan God rekenschap zou moeten geven van zijne daden en daarom liever in stukken gereten en geradbraakt wilde worden, dan iets te doen wat in strijd was met het recht »; dit alles was slechts een comediespel van Wolsey, om het vertrouwen des Pausen te winnen en de « Bulla decretalis » te verkrijgen; want toen later Catharina zich wettig op den Paus beriep, verklaarde haar Wolsey « in contumaciam ». Daarenboven, zoo de kardinaal hier niet heulde met Rome, waarom beval hij dan dat deze beide verklaringen aan den Paus MOESTEN bekend gemaakt worden?

De Paus noch Campeggio vertrouwden Wolsey, en toen de « Bulla decretalis » werd toegestaan, om den kardinaal voor Hendrik te redden, mocht die Bulle niet aan Wolsey in handen gegeven worden.

Clemens VII beschuldigde dan ook in deze geheele verhandeling Wolsey van valschheid en logen (*sub eius fide se deceptum esse*) en toonde de bewijzen hiervan aan de gezanten. Ook Catharina verafschuwde den kardinaal.

(1) Vgl. Lingard.

Toen immers Campeggio en Wolsey de opdracht ontvangen hadden, zich naar Bridewell tot de koningin te begeven om haar te overreden haar beroep op den Paus in te trekken en de beslissing aan den koning over te laten, weigerde zij hun een afzonderlijk verhoor. Te midden van haar hofgezin zou zij de beide kerkvorsten ontvangen.

Na October 1528 klaagt Wolsey nog voortdurend, dat de eer des konings geschonden wordt, terwijl deze toch zulk een weldoener was. Steeds dringt de kardinaal nog aan op de bekendmaking der « Bulla decretalis » en eischt het *volstrekt onmogelijke* van den Paus. Hij voedt daarenboven den hartstocht des konings, dien hij nu voorzeker kon en moest tegengaan, daar Clemens VII getoond had, zoover te willen gaan als hij kon. Wij willen hier niet ontkennen, dat Wolsey hoegenaamd niets in het werk gesteld heeft om den dartelen, wulpschen Hendrik van zijn schandelijke plannen af te brengen. Neen, hij heeft den hartstocht van zijn Meester trachten te bedaren, maar hij heeft lang niet genoeg gedaan. Op 9 Januari 1529 schrijft de beroemde legaat Campeggio aan Salviati : « Zoover ik weet, is de kardinaal (Wolsey) tegen de scheiding; maar wees er zeker van, dat hij het niet waagt zich hierover uit te spreken of ook voor de toekomst in het openbaar daartegen op te komen; hij is gedwongen zijne meening te verbergen en grooten ijver voor de zaak zijns Meesters aan den dag te leggen. »

Nog enkele maanden voor Wolsey's dood vinden wij zijn naam nog bovenaan onder een stuk, waarin wederom de vergunning voor de echtscheiding en de voorbeeldelooze vernedering van den Pauselijken Stoel geeischt worden.

Eindelijk kwam de beslissende uitspraak uit Rome. Schoon Clemens VII van alle kanten tot toegevendheid werd aangezocht, schoon hij den afval van de Moederkerk in Engeland voorzag, aarzelt hij toch geen oogenblik om den beslissenden stap te doen. Hij vaardigt een breve uit tegen Hendrik en Anna, waarin hij hen met den kerkelijken ban bedreigde zoo zij van hun zondigen wandel niet afzagen. Doch vóór deze breve het kabinet des konings

bereikt had, had deze reeds den Gordiaanschen knoop doorgehakt en was de afval van de Moederkerk reeds besloten.

Hij, Hendrik VIII, een man, die in den blos der jeugd om zijn schitterende talenten en gaven de gunst van het volk in de hoogste mate gewonnen had en als een halfgod vereerd werd; een man, edel en koninklijk in zijne gedachten en daden, die zijn godsdienstige verplichtingen met de uiterste nauwgezetheid vervulde, op wien het Engelsche volk al zijn hoop gesteld had en van wien het de grootste verwachtingen koesterde, heeft zich door de wulpsche, geile liefde voor zulk een rampzalig schepsel als Anna Boleyn laten verleiden en is van een goedhartig, edel vorst, in een bloeddorstig en wreed tiran veranderd, die, om zijn hartstochten den vrijen teugel te laten en aan zijn schandelijke driften te kunnen voldoen, dat geloof, waarvoor hij nog kort te voren zoo fier het zwaard gehanteerd had, verloochende en zijn grootste weldoeners ter dood verwees. Dat ondervond ook kardinaal Wolsey. Hij was het slachtoffer geworden van partijzucht; hij zou het onderspit delven in den strijd tegen de partij van Anna Boleyn, die hij « de nachtraaf » placht te noemen, die door haar schel gekras in 's konings oor, hem bij haren « speelbal » in verdenking had gebracht.

Terecht legt Shakespeare hem dan ook deze woorden in den mond :

> « Ziedaar, wat mij ten bodem velde! o Cromwell
> Misleid heeft mij de koning; ik verloor
> Al wat mij glans gaf door die eene vrouw » (1).

Wolsey werd door den adel van hebzucht en aanmatiging beschuldigd. Hendrik VIII zond aanstonds de hertogen van Norfolk en Suffolk tot Wolsey om van dezen het rijkszegel op te eischen en hem 's konings bevel over te brengen, waardoor hij hem gelastte, zich naar Asher te begeven, een plaats in zijn bisdom van Win-

(1) Ibid.

chester. De kardinaal verliet zijn vorstelijk paleis in Westminster, waar hij al zijn schatten en rijkdommen achterliet. In Asher, waar hij zijn intrek nam, ontbrak hem alles, zoodat hij zich genoodzaakt zag aan den bisschop van Carlisle het noodzakelijkste ter leen te vragen. Op 18 October 1529 werd Wolsey uit Londen verbannen. In November werd hij door het gerechtshof der « King's bench » tot verbeurdverklaring zijner goederen veroordeeld, ofschoon zijn vriend Cromwell alles in het werk gesteld had, om zijn ouden beschermer te redden. Doch herhaaldelijk rezen nieuwe klachten tegen den reeds zoo diep vernederden staatsman. De landjonkers en de adel, bereid om met iedere beweging mee te gaan, die de in beslagneming der goederen van kloosters of abdijen ten doel had, afgunstige prelaten en abten en teleurgestelde ambtenaren, zij allen vonden op hun weg den grootsten slagboom in Thomas Wolsey, en stelden daarom alles in het werk den gevallen kanselier geheel en al te verdelgen. In 1530 werd hij in zijn paleis opgelicht om wegens hoogverraad, waarvan hij beschuldigd was, naar Londen in den Tower gevoerd te worden. Deze aanhouding door den hertog van Northumberland, wiens leermeester in dagen lang voorbij, de kardinaal geweest was; de geheimzinnige omstandigheden, waaronder alles plaats greep, de tranen zijner getrouwe dienaren, dit alles verscheurde de ziel van Wolsey, die op zijn reis naar de gevangenis, den 28 November 1530 in de abdij van Leicester stierf.

Het is zeker, dat Thomas Wolsey den kardinaalshoed hem door Leo X geschonken, niet altijd met eere gedragen heeft, dat hij het romeinsche purper bevlekt heeft; maar het is niet minder te ontkennen, dat hij bijwijlen door den verzengenden haat, laaghartige afgunst en fellen nijd door het slijk gehaald is. Wij kunnen niet nalaten hier eenige regels aan te halen uit een brief van Erasmus aan J. de Vergara (t. II, p. 1348).

« De kardinaal (Wolsey) heeft den koning zoo beleedigd, dat hij na van zijn goederen beroofd en uit zijn

waardigheid ontzet te zijn, niet in den kerker, maar op een landgoed in zijn eigen bisdom, door dertig bedienden of liever wachters bewaakt wordt. Zeer vele beschuldigingen zijn tegen hem ingebracht, zoodat men meent, dat hij ternauwernood de doodstraf zal ontgaan. Hij regeerde, niet de koning. *Door allen werd hij gevreesd, door weinigen, om niet te zeggen, door niemand bemind.* »

Deze enkele regels doen het karakter van den Rotterdamschen wijsgeer, dien « esprit de contradiction » beter uitkomen dan de twee lijvige boekdeelen van Burigny. Hij werpt den ontroonden minister met slijk en vuilnis in het aangezicht, wiens schitterende daden (praeclara facinora) hij gisteren nog, niet genoeg kon ophemelen en verheffen; wiens uitmuntende hoedanigheden (egregiae virtutes), wiens zachtmoedigheid en voorkomendheid (rara et inaudita comitas) hij niet genoeg kon prijzen. Gisteren nog begroette hij den kardinaal onder een storm van toejuichingen en jubelkreten, onder de zachte prikkeling der geurige vleierij, als het sieraad van het kardinalaat (decus augustissimi ordinis cardinalatii Epist. I p. 321), als den Mecaenas der wetenschap (p. 667, 568), den weldoener van Erasmus zelf (qui singulari favore Erasmum prosequitur). Nu Wolsey gevallen is, is hij in de oogen van Erasmus slechts een onbeschofte indringer, « wiens val door Salomon reeds voorzegd was, een ellendeling, geen medelijden waardig ».

Hij, Wolsey, die gisteren nog op de gouden wolken van eer en glorie, op breede wieken zich boven de aarde in den vollen stroom des lichts verhief en in verfijnde lofspraak van vleiers en laaghartige kruipers als de gloriezon van Europa werd begroet, wordt heden uit de hoogten met duizelingwekkende vaart neergeslingerd in den afgrond van kommer en ellende, waar armoede en gebrek zijn lichaam striemt en haat en miskenning zijn naam bezoedelen!

Ja, Wolsey was op de eerste plaats geroepen geweest, den koning te weerstaan, en hij buigt in slaafsche onderworpenheid op de eerste verklaring van den wellustigen vorst.

Wolsey onderdrukte den tegenstand en het tegenstreven der anderen en trachtte zelfs den grooten en hooghartigen Engelschen bisschop Fisher met de laaghartigste leugentaal en listen te bedriegen.

Is het bij dit alles, zoo vragen wij ons zelven af, is het te verwonderen, dat op zijn voorbeeld de geheele geestelijkheid in Engeland zwak en een verachtelijk kruiper van de grillige luimen van den wellustigen Hendrik was, dat ook de leeken het voorbeeld der geestelijkheid volgden en zich voegden naar den wil des konings? Had Wolsey eenigen moed bezeten, was hij een man geweest, wiens leuze het was « recht en waarheid tegen de verdrukking te verdedigen », dan zou hij niet geaarzeld hebben, evenals een Thomas Becket, een Fisher en Thomas Morus in hun tijd, zijn bloed zoo noodig te vergieten voor de verdediging eener zoo heilige, edele zaak; dan zou de geestelijkheid en de leekenwereld kracht hebben gehad zich bij hem aan te sluiten en het volk, dat het ongeluk van Catharina betreurde, zou zich bij het hoofd der Engelsche Kerk hebben aangesloten. Hij zelf zou niet meer geleden hebben dan thans en zeker zou hij de laatste dagen zijns levens niet in onmannelijke zwakheid hebben doorgebracht en het Engelsche volk niet de blinde, meegaande massa zijn geworden, die zich, om aan den ellendigen hartstocht van haar koning te voldoen, van het eeuwenoude katholieke geloof liet berooven.

Ook na zijn val heeft Wolsey zich lafhartig gedragen. In plaats van zich met het bisdom York te vergenoegen, bleef hij uitzien naar personen, die voor hem de gunst des konings zouden afsmeeken. Met recht kan dan ook van hem getuigd worden, dat « Wolsey zich een verachtelijk dienaar eener verachtelijke zaak toonde ». Kort voor hij den geest gaf, sprak hij deze gedenkwaardige woorden, waarin hij zelf zoo juist zijn eigen beeld schetste: « Helaas! had ik God met dezelfde getrouwheid gediend, als ik zulks den koning, mijn meester op aarde gedaan heb, Hij zou mij niet zoo verlaten in mijn ouderdom. Maar dit is de rechtvaardige belooning voor al mijn zwoegen voor mijn

aardschen meester, terwijl ik God vergat te dienen » Verheven, maar te laat erkende waarheid!

Bij het vormen van dit ons oordeel over het karakter, de daden en het leven van kardinaal Thomas Wolsey, maakten wij gebruik van de nieuwste onderzoekingen in de verschillende archieven, voornamelijk van die der Vaticaansche bibliotheek, alsmede van de jongste geschriften, die omtrent dit voor de geschiedenis van Engeland zoo duistere tijdvak, in den laatsten tijd het licht zagen, om zoo een onpartijdig, waar oordeel te kunnen vormen over den zoo dikwerf beschimpten en verguisden prelaat (1).

Wij sluiten deze verhandeling met die heerlijke kristallen verzen van Shakespeare, waarin hij ons in breede, machtige taal het beeld van den kardinaal penseelt:

« Deze kardinaal
Schoon laag van afkomst, was ontwijfelbaar
Reeds in de wieg tot hoogen rang bestemd.
Hij was geleerd en rijk in diepe kennis;
Zeer schrander, wijs, welsprekend, overtuigend.
Hoog, bitter, jegens wie hem niet beminden,
Maar als de zomer zacht voor wie hem eerden
Schoon onverzaad'lijk, waar 't verkrijgen gold,
. . . .
« Zijn val heeft zegen op zijn hoofd gehoopt,
Want toen, en toen eerst, voelde hij zich zelf,
En vond het zalig waarlijk klein te zijn;
En stierf — wat meer zijn ouderdom bekroont
Dan lof der menschen — in de vreeze Gods » (2).

J. K., S. J.

(1) Historisches Jahrbüch. Im Auftrage der Görresgesellschaft. Jahrg. 1888. Die Dekretale im Scheidungsprocess Heinrichs VIII Heft I 28-48; Heft II 209-250; Heft IV 609-649. München 1888.
Theologische Quartalschrift 1889. Tübingen 1889, p. 700.
Funk, Lehrbuch der Kirchengeschichte II ed. Rottenburg 1890, p. 450.
A. Knöpfler, Lehrbuch der Kirchengeschichte Freiburg 1895, p. 541.
(2) Ibid.

ANTWERPEN ONDER DE FRANSCHE REPUBLIEK (1).

WAAR men oppervlakkig eenen blik op onze eeuwe slaat, zou men niet gissen, dat zij voor ernstige studie tijd overheeft; 't is al « sarren, harrewarren met de pen en met den mond », zooals de dichter « in zijn hoeksken » luimig zingt (2); en hoe beterkoop papier en pen al is, en het druktuig rasscher rondvliegt, hoe minder kunst ook het schrijven vraagt, en de keus in pondpapier op de boekenmerkt grooter wordt. — En toch, God dank, is het edele geslacht der werkers, der wroeters nog niet uitgestorven. Meer dan ooit worden onze oude charters en vermolmde archievenkassen uitgepluisd, wordt aan de vroegere eeuwen schatting gevraagd en licht gebracht in de duisternis. Dit is verheugend, zeg ik, verheugend voor ons, Belgen, die een groot en luisterrijk verleden achter den rug hebben. Want is het uit de kennis der geschiedenis, uit het leven der voorvaderen niet, dat een volk zooals wij zijne eigene waarde leert beseffen, en tevens dat bewustzijn van zich zelf put, zoo noodzakelijk aan eene zelfstandige natie, die met eere in de rij der volkeren eene plaatse wil innemen?

(1) *Antwerpen in de XVIIIe eeuw na den Inval der Franschen*, door EDWARD POFFÉ. — Antwerpen, drukk. H. en L. Kennes, Markgravestraat, 1897.
(2) B. VAN MEURS, S. J.

Dit dacht ik al bij het doorbladeren van het laatste werk des Heeren Poffé. Een degelijk werk... Doch kent gij den schrijver zelven reeds?

Toen ik de eerste maal het genoegen had den Heere Poffé de hand te drukken, stond ik eene wijle verbluft. Ik had mij eenen man ingebeeld van rijzige gestalte en rijpen ouderdom... Ontgoocheling! Edward Poffé is pas ten halve van de 30, en is hij van Antigoon's familie niet, toch blikt er een oog uit dat levendig gelaat, zoo sprekend, zoo vinnig, dat men geen oogenblik verwonderd is, zijne boeken lezende, zulke mannelijke taal daaruit te hooren spreken. De Heer Poffé is eigenlijk geboortig van Tienen (1862), doch al is hij geen Antwerpenaar door geboorte, dan is hij het niettemin door opvoeding en verblijf, daar hij van zijne eerste dagen af met zijne ouders naar de Scheldestad verhuisde en er voortdurend wonende is. De snipperuren, welke zijne ambstbezigheden hem op het stadhuis overlaten, heeft hij met woeker benuttigd, en 't is wel de moeite weerd eenen oogslag op de reeks verdienstelijke schriften te werpen, welke hij sedert 1886 in het licht heeft gezonden.

Vervele u dit niet, vriendelijke lezer. Wij kennen al te weinig *onze* katholieke schrijvers, en, terwijl zij zoeken en zwoegen, gaan wij al te dikwijls onverschillig voorbij, om te luisteren naar het geronk, dat rondom de namen van zekere « menheeren met vele pretentie » opgaat.

In 1886 bekroonde de *Antwerpsche Maatschappij tot bescherming der dieren* Poffé's *Plichten van den Mensch jegens de Dieren.* — In 1893 schonk de Kon. Vlaamsche Academie de gouden medalie aan zijn *Antwerpen in de XVIIIe eeuw, vóór den inval der Franschen.* 't Is eene merkweerdige historische studie, van 328 bl. groot, waarvan Heer de Potter, verslaggever, getuigde : « Eene goed geschrevene verhandeling, « rijk aan bijzonderheden van allen aard, vooral met « betrekking tot de nijverheid en den koophandel der « Scheldestad. » Heer Hansen voegde erbij : « Geschied-

« kundige bijdragen, in behoorlijke taal en goeden stijl « geschreven, ...belangwekkend en verdienstelijk; » en zaliger L. Mathot : « Een ernstig werk, getuigende « van vlijt en belezenheid. » -- Het jaar naderhand gaf de Heer Poffé beurtelings uit *Beschaving en Rijkdom van Belgisch-Congo* (Heer Graaf de Ramaix staat er als medewerker bij vermeld). Het is een belangrijk werk met 54 nieuwe platen nopens den Afrikaanschen Vrijstaat opgeluisterd. Het werd bekroond met de gouden medalie in de wereldtentoonstelling van Antwerpen (1894), en insgelijks te Brussel in 1897. — Daarop volgde *De Antwerpsche Beenhouwers van de vroegste tijden tot heden*, en nog *Belgische Handel in den vreemde. Onze Kolonie, onze Bedienden, onze Scheepvaart.* — In 1895 bracht hij ter boekenmerkt *De Gilde der Antwerpsche Schoolmeesters van bij haar ontstaan tot aan hare afschaffing*.. Dit boek werd, evenals zijne oudere, van hoogerhand gewaardeerd, en, bij besluit van den 3 Januari 1896, door Minister Schollaert in de boekenlijst van de bibliotheken der kantonale conferentiën en normaalscholen opgenomen, en door besluit van den 22 April 1897 onder de prijsboeken voor 't middelbaar onderwijs gerangschikt. — In 1896 gaf de Heer Poffé uit *Eene Schipbreuk in de XVIe eeuw*, en in 1897, *De nieuwe Wet op den Tabak*, waarna ook het lijvig boekdeel van 510 blz., dat ik bij den titel van deze bijdrage vermeldde. Artikels of verhandelingen van kleiner gehalte laat ik hierbij nog onverlet...

Men zal het niet ontkennen, doch de Heer Poffé neemt met eere dan plaats, of liever, bekleedt alreede met eere eene plaats in het gilde der Vlaamsche schrijvers. Hij is nog jong, en wij verhopen, dat de Heer hem voortdurend kracht en moed zal geven, om aan de verhevene taak, welke hij op zich nam, tot het einde toe met evenveel iever als geweten te arbeiden. Het veld der geschiedenis al dieper en dieper ontginnen, wat schoon, wat edel werk! Ondersteune hem daarin de oprechte waardeering zijner taal- en stamgenooten!

Zijn *Antwerpen in de XVIIIe eeuw na den Inval der Franschen* wordt in twee hoofddeelen gesplitst. Het eerste, dat hij in zeven hoofdstukken onderverdeelt, beslaat 147 bladzijden, en vangt aan met de vrage : *Wie bestuurde de stad?* Het antwoord moge verwonderen hem die er nog niet op nadacht : « In geen « land ter wereld biedt de plaatselijke geschiedenis een « zoo zonderling en wraakroepend feit te aanschouwen, « als dat, welk wij te Antwerpen hebben aan te stippen « tijdens het republikeinsch bewind, wanneer, bij elke « plundering, bij elke vervolging, bij elk bevel tot « verraad of inbraak, *één enkel man* elke zaak beredderde, zich *overal en in alles* wist te doen gelden, « de kleinste nietigheden en de grootste schanddaden « als alledaagschheden behandelde, *zeven jaar alleen « de stad bestuurde*, zijne ambtgenooten afstelde of aan« klaagde, zich zelven steeds bewierrookte, en meer dan « eens aan de verachting van het volk werd prijsge« geven. Die man was *Simon-Pierre Dargonne*, den « 2 October 1749 te Dieppe, in Normandië geboren, « zoon van den tandentrekker Pierre... » — Die tandentrekkerszoon beweerde in zijnen ouden dag niettemin, dat hij van adellijken bloede was! O die stugge *citoyens!* Wat er ook van zij, « hij ontving eene « verzorgde opvoeding. Althans in zijne taal voerde hij « met gemak en zwier de pen; hij was muzikant, een « afgericht danser, en zelfs dorst hij de teekenstift, het « palet en de penseelen aanvatten om landschappen te « maken. ».... Maar denkelijk was het een geschandvlekte kerel, daar hij noodig achtte de mom aan te trekken, toen hij zich te Antwerpen vestigde : In de poortersboeken liet hij zich aanteekenen : « 22 April « 1772, Peeter Simon Gautier, geboren te Dieppe, in « Normandië, dansmeester. »

Jammer dat onze brave Sinjoren hunne deuren zoo gauw voor dien vreemden *dansmeester* openzetten! 't Schijnt inderdaad dat bemiddelde en adellijke familiën op zijne muziek- en danslessen fel uit waren! Hij zal hun

later een anderen dans leeren!... O spotternij!... Heer Poffé besluit dit hoofdstuk : « Op kunstgebied was Dar-« gonne een oneerlijk ambtenaar, en het blijkt bovendien, « dat hij een hatelijk, haatdragend, verdrukkend karakter « bezat, en er zich op toelegde zijne meesters te streelen « en zijne minderen te kwellen uit godsdiensthaat en « rassennijd!... » — De vraag nu, of de Republiek ooit andere ambtenaars alhier bezoldigde!

Het 2e hoofdstuk behandelt de jaren 1792-94. In Frankrijk was de omwenteling uitgeborsten, en in België, waar men het Oostenrijksch beheer met zijne kronkelwegen en dubbelzinnigheden moede was, zag men onrustig uit of van nergens beterschap zou opdagen. De lagere volksklasse, gelijk overal en te allen tijde al te licht gebeurt, liet zich door holklinkende woorden en ijdele beloften verleiden; doch « wat hier verbazing verwekte, » zegt de Heer Poffé, bl. 12, « was het gedrag « van geestelijken en rijken, die meer genegenheid voor « Frankrijk dan voor Oostenrijk betoonden en talrijke « misnoegde vluchtelingen uit het prinsdom Luik naar « Frankrijks hoofdstad lokten, waar zij het comiteit van « Parijs stichtten ter aanwerving van Belgische soldaten. » En toen later veldheer La Marlière voor de poorten der Scheldestad lag, antwoordde het Magistraat hem, « dat « het bereid was de stadssleutels te overhandigen waar « en wanneer zulks den veldoverste believen zou, » er bijvoegende (ongehoord!) : « Met dankbaarheid aanvaarden « wij dit bewijs van de welwillendheid der Fransche « Republiek ». Stippen wij hier nochtans de schoone woorden aan, die de stadspensionaris Bom niet aarzelde uit te spreken : « Wij hebben, » zeide de redenaar, « eenen godsdienst en eene grondwet, die ons duurbaar « zijn; gelieve ons die te behouden, want aan onze « voorvaderen en aan ons brachten zij geluk bij, zoolang « zij geëerbiedigd werden ». — Hadde men geene andere bewijzen, o! die woorden alleen zouden volstaan, om ons te overtuigen, dat onze vaderen zich teenenmaal over de strekking en de geheime inzichten der Franschen

misgrepen. Eilaas! zij zouden alras door zulke bloedige ondervinding hun ongelijk moeten erkennen! En zij erkenden het, ja, doch wat baatte het dan nog? Eene wijl mocht het vaderland, na de nederlaag der Republikeinen te Neerwinden vrij herademen, en de schimpliedjes, welke den vluchtenden Sansculot toen achternaklonken, bewijzen hoe diep de Vlaming hem in zijn herte droeg. Ik schrijf er eenige af van die welke de Heer Poffé mededeelt. De *Carmagnole des Sans-Culottes* luidde als volgt :

« Un certain jour j'examinais
Tous les sans-culottes français :
Leur sinistre figure
Fait honte à la nature.
Ah! les singuliers drôles!
Chassons-les donc! (*bis*)
Ils ont tous la vérole!
Chassons-les donc du canton! »

En in de nieuwe *Marseillaise* :

« Fondateurs d'une république,
Reportez votre liberté!
Chaque habitant de la Belgique
Pour jamais en est dégoûté (*bis*).
Laissez-nous la douce habitude
De nos fers et de nos ducats;
Nous préférons aux assignats
Le charme de la « servitude »!
Au diable, citoyens! Montrez-nous les talons!
Allons, allons,
Loin de ces lieux portez vos guenillons! »

En al gaan de jaarschriftjes wel maar mank, hoe diep toch ziet ge er de afgekeerdheid voor de Franschen in liggen!

« God zij gedankt!
De Fransche luizen gaan verhuizen! »

God zij gedankt!
Zij staan op hunnen ondergang!
De conventie van die goddeloozen
Zullen voor ons geen wet meer voozen!
God zij gedankt! »

Men mocht echter niet zeer lang zingen. De Franschen zegepraalden te Fleurus op den 26 Juni 1794. En oordeelt wat voor volk nu overal indrong. Heer Poffé haalt een uittreksel aan van een handschrift uit die dagen, waarin spraak is van den tweeden intocht der Franschen in Antwerpen : « Daer waeren van « stadswege, om den Franschen generael *Souham* (eenen « smid geweest hebbende) te gaen complimenteeren, « gecommitteert de heeren binnenborgemeester Borre- « kens, oud-borgemeester Lunden en den pensionaris « Cuylen; sy wirden *met veel beleefdheyd en vloeken* « onthaelt; hy was gelogeert in 't huys van Roose op « de Meir, en als hy dese deputatie ontving, had hy « den selven japon van wylen den heer Roose aenge- « daen; ja, men versekert my, dat hy veel kleederen « van mevrouw Roose voor syne juffrouw heeft mede- « genomen.... Zulk volk was de overheyd! Denk wat « men daervan verwachten mach! »

Het zoude onze aanteekeningen al te zeer doen uitdijen, moesten wij nu den Heer Poffé volgen in het aanstippen der gewelddadigheden, die tegen eigendom en vrijheid, tegen adel, priesterschap en volk gepleegd werden. Men moet dit lezen. Dit echter willen wij uit dees hoofdstuk nog aanhalen, dat « het gevoel van eigen- « waarde, de edele zucht naar wettige wraak bij ons volk « niet teenemaal uitgedoofd was : Zulks bewijst ons « het feit, dat gebeurde in den nacht van 14 op 15 « October, wanneer de Fransche vlag, wapperende boven « den ingang der crimineele rechtbank, in de Lange « Gasthuisstraat, afgerukt werd, zonder dat men ooit « geweten heeft wie de dader was, alhoewel eene premie « van 3000 livres uitgeloofd werd voor den ontdekker « van den stoutmoedigen franschhater. » De Heer Poffé heeft gelijk aan dit feit en dergelijke andere belang te hechten; zij leeren ons in welken toestand de gemoederen verkeerden, wat ons volk namelijk dacht en beraamde, wat het van stonden aan zelfs zou uitgevoerd hebben, hadde de overmacht des vijands het met geene onmacht geslagen.

Stappen wij over tot het 3e hoofdstuk : 1795. Een bitter jaar, en, eilaas! het zal het laatste niet wezen. Voor Antwerpen begon het met allerlei afpersingen, in den name der Republiek gedaan, — en, wat maar al te zeer over het hoofd gezien en geloochend wordt, de volksklasse leed wreed ten gevolge der republikeinsche wetgeving. Doch waren de Franschen dan niet opgedaagd om het *volk* te verlossen! O die bluffende hansworsten!... Oordeelt over de toen heerschende weelde : « Was de ellende groot onder het volk, even zoo « streng heerschte zij onder de dieren; op de stra- « ten vond men niet zelden de paarden dood liggen; « duizenden bezweken bij gebrek aan voedsel, en de « overlevenden werden door harteloozе soldaten geschopt « en geslaan dat het een gruwel was.. » — Dit belette niet, dat de Fransche bullebakken feest op feest vierden. Was het wellicht om 's volks gedachten van dien hopeloozen toestand af te trekken? Hertelooze spotternij : men deed de rampzaligen zingen met den doodsreutel in de keel! De hatelijke « rekwisitiën » waar de burgerij, ja zelfs de geringe burgerij, meê geplaagd werd, overtreffen alle denkbeeld. En voegt daar het opdringen der assignaten bij. « Een assignaat van 100 fr., geldende « 45 frank 18 sols en 4 deniers gedurende de eerste tien « dagen van Juli 1794, was nog 2 sols en 4 deniers « waard op het einde van Maart 1796! » — « Op den « hoop toe werd er op stoutmoedige wijze in de huizen « geplunderd; zwartgemaakte schelmen maakten zich « van de lieden meester, mishandelden en stolen zonder « het minste spoor achter te laten. In de velden ging « het even zoo erg : daar sneden des nachts de hon- « gerige stedelingen den oogst af en trachtten aldus, in « de stad gekomen, aan hunnen nooddruft te voldoen. « Het was de regeeringloosheid, de toomlooze losban- « digheid in al hare akelige overheersching (bl. 53). »

Den 8 October vermeldden de klokken het blijde nieuws, dat, krachtens de wet van den 1n voorgaande, de Nederlanden en Luik voor goed met Frankrijk ver-

eenigd waren. Blijde nieuws! Of er gejubeld werd! Maar door wie?... De kwakkeltjes vlogen daarom toch niet gebraden in den mond, o neen! In het begin van December '95 « drong nogmaals het volk binnen het « het stadhuis, spreidde daar zijne armoede ten toon, « en dreigde den ambtenaar Wauters en dezes mede- « gezellen den eenen na den anderen van hunnen zetel « te rukken, indien er geene middelen geschaft werden « om de armoede te keer te gaan. » — « In de gevange- « nis, » zoo schrijft Dargonne, « zuchten een twintigtal « schier levenlooze, half naakte schimmen in zaaltjes « van vijftien voet lengte op acht voet breedte, uitge- « put door den honger en verknaagd door het onge- « dierte » (bl. 60).

Zoo sukkelde men het jaar 1796 in. Verbeteren deed de toestand niet. Het jaar te voren alreeds had Dargonne, « om het volk tot het dragen der Fransche « kokarde te dwingen, aan hoogerhand den raad gegeven « de hoofddeksels onzer wederspannige inwoners te doen « afrukken. Thans had deze raadgeving de droevigste « gevolgen, de soldaten grepen hun geweer bij den « loop en sloegen aldus, met de kolf, het hoofd der « arme lieden in.... » In den schouwburg mocht men geene andere dan Fransche liederen zingen, en die voor het gerecht geen Fransch verstond, wierd voor een « imbécile » uitgekreten. Tot de arme liedjeszangers op de straat moest men plagen : zij mochten geene andere dan zangen tot verheerlijking der Republiek aanleeren! Doch ondanks al die knevelarijen, smeulde er nog eigenliefde in den boezem van het geteisterde volk. Dit blijkt o. a. uit hetgeen er bij het feest der Bastilje gebeurde : « Op het oogenblik dat de vlammen de kenteekens van « het koningdom verslonden, trokken eenige burgers, « bedienden nog al, de vrijheidsmuts van het hoofd « der godin van de vrijheid en smeten ze in het vuur. » Opschudding! doch de daders lieten er zich niet fel door afschrikken, en 's namiddags wandelden zij gewapend door de straten! (bl. 77). Ook de schoolmeesters

van Antwerpen weigerden aan het feest van den 10 Augustus meê te werken, en zagen liever van hun ambt af dan den Republikein uit te hangen. Doch de kokardedracht, hoe verliep het daarmeê? Dargonne « klaagde « er over, dat de enkele vrouwen, die dit onderschei- « dingsteeken droegen, er eenen breeden zwarten sluier « over heensloegen, of het onder de plooien van hunnen « halsdoek bedekten, « alsof » schreef hij, « dit teeken « van roem, dat de Franschen door gansch het verbaasd « Europa weten te doen eerbiedigen, hen kon onteeren « (bl. 78). » 's Mans klachten en geweld vermochten echter niet veel op het hert der burgers; zijne « plak- « katen werden bij elke gelegenheid van de muren van « het stadhuis afgerukt, en Dargonne moest, om daaraan « paal en perk te stellen, een paar traliekassen laten « maken (bl. 83). »

Nietige feiten! zal men opwerpen. Het zij zoo; maar in de studie van het volkskarakter hebben nietige feiten groote waarde. Dit heeft de Heer Poffé verstaan, en wij bedanken hem die nietige feiten te hebben geboekt. Voegt daarbij, dat onze gilden en ambachten immer nog voortgingen heftigen tegenstand te bieden tegen het republikeinsch beheer, hetwelk hunne eigendommen met altijd stijgende schraapzucht beloerde. Zij zullen echter den kop moeten bukken voor het geweld, evenals de priesters, wier boeien al vaster en vaster werden toegehaald, en voor wie men de vervoerkarren aan 't bereiden was « Geen godsdienst, geene vrijheid meer » — zoo besluit Heer Poffé dit hoofdstuk, — « daarmede eindigde « het ongelukkige jaar, de stad latende liggen, gelijk « een graf zoo stil, waarop de vlokkige sneeuw dons « van leliën liet neerdwarrelen. »

Het 5e kapittel, handelende over 1797, begint met een meldensweerdig feit. De Fransche overheerscher wou weten, « of inderdaad de burgers, zooals werd beweerd, « zich van de Republiek afwendden. Op het stadhuis « hield men er dan een *candidaat-register* op na, dat « is, een boek waarin al de burgers, welke een ambt « in het bestuur betrachtten, uit eigen beweging naam

« en woonplaats zouden aanteekenen. Geen enkel fat-
« soenlijk stadgenoot bood zich aan. » En hierbij dient nog aangehaald, dat « in Raadzitting van den 2 Maart « vijf stadhuisklerken berispt werden, omdat zij het « Fransch bestuur hadden gesmaad, klaar bewijs, dat « zelfs de bedienden geen zin hadden in de Fransche « dweepzucht ». Hadde 't volk maar het mes op de keel niet gehad!...

Doch waar hielden de Republikeinen zich nu mede onledig? Als uitgehongerde gieren vielen zij destijds op het kerke- en kloostergoed. Edoch, al scharrelden zij bij en versjachelden zij alles wat maar tilbaar was, toch vonden zij noch lust noch tijd, om de werklieden te betalen, die hen hadden bijgestaan in het verjagen der kloosterlingen. « In één jaar tijds, » dus verhaalt de Heer Poffé, « verkocht de Republiek, naar wij konden « berekenen, in onze stad en omstreken alleen, voor « meer dan vier en dertig millioen livres van die aan- « geslagen goederen.... De St-Walburgiskerk, eene der « oudste van het land, werd tot stapelhuis gebezigd; « het Predikheerenklooster voor 320.000 fr. en de « Augustijnenkerk voor 107.000 fr. verkocht; de Huide- « vetterskapel tot hooimagazijn ingericht; het klooster « der Karmelieten verkocht voor 270.500 en de St. « Michielsabdij voor 1.100.000 fr. De marmeren kolom- « men onzer tempels zouden in het vervolg dienen « tot modellen of bij de versiering van openbare gebou- « wen; kerksieraden werden tegen eenen spotprijs ten « beste gegeven; de groote schilderij van Quellin werd « in stukken gesneden en naar de *École spéciale* ge- « stuurd; de kloosters die niet tot bergplaats van « koopwaren of tot huisvesting van tollenaars waren « ingericht, werden tot peerdenstallen herschapen en op « schaamtelooze wijze bevuild en verwoest » (bl. 106).

Dit was een begin. Eerlang zou 't er nog baldadiger toegaan, zoodra de priester, opgeroepen om een goddeloozen eed af te leggen, verklaren zou, dat men eer aan God en zijn geweten dan aan de menschen moet

gehoorzamen. Vrome priesterschap, waar de helsche woede der Sansculotten op afschampte!

Het jaar 1798 voorspelde dan weinig goeds. « Het « feit alleen, dat alle drie maanden de namen onzer « afwezige medeburgers aan de kaak werden gesteld en « hunne goederen met al het overige verkocht; dat het « Magistraat dagelijks schijnschoone beslissingen moest « nemen om de bedienden, welke om de betaling hunner « jaarwedden smeekten, tot zwijgen te brengen; dat onze « gilden en ambachten tot zelfs hun huishoudelijk gerief « in handen der Franschen moesten leveren, — dit alles « kenmerkt naar behooren den droevigen toestand onzer « stadgenooten » in dien tijd.

Op verbetering viel echter niet te denken. 1798 is het eerste jaar der loting, der zoogezeide bloedwet, die door gansch Vlaamsch-België de woede des volks deed uitbersten. — Nam Antwerpen deel aan den *Boerenkrijg?* Men weet dat eene afdeeling der *Jongens* het Vlaamsch-Hoofd belegerde. « De zonen der Scheldestad, » schrijft de Heer Poffé, bl. 124, « hielpen flink mede, te oordeelen « naar de angstig rondgestuurde bevelen, waarmede ons « bestuur zich bezig hield. Van uit hunne vergaderzaal « *de Gulden Hand*, gelegen in de St.-Antoniusstraat, « waren de Antwerpsche jongelingen, in stede van het « Fransche leger te gaan vergrooten, in de naburige « dorpen de manhaftige rangen gaan versterken, welke, « tot roem van onzen landaard, den *Boerenkrijg*, schier « een jaar lang, zouden volhouden. » — Wat er ook van zij, in Antwerpen zelf waagde men niet het vuur aan het poeder te steken. De stad bleef tamelijk rustig, verdrukt gelijk zij lag onder den hiel der Fransche overmacht. Middelerwijl werd de vervolging tegen de priesters met den dag al vinniger en bloediger. Enkel 43 op de 1070 hadden in het departement den verboden eed gezworen; dit was weinig, en nog, hoe en waarom hadden die 43 aldus gehandeld? Hadden zij gehoopt de kerken daardoor te sparen, hunne medebroeders in het priesterschap ter hulp te komen en de Republi-

keinen hun hert te winnen? Bittere teleurstelling! De prachtige O. L. V.-kerk werd zelve eene wijl bedreigd. Zij stond op verkocht te worden, en Dargonne, al heeft men wel eens beweerd, dat hij ijverde om haar te sparen, Dargonne dreigde zelfs, « dat hij, indien gemelde kerk « niet werd vernietigd, ze herscheppen zou in een « museum, en daarom riep hij uit : Zie eens welken « dienst wij daardoor aan de rede en de kunst zouden « bewijzen! » (bl. 132.) — Hoe de Fransche wandalen in den prachtigen tempel huishielden, kan men opmaken uit een schrijven van d'Herbouville, die op den 3 Meert prefekt van het departement der Beide-Nethen genoemd werd. « Hij zelf verhaalt ons » — ik bezig Heer Poffé's woorden — « door welken smartelijken indruk « hij werd aangedaan, toen hij dien trotschen bouw « inwendig ging bezichtigen, en door welk afschuwelijk « tooneel van verwoesting hij werd getroffen. De brokken « van standbeelden en altaren lagen in den geheelen beuk « tot verscheidene voeten hoog opgestapeld. Sidderend « stapte men heen over dezen gruishoop van karreelen, « steen en marmer, doormengd met de gebeenten der « lijken, welke de Fransche roovers uit de grafsteden « hadden gehaald, nadat zij al de zerken hadden aan « stukken geslagen ».... De boeven der 16e eeuw hadden niet erger gehandeld. En zeggen, dat niet ééne stad, maar bijna alle steden en vlekken even barbaars onteerd en verwoest werden! dat het gansche vaderland jaren lang onder de klauwen dier zelfde schurken en dieven lag te zieltogen.

Doch staan wij er niet langer bij stil.

« De stedelingen lagen aan boeien gekluisterd, de « boeren vochten als leeuwen. » Met die woorden begint de schrijver zijn verslag over 1799-1800; en hij gaat aldus voort : « Maar de gelatenheid, de rillige « kalmte van onze stadsgenooten had ook hare waarde. « Zij boden geen weerstand met het geweer noch met « hun geld, want de wapens waren geborgen en « het geld was geroofd of werd door steeds nieuwe

« belastingen afgepraamd : neen, enkel door hunne « houding, door hunne gehechtheid aan 'tgene hun « geen dwingeland kon ontstelen, hunnen landaard, « hunne eigen zeden, toonden zij zich vastberaden, « hardnekkig, onverwinbaar. Wat sommige plakkaten « of schrijvers ook beweren, als zouden langzamerhand « eenige Fransche gebruiken hier zijn aangenomen « geworden, deze stelling is onhoudbaar tegenover de « klachten, die in de brieven van Dargonne den toe- « stand ophelderen. Men werkte op den republikeinschen « rustdag, men stoorde zich aan geene bevelen hoege- « naamd, berustende in de toekomst en elkander steu- « nende waar de nood te nijdig neep. » (bl. 134.) Het ging er zooals Dargonne schreef : « De kwade geest « van vroeger heerscht hier nog altijd even zeer. » En wij antwoorden daarop : God dank! — Hier echter weiden wij niet verder meer uit. Nadere inlichtingen zoeke men bij den Heer Poffé op... Met het optreden der consuls begonnen allengskens de zaken eenen anderen draai te krijgen, en toen Napoleon zijn ijzeren arm uitstak, verstierven, « de driftige uitboezemingen van weleer » op de lippen der Republikeinen : zij « bogen in het « stof voor hunnen keizerlijken alleenheerscher en zijne « burgerlijke lijst van 25 millioen 's jaars! » — Daarmede eindigt de schrijver het eerste deel van zijn boek.

Het tweede deel bevat niets anders dan « bijlagen, « gevonden in de rijke archieven van de stad, het « hoofdbestuur en verschillige gemeenten der provincie « Antwerpen, zoowel in losse pakken als in bundels, « registers, schrijfboeken en ongekende nota's ».

Dat dit gedeelte van Poffé's werk, ruim 350 bladz. beslaande, hoog belang oplevert, laat het opschrift zelf al dadelijk vermoeden. Zij bijgevoegd, dat die stukken zoo maar 600 in getal zijn! Hun inhoud staat telkens *in margine* aangeduid... Doch, waarom het niet gezeid? dit bevredigt mij niet. Hoe lijvig het boekdeel ook weze, ik hadde, om den wille der klaarheid, er nog eene uitvoerige inhoudstafel bijgewild. Dat vergemakkelijkt zoozeer het zoeken en helpt ons zooveel tijd, — zulken

kostelijken tijd, — uitsparen. En zou dat niet in rekening mogen komen? Ik meen het wel. — Die bijlagen staan in den oorspronkelijken tekst, dus in het Fransch, opgenomen en gerangschikt volgens tijdsorde. De eerste is op den 27 Thermidor jaar 2 (14 Aug. 1794) gedagteekend. Dargonne beveelt aan burger Gruytters, dat hij voor de aria's op den beiaard moet zorgen; voor de ure neme hij het *Hymne des Marseillais*, voor de halve uur *Ça ira*, en vóor het kwart *la Carmagnole*, « et cela dans le plus court délai! » De laatste, de 600e bijlage draagt den datum van 9 Messidor, jaar 8 (28 Juni 1800). Dargonne doet den Prefekt er in kond, dat de schuld der stad Antwerpen boven de 18,000.000 fr. beloopt!

Wat den vorm, waarin die officiëele stukken opgesteld zijn, betreft, zij zijn, zoo 't een als 't ander, altemaal geschoeid op den republikeinschen leest, bluffers-taal van 't begin tot het einde : 't is de dwingeland die spreekt, die gebiedt, die bedreigt, die grinnikend spot in zijnen verwaanden overmoed met een arm ontzenuwd volk. Wat zijn die stukken leerrijk en kostbaar! Groot de dienst, welken de Heer Poffé ons bewezen heeft met ze onder het stof uit te halen en onder de oogen van het lezend en studeerend publiek te leggen!

Al te uitgebreid is nu reeds mijn overzicht van 's schrijvers uitgave, om nog nadere melding van deze of gene opgenomen oorkonde te maken. Den wakkeren en onvermoeibaren wroeter zij dank en hulde om zijnen reuzenarbeid; beide heeft hij te recht verdiend.

Weze ondertusschen zijn werken voor ons niet verloren! Strekke de geschiedenis die hij vóor ons spreken doet, strekke zij ons volk tot les en onderricht! Meer dan ooit dient heden onthouden wat F. dela Mennais eens schreef : *Le passé est comme une lampe placée à l'entrée de l'avenir, pour dissiper une partie des ténèbres qui le couvrent.*

Kanunnik J. MUYLDERMANS.

Mechelen, 23 *Meert* 1898.

AAN DEN EERWEERDEN HEER

RICHARD VERSCHAFFELT,

BEWAKER IN St.-GREGORIUSGESTICHT TE LEDEBERG-GENT,
TER GELEGENHEID ZIJNER EERSTE H. MIS.

Op uwe jonge levensbaan
Door lentelucht en 't balsemmengelen
Van lachend kruid, en bloei, en blaân,
Liet God, de goede Heer, zijne Engelen
Een zonn'ge rij van dagen leên
Vol glans, en goud, en heerlijkheên;

En telkens als de morgenstond,
Gekroond met nieuwe gunstenstralen,
U zijnen groet, zijn heilwensch zond,
Kwam juichend uit de hemelzalen
Een blij gezang volzoet en zacht,
Dat de aarde in vreugd, in geestdrift bracht.

Doch schooner dan wel eens te voor
En meer verruk'lijk duizend keeren,
Klonk heden 't lied van 't Englenkoor,
Dat bij den zonnentroon des Heeren
D'oneindig zachten, zoeten lach
Begroette van *dees* schoonen dag;

Dees schoonen dag van zaligheid,
Die d'eerst' van al uw levensdagen,
Na woorden door uw mond gezeid,
Uw ving'ren mocht den Heer zien dragen,
Die d'aardbol in de ruimte houdt
En al wat roert, of 't licht aanschouwt;

Dees schoonen dag, die, als een blad
Uit hagelblanke zij geweven,
Van lief gebloemte en kunst omvat,
Uw rijke toekomst houdt geschreven
In staven, blinkend als de glans
Van rijkgekleurden morgentrans;

En zoet voorzeggend — dat een rij
Van jongelingen onervaren,
In duizendtal, aan uw gelei',
Hun onbezweken kracht zal gâren
In wetenschappen, kunst en deugd,
In heil, en vrede, en hemelvreugd;

— En dat op elken uchtendstond
Het volk in menigt' toegedrongen,
Bij wien uw werking ingang vond,
Het Offerlam, uit hert en longen,
Hun liefde en hulde als blij geschal
Van Serafijnen bieden zal;

— En dat uw woorden balsemzoet,
Uw leer op 't volk zal nederdalen,
Als 't weem'len van den zonnegloed
In 't licht der gouden hemelstralen,
Die 't groene veld in bloei doen staan
En allentheen met vruchten laân;

— En dat, door 't Heilig Sacrament
Van boet en rouw, uw vurig streven
Miljoenen zielen 't zoet der Lent'
Zal smaken doen van 't zuiver leven
Op 't lichtend, enge kronkelpad
Dat leidt naar d'eeuw'gen Zomerschat;

— En dat uw heil'ge priesterhand
Op elke wond' zal balsem spreiden,
Voor elke smert, in allen stand,
En heul en troost zal binnenleiden,
En duizendduizend 't blij genot
Meêdeelen van den dienst van God...

Wel hem! wien zulke toekomst wacht!
Wel hem! wien 't koor der hemellingen,
Getroond waar eeuw'ge vreugde lacht,
Zal dank en eeuw'gen lof toezingen,
Gedost met 't kleed der priesterdeugd,
Gekroond met d'eeuw'gen glans der jeugd!

En glorie zij den grooten God,
In dankgezang en eeuwig loven,
Die koningskroon, en sterrenrot
En zonneluister laat verdooven
Door de ongemeten heerlijkheid
Op 't Priesterdom ten toon gespreid.

A. VAN HEUVERSWIJN.

Ledeberg, den 6 in Zomermaand 1898.

THOMAS EDWARD.

(Vervolg.)

In het voorgaande nummer lieten wij den braven eerlijken Edward als verpletterd onder den ongelukkigen uitslag zijner tentoonstelling te Aberdeen, waar hij aan zijne schuldeischers zijne kostelijke verzameling prijs moest geven. Deze ramp scheen hem den moed benomen te hebben, en eenen ruimen tijd zag hij naar niets om dan zijne beroepsbezigheden,

Hoe Edward schrijver werd.

Zoodra de zomer daar was, werd hij van zijne oude drift tot de natuur onweerstaanbaar weder aangegrepen en hernam hij gansch zijne levenswijze van vroeger, met zulke vlijt en zulk goed gevolg, dat hij op vier jaar tijd zijn smertelijk verlies van Aberdeen bijna hersteld had en weder in bezit was van eene heerlijke verzameling van allerhande dieren.

Het was omtrent dien tijd dat hij eenige boeken van natuurlijke geschiedenis in handen kreeg. Zij werden hem verschaft door M. Smith, eenen predikant der buurt, die Edward veel genegenheid en achting toedroeg. Hij toonde zich daar uiterst dankbaar over, want daardoor werd het hem mogelijk de wetenschappelijke namen vast te stellen der ontelbare zeevogels, welke men op de kust van Schotland aantreft.

« Edward, zei eens M. Smith, gij moest ook uwe eigene waarnemingen schrijven.

— Ik.... schrijven?...

— Ja... De kennissen, welke gij daaglijks verwerft, moogt gij voor u alleen niet houden; gij moet ze aan het publiek meedeelen.

— Maar waar zijn uwe gedachten, Mijnheer?... Dat is gansch onmogelijk voor een ongeletterd mensch, gelijk ik ben.

— Gij zoudt de spraakkunst wat moeten leeren.

— Hoeveel tijd zou dat wel vragen?

— Het zou zoo schrikkelijk lang niet duren, indien gij eenigen tijd uwe nachtelijke uitgangen staaktet. »

Edward bleef niet t'huis om de spraakkunst te leeren, maar het lezen van boeken louterde nu toch iets of wat zijne taal en hij eindigde met zijnen beschermer eenige korte beschrijvingen te overhandigen van zeldzame vogels, visschen, vlinders enz., welke hij in de nabijheid van Banff ontmoette. M. Smith bracht eenige verbeteringen aan het Schotsch-Engelsch, waarin die nota's geschreven waren, en liet ze verschijnen in het « Banffshire Journal ».

Na eenigen tijd was M. Smith met die beperkte publiciteit niet meer tevreden. Zeker mocht het schrijven van Edward voor het werk van eenen *purist* niet doorgaan, doch er stak kruim in, en zijne opstellen waren geleerdere lezers weerdig dan deze eener kleine gazet; zij dienden aan wetenschappelijke tijdschriften meegedeeld te worden. Zulke voorstel verschrikte den schuchteren schoenmaker, die maar op éene conditie toestemde, te weten : dat de artikels onder den naam van M. Smith zelf zouden verschijnen. Het geschiedde alzoo, maar M. Smith maakte het ruchtbaar genoeg dat dit zijn persoonlijk werk niet was, en hij liet de eere wedervaren aan wie zij toekwam.

Deze mededeelingen werden inderdaad zeer gunstig onthaald en baarden zelfs bij de geleerden veel opziens.... Wij hebben daar even de boeken van natuurlijke geschiedenis genoemd, welke Edward van zijnen beschermer gekregen had. Dit was zonder twijfel eene kostelijke hulp voor hem, en hij had spijt genoeg dat zulk geluk hem zoo laat in zijn leven te beurt viel; niettemin waren die boeken verre van hem alleszins te voldoen. Het waren meestal droge, doodsche beschrijvingen, die in zijnen smaak niet vielen. Hij verstond geheel anders de studie der natuur; zeker verzuimde hij de kenteekens van maaksel, kleur enz. niet, waardoor de verschillige soorten te onderscheiden zijn, maar zijne aandacht viel nog meer op de levenswijze der dieren, hunne wegen en gangen, hunne listen en lagen, tot zoo verre dat hij soms dagen lang wachtte van een dier te schieten, om het eerst in zijnen wandel en zijne doening af te spieden. Zoo vergaarde hij eenen rijken schat van kennissen, welke men in de meeste boeken niet vindt. Om den Lezer over de eigenaardigheid zijner beschrijvingen te laten oordeelen, lasschen wij hier in wat hij in het tijdschrift « the Zoologist » over kraaien, eksters en reigers meedeelde.

« De zwarte en de bonte kraai zijn het jaar door op sommige deelen onzer kust te vinden. Onze jachtwachters laten geene gelegenheid voorbijgaan om er op te vuren. Ik ben verwonderd dat de visschers niet insgelijks zoeken die vogels te verdelgen, daar zij hunne spijs, onder andere, aan eene krab zoeken, die veel tot lokaas gebruikt wordt. Men zou denken dat hare harde schaal de krab tegen de kraai zou moeten beschutten, maar neen! De vogel vliegt op met de krab en laat ze van omhoog op eenen steen of eene rots vallen. Is zij niet gebroken, de kraai grijpt ze weer, gaat nog hooger, laat ze opnieuw vallen, en herhaalt dit zoo lang de schaal niet gebroken is. Als die vogels eens eenen goe-

den steen daartoe gevonden hebben, blijven zij hem lang gebruiken. Ik ken alzoo eene rots, die sedert twintig jaar aan opvolgende kraaiengeslachten dient.

« De kraaien zijn tuk, niet alleen op krabben, maar ook op visch, en alhoewel zelf goede visschers, laten zij zelden na den reiger aan te vallen, als deze eene goede vangst gedaan heeft. Zij vallen oogenblikkelijk op hem en trachten hem zijne prooi te ontrukken. In den vroegen zomer van 1845 was ik aan het drentelen omtrent de heuvels van Boyndie, als ik eenen reiger in hevige vlucht zag aankomen, als kwam hij van de zee, dat rijk en onuitputbaar magazijn der natuur. Hij werd nagejaagd van eene zwarte kraai, waar wat verder twee eksters op volgden. Welhaast verschenen ook twee bonte kraaien, die vurig hunnen zwarten maat bijgevlogen kwamen. De reiger had toen juist eene opene plaats tusschen twee bosschen bereikt, en het scheen dat zijne vijanden hem daar wilden houden, totdat hij aan hunne eischen zou voldaan hebben.

« Nu dat zij hun slagveld gekozen hadden, kroop ik achter eenen bremstruik, vanwaar ik onbelemmerd den strijd kon afzien. De kraaien waren bewonderensweerdig in hunnen aanval; iedere scheen zoo goed hare bijzondere rol te verstaan dat de eene nooit in den weg eener andere kwam. De eerste vloog boven den reiger en liet er zich op vallen, trachtend den kop te treffen; de tweede pikte hem zijdelings en van voren, terwijl de derde hem van achter aanviel. Deze had daar voor haar iets, dat haar natuurlijk moest bekoren en uitdagen, te weten : de pooten van den reiger, verre naar achter uitgestrekt; zij werden gegrepen, met het gevolg dat de sukkelaar omtuimelde, en dan ging er een luid gekras op, gepaard met wondere gebaren, alsof de zwarte bandieten lachten — voor zooveel kraaien lachen kunnen — met hunnen vijand, die daar holderdebolder in de lucht omkeerde.

« Op zekeren oogenblik, daar hij zoo omtuimelde, gaf de reiger iets over, maar ongelukkig voor hem zagen het zijne aanranders niet, zoodat zij hem even driftig bleven bekampen. Doch de twee eksters, die het gevecht afloerden, werden het gewaar en haastten zich naar den losgelaten buit om hem te te verslinden. De reiger, geen solaas vindend aan hetgeen hij afgestaan had, liet opnieuw iets vallen, dat eenen visch geleek. Eene van de bonte kraaien zag het en vloog spoedig neer op de prooi, aan hare bondgenooten de zorg latende van den strijd voort te zetten. De reiger, van eenen zijner vervolgers verlost, poogde, niettegenstaande alle geweld, te ontvluchten, maar de twee overblijvende booswichten gedroegen zich zoo dapper en zoo listig dat al zijn streven tot niets baatte. Afgebeuld van den strijd, liet hij ten laatste eens te meer iets los, dat, naar de lengte te oordeelen, een paling moest zijn. De twee kraaien vlogen er achter, maar reeds onder het nederdalen waren zij aan 't vechten, met het gevolg dat de eksters zich op den paling schoten. De kraaien maakten nu vrede om tegen de eksters op te trekken en ze te verdrijven, waarna zij den paling elk in den bek grepen en er aan trokken totdat hij in twee stukken brak. Ondertusschen vloog de reiger voor goed weg met een bedroefd hert, omdat hij alzoo van dieven uitgeplunderd, en het voedsel geroofd werd, dat hij aan zijne familie bestemde. »

Nieuwe wederwaardigheden.

M. Smith was er dus in gelukt den al te zedigen Edward in de geleerde wereld vooruit te brengen. Doch dit bracht altemaal geen brood in de kas. De tijdschriften laschten wel Edward's mededeelingen in, maar er werd hem nooit een duit schrijversloon voor betaald. M. Smith, om zijn lot te verbeteren, vroeg voor hem de plaats van bewaarder bij de collectiën van natuurlijke geschiedenis in *King's college* te

Aberdeen, maar terwijl hij daarover met de overheden in onderhandeling was, stierf de man eene onvoorziene dood, en daarmee viel de zaak in duigen.

Men kan denken hoe diep Edward's gevoelig hert door het verlies van dien beproefden vriend getroffen werd... Er bleef hem evenwel nog een beschermer, M. Boyd, insgelijks een protestantsche geestelijke. Hoe hertelijk hij met Edward handelde, kan men zien in eenen brief, waarin hij zegt : « Wij hebben juist eene kamer, dic als voor u gemaakt is, waar gij in volle vrijheid zult zijn voor uwe uitgangen en opsporingen, want zij is zoo gelegen dat gij er in en uit kunt, 't is gelijk op welke uur van den dag of den nacht, zonder dat er u iemand den weg wijze. Er zal altijd iets in de schapraai zijn om u te versterken, eer gij 's morgens vroeg vertrekt of als gij bij nachte inkomt, terwijl wij te bed zijn. »

M. Boyd was er ook bedacht Edward aan iets beter te helpen dan zijn schoenmakersambacht, of hem ten minste iets daarbij te doen verdienen. Hij wilde hem op verschillige plaatsen voordrachten over natuurwetenschap doen geven, waar Eduard in toestemde. Hij stelde zich aanstonds aan 't werk om zijne aanspraken te bereiden, en verzamelde eenige natuurlijke voorwerpen, die tot opheldering van zijn gezegde moesten dienen. De eerste voordracht moest te Banff gegeven worden. M. Boyd bewoog hemel en aarde om ze te doen lukken; hij schreef in de dagbladen en sprak vermogende personen aan, opdat zij de zaak onder hunne bescherming zouden nemen, maar zijn verzoek werd koel en beleefd van de hand gewezen, en daarbij had de arme Edward dan nog het grievend verdriet M. Boyd kort daarna schielijk te zien sterven, even gelijk M. Smith!..

Zoo was geheel zijn leven eene aaneenschakeling van wederwaardigheden en ongelukken. Hij werd daarenboven meer dan eens in zijnen eigen persoon getroffen. Zoo kwam hij eens t' huis in eenen deer-

nisweerdigen staat, ten gevolge van eenen schrikkelijken val van eene hooge rots; hij moest te bed en was veertien dagen onbekwaam tot eenig werk.

Men kan denken hoe krap de man het had om zijn huishouden met elf kinderen recht te houden. In de gewone tijdsomstandigheden ging dit nochthans nog al, dank aan het verstand en de zorg zijner vrouw. Hunne kinderen werden wel opgebracht, en doorgaans waren zij zelfs beter gekleed dan menige andere, wier ouders aan den drank verslaafd waren... Die sterke dranken, de ondergang van zooveel huisgezinnen, daar moest Edward niet van hebben. Hoe menigmaal werd er hem gezeid dat hij, om de koude, vochtige nachtlucht te wederstaan, whisky moest drinken. Hij deed het nooit, wel overtuigd dat hij daarmee integendeel zijne weerstandskracht zou verminderd hebben.

Maar wij lieten hem daar geblutst en gekneusd op zijn bed liggen... In zulk geval was er broodhonger in huis, en dan viel er nog later den doctor te betalen. Hulp afsmeeken, daar had hij te veel eerlijk gevoel toe; hoeveel het hem ook kostte, hij verkocht een groot deel van zijne tweede collectie, vast besloten het verlies te herstellen, zoohaast hij zijne uitgangen zou kunnen hernemen.

In 1858 had hij weer eene luisterrijke verzameling, nog beter dan de twee voorgaande. De vogels, in alle houdingen opgezet, waren prachtig; benevens hen waren hunne nesten, eieren en jongen. Hij had ook eene menigte insecten, waaronder zeer zeldzame, met ontelbare visschen, schaaldieren enz. enz.

Edward was nu vier en veertig jaar oud, en begon te voelen dat hij niet lang meer den nacht buiten kon overbrengen. Zulk hard leven had hem kennis laten maken met rhumatisme en ontsteking der luchtpijpen. Hij werd ten laatste van koorts overvallen, en lag eene geheele maand te bed, waarna de gezondheid maar traag terugkwam. Het spreekt vanzelf dat

hij, om de onkosten dezer ziekte te dekken, zijne derde collectie op hare beurt moest schenden; het was immers de eenige spaarbank, waar hij iets van weerde in zitten had. Zooveel te smertelijker was nu de opoffering, dat er hem geene hoop overbleef het verlies nog te herstellen, want de doctor had hem zeer ernstig gezeid : gaat gij nog bij nachte uit, ik geef geenen duit voor uw leven... Het scheen dus dat hij nu nog enkel schoenmaker kon zijn en dat zijn levensloop als naturalist ten einde was... Doch neen! Was zijne kracht gebroken, zijne volherding was het niet; hij zal zich nu op een deel der wetenschap toeleggen, dat hij tot hiertoe, om zoo te zeggen, maar in 't voorbijgaan beoefend had.

(*Slot volgt.*) J. B. MARTENS, Kan.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Binnewiertz. — De lezers van *'t Belfort* kennen reeds den jongen dichter, priester BINNEWIERTZ. Over zijne gedichten lezen wij in de *Studien* L, 3:

« De sombere stemming, die als een zware mist over veel letterkundigs onzer dagen hangt, is geene openbaring van nieuw talent. In de jaren, toen elke jonge dichter een zwarten tijd als BYRON doorleven moest; toen de bittere spot van HEINE en de hartstochtelijke wanhoop van DE MUSSET bij voorkeur werden ingeademd, was de levensopvatting al evenmin blijde en opgeruimd. Nu het echter tot de eigenlijke kunst wordt geacht te behooren, zijn geloof over boord te werpen, geen gedachten meer op te nemen die aan een gestorven voorgeslacht eigen waren, en nu men gedwee in de school van SCHOPENHAUER en HARTMANN de wijsheid gaat zitten leeren, wordt voor zeer velen 't uitzicht niet alleen ontmoedigend, maar vlakweg hopeloos. Den christen blijft, uit den aard der zaak, altoos eene geheel andere levensbeschouwing eigen. Hij erkent, dat er boeien gedragen worden, doch weet, hoe ze te breken zijn; hij geeft zonder moeite toe, dat er veel duisternis bestaat, zoowel uit den nacht, als uit persoonlijke blindheid voortkomend, maar hij twijfelt niet, of het zal nog weer licht worden; en wanneer hij dit alles erkent in zijn lied, dan gaat dat lied op als een bede vol innig vertrouwen....

Een ziekteverschijnsel is het echter alles van den zwarten kant te beschouwen en de oogen moedwillig te sluiten voor het licht. Zich ongelukkig te weten en aan anderen zonder ophouden de zeer gedetailleerde beschrijving van dat gevoel mee te deelen. Erger nog, te beweren, dat deze levensbeschouwing de eenig juiste is en dat zoowel zij, die niet altoos met hun eigen leed bezig zijn, als zij die in somberen weemoed of blinden hartstocht niets geniaals ontdekken, aan reeds ver gevorderd idiotisme lijden.

Naarmate de gezonde menschelijke geest God dichterbij komt en het onvoldoende, onbevredigende van al het voorbijgaande duidelijker beseft, zal hem een soort van heimwee naar het Vaderhuis overvallen, zoodat een aandachtig omhoogstaren hem met zekeren weerzin voor het aardsche vervult. Toch zal dit hem niet beletten dankbaar de bloemen te waardeeren, die hij voor zijn voet open ziet gaan; want hij weet, dat zij bestemd zijn om

met hare geuren en schoonheid zijn ballingsoord dragelijker te maken. Al deze gevoelens vinden heerlijke uiting in de verzen van den katholieken priester JACINTO VERDAGUER, dien Spanje sinds jaren reeds als zijn uitmuntendsten dichter begroet; en in den bundel des eerw. heeren BINNEWIERTZ, ook een dichter bij de gratie Gods, meen ik aanleg voor diezelfde richting te bespeuren..... »
Zouden alle katholieke Nederlandschsprekenden ook GUIDO GEZELLE als hunnen meester, als den begaafden dichter dier zelfde gevoelens niet mogen begroeten? Zou het niet betamen, de taak hem te verheerlijken niet langer aan de vijanden van den godsdienst over te laten?

VAN NOUHUYS zegt ook een woord van BINNENWIERTZ in den *Ned. Spectator:*

« Sympathiek is mij de heer BINNEWIERTZ wel. Hij doet zich niet grooter voor dan hij is; hij neemt geen air aan. Zijn verzen zijn zonder pretentie, en die eenvoud kleedt ze goed.

Hij is een gemoedelijk, gevoelig, vroom man, die zijn indrukken opteekent... »

J. K. Huysmans. — F. VANDEN BOSCH beoordeelt in *Durendal* n° 3 het nieuw werk van HUYSMANS. Daarin lezen wij:

« Indien HUYSMANS zich de gewone opvatting van het geluk had voorgesteld, moest hij maar den stroom des levens volgen om alles te genieten: de roem had hem uitverkoren; met den roem waren de welstand, de zekerheid voor de toekomst en 't genot van een geliefkoosd werk gekomen; vermaarde letterkundige vrienden omringden hem; hij was gevierd op den boulevard; alle bijeenkomsten wedijverden om hem in haar midden te ontvangen: 't was een beroemde en gelukkige kunstenaar.

Het hooger doel des levens was hem echter tot dusver verdoken gebleven; nauwelijks heeft hij het ontwaard, of hij slachtoffert alles, kloekmoedig en eenvoudig; en daar kwamen de eenzaamheid, de spotternijen en de vervolgingen.

Zijne vorige vrienden spreken van verzwakking van zijn verstand; zijne nieuwe broeders vergeleken hem met Taxil.

Zonder bitterheid zet hij zijnen tocht voort naar het licht en dat licht wil hij volkomen; hij verwijlt niet, zooals DE VOGUË bij welsprekende en ijdele verzuchtingen naar het christen oorbeeld; met vasten stap dringt hij binnen in 't gebied van 't mysticismus; hij doorpluist de boeken; hij martelt de levensbeschrijvingen der heiligen; hij neemt het merg der heilige Vaders in zich op. De kunstenaar wordt een geleerde, en als de geleerde gewapend is komt de kunstenaar weder te voorschijn en hij giet de veroveringen van den geleerde in den smeltkroes van dien gekleurden en trillenden trant, die van HUYSMANS een der meesters van de hedendaagsche schrijfkunst heeft gemaakt.

De godsdienstige wetenschap, met den glans der kunst omstraald, is de prijs der loskooping, dien HUYSMANS de katholieke Kerk heeft aangeboden. »

Gorter. — In eene beoordeeling over GORTER's *School der Poëzie* lezen wij de volgende merkwaardige regelen van VAN NOUHUYS:

« De dichters van '80 waren sterk individueel. De gedichten van JACQUES PERK, HÉLÈNE SWARTH, WILLEM KLOOS waren langen

tijd kunst voor enkelen. Vergeleken met die van BEETS, HEYE en DE GENESTET is hun kunst niet nationaal: er spreekt zich geen volk in uit, maar een bepaald individu. Een individu dat alleen getuigt van individueele aandoeningen. Ook GORTER deed dit. En hadden de anderen nog gestreefd naar een compozitie die hun verzen, althans uiterlijk, voor een deel deed gelijken op verzen van anderen — hij luisterde alleen naar de wordende zangen in zijn ziel en zong ze na zoo maar, melodietje na melodietje, zonder te vragen of deze samen een harmonisch geheel vormden, of anderen ze zouden verstaan. Maar de taal bleek niet altijd bij machte weer te geven wat zeer subtiel en nieuw was, en dan moest hij zich behelpen met iets wat in zijn oor nabij kwam aan den klank, of hij mocht maar een woord van eigen vinding er tusschen schuiven.

En zoo werd hij nu en dan voor anderen onverstaanbaar. Zelfs een fijnvoeler als KLOOS moest getuigen dat hij er moeite mee had, al loonde het de moeite. Dat er een troepje mooivinders, na een oppervlakkige lezing elkaar nabauwden : heerlijk! — en zoo nieuw! is een te gewoon verschijnsel om over verbaasd te zijn. Ik zelf stond vreemd tegenover deze poëzie. Wat door bewonderaars geciteerd werd, — o ja, daarvan had ik de schoonheid ook gevoeld, maar er was behalve dat zooveel waar niemand over sprak, en wat ik dus moet veronderstellen dat door allen volmaakt verstaan werd, terwijl ik er onontvankelijk voor bleef. Dit was mij reden genoeg om een oordeel op te schortsen.

Ook in dezen bundel komen er nog enkele dergelijke gedeelten voor....

Nu zegt men wel dat de dichter alleen door den klank der woorden de gewenschte impressie kan veroorzaken, en van die theorie is VAN EEDEN een voorstander in theorie, maar ik blijf dit betwisten. Neem dan een viool en speel. Doch zoolang men woorden gebruikt voor een gedicht, dienen de woorden ook om iets te zeggen. Klank, rhythme en beteekenis der woorden vormen samen het schoonheidsgeheel. Alle zijn even gewichtig. »

Coppée. — Aandoenlijke woorden van COPPÉE te lezen in het *Magasin littéraire* van April :

« Gij hebt ergens gezeid, mijn lieve HUYSMANS, met dien humor die u kenmerkt : God is niet moeilijk indien hij met lieden als ik tevreden is. En als ik dan, zal ik er bijvoegen. Ik heb dit woord hooren bespotten en nochtans acht ik het treffend. 't Is te kleinmoedig, alevenwel en men mag zoo niet spreken. 't Is het betrouwen verliezen en gansch het Evangelie is een verzet daartegen. Gedenk de Samaritaansche vrouw, Maria Magdalena, de arbeiders van het laatste uur, den verloren zoon, het verdwaalde schaap, den voorkeur aan de bekeerden verleend boven dezen die volhard hebben.

Laat ons bidden, zonder twijfelen aan de onuitputbare barmhartigheid. Hoe dor onze gebeden ook zijn, ze zijn toch zonder kracht niet. Zijn wij reeds niet verlost van vele lage en schandelijke kommernissen, waarmede wij vroeger geplaagd waren? Voelen wij ons niet min onrechtvaardig, niet meer gelaten, meer ootmoedig en vooral meer liefderijk?

Waar heb ik voor eenige dagen gelezen dat er in onze ziel niets anders bestond dan de vermoeidheid van oude, afgeleefde mannen? En vooreerst, waarom niet? Wat kwaad is er in gelegen zindelijk te

willen eindigen? De mannen der 17ᵉ eeuw, welke gij, HUYSMANS, niet genoegzaam acht, want het waren goede christenen, waren gewoon op het einde van hun leven eene ruimte te stellen tusschen hun leven en hunne dood en hunnen ouden dag in 't overwegen der eeuwigheid over te brengen. Kan men waardiger eindigen en hebben wij het recht niet ze na te volgen?

Er is nog iets. Een wind kwam voorbij. *Spiritus flat ubi vult.* Godsdienstige woorden werden uitgesproken, waar zij niet verwacht wierden. VERLAINE heeft eerst begonnen. Gedenk die wonderschoone rouwklachten uit *Sagesse*. Dan hebt ge uwe twee eigenaardige boeken geschreven. Mijn werk en mijn verleden waren ver van stichtend te zijn; ik ondersteun deze herleving van het christendom in de mate mijner geringe krachten. BRUNETIÈRE zet ook aan, lans 'nen anderen weg, naar hetzelfde doelwit: deze zal men voor geenen dichter of zenuwlijder uitgeven.

Is het niet wonderbaar dat verschillende onafhankelijke en onbaatzuchtige wereldsche schrijvers, die niets anders dan spotternijen en smaadwoorden te verwachten hebben, openlijk hunnen terugkeer tot het geloof belijden? Is dat geen bewijs van de waarheid van ons geloof, dat het alleen blijft staan op de puinhoopen van alle vervallen wijsgerige, staatkundige en maatschappelijke stelsels, evenals die statige domkerken die sedert eeuwen onwankelbaar op hare grondvesten staan, tot zinnebeeld en bevestiging der onvergankelijke kracht van het christendom en der duurzaamheid van de heilige Kerk. »

Hélène Lapidoth-Swarth. — In den *Gids* verschijnen er van tijd tot tijd schoone verzen van HÉLÈNE LAPIDOTH-SWARTH. Het lust ons hier een sonnet uit de afl. van April aan te stippen :

Wintergracht.

Wit-zwarte grachtenboomen, kool en krijt,
In doezelbad van melkigblanken mist.
Geglim van keien glanzig rijpvernist.
Inkzwart vierkant in dofgrauw ijs, een bijt.

Op draad van telefoon, een vogelrist
Aan 't even rusten; en door 't week gespreid
Nevelengaas het huizenrood herleid
Tot wazig bloemrood, als door schilderlist.

Grijsgroen, het gras der tuintjes poppig klein,
Van huis af hellend naar den waterkant,
Geelbruin, hun struiken, dor in doodenschijn.

Zon, maak nu goudwaas van den nevel! brand
De winterstraat met purperen vlammenpijn,
En schenk uw schoonheid aan mijn prozaland!

Men ziet dat ondanks hunne gemoedsaanloeningen de geheimen der natuur nog altijd de dichters bekoren. In bescheiden en krachtige trekken toovert deze dichteres een levend beeld op haar tafereel.

Hendrik De Marez en Karel Doudelet — Het Aprilnummer van de *Vl. School* vertoont ons schoone stalen van DOUDELET 's boekverluchting. In eene bijdrage van POL DE MONT over dit onderwerp lezen wij :

« Noch van een ander werk van DOUDELET ontvingen wij dezelfde indruk, namelijk van de versieringen, door hem ontworpen voor een verzameling gedichten of loverkens in oud-vlaamsche trant, welke HENDRIK DE MAREZ bij de uitgever van de *Vlaamse School* laat verschijnen.

Ik zou bijna durven zeggen, dat de tekenaar tot heden geen volmaakter werk leverde dan dit. Eigenlijke illustrasies leverde hij niet. Hij beperkte er zich toe, voor elke bladzijde tekst, — in de regel, hier, voor elke stukje, — eene omraming te ontwerpen, die, zo zij de eigen betekenis van het vers al niet verduidelikt, dan toch elke pagiena drukwerk, als drukwerk juist, tot een uiting van ware en meer, veel meer dan gewone schoonheid maakt.

Elke omraming bestaat uit vier smalle, langwerpige, en evenveel brede, waarvan drie bijna vierkante motieven, die afzonderlik geklies-jeerd, op verschillende wijs kunnen bij elkaar gebracht worden....

Hier nu is haast alles te prijzen. De verdeling is uitstekend, mooi komt, met, links, de smalle, en rechts de grotere motieven, de woordtekst, waarrond en tussen opzettelik vrij veel wit open bleef, bij de deftige grijze toon van de tekeningen uit. De motieven zijn eigenaardig gevonden en in hoge maat dekoratief : Vlaamse boerinnetjes in stemmige kapmantels, zittend of wandelend in eene weide; de loze Tybaert, listen verzinnend in een donker hoekje; een paar zwaantjes, een schaap, een geit; een landschapje, waarboven de zon opkomt; enz. Alles natuurlik, bescheiden gestieliezeerd en streng dekoratief behandeld. Druk en versiering versmelten tot een geheel, zo harmonieus, als wellicht tot nu toe geen enkel Noord- of Zuid-Nederlands artiest wist te verwezenliken. »

Ibsen. — In de *Studiën* L nr 4 vinden wij eene lezenswaardige studie over IBSEN. Daaruit willen wij 't een en 't ander mededeelen :

« Een blijvenden naam, gelijk HOMERUS door zijne onsterfelijke zangen, SOPHOCLES door zijn Œdipus, DANTE, SHAKESPEARE en andere vernuften van den eersten rang door hunne meesterstukken zich verzekerden, zullen zijne dramatische gedichten IBSEN niet verwerven. Zij dragen de kiem der vergankelijkheid in zich. IBSEN 's talent schiet er geen krachtiger stralen, in menig opzicht zelfs zwakkere, dan het talent van vele zijner mededingers op het einde der negentiende eeuw. En een vonkelend genie, zooals bovengenoemde, treft men onder deze niet aan. Zij zijn de dramatisten van hun tijd, gelijk elke letterkundige periode er voortbracht. Maar met dit tijdperk gaan zij voorbij om plaats te maken voor hunne opvolgers....

Bijaldien echter de Noordsche dichter, gelijk we met redenen en met het getuigenis van gezaghebbende personen meenen gestaafd te hebben, slechts eene plaats verdient naast de dramatisten van het *théâtre contemporain*, waarin vindt dan de verheffing, welke hem boven deze ten deel viel, de ongewone bijval, dien hij een twintigtal jaren oogstte, voldoende verklaring? Geenszins in de uiting zijner kunst, in zijne werken als kunstproducten. Veel meer in de denkbeelden omtrent wijsbegeerte, zedelijkheid en godsdienst, die er worden voorgestaan... Voor die denkbeelden vond hij bij het heden-

daagsch atheisme en materialisme een gunstigen bodem, bij menig schouwburgbezoeker, we behoeven het niet te verhelen, een willig oor en een bereidvaardig hart. Geen wonder, dat hij boven zijne kunstbroeders in de gunst kwam, gelijk anderen verheerlijkt waren en verheerlijkt worden, die 's menschen driften weten te streelen en bij kortzichtigen, onder de verlokkelijke leuze van een streven naar hoogeren godsdienst, naar verhevener zedelijkheid, volslagen ongeloof en de grofste onzedelijkheid met schijn van redenen aan te prijzen. Die denkbeelden hebben IBSEN 's stukken als een gif doortrokken, te gevaarlijker en noodlottiger, naarmate het gemakkelijker opgenomen en op die wijze steeds meer verbreid wordt....

In moderne taal heet IBSEN te strijden voor het individualisme tegen de conventie.... »

Wij zien niet gaarne kunstenaars als IBSEN in katholieke tijdschriften afbreken.

De vijanden zijn op de loer; zij meenen dat wij als katholieken, als treurige en treurende verworpelingen alles moeten veroordeelen en afbreken en alle strevingen vijandig zijn.

Het spreekt vanzelf dat wij bedrog en zedeloosheid moeten afkeuren, maar eens die taak volbracht en die voorbehouding uitgesproken, laat ons de kunstenaars en de denkers van onzen tijd bewonderen waar het mag.

Laat ons op kunstgebied zelf kunstwerken voortbrengen en de kunstwerken bewonderen, voor zooveel zij met de katholieke waarheid niet strijdig zijn.

Laat ons op wetenschappelijk gebied, in plaats van altijd te weêrleggen, zelf, in alle richtingen, als ontdekkers en navorschers steeds de eersten zijn.

Max Elskamp. — MAX ELSKAMP heeft zijne vroegere en nieuwe gedichten uitgegeven, onder den titel van : *La Louange de la vie.*

Oordeel er zelf over :

> Mais de belles prairies sont prêtes,
> pour aussi bien des jours de fêtes,
>
> et les beaux yeux, les belles fleurs,
> les voilà bien selon mon cœur,
>
> et miracle, naïvement,
> mon pays tout empli d'enfants,
>
> et merveille pour la saison
> à l'œuvre déjà les maçons.
>
> Or, voici, Sainte Catherine,
> que les églises s'illuminent
>
> et, les yeux, tout neufs et tout beaux
> aux doigts reluire des anneaux,
>
> puis sous les clochers en extase,
> les rues pleines de gens qui passent,
>
> et levant l'ancre, les vaisseaux
> tout au loin du côté de l'eau....

De Franschen zeggen : hij bezingt Vlaanderen!... Erkent ge Vlaanderen? beste lezer.

Anderen zeggen nog : hij leert ons de natuur aanschouwen met de oogen der tijdgenooten van MEMLINC.. Lees het *Spicilegium Solesmense* van DOM PITRA en *La Cathédrale* van HUYSMANS en dan zult ge vernemen met welke oogen MEMLINC's tijdgenooten de natuur aanschouwden.

ELSKAMP's poëzie heeft geen zin.

In *Durendal* nr 5 vergelijkt TH. BRAUN ELSKAMP aan eenen orgeldraaier.

Boutens. — BOUTENS is een Nederlandsche dichter met een nieuwen naam: zijne *Verzen* worden met eene aanbeveling van L. VAN DEYSSEL binnengeleid.

Van hem getuigt de *Gids* van Mei :

« Ook GORTER heeft hij bestudeerd en VAN EEDEN.

GORTER's versvorm, zijn rythmiek en zijn melodie, het doorzichtige van zijn verzen, de teere schakeeringen van zijn dichterlijk voelen hebben een diepen indruk op hem gemaakt. Al is de aandoening zelf gevoeld en de afbeelding ervan zelf gevonden, er is van GORTER's timbre, van GORTER's melodievorming, van GORTER's rythmiek in verzen als bijvoorbeeld... in dit heerlijke, dat klinkt als een woord-zetting van SCHUMANN's Abendlied :

> De dag lag bleek neer op bleeke sponde.
> De wateren lagen blank onder blanken avond,
> De lucht was stil van sprakelooze monden,
> De wolken waren droef van ingehouden tranen.
>
> De windevloot, de schepen van de luchtezee,
> Lagen allen stil voor anker aan de kimmereê,
> Daar was geen zonnemond den avond rood te kussen ;
> Daar was geen teêr gerucht de stilte in slaap te sussen !
>
> Onder effen wolketent ging Aarde slapen ;
> Stilte alleen was aan haar peluw wakker.
> Niets scheen te leven op den donkerbreeden akker
> Dan wat oude wenschen, lang begraven.
>
> Toen roodde de zon even door sneeuwen voorhangen,
> Gespannen windezeil streek langs ons wangen,
> Een jong gerucht stond naast ons, zei een woord
> Zacht in ons ooren en ging toen voort. »

VAN NOUHUYS schrijft in den *Ned. Spectator* :

« Hij is een dichter.

Ik zal mij niet aftobben om het te bewijzen.

Het is duidelijk merkbaar dat hij na VAN EEDEN, na GORTER zijn verzen geschreven heeft, dat hij dichter bij dezen staat dan bij KLOOS of HÉLÈNE LAPIDOTH-SWARTH, maar hij blijkt eigens genoeg te bezitten, om met zijn werk aanspraak te kunnen maken op een eigen plaats. »

Een middeleeuwsch epos. — In den *Gids* van Februari en April staat er eene lange en lezenswaardige studie van VAN HAMEL over de middeleeuwsche fransche Willem-sage. Omdat er ook

Dietsche geleerden met den uitleg van dezen Cyclus bemoeid waren, willen wij hier eenige uittreksels van die studie mededeelen:

« Het Fransche heldendicht, waarvan de oudste vorm zich verschuilt in een ver verleden, en welks oorsprong schijnt saam te vallen met die der nationaliteit van het Fransche volk, wortelt in de historie. Het is, voor een groot deel althans, de poëtische geschiedenis der Karolingische vorsten en van hun omgeving.

De aantrekkelijkheid der studie van dit gedeelte der Oud-Fransche letterkunde bestaat dan ook, hoofdzakelijk, in het zoeken naar den historischen achtergrond der dichterlijke legende, in het opsporen van de geschiedkundige kern — personen en gebeurtenissen — waaruit en waar-omheen het epos zich, door den arbeid van vele generaties, in zijn veelsoortige gestalten heeft ontwikkeld.

Buitengewoon uitlokkend, en schijnbaar niet al te moeilijk, is, voor zulk een onderzoek, de cyclus van Guillaume d'Orange. Door den naam van den held en door dien van den vorst als wiens vasal hij optreedt, wordt het veld der nasporing vrij nauwkeurig aangewezen en schijnen zelfs de chronologische grenzen te zijn omschreven waarbinnen het onderzoek zich zal kunnen en moeten bewegen. Op den troon van Frankrijk zetelt Lodewijk de Vrome, Karel's eenig overgebleven zoon, de erfgenaam van zijn keizerlijke macht. En met graaf Willem, *Guillaume Fière-brace*, die den jongen koning beschermt tegen ijverzuchtige leenmannen en lafhartige verraders, die het zuiden van Frankrijk voor zijn vorst verovert en in het noorden van Spanje de ongeloovigen bestrijdt, om later als monnik zijn leven te eindigen, kan oorspronkelijk niemand anders bedoeld zijn geweest dan de historische Willem van Toulouse, de door Karel den Groote zelf aangewezen raadsman van Lodewijk, toen deze door zijn vader tot koning benoemd werd van Aquitanië. Deze Willem had immers in 793 een vreeselijken veldslag tegen de Sarracenen geleverd op de oevers van den Orbieu en had daarna, ofschoon in dien slag overwonnen, de benden der ongeloovigen tegengehouden en hun belet Zuid-Frankrijk te overmeesteren; later had hij een werkzaam aandeel genomen aan de verovering van Catalonië, en eindelijk, in 806, had hij zich, als monnik teruggetrokken in het door hem zelf gestichte klooster te Gellone, waar hij in 812 als een heilige was gestorven.

Maar die historische achtergrond, hoe scherp ook omlijnd, is bedriegelijk, en de onderstelling, dat het Willem-epos eenvoudig de dichterlijke opsiering zou zijn van dit simpel historisch gegeven, zou een veel te eenvoudige oplossing van het vraagstuk wezen. Er schuilt, in den cyclus van Guillaume d'Orange, tegelijkertijd, veel meer en veel minder historie dan hierboven werd aangegeven...

De lijst is reeds lang geworden van de Guillaumes der historie die te zamen het beeld van den epischen Guillaume heeten gevormd te hebben. Onze Jonckbloet heeft zijn groote kennis, niet alleen van de Oud-Fransche letterkunde, maar bovenal ook van de middeleeuwsche historie, en zijn buitengewone scherpzinnigheid schitterend gestaafd in dit zoeken naar de historische modellen van Guillaume d'Orange, en zijn geleerde en vernuftige gissingen, zijn nog altijd, in de meeste gevallen, de basis waarop niet alleen de oudere geleerden, maar ook de jongere, in de laatste jaren hebben voortgebouwd....

De Belgische geleerde LÉONARD WILLEMS heeft een geheel anderen weg ingeslagen om de samenvoeging der verschillende takken van dit gedicht te verklaren. Hij zoekt in die stukken niet de fragmenten van een Willem-epos, maar de overblijfselen van een Lodewijk-epos, of, beter nog, een samengevoegde trits van korte heldendichten, vervaardigd ter eere van verschillige Karolingische vorsten, die alle den naam van Louis hebben gedragen. De persoon van Willem treedt bij hem dus geheel op den achtergrond....

Tegen het stelsel van LÉONARD WILLEMS is velerlei in te brengen... Vooreerst valt meer dan een onderdeel van het verhaal met de gebeurtenissen waarvan het de poëtische weerslag heet te zijn, niet te rijmen.... Natuurlijk blijft, in dit stelsel, voorloopig althans, de vraag ten eenemale onbeantwoord : zoo wij hier de saamgevoegde fragmenten van een Lodewijk-epos voor ons hebben, van waar dan, de overwegende, al de gedichten beheerschende rol van Guillaume d'Orange ? »

Jan Bols. — Lees in den *Gids* van Juni eene schoone bijdrage van G. KALFF over de liederen door JAN BOLS verzameld :

« Toen de Zuidelijke Nederlanden eindelijk, na eene kortstondige vereeniging met het Noorden, tot een zelfstandigen staat waren verheven, ontwaakte in vele vaderlandslievende Vlamingen de overtuiging, dat het Vlaamsche volk zijne moedertaal weer moest leeren eerbiedigen als voorheen, zou het zijn eigen karakter bewaren en zich verder ontwikkelen in verband met zijn verleden. Met liefde zochten zij alles bijeen, wat in staat zou kunnen zijn het volk te verfrisschen en te versterken door een bad in de koele bronnen van het verleden. Ook de oude liederen werden met ijver en toewijding opgespoord en verzameld. Nu bleek eerst duidelijk hoe trouw het volk die liederen had bewaard, hoe geslacht op geslacht ze in eere had gehouden, omdat het daarin iets van zijn innerlijkst wezen terugvond. Kostelijke liederverzamelingen zagen het licht door toedoen van JAN FRANS WILLEMS, SNELLAERT, DE COUSSEMAKER. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN gaf het Antwerpsch Liederboek uit, de rijkste verzameling onzer oude liederen. Twintig jaar geleden verrasten LOOTENS en FEYS ons met een allermerkwaardigsten bundel oude en nieuwe liederen, die zij vooral in Brugge hadden opgevangen...

Wie meenen mocht dat de mijn van het volkslied nu welhaast moet zijn uitgeput, zou zich vergissen. In het vorig jaar heeft de pastoor van Alsemberg, de heer JAN BOLS, weer honderd oude Vlaamsche liederen met hunne zangwijzen uitgegeven, door hem bijna alle uit den mond van het volk afgeluisterd. Gemakkelijk is dat afluisteren niet. Want het gaat met die liedjes als met de krekels : zoodra gij naderbij komt om ze beter te beluisteren en te bespieden, zwijgen zij of springen weg. Pastoor BOLS heeft zich een ervaren liedjesjager betoond. Waar hij het spinnewiel van een oud moedertje hoorde snorren, waar de knechts bij den ratelenden graanmolen stonden, waar de meiden boter karnden of langs den groenen akker voortkruipend het vlas wiedden, daar was hij met zijn notitieboekje bij de hand. In de huizen der armen waar zijn priesterlijk werk hem bracht, in oude mannenhuizen, onder de zusterkens der armen, bij professiefeesten en het potverteren van boogschutters- of muziekgilden daar hield hij het oor

gespitst. Waren zijne zangers of zangeressen wat verlegen, geen nood! hij moedigde hen aan, zong hun voor, wist de schuchtere liedjes aan hun mond te ontlokken of hij riep hen bij zich in huis, ging aan de piano zitten en hielp hen zoo op weg.... »

Belgische Dichters. — Bij W. Hilarius te Almelo en in den Nederlandschen Boekhandel te Antwerpen, verscheen, ten prijze van 4 frank, de volgende bloemlezing : Pol de Mont. *Poètes Belges, d'expression française.*

Ze bedraagt 324 bladz., is aantrekkelijk op stevig papier, met nette staven gedrukt, zoo 't heerlijke verzen betaamt en bevat gedichten van Eekhoud, Elskamp, Fontainas, Gerardy, Gilkin, Gille, Giraud, Le Roy, Maeterlinck, Marlow, Mockel, Rency, Rodenbach, Séverin, Van Arenbergh, Van Lerberghe, Verhaeren, Waller.

In onzen tijd van groote letterkundige bedrijvigheid is het iedereen niet vergund met alle bundels kennis te maken: daarom heeten wij de bloemlezingen als deze uitnemend welkom.

Met genoegen verneemt men eenige bijzonderheden over 't leven van de dichters, welke men elders niet vinden kan; men leert de titels hunner werken kennen; 't is eene bondige schets, 't zijn korte trekken van letterkundige geschiedenis en daarbij een keurige verzamelaar, een fijnproever weet altijd 't schoonste en 't oorspronkelijkste van elken dichter aan te bieden.

De *Jeune Belgique* is gevallen; deze bundel verschijnt op het oogenblik dat zij verdwijnt en getuigt dat zij eene machtige, eene oorspronkelijke letterkundige beweging, eene herschepping der Belgische fransche letteren in 't leven heeft geroepen.

Weest van uwen tijd; stelt belang in uwe tijdgenooten; bemint de letteren en de kunst van uwen tijd; geen enkelen beschaafden Belg mogen de namen van Eekhoud, Gilkin, Giraud en Verhaeren vreemd zijn.

Vlaamsche meesters zijn 't in 't verrassen der diepste verholentheden van denkbeeld en natuur, in 't vangen der fijnste spelingen van licht en leven, in het tooveren met de schitterende kleuren van taal en maat.

Men voorspelt dat Verhaeren den vijfjaarlijkschen prijs van fransche letterkunde zal bekomen; maakt hier kennis met den befaamden meester van *Heures Claires.*

Soms hoort ge van Maeterlinck of Max Elskamp gewagen; hier zult gij stukken genoeg aantreffen om over die eigenaardige dichters te kunnen oordeelen.

Hoe betreurenswaardig is het niet dat al die ervaren mannen geene christene meesters zijn en dat de verzamelaar de katholieke dichters soms ook heel jeugdige, heel moderne, heel oorspronkelijke en begaafde zangers, gansch partijdig van kant laat.

J. Cl.

JONGE LETTEREN.

Van Dichterleven.	R. DE CNEUDT.
Ruischend cypressenloover.	A. J. VAN HANSWYCK.
Bij mijn Volk.	ALFONS SEVENS.
De Roode Haan.	PIETER DANCO.
Wrakken.	EMMANUEL DE BOM.

EEN feit mag men merkwaardig heeten in onze Zuid-Nederlandsche letterkunde, namelijk dat het getal bundels gedichten zoo niet vermindert, toch dat het proza langzamerhand een grooter deel der pennevruchten inneemt, wat vroeger wel het geval niet was : de rijmende, in stukjes, van dezelfde lengte, gesneden taal, was vroeger alleen bij macht, de gevoelens onzer schrijvers uit te boezemen, een ziekte waarvan het atavisch microob ons overgezet werd door de rederijkers, wier dicht-meester, op groote feestdagen, de handboogschutters aan de grenzen van stad of dorp ontving met een stortvloed alexandrijnen, waarin Pindus of Parnas gestapeld werd, terwijl Apol met Thalie en Melpomeen en een heele boel andere inwoners van het Parnassiaansche oord, de verbaasde handboogschutters voorgesteld werden.

Wat al dichters rezen dan op! En wat bleef er van dat alles? Overleefde uit gansch die schaar, een enkel genie? Trad uit die dichterrangen een man, die door een overweldigend talent zijn naam aan gansch een tijdstip uit onze geschiedenis verbond gelijk een Vondel aan het zijne, gelijk een Dante of een Goethe aan een tijdstip uit de wereldgeschiedenis? Moeten wij iets verwachten van het jongere geslacht? Is daar een « enfant sublime » in wording? De geheimzinnige schrijver van Parsifal, verscheen een oogenblik als een meteoor. Komt hij weer aan den hemel? Pr. Van Langendonck, die in Van Nu en Straks reeds eenige mooie sonnetten liet verschijnen, kondigt een bundel gedichten aan : « *Beatrice* ». Zal dat het boek zijn dat men verwacht als de openbaring van de jongere Zuid-Nederlandsche poëzie? Zal dat zijn wat « *Verzen* » van Kloos, voor Noord-Nederland waren? Ik vrees er erg voor, en denk dat wij voortaan ons nog mogen houden bij G. Gezelle's *Rijmsnoer*, wat een fiere houding mag heeten.

Het zijn niet de « *Verhalen in verzen* » van Leonard Buyst, noch het « *Ruischend cypressenloover* » van A. J. Van Hanswyk, noch « *Van Dichterleven* » van Richard De Cneudt, die voor het oogenblik ons de hoop doen koesteren dat een nieuwe zon daagt aan den horizont. Niet dat ik de verzen van A. J. Van Hanswyk of van Richard De Cneudt slecht vind, doch wat men aan beiden verwijten kan is gemis aan persoonlijkheid, aan eigenaardigheid. De verzen van R. De Cneudt even min als die van A. J. Van Hanswijk dragen hun « trade mark » niet; men zegt niet aanstonds, bij de eerste lezing : dat is van R. De Cneudt, doch na de lezing van vertalingen uit de gedichten van Heine, die in zijn werkje voorkomen, vraagt men zich af of het volgend gedicht ook niet een vertaling is; en ligt het boek open op uw tafel, en leest ge zoo een sonnet, zonder vooraf te kijken in welk boek ge leest, dan ontstaat twijfel, of men soms niet in *Rouwviolen* of *Passiebloemen* aan het lezen is. Niet dat R. De Cneudt plagiaat pleegde : hij is te rijk aan ideeën om het te moeten doen, doch hij pasticheert een vorm, onwillekeurig wellicht. Dat bewijst eenvoudig dat zijn eigen persoonlijkheid, zijn eigen eigenaardigheid zeer zwak is en zich laat overrompelen door die van een ander. Wellicht rukt de schrijver zich eenmaal los van die vreemde invloeden : het ware hoogst wenschelijk, want het is niet zonder reden dat *Fiore della Neve* in « *Nederland* » en *Fritz Lapidoth* in « *Elsevier* » den jongen dichter lof toezwaaiden. R. De Cneudt en A. J. Van Hanswijk gaven in hunne verzen bewijzen van gevoel, doch vooral bewijzen van afhankelijkheid. De leus van een kunstenaar moet zijn : wees u zelf — wees dat trots alles, trots belachelijkheid, trots spot, trots onverstaanbaarheid. Bekreun u om niets, noch om vrienden, noch om publiek; vraag u niet af of men u zal begrijpen, of ge bijval zult hebben, of men luid zal toejuichen, maar wees u zelf, en vergeet nooit het woord van Cæsar : liever zonder grooten bijval de eerste in een manier die de *uwe* is, dan met groot succes de vierde of de vijfde in een manier van schrijven of denken, waar gij een volgeling zijt van eenig ander. Vrees niet op te zien tot hen die reeds hoog op voetstukken staan op het letterkundig gebouw, zeg dat ge eenmaal ook zoo hoog komt, maar gebruik den trap niet dien zij gebruikten : bouw er u een met eigen krachten, al moest ge bezwijken onder de taak.

Maar... er is karakter noodig om trotsch te zijn.

Nam het proza een grooter uitbreiding in onze letterkunde, zijne hoedanigheid staat nog niet op de hoogte van zijne hoeveelheid, nochtans mag men zich verheugen in het feit dat het proza meer beoefend wordt, omdat proza schrijven heel wat moeilijker is dan verzen maken en dat het verschijnen van het proza bij een volk, een bewijs is van hooger ontwikkeling.

Op het einde van verleden jaar en in het begin van dit jaar

ontstond er een uitgebreide « Boerenkrijg letterkunde » die over het algemeen van geene zeer hooge kunstwaarde is, maar waarin een overgroote schat van bouwstoffen ligt tot het opmaken van de zeer belangrijke geschiedenis van onze boeren, die in vele gevallen niet minder heldhaftig waren dan de Vendeaansche boeren.

Van de andere proza-werken die in deze laatste tijden verschenen — werken van jongeren — zijn er een drietal die een melding verdiener.

« *Bij mijn volk* » vijf schetsen uit het Vlaamsche leven door A. Sevens, bevat naast bewijzen van ongemeene vaardigheid in het vertellen, zeer veel opmerkingsgeest, en dat is voor een schrijver van novellen een voorname zaak, zonder daarom voldoende te wezen. De jonge en veelbelovende schrijver hoefde zich meer toe te leggen op de studie van zijn taal, en dat door een aanhoudende lezing van Noord-Nederlandsche schrijvers, als Melati van Java, Fiore della Neve, Johanna van Woude, om dan langzamerhand te komen tot Couperus en J. Van Eeden, die hem niet alleen de taal zelf zouden leeren maar tevens nog hoe men zijn denkbeelden in een heerlijken vorm moet gieten. De schrijver moet zich niet inbeelden dat men immer zijn boek leest om het verhaal, om de fabula. Negen maal op tien weet de lezer reeds na de vijf eerste bladzijden hoe gansch het vervolg ineenzit en hoe het verhaal ontknoopt. Wil men dat de lezer niet het boek aanstonds terzijde legt of na eventjes de laatste pagina's doorbladerd te hebben, dan moet men hem boeien door de manier van voorstelling, door rijkdom van taal, door sierlijkheid van vorm. Deze opmerking geldt ook voor Pieter Danco's *Roode Haan*, een novelle waarvan het verhaal behoort tot het alledaagsche, maar die een zeer tragische novelle had kunnen worden, indien de schrijver zich niet eenvoudig vergenoegd losweg te verhalen, maar zijn onderwerp aangevat had, als kunstenaar. De *Roode Haan* is zeker zonder verdienste niet, doch na « *Ook een ideaal* », die eerste en zeer belangwekende proef van « coloniale literatuur », mocht men iets beters verwachten van Pieter Danco. Immers « noblesse oblige ».

« *Wrakken* » van Emmanuel de Bom, behoort tot de jongere school : een roman van psychologie, twee mannen, een matroos en een kunstenaar, wentelend rondom een vrouw, een barmaid; twee wrakken die morale schipbreuk leden. Gansch de aantrekkelijkheid van dezen roman, ligt in de manier waarop de schrijver het zeer eenvoudig thema ontwikkeld heeft en men ontwaart hier een oprechte welgemeende poging om anders en beter te doen dan tothiertoe gedaan werd, men gevoelt dat de schrijver er naar tracht een zuiver gestijleerde taal te schrijven, tot een fijnen vorm te komen en vooral zich los zoekt te rukken van die lamlendige wijze van verhalen die de navolgers van Conscience aangenomen hebben, vergetend dat Conscience van zijn tijd was; dat zijn manier van schrijven het ideaal was in een tijdstip waar het volk begon te lezen, en dat in letterkunde evenals in wetenschap stilstand achteruitgang is.

« *Wrakken* » is een poging, die niet in alle deelen goed geslaagd is, men zou vooral aan « *Wrakken* » te weinig eenheid kunnen verwijten : de verschillende hoofdstukken zijn niet nauw genoeg aan elkander gesloten; er loopt niet door gansch het werk een sterk, aangrijpend denkbeeld dat als een keten al de deelen samenbindt; doch dat het een poging is, dat is voldoende en verschoont vele fouten, omdat durven teeken is van wil en kracht en moed en dat die drie hoedanigheden onze jonge letterkunde er boven op moeten worstelen, tot de hoogte van die onzer Noorderbroeders. Wij hadden reeds *Aan 't Minnewater* van D[r] M. Sabbe, daarna *Starkadd* van A. Hegenscheidt, nu *Wrakken* van E. de Bom. Komaan, jongeren, er zijn lauweren te winnen.

HENDRIK DE MAREZ.

EEN NEDERLANDSCHE PASCAL! (1)

Dr Zuidema een Nederlandsche Pascal! meent ge. Ei neen. Wel is hij bij Montalte ter schole geweest, en kan men van hem zeggen, wat reeds Anna Bijns van zijne Protestantsche voorvaderen verklaarde, n. l. dat

Sy verdraeyen scrifturen nae haer eygen sinnen;
Sy suygen quaet uyt goedt en slachten den spinnen;
Sy rasen van binnen. —

Maar van zijn boek zal men nooit beweren, wat Voltaire gezegd heeft van Pascals *Provinciales*, namelijk, dat men daarin kan leeren, « *l'art* de présenter des choses indifférentes sous des faces criminelles, celui d'insulter avec *éloquence* ». Het staat, ja, vol beleedigingen en ongerijmdheden, maar zij zijn geenszins voorgedragen met *kunst*, laat staan met *welsprekendheid.*

Men moet eene groote lading van moed en geduld hebben opgedaan om, na lezing van eenige bladzijden, niet te geeuwen en het boek schokschouderend ter zijde te leggen. Eene bijeenflansing van brokstukken, getrokken uit Escobar, Sanchez, Busembaum-Lacroix, Gury en Lehmkuhl, hier en daar aaneengelijmd door eene uitroeping of eene opmerking, die telkens het bewijs levert, dat de schrijver, ofwel van het vertaalde geen zier begrijpt, ofwel niet terugdeinst voor een bot scandalum pharisaicum — ziedaar het boek van Zuidema. Stijl en redeneering is bij hem niet te vinden. Fijntjes spotten, ongemerkt verdraaien van den zin der woorden, behendig koppelen van afgeknotte teksten, en daarmee laten kaatsen in eene samenspraak, schitterend van slechte trouw en weergaloos vernuft, — kunstjes waarin Pascal zoozeer uitmuntte, – dit alles is bij onzen doctor zelden aan te treffen. Zuidema vertaalt, en vertaalt zonder ophouden, nu uit dezen dan uit genen schrijver, en zoo werd zijn boek een hansworstenbroek, waarvan de verschillende lappen ter nauwernood door een groven draad zijn aaneengenaaid. (2)

---

(1) *De zedeleer der Jezuïeten uit hun eigen voornaamste schrijvers geput en getoetst aan de Tien Geboden en de voorschriften der Roomsche Kerk,* door Dr. W. Zuidema, Utrecht.

(2) Het boek van Z. is in 2 deelen gesplitst. In het 1ste behandelt hij *Beginselen* a. d. z. Casuïstiek; Wat is zonde; Probabilisme; twijfelachtig geweten; de gunstige uitlegging; dubbelzinnigheid; onuitgesproken beginselen (sic); Wat de schrijver daarmee bedoelt, heb ik niet kunnen achterhalen); verplichting tot zonde? (Hier springt Z. buiten het perk der Algemeene moraal. Ziehier dien bokkensprong; het geldt iets echt Jezuïetisch! Het schijnt, dat krachtens de gehoorzaamheid, een meerdere, in naam van J. C., en dus op straf van doodzonde, kan bevelen « zijn pantoffels te brengen, (bl. 72) » — In het 2e deel worden de 10 geboden, de geboden der H. Kerk, de Sacramenten en de theologische deugden besproken. — Dit alles met dezelfde scherpzinnigheid.

Dat is een verdienste, meent ge! Hij « laat de Jezuïeten zelf spreken, en (voegt) er slechts opmerkingen aan toe, waar dit (hem) noodig schijnt » zoodat men hem niet, zooals Pascal, kan te laste leggen, dat hij opzettelijk de leer verdraaid heeft. — Al blijkt voor hem het verdraaien der leering enkel eene « vergeeflijke zonde (1) » te zijn, waarvan hij dan ook weinig schrik heeft, toch wil ik gaarne bekennen, dat Zuidema in het citeeren eerlijker te werk gaat dan Pascal. Zijne verkeerde vertalingen wil ik enkel toeschrijven aan onkunde, niet aan slechte trouw. Maar het doel van Hollander en Franschman was toch hetzelfde : de katholieke zedenleer verdacht maken. Indien zij daartoe verschillende middelen hebben aangewend, dan ligt dit enkel in den aanleg der schrijvers en den aard der lezers die beiden zich voorstelden. Pascal schreef voor Katholieken en geletterde menschen : om dezen tot het Jansenisme te trekken moest hij knippen en knotten, verdraaien en vervalschen, en fijngesponnen drogredenen gebruiken, anders ware zijne fopperij dadelijk aan den dag gekomen. Voor Zuidema is dit het geval niet. Hij schrijft voor weinig ontwikkelde Protestanten, die voldoende zijn ingenomen tegen den Katholieken godsdienst en onwetend genoeg, denkt hij, om uit de eenvoudigste waarheden ergernis te nemen. Enkel op die plaatsen, waar de leering al te duidelijk onberispelijk is, knipt hij eenige volzinnen weg, of herinnert aan den voet der bladzijde, dat de lezers zich kost wat kost moeten ergeren.

Vandaar ook voor zijn boek de keuze van titel en zegslieden. Dezelfde leering, dezelfde beginselen — wat althans de hoofdzaak betreft — had hij evengoed bij Dominikanen en Redemptoristen, bij wereldpriesters en Franciscanen als bij Jezuïeten kunnen vinden; maar het schijnt dat zulks nadeelig zou geweest zijn voor den goeden uitslag van zijn schotschrift : Jezuïetische zedenleer! Dat klinkt immers wat krasser.

Behoort dit pamflet weerlegd te worden? Met het oog op de Protestanten ware dit een onbegonnen werk. Een tiental zware boekdeelen zouden daarvoor noodig zijn. De gansche zedenleer moest uitgelegd worden en de eenvoudigste wijsgeerige stellingen bewezen : zij zullen beter doen met een catechismus ter hand te nemen. Voor Katholieken schijnt mij eene wederlegging onnoodig. Zeer vele priesters bezitten de werken van Busembaum, Gury en Lehmkuhl, en om deze te verstaan behoeven zij voorzeker geen gebrekkige vertaling van een oningewijde. En wat nu Zuidema's aanmerkingen betreft, deze zijn zoo verbazend dom en ongerijmd, dat een kind ze meerendeels kan terecht wijzen. Wien toch behoeft men te bewijzen, dat de mensch een vrijen wil heeft (bl. 16), dat de menschelijke overheid, waar zij rechtvaardige wetten uitvaardigt, gehoorzaamheid mag afeischen (bl. 14), dat eene handeling, wil zij zondig wezen, eene wilsdaad moet zijn, en geschieden met vrijheid en besef (bl. 15, 16), dat men geen onschuldig kind mag dooden om een andermans leven te redden (2), dat de leer, volgens welke een ieder moet gehoorzamen aan de inspraak zijns gewetens, het gezag der Kerk niet omverwerpt (bl. 21) en dat « zoodoende zich » niet « alles laat verontschuldigen door de bewering, dat men 't door ongeneeslijke dwaling voor geoorloofd heeft gehouden » (bl. 21), dat de Katholieken het tweede der geboden Gods niet hebben weggecijferd (3), enz. enz.

(1) Zoo vertaalt Z. *peccatum veniale*.

(2) Zuidema leert het tegenovergestelde bl. 51, eersten regel.

(3) Voor dit laatste ben ik verplicht Zuidema's eigene woorden aan te halen; men mocht anders aan mijn zeggen geen geloof slaan. Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable.

Ik staak de opsomming, anders moest ik al de aanmerkingen van onzen doctor overschrijven. Mocht men echter later verlangen Zuidema's onkunde in het klare licht te zien gesteld, ik houd mij voor die taak gereed.

Bij eene bloote vergelijking van den tekst met de aanmerkingen — zeiden wij — treedt Zuidema's onkunde dadelijk aan het licht. Dit is echter enkel het geval voor de plaatsen, welke hij op eene degelijke wijze overgebracht heeft. Maar wat onkunde nog in de vertaling aan den dag gelegd!

Weet gij, vrienden, dat « *allen* in het gebed de namen van hun beschermheiligen, van S. Michaël den Aartsengel en van S. Jan, den dooper moeten noemen, voor die van de Apostelen » ? (bl. 76) Gij vraagt mij misschien, waar Zuidema zulk een voorschrift haalt. Eilieve, hij vertaalt, maar verstaat den grondtekst niet. Wij lezen daar : « In oratione *A cunctis*, nomina Patronorum... enz. (Decr. 22 Aug. 1620) » Dr Zuidema weet niet, dat *A cunctis* de eerste woorden zijn van een kerkgebed. Risum teneatis!

Verder doet hij het voorkomen alsof men eene « uitwendige begeerte » kon hebben, om op eene heilige plaats te zondigen (bl. 82). Hoe dat? Omdat onze latinist het bijwoord « externe » beschouwt als een bijv. nw. van het onzijdig geslacht (externum)! In 't oorspronkelijke staat « desiderium externe... peccandi ».

Raad eens hoe het volgende antwoord door hem vertaald wordt : *Resp. : Potest, uti pluribus ostendetur a n° 769 et 720* (Bus. Lacr. I n° 11)... Door deze woorden! : « Ja, [dat kan] zooals aan velen blijkt. »

Van dergelijke vertalingen een lange lijst op te maken, ware zeer gemakkelijk.

Daar even ontving ik bericht van de redactie van een Noordnederlandsch tijdschrift, die het « afschuwelijk kwaadaardige boek van Zuidema, dat bovendien valsch, dom en onnoozel is » de moeite der bespreking niet waard keurt.

Ook ik zou er geene woorden aan verspild hebben, zoo ik niet gemeend had een beleefd verzoek daartoe niet te mogen afslaan. Althans ontbreekt mij alle lust om deze bladzijden met nog een volzin te verlengen.

Charleroi. J. VAN MIERLO S. J.

« Men weet of meent te weten, dat de Roomsche Kerk het tweede gebod weg laat en dan, om het tiental vol te houden, het tiende splitst... Ook laten Escobar, Busemb., Lacroix., Gury en Lehmkuhl het tweede eenvoudig weg en noemen het derde : tweede » (bl. 89). Bij ons heet men zulks liegen. De waarheid is, dat de Katholieken niets hebben weggelaten. Het zoogezegde tweede gebod der Protestanten is het negatieve deel van het eerste gebod. Een paar regels verder bekent hij zelf het aldus bij P. Hillegeer te hebben aangetroffen : « Volgens dezen voor 't volk schrijvenden socius Jesu — zegt hij — is dus de aanbidding der gesneden beelden en gelijkenissen in Gods woord verboden. » Had Zuidema zijn bril willen opzetten, dan had hij ditzelfde gebod bij al de schrijvers aangetroffen. (B. v. Bus-Lacr. L Tr. I, n° 6; Tr I, c. I Dub. III enz. — Gury. De decal. c. I, art. I § 1. enz.) Maar neen! Hij wilde zijne kudde diets maken, dat de Katholieken afgodendienaars zijn!

DE JONGSTE RICHTING IN DE TAALKUNDE.

In eene doordachte studie heeft onze betreurde vriend Hoogleeraar Micheels de jongste richting in het Onderwijs afgeschetst. Wij kunnen wel in dezes gedachte deelen: men spreekt den leerlingen van klank- en vormleer, van tekstkritiek en honderd onnuttige kennissen; maar van letterkundige schoonheden die den smaak vormen en het kunstgevoel ontwikkelen spreekt men, eilaas! geen woord.

De vraag is nu of de taalstudie dient verwaarloosd, of het aan eenige liefhebbers niet toegelaten is de klankwetten, volgens dewelke eene taal zich vervormt, op te stellen. Wij meenen hier een bevestigend antwoord te moeten geven, omdat de taalkunde, onder andere, den aard der woorden nagaat, de eigenschap der termen vaststelt, de schatten der volkstaal opdelft en ten toon spreidt en aldus de letterkunde vaak ter hulp komt.

Doch heeft men in het bestudeeren van de taal en van hare vormen de methode gevolgd, die de wetenschap vereischt? met andere woorden heeft men altoos getracht tot volledigheid en zekerheid te komen? Bekennen wij het openhertig: afgezien van enkele proeven onzer jongere taalkundigen, voldoen de meeste studiën niet aan de eischen, die men redelijker wijze in Nederland op het einde der negentiende eeuw stellen mag. Schrijvers van Idiotica, vooral in Zuid-Nederland, vergeten dat zij de schatten eener gewestspraak opdelven moeten en bijgevolg al de dialect-woorden en dezer wisselvormen moeten opgeven zonder het inzicht deze in de algemeene taal te doen opnemen. — In tijdschriften ziet men weleens een dilettant op vernuftige wijze een woord verklaren; maar of deze verklaring de kritiek kan doorstaan, dit valt te zien! In bijzondere studiën, in grammatica's vindt men stukken op onoordeelkundige wijze behandeld; men bespreekt er de woorden zooals ze zeilen en zeilen en doorgaans bepalen zich dergelijke proeven tot het eenvoudig navolgen, laat staan afschrijven, van Duitsche philologische werken. Iedereen ziet dadelijk dat in zulke omstandigheden het beoefenen der taalkunde weinig of niets bijdraagt tot de kennis eener taal. Wat hebben we met studiën, waarvan de auteur zich de moeite niet geeft den druk met de oorspronkelijke stukken te collationneeren en de handschriften te controleeren? Levert die man wetenschappelijk werk, dat tot zekerheid leidt? Vormen van de

dertiende eeuw staan aldus nevens vormen van de veertiende eeuw en uit dit mengsel van allerhande vormen, waarvan de middeleeuwsche teksten krielen, stelt men algemeene regels op, zoodanig dat de uitzondering niet zelden als regel moet doorgaan! Waarom, in Gods naam, de behandelde vormen niet eerst gezift en geschift, de waarde der handschriften onderzocht, de « verjongde » of gewijzigde vormen hersteld, en het stuk, dat best het oorspronkelijke getrouw bleef, alleen tot grondslag der studie doen dienen? Wij vinden het derhalve nutteloos, om niet erger te zeggen, in het jaar 1898, eene Oudfriesche Grammatica op te stellen, wijl de schrijver van zulke studie maar half werk leveren kan: de stukken moeten eerst, naar het voorstel van F. Buitenrust Hettema, kritisch uitgegeven worden, eer men aan een echt wetenschappelijk werk denken mag. Wat echter, in dit opzicht, aan de door de wetenschap geformuleerde eischen geenszins beantwoordt is onder andere de studie (1) van Dr Th. Siebs, medewerker van de Grundriss der Germ. Philologie. Die schrijver citeert zijne bewijsplaatsen zooals ze voorkomen in onvolledige, zeer onnauwkeurige lexica, namelijk in de Woordenboeken van von Richthofen en M. de Haen Hettema. Uit mijne eigene ervaring zou ik den Lezer eenige staaltjes kunnen aanhalen, die toonen met welk gebrek aan wetenschappelijk acribie en met welke overhaasting die man zijne werken schrijft.

Zelfs in het verklaren der vormen treft men vaak gewaagde stellingen, die wel mogelijk, doch geenszins zeker zijn: wij geven toe dat de wetenschap, om tot de zekerheid te geraken, onderstellen moet, maar zoolang ernstige bewijzen de onderstelling niet komen bevestigen, is het dwaas die stellingen als zeker te doen doorgaan of er zonder omzien, op voort te bouwen. Met die gewaagde half bewezene stellingen hebben we slechts waarschijnlijkheid, doch geene zekerheid, en de wetenschap, wil zij haren naam behouden, vergt alleen zekerheid, al moeste men daarom jaren lang onderzoeken en studeeren.

Verder moet het sommigen taalkundigen tot grief gemaakt worden dat zij met wondervollen ijver eene zijde — en nog wel de gemakkelijkste — eener kwestie bestudeeren en dan de pretentie hebben deze als volledig behandeld voor te stellen. Degenen, die zulke handelwijze laken of op zulk werk smalen, beschuldigen ze van bedilzucht of onverdraagzaamheid! Waarom als men den moed of de kunde niet bezit om eene taalkundige studie volledig af te werken, niet gewacht tot dat de vereischte elementen bij der hand liggen? Waarom niet liever eene opgave van bewijsplaatsen voor verouderde woorden en rechtstermen aangebracht als iedere gewestspraak een volledig idioticon bezit, als de voornaamste middeleeuwsche teksten en fragmenten nauwkeurig zijn uitgegeven, als de Nederlandsche werken in de Woordenboeken regelmatig geëxcerpeerd zijn? Waarom Grammatica's over Oud-germaansche dialecten opgesteld, vooraleer *al* de

(1) *Zur Geschichte d. englisch-friesischen Sprache. Halle* 1889, I.

handschriften en bewaarde origineelen zijn onderzocht en kritisch uitgegeven? Moet de Germaansche philologie zoo blijven vooruitgaan, dan worden al deze onvolledige werken binnen tien jaren in de schaduw gebracht; omdat andere schrijvers dan met meer nauwgezetheid de stof zullen verwerken, welke nu hier en daar ordeloos verspreid ligt.

Wij durven hopen dat onze stem geene eenzame, in de woestijn verloren stem zal wezen; wellicht zijn wij te streng voor de ouden, wier verdiensten wij de allerlaatste zullen miskennen; doch de waarheid heeft maar eene zijde en ze moet dan ook eens gezegd worden. Overigens met onze meening staan we niet alleen. Hier en daar, in Noord en Zuid, in tijdschriften en uit leerstoelen kon men reeds vernemen hetgeen we hier den gewetensvollen Lezer ter beoordeeling mededeelen.

Vooraleer te eindigen, willen we nog eene algemeene aanmerking maken : wil men op taalkundig gebied aan de eischen der wetenschap voldoen, dan beginne men met de taal- en letterkunde van het hedendaagsch Nederlandsch te beoefenen; vervolgens geve men de Middelnederlandsche teksten nauwkeurig uit om na de grondige studie der Mnl. dialecten, ook die der Oudgermaansche dialecten en onderdialecten aan te vangen. In dit opzicht prijzen wij de uitgave van het Nederlandsch Woordenboek waaruit een Nederlandsche philoloog veel nuttigs kan putten dat hem in zijn eigen werk zal ten goede komen; wij loven insgelijks de uitgaven van Mnl. teksten, vroeger onbekend of slordig uitgegeven. Deze edele, nieuwe pogingen doen ons hopen dat de *jongste richting*, die overal *zekerheid*, *nauwkeurigheid* en *volledigheid* vereischt, binnen eenige jaren aan de geleerde wereld degelijk werk zal leveren.

Boom, 1 April 1898. JOZEF JACOBS.

O MOEDERHERT.

O Moederhert,
gij bron van smert
en onuitput'bre liefde!
O gij die, minnend om uw pijn,
om uwe liefde in leed wilt zijn,
nu mint wat straks u griefde.

Wat aardsche vuur
heeft vlam of duur
als uwe liefde, o moeder?
nu wordt uw laaie liefde druk;
dan baart uw leed u nieuw geluk :
O wonder van den Hoeder!

Welzaalge stond
toen ge op uw spond
uw eerst'ling mocht beschouwen.
Te groot geluk dat u beviel!...
dit barnend heil beklemt de ziel :
wat moeders moest het rouwen!

En lijdt ge niet,
als gij dien ziet
aan uwe borst verkwijnen?
Edoch uw liefde groeit met 't leed,
en minder scheen de ziekte u wreed,
kwam z'u alleen slechts pijnen.

En komt de dood
hem uwen schoot,
met wreede hand, ontrukken,
uw liefde, nog vermeerd bij 't graf,
wil d'and're kind'ren, die God gaf,
aan 't herte nauwer drukken.

Of moest, helaas!
een kind eens, dwaas,
het pad der deugd verlaten,
hoe zou uw ziel, vol liefde en smert,
niet smeeken, tot eens God het hert
vermurwe des verwaten.

Doch als uw kracht
in 't lijden smacht,
lijk 't zonlicht in den nevel;
als 't kind u, moeder, toen warm kust,
slaapt dan uw hertje niet gerust
en stilt dan niet uw wrevel?

O Moederhert,
gij bron van smert
en eindelooze liefde!
Kon uw gevoelen flauwer zijn,
veel lichter ware uw druk en pijn,
veel meerder wat u griefde.

Grootsch wonder Gods,
gekneed uit trots
en min, geluk en smerten!
Soms voelt uw liefde 't lijden niet,
soms is uw liefde u 't zwaartst verdriet:
o raadsel, moederherten!

O zielegloed!
o stem van 't bloed
die 't hert zoo doet ontbranden!
die minnen doet wat lijden heet,
die liefde en smert te zamen smeedt
in onverbreek'bre banden!

O moederhart,
die 't denken tart
des geests verbeeldingskrachten!
van waar die zielegloed, die vlam,
die smert en leed, der liefde dam,
met eeuw'gen spot belachten?

Vanwaar?... tenzij
van Hem die, blij,
uit liefde tot de zielen,
aan 't kruis voor zijne beulen sterft;
die, als een worm die doelloos zwerft,
verplet wordt met de hielen!?

Tenzij van God,
veracht, bespot
nog daag'lijks om zijn lijden :
Die, immer stervende, wil leven
om 't leven onzen dood te geven,
't steeds sterven te verblijden...

O moederhert,
uit Jesus' smert
is 't minnevuur gesproten!
Hij liefde om lijden, leed om liefd' :
en dus kan wat het hert u grieft
diens barning slechts vergrooten.

Mechelen, 3 Mei 1889. L. P.

DE LES VAN 'T BLOEMPJE.

'K ZAG bezij'n een frissche weide
Eens zoo klein een bloempje staan,
't Was een nedrig veldviooltje,
Met zijn fijnste kleedjes aan.

Diep verscholen onder 't loover,
Naast een modderige gracht,
Tusschen wier en paddenstoelen, —
Als een sterretje in den nacht!

En toch praalde en schitterkleurde 't
En toch loeg het, zoo het scheen,
En toch hief het fier zijn hoofdje,
Naar den hoogen hemel heen.

En ik wendde mij tot 't bloempje :
« Lieve, sprak ik, treurt gij niet
Omdat gij daar moet verwelken,
Zonder dat u iemand ziet?

Zie, — uw broertjes en uw zusjes
Wieglen ginds in 't malsche groen,
En het zoele zuiderwindje
Geeft hun beurtelings een zoen.

En de dartle knapelijnen
Spelen met de bloemenschaar,
Speten ze op hun zwoegend borstje,
Vlechten ze in hun krullend haar.

Maar, gij dáár, verlaat'ne schoone,
Iedereen gaat u voorbij,
En nochtans, gij zijt veel schooner;
Treurt ge niet? O zeg het mij! »

En het diep verstooten bloempje
Werd niet droevig, bij mijn klacht,
Maar het wierp zijn kuische blikjes
Uit zijn bontgekleurde vacht;

En het rekte nog zijn hoofdje
Hooger naar het blauw azuur,
En het zei me : « Groote sterv'ling,
Ziet ge waar 'k de blikken stuur?

Dáár, dáárboven woont mijn Schepper;
'k Zie hem niet, maar toch, ik weet
Dat ik voor zijn aanschijn bloeie :
Daarom ken ik smert noch leed! »

Antwerpen. KRIS.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Wonderland. *Vertellingen* door M. E. Belpaire en Hilda Ram. — Vierde reeks. — Gent, drukk. A. Siffer, 1898. — Prijs : 1.50 fr.

Ik heb die vertellingen gelezen en er zooveel smaak in gevonden, dat ik het niet zwijgen kan en anderen hetzelfde genoegen jonne. Ik moet er echter seffens bijvoegen, dat ik onder dit twintigtal veel oude kennissen aantrof, van Grimm, van Andersen, b. v. en nog al van anderen; maar juffrouwen Belpaire en Hilda Ram hebben die in een Vlaamsch kleedje gestoken, opdat zij nu zouden overal mogen aankloppen, en bij elken Vlaamschen heerd zouden welkom heeten.

Ik noem daar Andersen en Grimm : dat zijn toch wel vertellers zonder weerga! Hoe fijn gedacht, hoe boeiend gezeid, hoe natuurlijk! Daar moeten wij bij ter schole gaan : we zullen er leeren alle pedantisme afleggen.

Ik kom in dit *Wonderland* eenige jonge Vlaamsche vrienden tegen, die ik niet mag voorbijstappen zonder te groeten. Wezen wij beleefd voor hen die ons zoo gemoedelijk vertellen, b. v. Pieter Danco, met zijn *Begraving van kleinen Tati*, een Congoleesch tafereeltje, zoo eenvoudig als lief; Em. De Grave, die twee zinnebeeldige verhaaltjes leverde : *Muizenissen* en *Brief aan Liezeken;* zij stonden mij al zoo zeer aan als de beste uit *Brem en Varen*, zijn eersteling in het Davidsfonds; A. Cuppens, bestierder der Zusterkens der Armen te Luik, verhaalde in proza « *hoe Sinte Odrade ter bedevaart reed* ». Hij gaf mij dit vroeger al in dicht te lezen, echte poëzij, doch welk der twee opstellen bovenligt, kan ik nu niet zeggen. De zoogezeide Neerlandisten in hun stijf gareel zullen op zijnen stijl nog al vitten. Och, laat ze maar ziegezagen. Heer Cuppens is een zoon uit Limburg; zijn stijl, evenals die van onzen vriend J. Lenaerts, in zijne *Auwelen*, heeft voor mij de kleur van die reine en eenvoudige, glimmende purperroode heidebloemekens, en tevens wasemt er u als de verkwikkende geur der Limburgsche boschjes uit toe : hun stijl is zoo « volksch » zoo echt Dietsch! — Zal ik nu nog een woord reppen van de ongeteekende stukjes, welke in den bundel voorkomen? Ik tel er 4 : *Kokeneten* of de legende der H. Zita, *de Spaarpot*, *in de Kempen* en *de drie Engelen*. Zij steken bij de andere niet af, o neen! wij wenschen dat zij, evenals zij oudere broerkens en zusterkens hebben in drij *voorgaande* reeksen, dat zij ook, zeg ik, nog jongere broerkens en zusterkens zouden krijgen in drij en nog meer *volgende* reeksen. Dit vraagt werk, o ja, doch juffrouwen Belpaire en Hilda Ram hebben van het werk geenen schrik; zij laten de pen niet verroesten, en zij hebben gelijk; — en vooral juich ik hun toe, waar zij het jonge volkje

bij de hand nemen, om herhaaldelijk er mede een wandelingsken te doen in het « Wonderland », en in de jonge herten de reine gevoelens der deugd in te planten. Ons, ouderen van jaren, zal het nooit verdrieten, hen op die gezellige uittochtjes te volgen.

Mechelen, 2 *Juni* '98. Kanunnik MUYLDERMANS.

« **De Roode Haan.** » Novelle door PIETER DANCO. Gent, A. Siffer. Prijs fr. 1.00.

Uit het Congo-land, gelijk « Ook een ideaal? » Neen! en 't is jammer. De schrijver had veel vooruit door zijne bekendheid met de Congoleesche toestanden, en de lezer belooft vooraf belangstelling in verhalen die van den Congo naar hier worden gebracht. Nu, de novelle « De Roode Haan » plaatst het gebeurde in Vlaanderen. Een afgunstige boer brengt het eerlijk huis dat hij benijdt, ten gronde. Misschien zal elke lezer met de hevigheid van den nijd en met de ontknooping van het verhaal geen vrede hebben als hij zich op psychologisch oogpunt plaatst; maar om de levendigheid der schildering in zeer dramatische tafereelen, om goed geschetste karakters, even als om den boeienden stijl en de sierlijke taal, zal ieder den schrijver verdienden lof geven. Wij staan hier voor een jongen schrijver van wiens pen onze letterkunde meesterstukken mag verwachten. C.

Mozaïek, door F. W. DRIJVER. (P. Noordhoff. Groningen.) — Een zeer belangrijk en tevens nuttig boek, dat nu reeds zijn tweeden vermeerderden druk beleeft. Het verscheen vroeger onder den titel: « *Mozaïek-tegels* » en bekwam aanstonds de gunst van het publiek. Het is een kleine encyclopedie van dagelijksche folklore of van zaken waarop in het dagelijksch gesprek gezinspeeld wordt en waarvan over het algemeen de grondbeteekenis, de oorsprong voor den spreker een geheim is. Zoo gebruiken wij woorden, abracadabra, hybride, toast, utopie, en honderd andere waarvan wij doorgaans slechts de tegenwoordige beteekenis kennen, ons geleerd door de routine; zoo zinspelen wij op allerlei feiten uit het verleden, op gewoonten, op zaken van bijgeloof, doch verkeeren over het algemeen in een volkomen onwetendheid van hunne genesis. In een twee-honderdtal bladzijden heeft de heer F. W. Drijver korte en heldere uitleggingen van die meest gebruikte uitdrukkingen gegeven.

Die kleine encyclopedie behoort tot die werken die een ontwikkeld man gedurig onder de hand moet hebben, zij spaart de moeite der lastige opzoekingen en zij is tevens een boek van aantrekkelijke lezing, door de pittigheid waarmede tal van de artikelen die het werk uitmaken, opgesteld zijn.

Een alphabetische inhoudstafel verwijst den lezer aanstonds naar het doel zijner opzoekingen.

Dictionnaire français-néerlandais des termes de droit, par PAUL BELLEFROID chargé de cours à l'Université de Liége. Prijs fr. 5,00.

Het werk dat wij aanbieden, zegt de schrijver bescheiden weg in zijn woord-vooraf, is noch volledig noch volmaakt, en hij voegt er bij: « Wij hebben niet gezocht om een werk van wetenschap op te stellen dat den beredeneerden uitleg geeft der woorden noch de aanduiding der bronnen. Ons eenig doel was van ten dienste der rechtsgeleerden een practisch handboek te stellen, waarin zij dadelijk de vertaling en de beteekenis der meest gebruikte woorden en termen zouden kunnen vinden.

Alhoewel wij betreuren dat de schrijver zich bepaald heeft bij eene bloote woordenlijst met vertaling er hij, en dat hij het, voor het oogenblik, niet noodig geoordeeld heeft een door en door grondig wetenschappelijk werk te vervaardigen, begrijpen wij toch dat hij eerst in de dringenste noodwendigheid heeft willen voorzien. Zijn arbeid zal groote diensten bewijzen aan advocaten en magistraten, hij vult eene ware leemte aan, en daarom zal de Vlaamsche Beweging den heer Bellefroid dank verschuldigd zijn.

De belanghebbenden zullen ongetwijfeld zich dit nuttig werk willen aanschaffen en wij koesteren de hoop dat welhaast eene nieuwe uitgave den schrijver zal toelaten onze rechtsletterkunde te verrijken met een echt grondig en wetenschappelijk woordenboek van rechtswoorden en van rechtstermen.

Het boek met zijn 278 bladz. in 8° kleinen tekst, is sierlijk gedrukt en doet eere aan den heer Ceyssens te Hasselt.

Nederlandsche schooluitgaven : 1. *Verhandeling over het Patriotismus* door J. LUBLINK, *den jonge;* Lofrede op J. Lublink door C. W. Westerbaen, met aanteekeningen heruitgegeven door Kan. J. MUYLDERMANS. Rousselaere, 1898, 12°, 80 bl.

Dit sierlijk boekje is bestemd om als leesboek te dienen in het Middelbaar onderwijs; men zou het zelf kunnen gebruiken als uitlegboek. Kan. Muyldermans heeft daar een goed gedacht gehad de aandacht wederom te roepen op eene verhandeling die in 1784 verschenen was en tegenwoordig aan de meesten onbekend was geworden; hij heeft deze uitgaaf met goede aanteekeningen verrijkt, alle in vaderlandslievenden zin opgesteld. Wij zijn overtuigd dat dit boekje in het onderwijs veel goed zal stichten en wij drukken den wensch uit dat het niet enkel in de Colleges verspreid worde, maar ook in de meisjesscholen van allen graad. Het zal een goed middel zijn om in die gestichten aan de leerlingen en leeraaressen te herinneren dat wij in België en niet in Frankrijk leven.

Koninklijke Vlaamsche Academie. — *Vergadering van* 15 *Juni.* — Stemming over de wedstrijden :

Op de tweede prijsvraag : « Eene taalkundige studie over het Middel-Nederlandsch proza (Oost- en West-Vlaanderen), » zooals het voorkomt in ambtelijke bescheiden en andere opstellen, die geene letterkundige strekking vertoonen, zooals : « charters, diploma's, renteboeken, rekeningen, akten van allen aard, brieven, verslagen, opschriften, enz., (— 1200 tot 1500), » in één antwoord ingezonden. Prijs niet toegekend.

Op de derde prijsvraag : « Verzameling en beschrijving van de oude en hedendaagsche Kinderspelen in Vlaamsch België » werden drie antwoorden ingezonden. De prijs wordt niet toegekend, maar de Academie beslist dat aan twee der ingezonden handschriften een eervolle vermelding zal verleend worden.

Op de zevende prijsvraag : « Waarom eischen de opvoedkunde, « het vaderlandsch en het maatschappelijk belang, dat het kind « onderwezen worde door middel zijner moedertaal? » werden vier verhandelingen ingezonden. De prijs wordt, met gelijke verdienste, toegewezen aan de handschriften ingezonden door de heeren Van Heuverswyn, leeraar in St-Gregoriusgesticht te Ledeberg en hoofdonderwijzer te Zijngem, en Temmerman, bestuurder der Normaalschool te Lier.

Voor den buitengewonen wedstrijd : « Idioticon van het Antwerpsch dialect » is een handschrift ingekomen. Men besluit dat wegens de ongemeene verdienste van dat werk de beide uitgeloofde prijzen daaraan zullen toegekend worden. Inzenders zijn de heeren Jozef Cornelissen onderwijzer te Brecht en Jakob Vervliet idem. te Antwerpen.

Vervolgens wordt overgegaan tot de verkiezing van een briefwisselend lid. De heer Lodewijk De Koninck, te Mechelen, dichter van « Het Menschdom verlost » wordt benoemd.

Tot buitenlandsch eerelid wordt verkozen Dr. Martin, te Straatsburg.

Ten slotte leest de heer Simons een opstel over Vondel als wijsgeer.

Plechtige openbare zitting van 16 *Juni.* — De vergadering wordt bijgewoond door de heeren R. de Kerckhove d'Exaerde, gouverneur, E. Braun, burgemeester, J. Lammens, senator, Eug. De Guchtenaere, volksvertegenwoordiger, en andere overheidspersonen.

De heer P. Alberdingk Thijm, bestuurder, sprak eene wel doordachte rede uit over de klaarheid, de duidelijkheid in de kunst.

De heer Em. Hiel droeg eenige gedichten voor uit eenen bundel, welken hij, binnen kort, zal laten verschijnen, en waarin hij de helden van den Boerenkrijg bezingt.

Na deze voordrachten, werd de uitslag der stemmingen voor de benoeming van een briefwisselend lid en een buitenlandsch lid medegedeeld, alsmede de uitslag der wedstrijden. De laureaten geestdriftig toegejuicht kwamen hunne prijzen ontvangen uit de handen van het bureel der Academie.

Prijskamp. — De afdeeling der huishoudkundige en maatschappelijke wetenschappen van *La société scientifique de Bruxelles*, schrijft een wedstrijd uit over de Geschiedenis van België betrekkelijk den landbouw en de landbouwnijverheden.

Davidsfonds. — Zondag 8 Mei hield de wakkere afdeeling van Borgerhout een welgelukt concert waar verscheidene gewrochten van Peter Benoit in opgevoerd werden.

De Gentsche afdeeling heeft weder hare Vlaamsche prijskampen uitgeschreven onder de leerlingen van het vrije onderwijs. Die prijskampen brengen de beste vruchten voort en doen onze taal in eerbied winnen bij leeraars en leerlingen.

Een nieuw werk is weder verschenen : *Mengelingen*, 3e reeks. Het boek bevat :

De Zeer Eerw. heer Bets, pastoor-deken van Zout-Leeuw, lid des Hoofdbestuurs van het Davids-Fonds. — De Boerenkrijg, door Theodoor Sevens. — Slachtoffers van den Boerenkrijg in het Kortrijksche, door Theodoor Sevens. — Pater Damiaan, Apostel der melaatschen te Molokaï, J. v. E. — Wat de Boerenkrijg ons leert, door Fr. — De « Brigands » te Wetteren, door F. D. P. en J. B. — Ter verheerlijking onzer Boeren van 1798, E. Laurent. — De stadsmuzikanten van Bremen, naar Grimm. — In den Kruidenierswinkel, door D. — De zijden koord. (Chineesche vertelling). — Lena May of donker en licht, door Fanny Fern. — De Kerstavond. — P. Willems. — Feestelijke herdenking van den Boerenkrijg 1798-1898. — Gedichten, door den eerw. heer H. Claeys.

Standbeeld van Willems. — Het comiteit zal eerstdaags uitspraak doen in den wedstrijd uitgeschreven voor het monument. Dezer

dagen heeft het eene tombola ingericht waaraan vele Vlamingen reeds prijzen ingezonden hebben; de eerste prijs zal bestaan in vijf obligatiën der stad Gent.

In giften en inschrijvingen zijn reeds ruim 2000 frank verzameld, vele inschrijvingslijsten zijn nog niet binnengekomen, andere gaan in omloop gebracht worden. Staat, Provincie en Stad zullen welhaast ook het duizendcijfer hunner tusschenkomst doen kennen.

Oproep wordt gedaan aan alle Vlamingen om zonder vertoeven hunne jonst te willen zenden.

Straatnamen. — De tegenwoordige stadsregeeringen zijn veelal ongelukkig in de keus der benamingen voor nieuwe straten. Vooral de stad Gent levert daarvan maar te vele bewijzen. Wij hebben hier Leeuw-, Vos-, Hert- en Olifantstraten, welke niets van onze historie in 't geheugen brengen en niet eens, wat vroegertijds veel gebeurde, terugwijzen naar den titel van een huis.

Eene breede straat is nu geopend tusschen de Catalognestraat en de Korte Mere, ter vervanging van de enge Krom- en Onzer-Vrouwe Plankenstegen. Gist gij, Lezer, welke naam aan dien weg gegeven is? *Middenstraat*, *Rue Centrale!*

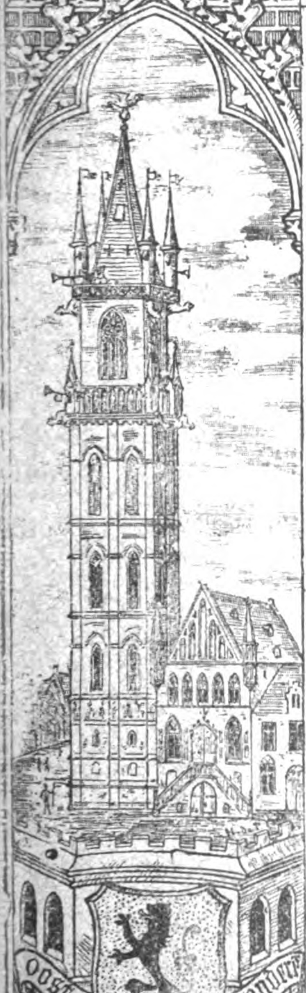
Wat is dat, wat zegt dat nu? Hoeveel middenstraten zijn er in eene stad als Gent niet?

Waarom den naam van Kromstege niet behouden, die historisch is en in honderden acten van schepenen voorkomt? — Maar de stege is nu straat geworden? — Wat zou het er aan doen? De nakomelingen zouden door het woord weten, dat er verandering aan den weg is geschied.

Wat het Onzer-Vrouwen-Plankenstraatje betreft, dit was gansch onbeduidend en onbewoond, weshalve het maar uiterst zelden in oude schriften vermeld wordt en daarom vergeten mag blijven. Inderdaad de straat, welke het vervangt, niet geheel gelijkloopend met de nieuwe Kromsteeg, zou eene andere benaming mogen erlangen, en wij stellen, met een Gentsch blad, voor, haar te betitelen *Jan-Frans Willemsstraat*. De naam van dezen geleerde aan eenen weg gegeven, die naar de Hoogeschool leidt, past alleszins. In elk geval hopen wij dat een lid des stadsbestuurs zal voorstellen, het dwaze *Rue Centrale* uit de baan te kegelen. D.

† **Edmond Cadol** gewezen opsteller van *Le Temps* en schrijver van talrijke tooneelstukken. — **Sir Edward Burne-Jones,** groote Engelsche schilder, die het meest de Præraphaëlistische school deed kennen. — **Osbert Salvin,** vogel- en insektenkundige van verdienste, schrijver van « Biologia Centrali-Americana ». — **August Brachet,** beroemde Fransche taalkundige; hij gaf uit : « Grammaire historique » en « Dictionnaire étymologique de la langue française ». — **C. A. Serrure,** geleerde muntkenner en schrijver van verschillende gewaardeerde studiën over zijn vak. Hij was de zoon van den Gentschen hoogleeraar Serrure, den uitgever van het « Vaderlandsch Museum ». — **Henry Perigal,** Engelsche meteoroloog, die veel schreef over wiskunde en sterrenkunde. — **Godfried Adriaenssen,** almoezenier der Staats-Weldadigheidsschool te Namen. Vroeger was hij pastoor van Curegem; hij stichtte te Brussel het blad *De Brusselaar*, zetelde in het algemeen bestuur van het Davids-Fonds, en ijverde onverdroten en fel beslagen met woord en pen voor de Vlaamsche Beweging.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

iende jaargang, 1898. Augustus-September Nrs 8-9.

DE MISDADIGER.

EEN misdrijf is een inbreuk tegen het Recht. Deze bepaling is slechts eene algemeene opvatting wier toepassingen met de opvoeding en het midden verschillen : *la criminalité est un rapport non avec l'immuable nature, mais avec l'opinion et la législation changeantes du milieu social* (TARDE, *La criminalité comparée*, 1886). Alzoo is de diefstal, bij zekere volkeren, geen inbreuk op de wettige bezitting; alzoo is het menscheneten in zekere stammen, geene misdaad, maar een zeer gewoon feit.

In vroegere eeuwen — en men vindt er nog de weerspiegeling van in onze huidige wetgeving — had men altijd de misdaad en enkel de misdaad voor oogen : de persoon en de omstandigheden waren nietige bijzaken; de hoofdzaak was het feit zelf en men deed oog voor oog, tand voor tand betalen. In onze eeuw van stellige opmerking en streng onderzoek, ontstond er weldra eene nieuwe strekking die met aandacht het lichamelijk en zedelijk leven der misdadigers opspeurt en 't midden waarin zij bewegen. Die anthropologische navorsching of menschenkunde heeft reeds zeer wetenswaardige ontdekkingen gedaan. Lijk in alle nieuwere studiën loopt men wel eens verloren door te rap te willen besluiten. Verschillige nieuwere opvattingen der misdaad zagen het licht : doch al te vroeg verschenen, deden zij eerder kwaad aan die hoogst belangrijke studiën die dan ook, gansch ten onrechte, door vele rechtsgeleerden als iets onhebbelijks verstooten worden. Er ontstonden alzoo

bijzonder twee strekkingen : die der Italiaansche, die der Fransche school.

De Italiaansche school heeft bijzonder den **persoon**, lichamelijk en zedelijk van den misdadiger onderzocht (LOMBROSO, l'*Uomo delinquente*) en de physische of **natuurlijke** invloeden op de misdaad (FERRI, MORSELLI, GAROFALO, enz). De stof door deze school vergaderd, is groot; Lombroso bijzonder is een hardnekkige werker : doch hij heeft geen doorzicht genoeg, en schijnt zoo wat in den blinde te werken. Lombroso's ontwikkelingen over den misdadiger zijn eigenaardig om na te gaan. Na honderde misdadigers onderzocht te hebben, was hij tot het eindebesluit gekomen dat de misdadiger een bijzonder voorkomen heeft, een *type* uitmaakt, van alle andere wezens afgescheiden, en waardoor men hem overal kan erkennen.

Ziehier enkele dier bijzondere trekken die lichamelijk en zedelijk den misdadiger kenmerken : ze allen opnoemen zou ons te ver brengen.

ONTLEEDKUNDIGE TEEKENS : **Schedel** : de inhoudsmacht van den schedel is kleiner dan bij gewone menschen; de schedel van den misdadiger is kort (*brachycéphale*) met ongwone vormen (plathoofden, bollige, suikerkophoofden) en onregelmatig ontwikkeld (de rechterhelft gewoonlijk meer dan de linker); de schedelnaden (plaatsen waar twee schedelbeenen ineen passen) te vroeg aaneengegroeid; de schedelbeenderen zelf door ziekte aangetast (uitwassen, ontaardingen enz.)

Aangezicht : 't aangezicht is lang en lijk bij dieren en lagere volksstammen, vooruitspringend (*prognathe*); de kinnebakken of kaaksbeenen, onder en boven, hebben eene bijzondere bediedenis : lijk de vleeschetende wilde dieren : tijgers en leeuwen, hebben de misdadigers, en bijzonder de moordenaars. straffe kinnebakken : de hoogte, breedte en gewicht hunner kaaksbeenen overtreffen verre het gewone. Afwijkingen in getal en inplanting der tanden, groote ontwikkeling der slagtanden, komen ook dikwijls voor. 't Voorhoofd is lang, weg-

vlietend, ongelijk ontwikkeld, met den boog der wenkbrauwen vooruitspringend; de oogholten zijn groot. De ongewone vormen der ooren zijn nog talrijker: bijzonder op te merken het sterk van het hoofd afwijkende oor, in den vorm van het oor van eenen keukenpot.

Ledematen en lijf: hier ook zijn enkele afwijkingen, bijzonder de aapachtige lengte der armen.

Hersenen : de fijne hersens zijn meer ontwikkeld, de hersens minder; de bloedvaten der hersens zijn onregelmatig verdeeld.

De huid en **'t haar** zijn donkerder; de baard weinig ontwikkeld; het hoofdhaar integendeel is weelderig en langdurig.

LEVENSLEERIGE KENTEEKENS : 't aangezicht der misdadigers is gewoonlijk weinig aantrekkend; de oogslag bij den moordenaar is koud en strak, bij den dief zoekend en zijdelingsch. Hun lichamelijk gevoelen is weinig prikkelbaar: in tegenoverstelling met den gewonen mensch is de linkerhand gevoeliger dan de rechter. Zij onderscheiden moeilijk de kleuren, zijn meer gevoelig aan electrische stroomen en weerveranderingen. Zooals de wilde volksstammen, zijn zij verhard tegen de pijn en genezen gemakkelijk van hunne wonden. Zij tatoueeren, of snijden in hunne huid, alle soorten van woorden en zinnebeelden, gemeenlijk ondeugende dingen. Zij zijn minder sterk in hunne handen en dikwijls slinksch; hun gang ook is anormaal, de linker pas gewoonlijk grooter dan de rechter. Hun bloedsomloop is weinig prikkelbaar, en de buiteninvloeden storen hem minder. Men vindt, hoofdzakelijk tusschen de onzedelijken, meer kinderlijke vormen van ontwikkeling : zij schijnen veel jonger dan ze zijn; dikwijls ook gelijken de mannen op vrouwen, en de vrouwen integendeel krijgen een meer mannelijk voorkomen.

De ingewanden zijn dikwijls door ziekte aangetast : eerst en vooral hartziekten, dan lever en maagziekten. De misdadigers zijn veel scheeloogig en hebben gebreken in hunne uitspraak.

VERSTANDVERMOGENS. **'t Verstand** der misdadigers is middelmatig ontwikkeld; ze zijn spitsvondig en sluw, lichtzinnig, zonder vooruitzicht en zeer veranderlijk van gedachten. Zij hebben doorgaans een eigenaardige taal en bijzondere uitdrukkingen die beeldrijk en klanknabootsend zijn, gemeenlijk ook grof en onzedelijk. Hun handteeken en geschrift hebben ook verschillige kenmerken. Om hun gedachten bedektelijk uit te drukken, hebben zij zekere teekens en gebaren — zij bezitten zeer weinig kunstgevoel : in 't gevang gebeurt het soms dat zij hunne gedachten nederschrijven, meestal onder den vorm van rijm. De boeken die zij verkiezen, zijn de romans.

Gevoelens : de zedelijke gevoelens zijn bij den misdadiger zeer weinig ontwikkeld; naberouw kent hij niet; het lijden van anderen deelt hij niet : integendeel, hij vindt een wreed genoegen anderen te pijnigen. Hij is eigenbaatzuchtig, ijdel en hooveerdig : tot in zijne misdaden toe, zal hij zich ophemelen. Hij is lui en laf, haatdragend en wraaknemend.

De godsdienstige gevoelens verschillen volgens de opvoeding en midden : in Italië, bijvoorbeeld, bewaart de booswicht zekere godsdienstige oefeningen; in Frankrijk is hij onverschillig of goddeloos.

Wilskracht : de misdadiger is lui van wil; hij laat zich door de omstandigheden geleiden. Hij bezit geene zelfbeheersching; braspartijen en wallebakkerij trekken hem onvermijdelijk aan.

Van waar komen dan al die lichamelijke en zedelijke gebreken? Welk is de oorzaak van dat ongewoon verschijnsel door een misdadiger opgeleverd?

Lombroso — als trouwe aanhanger der ontwikkelingsleer die den mensch van het dier doet afstammen — Lombroso beweerde dat de booswicht een atavisch of overerfd verschijnsel is : door zijnen lichaamsbouw en dierlijke driften, is hij, tusschen de menschen, een herboorte van 't gedierte dat in zijn voorgeslacht ligt. Deze al te zeer atavische tusschenkomst, deed hij volgen door eene andere opvatting : in onze beschaafde wereld, ver-

tegenwoordigt de booswicht, den wildeman, den roodhuid die peerden steelt, menschen scalpeert enz.; de booswicht is alzoo een wezen waarvan lichaamsbouw en gevoelen overeenstemmen met 't uitzicht van wilde stammen. Het is nogmaals een overerfde of atavische terugkeer naar een vroeger weinig ontwikkeld wezen, naar den primitieven mensch.

Later en nu nog, stelt Lombroso den booswicht in de klas der vallende ziekte : het overerfd verschijnsel heeft alzoo een meer ziekelijk voorkomen gekregen. De misdadiger is een halve zinnelooze *(matoïdo).*

Het zedelijk gevolg van Lombroso's opvatting over den misdadiger is, dat deze onwederroepelijk, van zijne geboorte af, tot de misdaad getrokken is : de misdadiger is misdadiger geboren; wat hij ook doe, hij gaat naar de misdaad, gelijk een steen die valt. Er bestaat bijgevolg voor den misdadiger geene vrijheid, geene verantwoordelijkheid.

't Rechterlijk gevolg is, dat men zeer ten onrechte het Strafwetboek op vrijheid en verantwoordelijkheid steunt. De maatschappij heeft voorzeker het recht en zelfs de plicht zich tegen die natuurmonsters te beschermen, gelijk men de wilde dieren afweert. Doch de rechtsherstelling van t' gedane kwaad, en de hoop van verbetering, zijn verouderde en ijdele denkbeelden.

Deze hoofdgedachten van Lombroso, en wel bijzonder de opvatting van een ***ontleedkundige misdadigerstype***, verwekten overal de levendigste aandacht : wijsgeeren, rechtsgeleerden, geneesheeren, begonnen in alle landen de misdadigers te bestudeeren. Tusschen al die werkers noemen wij in België de geneesheeren Héger, Dallemagne, Houzé, Francotte; in Frankrijk Manouvrier, Topinard, Bertillon, Garnier, Magnan, Feré, Laurent, Lacassagne, Tarde; in Italië Ferri, Garofalo, Morselli; in Oostenrijk Benedikt; in Duitschland von Liszt; in Rusland Drill, Jufvrouw Dr Tarnowsky, enz. enz. De afmetingen van hoofd, gezicht, romp, armen en beenen, gaven bij de verschillende geleerden de tegen-

strijdigste uitslagen. De ontleedkundige of *uiterlijke* misdadigerstype — het oorbeeld van Lombroso — werd langs alle kanten zeer hettig aangevallen (Congrès d'Anthropologie Criminelle à Paris 1888), tot dat het eindelijk gansch in duigen viel (Congrès d'Anthropologie criminelle à Bruxelles 1893). De opzoekingen van Lombroso en anderen zijn nochtans geen nutteloos werk geweest : zij bewijzen dat de misdadigers, meer dan gewone menschen, lichamelijke afwijkingen en gebreken toonen.

Deze afwijkingen — in tegenoverstelling met Lombroso's overerfd stelsel — zouden enkel hunnen oorsprong vinden in de ontaarding (stelsel bijzonder verdedigd door Magnan en zijne leerlingen, Féré en anderen). Door ontaarding (*dégénérescence*) verstaat men eigentlijk eenen ongewonen vorm van ontwikkeling waardoor iemand in verstand, gevoel of wil, zich van het normale afscheidt : zoo noemt men ontaarden : de zinneloozen, de onverbeterbare dronkaards, de misdadigers (lagere ontaarden); zoo noemt men ook nog (hoogere) ontaarden, de geniussen of vernuftigen. Die ontaarding is zeer erfelijk : volgens vele geleerden zelfs vinden zij haren oorsprong bijna enkel in de erfelijkheid. Dr Morel, die de eerste over de ontaarding schreef, aanzag ze als eene afwijking aan den eersten mensch door God zelven in de volmaaktheid geschapen : 't was dus eene rechte ontaarding. Later, (Magnan en zijne school), op 't grondbeginsel der veranderingsleer van Lamarck steunende, aanzag men den ontaarden eerder als een ondergeschikten mensch, wiens onwikkeling ten achter is tegen onze huidige beschaving : de ontaarde kan zich niet schikken naar het midden waarin hij leeft en is tot onvruchtbaarheid gedoemd. *Les impotents, les aliénés, les criminels ou décadents de tout ordre, doivent être considérés comme des déchets de l'adaptation, des invalides de la civilisation* (*Dégénérescence et criminalité*, CH. FÉRÉ). In de algemeene ontwikkeling van 't leven, volgens Lamarck, zijn er steeds eenerzijds geslachten die achterblijven, zich niet naar het midden kunnen zetten, tot ondergang gedoemd zijn,

en anderzijds geslachten die in de nieuwere omstandigheden krachtiger leven en tot grootere ontwikkeling komen. Tusschen Lombroso die beweert dat de misdadiger een terugkeer is tot zijne voorouders, en Magnan die den misdadiger als achterblijver aanschouwt, ligt het verschil dat Darwin van Lamarck scheidt : in een woord beider misdadigersopvatting, rust op de ontwikkelingsleer.

Ziedaar enkele beschouwingen over hetgene men de biologische of levensleerige school der misdadigerskunde mag noemen : zij heeft inderdaad bijzonder de levensleerige of lichamelijke kenmerken der misdadigers onderzocht. Van die onmetelijke opzoekingen door alle soort van geleerden gedaan, hoeven wij te onthouden 1° dat de misdadigers meer lichamelijke afwijkingen toonen; 2° dat zij, volgens vele geleerden, ontaarden zijn, slecht ontwikkelden, aan wien 't eene of ander hooger zielsvermogen ontbreekt.

Nevens de Italiaansche School, die later door tusschenkomst van veelsoortige geleerden een *levensleerige* school werd, ontstond vroegtijdig de zoogenaamde Fransche school.

In de Fransche school komt de misdaad als iets onafhankelijks van den lichaamsbouw der misdadigers te voorschijn : de lichaamsdwang, die als een Nessuskleed van jongs af den toekomstigen misdadiger omknelt, en hem onverbiddelijk tot de misdaad brengt, die lichaamsdwang is bijna teenemaal uit de opvatting der Fransche school gebannen. Alhoewel zij rekening houdt van verschil in persoonlijke neiging en gesteltenis, onderzoekt zij breedvoerig de *maatschappelijke en zedelijke oorzaken* der misdaad, en geeft hun een overwegenden invloed. Tusschen beide scholen erkent men hier aanstonds de grondsbeginsels die hun van den eersten stap in de misdadigerskunde scheiden. Lombroso, Ferri, Morselli enz. zijn materialisten in den vollen zin des woords : de blinde natuurwetten overheerschen alles. De Fransche geleerden, hoe stelliggezind ook, kunnen moeielijk den mensch van eene zekere hoeveelheid vrijheid en verant-

woordelijkheid berooven, en 't is eigenaardig om na te gaan hoe Tarde in zijn « *Criminalité Comparée* » op dezelfde bladzijde twee verschillige gedachten uit. « Wetenschappelijk gesproken » schrijft hij, « bestaat de vrijheid niet; metaphysisch of buitennatuurlijk, kan men nochtans zeer wel haar bestaan bewijzen ».

In de Fransche school zelve, kan men twee vertakkingen onderscheiden. De eene, positivist of stelliggezind (Tarde, onderzoeksrechter, Lacassagne, D^r^) beweert dat de oorzaken der misdaden bijzonder in 't maatschappelijk midden moeten gezocht worden : « *le milieu social* », schrijft Lacassagne, « *est le bouillon de culture de la* « *criminalité; le microbe, est le criminel, un élément qui* « *n'a d'importance que le jour où il trouve le bouillon* « *qui le fait fermenter;* » — en Tarde schrijft « *c'est du sein de la race, aidée du climat, qu'éclosent sans nul doute les candidatures au génie, ajoutons à la folie et au crime. Mais c'est la société qui choisit les candidats et les consacre et, puisque nous voyons qu'elle pousse de la sorte les uns aux académies et aux hospices d'aliénés, nous ne devons pas être surpris qu'elle détermine l'entrée des autres au bagne.* »

De andere vertakking is spiritualist (Guillot, onderzoeksrechter, Jolly, leeraar aan 't Collège de France), doch minder gekend : zij vindt in de zedelijkheid van den persoon zelven de oorzaak der misdaad. 't Verschil tusschen beide vertakkingen is zeker groot : bij Tarde en Lacassagne is de zedelijke waarde van den persoon slechts een voortbrengsel van 't *midden* waarin hij verkeert; bij Guillot en Jolly hangt de zedelijke waarde van *persoonlijk* werk af : iedereen is kind van zijne eigene werken. Op 't eindbesluit komen zij nochtans overeen en in tegenstelling met Lombroso : *de misdaad kan voorkomen worden* door maatschappelijke instellingen (Tarde, Lacassagne), door persoonlijke verzedelijking (Guillot, Jolly).

Tarde staat zonder twijfel aan 't hoofd der zoogezegde Fransche of maatschappelijke misdaadkunde.

Zijn boek, *la Criminalité comparée*, een samenhang van artikels in *la Revue philosophique* verschenen, is volgens Lombroso zelven, de fijnste kritiek die ooit op de Italiaansche school gedaan werd. Wij zullen er een en ander uit overnemen.

Volgens opzoekingen van M. Yvernès over de misdaden in Frankrijk sedert 1830, gaat het getal misdaden steeds klimmend. De bevolking klom met een tiende; de misdrijven zijn verdriedubbeld. De geldzucht heeft een steeds grooteren invloed op de misdaad; in 1830 was zij 13 % de oorzaak der misdaden, in 1880 22 %.

Poletti, Italiaansche rechtsgeleerde, vindt dat die vermeerdering slechts oogenschijnlijk is. Daar het maatschappelijk leven in al zijne vakken zoo hevig heeft toegenomen, is het niet te verwonderen dat de misdrijven, en hoofdzakelijk de diefstallen, eene bijzondere uitbreiding gekregen hebben. Doch het getal misdrijven is evenredig kleiner dan de ontwikkeling van den vooruitgang zelven, en zoo kan men besluiten dat de misdaden betrekkelijk verminderen.

Tarde is van een ander gedacht : het klimmend getal misdaden is niet te ontkennen; welk is de reden er van? De reden er van is de *herinval*, (*la récidive*). Sedert 1830 is de herinval in Frankrijk verdriedubbeld. Op honderd veroordeelingen zijn er middelmatig in Frankrijk twee en dertig herinvallen. In de gedeelten zonder groote steden is de herinval slechts 20 %; in het departement de la Seine (Parijs) integendeel telt de herinval voor 42 %, juist omdat in Parijs, gelijk in alle groote steden, de schurken bijeenkomen en door hun voorbeeld en hunne samenleving tot nieuwe misdaden aanzetten. 't Is misschien een gelukkig teeken! zegt Tarde; zoo zien wij de misdaad al meer en meer aan enkelen toebehooren, wier getal steeds vermindert naarmate hunne daden vermeerderen. 't Wordt een soort van stiel of ambacht, en zelfs een zeer bloeiend ambacht, mits wij dagelijks hunne werken al meer en meer zien uitbreiden.

Doch hoe komt het dat die misdadigersstiel zoo al meer en meer gezocht wordt? Omdat alle omstandigheden tegenwoordig vereenigd zijn om dien oneerlijken stiel te bevoordeelen. Wen van den eenen kant de hoeveelheid steelbare goederen en veroverbare vermaken sedert eene halve eeuw vermeerderd is, zijn van den anderen kant de gevangenissen onder oogpunt van lucht, eten en verblijf verbeterd, de rechters en gezwoornen minder streng, de verzachtende omstandigheden worden tot de wreedste euveldaden uitgebreid, en de doodstraf is nog een musschenschrik, met een verroest geweer gewapend, dat sedert lang niet meer doodt. De voordeelen van dien onrechten handel zijn dus vermeerderd, de gevaren verminderd, tot zooverre dat in onze beschaafde landen de stiel van landlooper, dief, afstrooper, bankeroetier enz., zooniet van moordenaar, voor de luierikken, 't minst gevaarlijk en meest winstgevend beroep geworden is.

Buiten deze oorzaken, is eene tweede hoogst belangrijke rede in de klimming der misdaden, de *omwentelingsgeest*, de *klassenstrijd*, die overal heerschen. De zedelijkheid van een volk is zoo innig aan de standvastigheid zijner zeden en gewoonten verbonden, dat het niet te verwonderen is, dat in onzekere tijden, de volkeren eene grootere misdadigheid toonen. Tarde haalt als voorbeeld aan : de honderdjarige oorlog, de Hervorming, de Fransche omwenteling. Heden ook beleven wij een tijd van beroerte, onzekere strekkingen staan overal op. 't Zijn de politieke opstokerijen, 't zijn de werkstakingen, de volksoploopen, alle oorzaken van blinde opgewondenheid, haat en geweldenarijen. Langs alle kanten is het mistevredenheid, overpropping der steedsche bevolking, overhaastige fortuinen en faillieten, onmiddellijke overgang van het niet tot de almacht in het politiek enz. enz. De *déclassés* bijzonder vormen het groot leger der mistevredenen en zijn ook de ergste herinvallers of récidivisten, zij zijn te lui om te werken, komen naar de steden om fortuin te zoeken, en leven van alle sluiksche middelen.

Daar de spanning algemeen is, klimt de moorddadigheid in gansch Europa, doch bijzonder in Frankrijk, waar tevens het openbaar bestuur op wankelbaren grond rust.

De aanraking met vreemde volkeren verhoogt ook het getal misdaden « *les délits revèlent l'introduction, par le contact des voisins, d'idées et de besoins étrangers en contradiction partielle avec les idées et besoins nationaux* (*Criminalité comparée*), en Tarde haalt als bewijs aan de grenzen van Frankrijk, waar 't getal misdrijven grooter is dan binnen 't land.

De beschaving oefent eenen heilzamen invloed uit : zij bevoordeelt het werk, verzacht de karakters, en brengt innigere verwantschap tusschen de menschen. Een streng en regelmatig bestuur vermindert ook de misdaden: alzoo onder het tweede keizerrijk, in Frankrijk, was er een stilstand in de gedurige klimming der misdaden.

Heeft het onderwijs bijzonderen invloed op de misdadigheid?

Het lager onderwijs levert geene heilzame uitslagen op; wel integendeel : in de streken van Frankrijk, waar 't lager onderwijs meest ontwikkeld is, vindt men juist de hoogste misdadigheid. Als staving van Tarde's gezegde, wil ik hier terloops het voorbeeld van Denemarken aanhalen, waar, volgens eene laatst verschenen opgave, jaarlijks negen frank per hoofd voor de scholen betaald wordt, tegen twee of drij frank in andere landen : 't is ook in Denemarken dat men betrekkelijk de meeste zelfmoorden en echtschennissen aantreft.

De verspreiding van 't onderwijs verandert tastbaar de natuur der misdrijven : hoe meer onderwijs en beschaving, hoe minder manslagen, en hoe meerder diefstallen. De bloedige vorm is in een bedriegelijken vorm veranderd : failliëten, uitgave van valsche titels, echtschennissen, enz.

Het middelbaar en hooger onderwijs integendeel oefenen eenen heilzamen invloed uit. 't Is in de vrije ambten (advokaten, doktoors enz.) en in de kunstenaars-

wereld, dat men de minste misdadigers vindt. « Niet omdat zij meer welstand genieten » zegt Tarde, want de kooplieden en handelaars zijn in 't algemeen rijker, en 't zijn deze nochtans die de meeste misdaden bedrijven. Het middelbaar en hooger onderwijs verzedelijkt de karakters door hun de grondbeginselen der liefde voor 't schoone in te prenten. « 't Is heel aardig » zegt Tarde, « de geleerdheid verzedelijkt slechts dan wanneer zij er « uitscheidt een werktuig te zijn, en een kunstvoorwerp wordt. » Het enkel ambtsonderwijs verzedelijkt niet. De zedelijkheid van Tarde, op de liefde van 't schoone gesteund, is de tegenvoeter van de zedelijke opvatting van Spencer, die enkel het nuttige voor oogen houdt. Beiden zijn even blind voor hetgeen de grondbeginsels der zedelijkheid aangaat, en Tarde moet het zelf bekennen, dat zijne zedelijkheid op zeer onvasten grond rust: « *je sais qu'ils sont rares*, zegt hij, *ceux qui font le bien par amour de l'art, les esthéticiens de la morale, les nouveaux mystiques, et le nombre est grand de ceux qui le font par crainte du gendarme ou du déshonneur, comme autrefois par peur du diable ou de l'excommunication.* »

Tarde erkent den heilzamen invloed dien de godsdienst op de zielen uitoefent. Elke maatschappij, bekent hij, moet van een hooger standpunt uitgaan, van een ideaal. Doch hij zelf, als positivist, ontkent aan dat hooger ideaal een wezentlijk bestaan : dat is enkel eene zielsbegoocheling, een noodzakelijke dwaling, die naar de omstandigheden van vorm verandert, Tarde, hoe ongeloovig ook, breekt nergens rechtstreeks den godsdienst af. *Chrétienne ou non*, schrijft hij, *la France restera encore longtemps christiannisée. La peur de l'enfer a eu beau s'affaiblir et aura beau même s'évanouir tout à fait, ainsi que le désir du ciel et l'amour de Dieu, les règles et les habitudes morales de nos pères et aussi de notre enfance que ces sentiments ont contribué à former, n'en subsistent et n'en subsisteront pas moins, mais chaque jour plus ébranlées, plus inca-*

pables de résister à l'assaut des convoitises............ Cependant cette survivance de la morale religieuse aux dogmes, n'a qu'un temps, et où les générations futures iront-elles puiser leur moralité à mesure que la source ancienne tarira?.. .... La science apparait! Saluons! »

Welke bijtende spot in dat woord : *saluons!*

Geheel het stelsel nu van Tarde's misdaadkundige opvatting rust op den invloed van het midden. Hij stemt overeen met Dr Lacassagne « *de maatschappij heeft slechts de misdadigers die zij verdient* » en met J. J. Rousseau « *de natuur heeft den mensch gelukkig en goed geschapen; de maatschappij maakt hem ellendig en bedorven.* » Het midden werkt door den invloed van het voorbeeld : woorden wekken, voorbeelden trekken. De noodlottige en onbewuste navolging — een soort van suggestie — is de machtigste oorzaak der misdaden. Was de maatschappij van hooger zedelijk gevoelen doordrongen, de misdaden zouden niet bestaan. Tarde toont hoe ondeugden en misdrijven van 't hoogere naar 't lagere volk overgaan en voortwoekeren; hoe de misdrijven van de steden naar de dorpen als eene vetvlek uitbreiden; hoe bijzondere en nieuwere vormen van misdaad uit enkele plaatsen opstaan, en weldra overal indringen. Herbergen, slechte huizen en boeken helpen machtig om den onzedelijken stroom te vergrooten.

Na deze beknopte verhandeling over den maatschappelijken kant der misdadigerskunde, zoowel door de Fransche school in 't licht gesteld, zullen wij terloops nog onderzoeken : 1° den invloed van het physisch of natuurlijk midden; 2° den invloed van den huishoudkundigen toestand.

De Italiaansche school, getrouw aan hare materialistische strekking, zocht in het physisch of natuurlijk midden — warmte, luchtgesteltenis, hoogte, breedte, grond, enz. — de *toevallige* oorzaak die den *geboren* misdadiger op een gegeven oogenblik tot de misdaad *dwingt*.

Ferri, op grond van verschillige statistieken, beweert

dat de warmte de moorden verwekt, de koude de diefstallen. In vergelijkende tafels, ziet men het getal moorden in den lente klimmen, het getal diefstallen in den herfst. Door eene ophitsing der zenuwen, zou de warmte eenen rechtstreekschen invloed uitoefenen, gelijk aan dien van den alcohol. De koude heeft geenen rechtstreekschen invloed : hier komen bijzonder maatschappelijke redens in 't spel : in den winter steelt men meer, uit gebrek aan levensmiddelen.

Garofalo bevestigde deze warmtegesteltenis-opvatting door zijne opzoekingen over den invloed van 't klimaat of luchtgesteltenis : uit vergelijkende optellingen blijkt dat in 't zuiden van Europa 't getal moorden betrekkelijk grooter is, in 't noorden 't getal diefstallen. 't Is dezelfde invloed die E. Ferri inriep : de warmte of 't zuiden doet den bloedigen vorm der misdaad ontstaan, de koude of 't noorden den bedriegelijken.

Dees stelsel der warmte, dat op algemeene statistieken gegrond is, en bij het eerste oog nog al waarheid schijnt te bevatten, verliest veel van zijne weerde bij een nader en meer uitgebreid onderzoek. Zooals Tarde het terecht opmerkt, ziet men die tegenoverstelling van moord en diefstal niet in de optellingen door Yvernès voor Frankrijk gedaan : er is in Frankrijk geen verschil tusschen de noorder- en zuidergedeelten. Wat integendeel in 't oog springt, is dat moorden en diefstallen samenkomen en bijzondere ontwikkelen in en rond de groote steden. Dat er meer diefstallen in 't koude jaargetijde geschieden, ligt aan de grootere lengte en duisternis der nachten, die den dief bevoordeelen, en bijzonder aan 't gebrek van werk en aan de armoede die meerder in den winter heerschen. Zoo er meer diefstallen in 't noorden gebeuren en meer moorden in 't zuiden, dat ligt ook in een verschil van beschaving : deze vermindert den bloedigen vorm der misdaad, en in hare plaats verschijnt het bedrog : de diefstal. Niet alleen is het noorden meer beschaafd, maar ook stoffelijk meer vooruitgegaan : de koortsachtige beweging van handel en nijverheid,

brengen nieuwe gelegenheden tot stelen en bedriegen bij.

Morselli, E. Ferri en anderen beweren dat het getal zelfmoorden en manslagen (moord van een ander), in tegenovergestelden zin gaan en elkander vervangen : als de eene klimt, daalt de andere en wederzijds : alzoo heerscht de zelfmoord bijzonder in 't noorden, de manslag in 't zuiden. Morselli, E. Ferri enz., zochten ook gedeeltelijk de oorzaken der zelfmoord, in 't natuurlijk midden : invloed van licht, van warmte, van breedte enz.

Tarde heeft heel ernstig hun gezegde onderzocht, maar nergens in de optellingen, een doorslaande bewijs van hun stelsel gevonden. Doch wat men niet in twijfel kan trekken, dat is *de gedurige klimming der zelfmoorden*, en aardig genoeg, die klimming gaat op stap met het *aangroeiend getal der echtscheidingen.*

Welk is de reden? De vrijdenker Tarde antwoordt : *het verval der godsdienstige gedachten!*

De zelfmoord is de wanhopige vorm der misdaad. De beschaving heeft den last van 't leven niet vergroot, neen; maar in tijd van ongeluk en angstig lijden, vindt men geenen steun meer om de smart te doorworstelen. « *Er* « *was een tijd* » schrijft Tarde, « *dat tegen den aandrang* « *van 't lijden, tegen de verplettering der schande,* « *het eenigste toevluchtsoord door godsdienst en zeden* « *toegelaten, de deur van 't klooster was. En nu, naar-* « *mate die deur zich sluit, opent zich een ander toe-* « *vluchtsoord, donker en diep! Ziedaar waarom de* « *zelfmoord klimt in de landen die de Europeesche* « *beschaving aannemen, of liever, den toom van den* « *godsdienst afschudden : 't is niet omdat de moor-* « *den verminderen, maar wel de heilige roepen!* » En inderdaad, tusschen de kloosterlingen is de zelfmoord heel zelden; op den buiten, die godsdienstiger is, ook minder dan in de steden; in 't zuiden of de katholieke landen, merkelijk minder dan in 't protestantsche noorden.

In tegenoverstelling met de physische invloeden, erkent Tarde als bijgaande oorzaken : het misbruik

van drank, een stoffelijk of zedelijk verlies, een nakende schande, enz.

De invloed van den Staatshuishoudkundigen of economischen toestand is ook door enkelen bestudeerd geweest. M. H. Denis, leeraar aan de Hoogeschool van Brussel, heeft onder den naam van « *Criminalité et Crise économique* », op het congres van Brussel (1892) eenige eigenaardige opzoekingen medegedeeld.

De algemeene welstand vermindert de misdrijven en doet de hoogere zedelijke gevoelens ontwikkelen. Ter staving haalt M. Denis als voorbeeld aan de jaren 1845 tot 1849. Op 10,000 inwoners waren er in 1845, 28.8 misdadigers; in 1847 waren op 10,000 inwoners, 65,3 misdadigers. « *De aangroei der misdaden ging op stap met de uitbreiding der ellende* » (*Pauperisme des Flandres* 1846-47, DUCPÉTIAUX).

De crisis der lagere prijzen sedert 1873, gaat steeds klimmend met het aangroeiend getal misdrijven en zelfmoorden, en M. Denis besluit dat, hoe regelmatiger en standvastiger de loop van den rijkdom is, en hoe rechtveerdiger men den rijkdom verdeelt, hoe meer men de misdaden zal dempen.

(Slot in volgend nr.) Dr FR. MEEUS.

Gheel.

PIETER SIMONS.

1797-1843.

TWEE BLADZIJDEN HEDENDAAGSCHE GESCHIEDENIS.

I.

Het eerste Belgisch Spoorwegnet.

> Gegroet, reusachtig stoomgevaart!
> . . . .
> Ruk, ja ruk voort van 't Oost naar 't Westen,
> Ruk voort, o Reus, van Noord naar Zuid!
> Sprei tot aan de uiterste gewesten
> Der aarde, uw machtige armen uit!
>
> JAN VAN BEERS.

BELGIË was in opstand tegen het Hollandsch beheer. Koning Willem van Oranje had de slechtste raadgevers der wereld aangetroffen : de populaire vorst zou bezwijken onder den haat, door de van-ouds vrije Belgen aan zijne willekeurige ministers gewijd. Uit hoeken en kanten daagden vrijwilligers op : zij overwonnen te Waalhem, te Berchem, te Borgerhout, verdrongen den vijand naar Antwerpen, en trokken zelf in triomftocht de stadspoorten binnen. De grijze generaal baron CHASSÉ, verschanst in de beruchte citadel van den nog meer beruchten hertog van Alva, verloor zijn gewoon geduld en zijne koelbloedigheid, ontstak in woede en gaf nog denzelfden dag, den 27 October 1830, het noodlottig bevel der beschieting van de bevriende en schatrijke handelsstad. De beschieting ving aan om drij-en-half uur des namiddags, en duurde tot tien uren 's avonds. Vijftien honderd vuurkogels, evenveel vuurpijlen en zestien duizend houwitsers, zegt men, doorslingerden onophoudend de stad, uit het kasteel, uit de forten, van de Scheldevloot, verwoestten

huizen en openbare gebouwen, en berokkenden oneindige schade. Het magazijn van het zeewezen, het nieuw arsenaal en het stapelhuis, behelzende de handelswaren van elk wereldsdeel, schoten in lichtlaaien brand, ja verbrandden ten gronde,

Het is meldingswaardig, denkelijk eenig in de geschiedenis der volkéren, dat de Antwerpenaren geen wrok wilden dragen tegen den vernieler, den verwoester hunner geliefde vaderstad. In het jaar 1844 begroette de allerbloedigste Sinjoor, THEODOOR VAN RYSWYCK, het portret van generaal baron CHASSÉ met deze waarlijk schoone en loftuitende woorden :

> De schrik had op zijn ziel geen macht;
> Hij kende alleen zijn plicht, hoe zwaar die ook zou wegen;
> De schrootlaag loste op hem haar dichten kogelregen,
> Maar rukte de afgrond zelf hem tegen,
> Hij had zijn zending trouw volbracht!
>
> . . . .
>
> Hij is het zinnebeeld der onverzetbre trouw,
> Die nood en dood weêrstaat als alles is geweken ;
> Die nimmer siddren kan noch bleeken,
> Maar boven 't bulderen van veldslang en kartouw,
> 't Bevel zijns Konings luid hoort spreken.

Althans in den noodlottigen nacht van 27 tot 28 October, bleven de leden van het Belgisch voorloopig Bestuur in bestendige zitting vereenigd, te Brussel, ten paleize der Natie, welks opperste zij beklommen om getuigen te zijn van den vuurgloed die onze handelshoofdstad vernielde. Het was aldaar dat de krachtdadige ALEXANDER GENDEBIEN het voorstel deed op staanden voet de uitvoering te verordenen van eenen ijzeren-weg die Antwerpen zou verbinden met de Rhijngouwen, ter vergoeding van de onmetelijke ramp. Het stout en edelmoedig gedacht vond grooten bijval. – In 1832 lag alreeds het ontwerp onzer ijzeren-wegen in studie, maar er was eerst eenige aarzeling of de onderneming door den Staat ofwel door de bijzondere nijverheid zou uitgevoerd worden. Niettemin den 1 Mei 1834 werd de wet afgekondigd, bij welke de Staat zelf met het aanleggen van de spoorbaan belast was. Het

ontwerp bedroeg eene dubbele lijn, met Mechelen tot middelpunt, en zou geheel België kruiswijze doorloopen, oostwaarts naar de Pruisische grens langs Leuven, Luik en Verviers; westwaarts langs Gent naar Oostende, in verband met de Noord-zee en met Engeland; ten noorden naar Antwerpen; ten zuiden naar Brussel, van waar langs Bergen naar Frankrijk. Nauwelijks was de wet verschenen, of de hand werd aan 't werk geslagen, en zoo vlijtig dat een jaar nadien, den 5 Mei 1835, de weg van Mechelen tot Brussel ingehuldigd werd; den 7 Mei 1836, tusschen Mechelen en Antwerpen; in 1837 van den eenen kant naar Dendermonde en Gent, van den anderen kant naar Leuven en Thienen, en zoo voort.

Op die wijze bezat ons pasgeboren België het eerste spoorwegnet van het geheel Europeesch Vasteland: het volgde onmiddellijk Engeland op, gelijk ook met zijne koolmijnen-nijverheid en zijne katoenfabrieken.

Wie was nu 't stout vernuft die een groot ijzerenbanen kruis over België had durven trekken en zich belasten met de uitvoering van zoo moeilijk een plan? Het was een Brusselsch ingenieur, met name PIETER SIMONS. En thans aarzelen wij niet te verklaren dat geheel dees ons schriftje voor doelwit heeft zijn vergeten naam te doen herleven. Ja, dat ijzeren-banenkruis werd zijn lijdenskruis, en na tien jaren zal de kundige man mogen uitroepen, met den SCIPIO der Oudheid:

> Ondankbaar vaderland, gij krijgt zelfs mijn gebeente niet!
> Ingrata patria, ne quidem ossa mea habebis!

II.

Santo-Thomas de Guatemala.

> Al wat hier te lande zijn brood niet kan winnen,
> Omdat ons de wetten der vreemden zoo slaan,
> Dat brengt men in Vlaandren de neiging te binnen
> Van naar Sint-Thomas te gaan.
>
> TH. VAN RYSWYCK, 1844.

De hevigste kampvechter tegen het vroeger Hollandsch beheer, baron DE GERLACHE, verklaart als tegen wil en

dank : *Nous devons beaucoup à notre réunion à la Hollande; pourquoi ne pas en convenir?* Een ander bestrijder van het protestantiseerend Holland, JAN DAVID, zegt openhartiger : « Men moet het bekennen, tijdens onze vereeniging met Holland was het algemeen welzijn veel vermeerderd alsmede de bevolking. Zulks geldt bijzonderlijk voor de steden Antwerpen, Gent, Brugge, Oostende en Brussel. » — Al die welstand was nu te niet : nijverheid, handel, landbouw kwijnden; het overzeesch vervoer was uit, en de overbevolking baarde lediggang(1) en armoede, die dreigden tot onlusten en wanorde over te slaan. Men zag langs alle kanten naar redmiddelen uit.

Alsdan ontstond, in de maand Januari 1843, onder de bescherming van ons Staatsbestuur, eene *Compagnie belge de colonisation*, die den aankoop deed van de zeehaven en het distrikt Santo-Thomas, in Guatemala.

De Staat Guatemala, in Centro-Amerika, op het uiteinde der Antillen-zee, tusschen de Honduras-baai en den Stillen Oceaan gelegen, had zich twintig jaar vroeger aan het Mexikaansch juk onttrokken, en was thans een onafhankelijk Gemeenebest. De katholieke godsdienst was er alleen in eer, en voor eene wijduiteengespreide bevolking van omtrent twee millioen zielen waren er negen bisschoppen en een aartsbisschop.

De Belgische maatschappij van volkplanting genoot, schijnt het, groote voorrechten; en nauwelijks was de lokvogel uitgehangen, of een hoop onnoozele musschen, meezen en vinken waren gevangen. Er werden 8000 loten uitgeschreven, zijnde elk van 500 fr., tot den 8 Maart, na welk termijn zij op 750 dreigden gebracht te worden. Elk lot of aandeel gaf recht tot : 1° een titel van gemeenzaamheid,

(1) Wij hebben voorzeker het woord *ledegang* ontmoet in het *Dagboek der Gentsche Collatie*, doch vinden het niet meer weêr. Is het dan ook de naamverklaring van den grootsten onzer Vlaamsche dichters, het woord mag uit den vergetelboek gehaald worden ter vervanging van *Werkstaking*, *Werkstilstand*, Fransch *Grève*, zijnde de werkstakers of grevisten in 't algemeen moedwillige lediggangers.

2° een titel van eigendom, en 3° twintig hectaren land, met recht van vervreemding. Och arme, 't was al *Bedrieg den boer*. Doch wij moeten in geweten verklaren dat de ondernemende Maatschappij te dien tijde niet plichtig was, ten ware aan overdreven vermetelheid, vermits de noodige ondervinding totaal ontbrak. Ook werden onze bedrukte landverhuizers neêrgezet in eene wilde streek, treffende niets aan als boomen en struikgewas, en moetende met taaien moed bosschen rooien, den grond ontginnen, wegen banen, woonsteden optimmeren, kortom hun ten uiterste ruïneeren, vooraleer de ondankbare bodem hun eene beet broods hadde verschaft. Men kende evenweinig het moorddadig klimaat. Twintig jaren later gebeurde, in de nabuurte, de Mexikaansche expeditie, en de Antwerpsche LODEWIJK VLEESCHOUWER schreef in zijn *Reinaart de vos*, dat de Belgische driekleur sedert eeuwen in die streek wapperde, onder de benaming van **Roode loop, Gele Koorts** en **Zwarte gal**, drij doodelijke kwalen. Doch wij loopen de gebeurtenissen te vóór.

Het opzet werd met iever, zelfvertrouwen en stoutheid doorgedreven. De schepper van ons eerste spoorwegnet, PIETER SIMONS, ingenieur van bruggen en wegenissen, aanvaardde het hoofdbestier der volksvesting; en op zijn voorstel werden de zeven andere dienstoversten aangewezen, namelijk kapitein PHILIPPOT; BROUEZ, landbouwkundige; TOSQUINET, krijgsdoctor bij de Guiden; DELWARDE, ingenieur; baron VON BULOW, handelsagent; TARDIEU, secretaris van het kolonie-bestuur, en PATER WALLE, Soc. Jesu, als geestelijk overste.

De deelneming der geestelijkheid aan het stout bestaan bande alle wantrouwen; en de algemeene bestuurder, PIETER SIMONS, stond bekend om zijn vroom kristen gemoed. Pater WALLE was te dien tijde rector van St Michiels-college in Brussel, en verkreeg tot medehelpers Pater GENON en een broeder coadjutor. De liefdadige dames der hoofdstad, onder de hooge bescherming van onze heilige eerste koningin MARIE-

LOUISE, lieten eene afbreekbare houten kerk voor de colonie oprichten, in het Hotel de Mérode, alwaar zij werd ingewijd, den 22 Februari, door den Aartsbisschop, Kardinaal STERCKX. — Ondertusschen waren twee schepen door het Staatsbestuur uitgereed, de goelet *Marie-Louise* en de fregaat *Le Théodore.*

't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost zal van spreken!

De drijmaster *Le Théodore* vertrok den 14 Maart, uit Antwerpen, hebbende aan boord meest alle de dienstoversten en de Paters missionnarissen. Ach, wat spijt dat de moedige zendelingen op reis niet gingen met den hoofdman PIETER SIMONS, die hun bijstand en hun troost zoo zeer ging noodig hebben! Althans de tweemaster *Louise-Marie* schoot in zee, uit de haven van Oostende, den 16 Maart 1843.

Heel België zendt haar wensch ten hemel; opgetogen
Ziet zij haar kindren, voor hare eer ten kamp gevlogen,
Den weêrstand tarten, 't lot braveren, om, misschien,
Een lauwer meerder aan haar lauwerkroon te zien.

TOLLENS.

III

De Martelaar.

O nimium cælo et pelago confise sereno,
Nudus in ignotâ, Palinure, *jacebis arenâ!*
ÆNEIDOS LIB. V, *in fine.*

In het jaar 1860 werd aan den schoorsteen van de wachtzaal der Noordstatie, te Brussel, een marmeren borstbeeld gesteld, nu verplaatst naar de uitgangszaal, op welks voetstuk men leest in uitgesleten letteren :

PIERRE SIMONS — *ingénieur — né à Bruxelles — le 20 janvier* 1797 — *mort le* 14 *mai* 1843. — *Il fit les premiers plans des chemins de fer belges.*

Sedert lange jaren kunnen wij dat lijdend, droefgeestig gezicht niet voorbij, zonder het een groet van eerbiedig medelijden te schenken. Waarom? Vraag het aan zijn graf. Zijn graf ligt bedolven in de diepte van Gods oneindigen Oceaan. Moge ten minste een enkele lezer onzen eerbied deelen voor dien nu vergeten, onbekenden martelaar der wetenschap!

De plannen, de berekening, de bewerking der eerste spoorbanen in midden-Europa, op een tijdstip dat de nieuwe uitvinding in haar geboorteland nog de proefjaren onderstond, moest noodzakelijk, ja het kon niet anders, aanleiding geven tot misrekeningen, teleurstellingen, zelfs schandig bedrog; voeg de bedilling daarbij, nog meer de afgunst, zelfs de haat van onbekwame benijders, en zie die buien nederstorten op een edel, onbaatzuchtig, al te teêrvoelig gemoed, huizende in een broos, ziekelijk lichaam. De vroomste der menschen moest onder dien ziele-last bezwijken. Ziedaar waarom Pieter Simons afleiding zocht, verzet en vertroosting in eene even stoute onderneming, de stichting eener verafgelegen colonie, waarvan hij de bestiering met gretigheid aanvaarde. Wie zou 't gelooven, zijn droom was reeds, in 1843, zijn verblijf op de kust van Centro-Amerika te nutte te maken om de doorsteking te bestudeeren van het Isthmus-Panama, en de twee Oceanen met elkander te verbinden. Thans is 't niemand onbekend welke zonderlinge misvallen, de doorboring der landengte, vijftig jaren later, heeft ontmoet onder de leiding van den Franschen Ferdinand de Lesseps. Het Panama-schandaal bleef lange jaren aan de dagorde van de politiek en de polemiek onzer diepgezonken zuiderburen.

Simons' droefgeestigheid vindt haren uitleg in zijn wankelen gezondheidsstaat; zijn dieppeinzen in zijne geleerdheid; zijne maagdelijke schuchterheid in zijne opvoeding, als eenige zoon van eene teêrhartige moeder. Dat belette echter niet dat hij met een stalen wil de hinderpalen wegruimde die zijne baan versperden. Hij

was, zegt een tijdgenoot, dien wij moeilijk kunnen vertalen : « *Plus grand encore par le caractère que par le savoir; il semblait une anomalie pour notre époque, et tenir de l'antiquité. Son buste en marbre à Bruxelles, exprime parfaitement sa physionomie, son individualité.* »

De familie Simons behoorde tot de welhebbendste burgerij van Brussel. Wij schrijven hier, om tijdwinning, eenige regelen over, uit de *Levensbeschrijving van Piron.*

« Simons, Jan, geboren te Brussel in 1737, was de eerste die van de rijtuigmakerij niet alleen eene kunst, maar een der bloeiendste takken der Brusselsche nijverheid maakte. Alle de gekroonde hoofden van Europa deden hem bestellingen. Hij stierf in 1822. »

Wij voegen daarbij : Jan Simons was, in den Patriotten-tijd, een der warmste en invloedrijkste voorstanders van Jan-Frans Vonck, wiens edelmoedig figuur wij vroeg of laat begeeren te verheerlijken.

« Simons, Pieter, des voorgaanden zoon (5 Sept. 1767 — 27 Mei 1847), volgde met eer zijn vader in zijne nijverheid op, en gaf aan deze eene grootere uitbreiding. Hij verschafte werk aan twaalf honderd werklieden, was opvolgenlijk de leverancier van vijf keizers, elf koningen en mindere vorsten. Het was hij die belast werd door de stad Brussel het rijtuig te maken dat men ten geschenke bestemde aan den Eersten Konsul. »

Hier voegen wij nogmaals ter bevestiging bij : « Den 21 Juli 1803 deed Bonaparte zijne plechtige intrede te Brussel; het magistraat schonk hem de stadssleutels op eene zilverenvergulde schotel, en een prachtig rijtuig met acht uitgelezen paarden bespannen. Het rijtuig kwam uit de werkhuizen van Simons, en had twee-en-veertig duizend franken gekost. » (*Namèche*, volgens *Henne* en *Wauters.*)

« Simons, Pieter, zoon van Pieter, voornaam ingenieur, algemeen toezichter van den waterstaat, officier der Leopoldsorde, handhaafde met de grootste onderscheiding de eerste studiën en plans rakende den ijzeren-

weg in België, en hielp merkelijk tot hunne uitvoering. De spoorbaan langs de Vallei der Vesdre, — veel meer de helling van Ans naar Luik — zijn voldoende om zijn naam bij het nageslacht te vereeuwigen. »........

Althans de fregaat *Le Théodore*, uit Antwerpen gezeild, was na 27 reizensdagen bij zeer ongunstig weêr aangeland te Madeira, den 12 April, en wachtte aldaar vruchteloos op de aankomst van de *Louise-Marie*, om gesamenlijk de reis te vervoorderen. De drijmaster stak wederom in zee den 16 April, na verschen voorraad te hebben opgedaan, en bereikte de haven van Santo-Thomas den 20 Mei.

Ondertusschen had de goelet *La Louise Marie*, twee dagen later uit Oostende vertrokken, hetzelfde onstuimig getijde doorworsteld, en kwam toe, den 14 April, op het eiland Tenerive, verplicht zijnde aan wal te gaan om wille van den verergerenden toestand des algemeenen bestuurders.

Het komt hier niet van pas eene beschrijving te doen van de Canarische eiland-zee, alhoewel wij gaarne oudopgedane leering verfrisschen, en langs om meer ondervinden dat men nooit te oud is om te leeren. Niettemin, ten einde verwarring te vermijden, denken wij te mogen herinneren dat de Canarieën uit zeven of acht eilanden bestaan, waaronder vier groote, van welke wij er twee moeten vermelden. Op den dag van heden, met de onafgebroken Congo-reis, is de afspanning of ankerplaats het eiland *Las Palmas*, of beter de hoofdstad van dien naam : 't is van dáár dat de berichten ons toekomen over gunstige of onspoedige op- en afvaart. Het naburig eiland *Tenerive*, voortijds meer bezocht, is het grootste en het bevolkste, en algemeen geroemd om zijn *Piek van Teijde*, dat is de hellepiek, een volcaniek gebergte, eene steile rots van 3600 meters hoogte, die men uit zee van uren verre ontwaart en thans beschreven onder den naam van *Piek van Tenerive*. Des eilands hoofdstad is Santa-Cruz, zetel van het Spaansch eilanden-bestuur en van de geestelijke overheid.

Doch wij moeten hier op onze stappen terug, en de bemanning der *Louise-Marie* doen kennen, vooraleer over te gaan tot de ontknooping van het drama. De ekwipagie van de staatgoelet Louise-Marie — want te dien tijde bezat ons land nog een krijgszeewezen — bestond uit zestig koppen, de staf daarbijbegrepen, namelijk de Commandant PETIT, de tweede officier SWARZ, de vier marine-aspiranten SINKEL, GÉRARD, PERLAU en DUFOUR, de chirurgijn-majoor DURANT en de administratie-officier WOLTER.

De bijzonderste passagiers, in bestemming voor Santo-Thomas de Guatemala, waren de algemeene bestuurder PIETER SIMONS; zijn secretaris, TARDIEU; zijn vriend, leerling en ingenieur DELWARDE; de consul CLOQUET, en de handelsagent T'KINDT.

Gelijk wij hooger zegden, bij een helder weêr en een zoele zuid-ooster wind stak de tweemaster in zee den 16 Maart 1843. De reis liep voorspoedig af in het Kanaal en in vollen Oceaan. Pieter Simons, in ziekelijken toestand vertrokken, ja tegen den wil van zijne vrienden en magen, vond verkwikking op het dek, in de koesterende zonnestralen; doch in de Gasconjer-golf had het schip een storm-op-zee te verduren, en ongelukkiglijk het kwaad getijde bleef aanhouden, zoodat de bestuurder der colonie langs om kranker werd, en niet alleen zijne afgekuchte borst maar andere lichaamsorganen waren aangetast. De vrome man baarde zooveel ontzag in, eerbied en liefde dat de oversten spoedig besloten aan te landen op Tenerive, om hem beter te laten verplegen, alwaar zij dan ook, na eene maand reizens, de haven van Santa-Cruz binnen liepen. Thans laten wij het woord aan een ooggetuige, die de reis volkomen heeft aangeteekend op zijn dagboek; dit boek is gedrukt in 1872, doch *Ma vie de marin, par E. S.* kwam denkelijk nooit in den handel.

« Wij stapten nauwelijks te Santa-Cruz aan wal of M. Simons betrok het bijzonderste gasthof der stad, op de openbare plaats gelegen, die tevens de meestbezochte stadswandeling is. De Goede Week was begonnen. M. Simons, zijnde een zeer godvruchtig man, en denkelijk zich zelf

erg ziek bevindend, begeerde zijne biecht te spreken aan den Bisschop en zijn Paschen te houden. Zijn Hoogeerwaarde was zeer inschikkelijk, doch opdat hij 't mochte toestaan en verrichten, was het onze plicht de plaatselijke gebruiken te volgen, die vergen dat des lijders nabestaanden en vrienden den Prelaat gaan afhalen en hem stoetsgewijs begeleiden.

« Op een schoonen lentemorgen treden wij den Bisschop te gemoet, in de Kathedraal, zijnde allen in groot uniform : de consul Cloquet stapt vooruit, dragende het Kruis · Dufour, Sinkel, Perlau en t'Kindt hebben brandende toortsen in de hand; commandant Petit, luitenant Swarz, de geheimschrijver Tardieu en de ingenieur Delwarde dragen het baldakijn. De stadsbevolking stopt niet dat wij haar bevredigen en stichten. Wij trekken een peloton voetvolk voorbij : de klaroen schalt, zij presenteeren de wapens met een knie ten gronde.

« Deze godsdienstplechtigheid deed de grootste deugd aan M. Simons : wij bevonden ons gelukkig eraan bijgedragen te hebben. Ja, spotte daarmeê die wil. Ik beken dat ik hoegenoemd niet gespot heb, alhoewel ik voorzeker aan zulke eene plechtigheid geen deel hadde willen nemen in België. »

Ziedaar het menschelijk opzicht op heeter daad betraapt, in alle zijne blootheid, of beter blooheid, halfzuster van de lafheid. Is het wonder dat wij Simons' borstbeeld nooit aanschouwen zonder ons zijn vroom kristen gemoed en zijne onderwerping aan Gods wil, nog veel meer als zijne grondige wetenschap te herinneren!

De bijzonderste geneesheeren van het eiland werden geraadpleegd en in consult beroepen met den chirurgijn-majoor der bemanning. Zij verborgen aan den hoofdbestuurder zijn gevaarlijken toestand en zijne zwakheid niet : zij vonden den terugtocht naar Europa uiterst noodzakelijk en dringend. Hij, hij heeft ondanks zijn zwak gestel al zijne stalen wilskracht behouden; hij luistert, ja, met zijne gewone goed- en zoetheid naar de raadgevingen zijner vrienden, doch hij wil van geen

terugkeer hooren; hij breekt alle tegenspraak af met de bedreiging van op eigen kosten een zeilschip uit te reeden en alleen naar Santo-Thomas te varen. Nu moesten wèl zijne vrienden en reisgezellen van den nood eene deugd maken, en buigen voor de mannenkracht van een stervenden. Na drij weken verblijf en verpoozing verlieten zij Santa-Cruz met de eerste dagen der Meimaand, goed voorzien van versch proviand en Malvoisie-wijn.

Weinig tijd nadien bereikten zij den keerkring, alwaar, volgens oud gebruik, de zeedoop der nieuwelingen gebeurde. De goede Pieter Simons rustte in eene hangmat, in de ontvangstkamer van den kommandant, van waar hij het vastenavondspel kon afzien, en nam deel aan de algemeene feestelijkheid, enkel zijn hoofd latende besprenkelen met zeewater.

Geene acht dagen waren verloopen sinds het schip Santa-Cruz verliet of de vrome man ging uit als een kaarsken, en gaf zijn laatsten snik, zonder klacht, zonder lijden, bewonderd, betreurd, beweend door zeelieden, ja oude zeeratten, die nogtans zijn stervensuur hadden langzaam zien aankomen.

Het lijk werd op het dek gebracht van het achterschip, met het nationaal vaandel bekleed en door schildwachten gewaakt. Het uur der laatste eerbewijzen kwam spoedig aan. Het schip was stil en onbeweeglijk gezet; het paviljoen vlotte half-top; de bemanning en de passagiers, in groot tenue, omringden het stoffelijk overschot; elkeen ontblootte het hoofd; de administratie-officier, M. Wolter, las de gebeden der overledenen; de bijzondere secretaris Tardieu sprak het laatste vaarwelwoord uit; in aller oogen biggelden tranen. Alsdan werd het zielloos lichaam, met een kanonbal aan de voeten en in de driekleurige vlag gewenteld, op eene schuifplank gezet, rustende op het voetstuk van een kanon; het zakte langzaam af, en verdween in de wilde baren. Het losgedonderd schot verving ons bedewekkend klokgelui.

Nec ingenio nec animo erat viris optimis impar.

IV.

Batig slot.

> Notre insuccès à Santo-Thomas provient de ce qu'on voulut y établir une colonie agricole. — C'était un comptoir commercial, un centre d'échanges qu'il eût fallu y créer. Le défrichement, la culture, pour des blancs, ne sont pas possibles dans un pareil climat.
>
> EMILE SINKEL (*Ma vie de marin*).

Wij hebben onze taak volbracht, vermits ons eenig doelwit was den vromen Pieter Simons te doen kennen, en bij den uitgang der noordstatie van Brussel, een groet van eerbied voor hem af te bedelen.

Hier passen niettemin nog eenige woorden, ingezien de Congo-kwestie gedurig en overal in ons land aan de dagorde staat. De onderneming op Guatemala mislukte volkomen. De priesters waren meest bekommerd met de geestelijke belangen, hun weinig bekreunend om den stoffelijken toestand (1); de exploiteerders waren loutere exploiteurs, in den slechtsten zin des woords, snoode winstbejagers zoekende een verbrast fortuin te herwinnen; de actiehouders en aandeelhebbers bestonden grootendeels uit kleine renteniers, nederige handelaars en spaarzame dienstboden die, och arme, dachten een appeltje tegen den dorst, een ponkje voor den ouden dag te bezitten; de landverhuizers waren meest welstellende, doch ongeleerde, onervaren boerenlieden, die onvoorzichtig hun eigendom hadden tot geld gemaakt, om de gevaarlijke kans te wagen; ons zeewezen, vol menschlievendheid, kon hun niets gaan bieden als moed,

(1) Nous avons sincèrement applaudi à cette entreprise, sans examiner quelles pouvaient être les chances matérielles et physiques de son succès. (*Journal historique et littéraire de Liège.*)

volharding en mageren troost. Wat is er in dien helleput geld verzwolgen, met groote en kleine menschenlevens!

De *Louise-Marie*, met de ledige doodsponde van den doorluchtigen Simons, landde de Santo-Thomas aan, den 7 Juni 1843, achttien dagen na de *Théodore*. De bemanning mocht slechts twee weken in Guatemala verblijven, en die tijd was niet verstreken of talrijke uitlanders kwamen schoonspreken om mogen mede te keeren naar hun vaderland. Een jaar nadien, in Juni 1844, toen er alreeds acht- tot negenhonderd man naar Santo-Thomas was overgevoerd, bleef er nog nauwelijks eene levende ziel te vinden in dit *woudt ende wildernisse sonder ghenaden* (*silvæ sine misericordiâ*). Allen waren niet dood, neen; velen hadden het middel gevonden om ten koste van veel geld (het overschot van hun boëltje), naar België terug te varen; anderen, denkelijk de dwaasten niet, bezaten den moed met pak en zak, met man en muis optekramen, ja een *trok* te doen gelijk de Transvalers, naar een gastvrijer oord. In het najaar van 1844 waren twee-en-twintig Belgen uit de colonie verhuisd om hunne tent te gaan opslaan in het stedeken Omao, in den Honduras-Staat, bezuiden Santo-Thomas. — Tusschen de Honduras en de Yucatan, ligt de Staat of Provincie Vera-Paz. Daarhenen ook richtten welhebbende boerenlieden hunne stappen : zij waren, staat ons voor, van Sinte-Maria-Lierde, en keerden na tien jaren, springlevend naar huis.

In Augustus 1854 werd het derde kerkhof van Geertsbergen ingewijd, zijnde het eerste, in- en rondom de kerk, afgeschaft door keizer Jozef II; het nieuwe en tweede te klein geworden na den afgrijselijken cholerageesel van 1849. Gelijk altoos en overal kwam in de nabijheid eene afspanning tot stand, op een klein halfuurken gaans van de stadskerk, en het uithangbord **In Vera-Paz** werd wijselijk uitgestoken : de eigenaars en bewoners waren de weêrkomelingen, de verrezenen uit Santo-Thomas. Thans is er geen Geertsbergenaar die Vera-Paz niet kent : elkeen weet dat vroeg of laat (*hodiè*

mihi, cras tibi), hem het nieuw ontstaan spreekwoord zal toegepast worden : *Hij gaat naar Vera-Paz*!

Gij, lezer, wien de lust zou bevangen naar het sterfhuis van Congo te gaan, reis eerst om verfrissching naar Vera-Paz, doch bijzonder een stap verder, om wijzen raad aan den voet van het IJzeren Kruis, in welks schaduwe onze geliefde Geertsbergsche dooden berusten.

Moorsel, 24 *Sept.* 1897. Dr R. MOROY

THOMAS EDWARD.

(Slot.)

Zeegedierte.

Er zijn in de zee oneindig meer levende wezens dan te lande, en zij verschillen ook veel meer onder elkander van lichaamsbouw en levenswijze dan de landdieren. Buiten de gewone visschen hebt ge daar schaal-, week- en straaldieren zonder tal of einde. Bij gebrek aan nauwkeurige waarneming wist men tot alsdan zeer weinig wat er van die soorten zoo al op de kust van Schotland te vinden was. Op dit gebied vestigde Edward nu zijne aandacht, en hij deed er menige ontdekkingen, die in de geleerde wereld weerklank verwekten.

Voor zulke opsporingen zou iedereen zich eerst en vooral eene boot en netten aanschaffen, maar daar mocht onze arme schoenmaker niet aan denken. Hij liet in zijne gebuurte weten dat men hem dienst kon doen met gebrokene en geborstene potten en kannen; hij had er welhaast met hoopen. Hij trok er mee naar afgezonderde plaatsen van den zeeoever, legde er eenen zwaren steen in, met stroo, hooi of vodden, waar hij het een of het ander lokaas bijvoegde, en liet toen het vat in 't water zinken met eene koord, welke hij aan den oever vastmaakte. Alle maanden ging hij zijne potten optrekken en het gedierte vergaren, dat er zijnen intrek in genomen had.

Hij stelde nog andere middelen in 't werk om die lagere soorten te leeren kennen, en het trof mij, bij het lezen van zijn levensverhaal, hoe hij, een ongeleerd mensch, in zijne werkwijze met onzen roemrijken Van Beneden overeenkwam. Als deze de verhuizing der ingewandswormen van dier tot dier studeerde, stond hij soms voor de vraag : waar zou zulk een visch bij leven? Hij onderzocht daartoe de maag van het dier, en vond er gemeenlijk de inlichting welke hij vandoen had... Zoo ging Edward ook te werk; hij zond zijne dochters tweemaal in de week naar de visscherijen der buurt, om vandaar de magen der gekuischte visschen mee te brengen, en daar vond hij soms het bewijs in dat zulk of zulk eene dierensoort in de Schotsche wateren leeft.

Ik vond nog eene andere gelijkenis tusschen deze twee mannen. Daar ik eens de eer had met mijnen oudleeraar Van Beneden in gesprek te zijn, deed hij mij zijn beklag over de stijfhoofdigheid der visschers. « Met den visch, zei hij, brengen zij in hunne netten alle slag van ander gedierte mee, dat zij weer in de zee werpen, daar het hun tot niets kan dienen. Ik zou dat uitschot willen hebben, maar ik kan hun aan het verstand niet brengen dat zulke dingen voor mij weerde hebben. Ik heb ze getracteerd en geld aangeboden... Zij beloven, maar houden hun woord niet, en blijven maar altijd oprechte wetenschappelijke schatten weggooien. »

Edward vaarde juist ook alzoo. Als hij de visschers naar die onbruikbare dingen ging vragen, lachten zij hem vierkant uit. « Wat! zeiden zij, wij dien bucht bewaren en wegleggen!.. Zijt gij van uw verstand beroofd? » Doch Edward liet het daar niet bij; hij behandelde het onderwerp in de gazetten om het publiek op die wederspannigen te doen wegen en ze bij dwang te overhalen. « Wat bezwaar, schreef hij onder andere, kan een visscher daarin vinden, dit onnuttig deel zijner vangst tot voordeel

der wetenschap te laten dienen?.. Men moet zulke opsporingen gewoon zijn, om een gedacht te hebben van de ontelbare levende wezens, welke het net soms ineens opbrengt. » Hij haalde tot bewijs, met naam en toenaam, eene lange lijst van soorten bij, wier schelpen door hem en zijne kinderen in de visscherijen van onder de voeten opgeraapt, nu in zijne collectie waren. Sommige daarvan waren tot dan bij de geleerden niet bekend als op de kusten van Schotland levende.

De namen en toenamen van al dat nietig gedierte — en het waren dan nog Latijnsche namen — waar had de eenvoudige man die geleerd?.. En hoe kon hij weten of eene dierensoort reeds vroeger op zulke of zulke plaats waargenomen werd of niet?.. Daartoe waren boeken vandoen, die voorzeker in Edward's bereik niet waren, en ingezien zijne wijdloopige waarnemingen en de menigvuldige klassen van dieren, waar hij acht op gaf, waren die vereischte boeken zoo talrijk, dat zij misschien nergens alle samen te vinden zijn... Laat ons zien hoe hij die moeielijkheid te keer ging.

Wij hebben hooger gezien dat zijne eerste schriften onder den naam van M. Smith verschenen. Na de dood van dien beproefden vriend liet hij er zijnen eigenen naam onder drukken. Van dien oogenblik af waren de bedienden van het postbureel van Banff niet weinig verwonderd van al de brieven, die van alle kanten op het adres van Thomas Edward aankwamen. Deze correspondenten toonden zich niet allen even bescheiden; sommige vroegen hem onmogelijke diensten. « Ik zal bij menigeen voor eenen onbeleefden mensch doorgegaan zijn, zei Edward, daar ik veel dier brieven zonder antwoord liet, maar het ware mij aan postzegels alleen een al te zwaar last geweest. » Hij antwoordde dan maar op eenige dier brieven en kwam alzoo in betrekking met de voornaamste natuurkenners van het land.

Daar maakte hij gebruik van om zijne vangsten wetenschappelijke weerde bij te zetten; zijne krabben, bij voorbeeld, kreeften en andere schaaldieren zond hij aan M. Bate, van Plymouth, die deze afdeeling van het dierenrijk bijzonder studeerde. Deze geleerde vond daaronder 26 soorten, die voor nieuw mochten aanzien worden. Edward ging op dezelfde wijze te werk voor visschen, week- en straaldieren enz., over ieder geslacht den geleerde raadplegende, die er best in ervaren was.

Voor de visschen was hij lang in briefwisseling met den heer Couch, die toen juist aan het verveerdigen was van eenen gewichtigen boek over deze klas van dieren. Edward hielp hem daar zoo krachtdadig bij door het opzenden van nieuwe, onbekende soorten en met allerlei inlichtingen, dat M. Couch, om hem zijnen dank te betuigen, zijne candidatuur voorstelde van buitengewoon lid bij het Linneus' Genootschap. Wij hebben het reeds gezeid : deze titel staat in zulke hooge achting, dat er onder de grootste geleerden driftig naar gestreefd wordt als er eene plaats openstaat. Het voorstel van M. Couch, krachtig door M. Bate en nog andere ondersteund, vond zooveel bijval, dat Edward met eenparige stemmen gekozen werd... Eenige maanden nadien werd hij, insgelijks met eenparigheid van stemmen, lid benoemd van het Genootschap van Natuurkunde van Aberdeen, en het volgende jaar viel hem dezelfde eer te beurt te Glasgow,

En zulk een verdienstelijk man bleef schoenmakersgast tot het einde toe?.. Ja, zoo lang zijne krachten het hem toelieten; alle nieuwe pogingen om zijn lot te verzachten mislukten even als vroeger. In 1875 ging de heer Smiles, die aan zijne levensbeschrijving werkte, hem bezoeken. Hij vond hem met els, hamer en snijmes bezig. « Ik doe nog wat ik kan, zei Edward, maar het is niet veel. Doch, ben ik oud en stijf, mijn hert is nog altijd jong als er spraak is van de wonde-

ren der natuur, 't is te zeggen : de weergalooze werken van onzen aanbiddelijken Schepper. »

Kon Edward met het werk toen niet veel meer verdienen, hij leed evenwel geen gebrek. Dit mocht hij danken aan de goede opvoeding, welke hij zijne kinderen gegeven had; hij prentte hun diep in 't hert de christelijke gevoelens die hem zelf altijd bezield hadden; hij liet ze het lager onderwijs genieten, en maakte er nadien, naar zijn eigen voorbeeld, neerstige, spaarzame arbeiders van. De oudste brachten het door hunne vlijt en hun goed gedrag zoo verre, dat niet alleen Vader en Moeder niets te kort hadden, maar een jongere broeder zelfs in een kollegie mocht studeeren...

Daar hebt ge, liefste Lezer, wat ik rond het einde der jaren zeventig wegens Thomas Edward vernam. Die historie vervulde mij met rechtzinnigen eerbied voor den braven, eenvoudigen man, zoo kloekmoedig in den levensstrijd, zoo bezorgd voor zijne kinderen, zoo neerstig aan 't werk voor het dagelijksch brood zijns huisgezins, en benevens dat al nog den tijd vindend om eene zware wetenschappelijke taak tot goed einde te brengen. Mijne bewondering werd echter door een pijnlijk gevoel gestoord: ik vond dat Edward's medeburgers met de eeretitels welke zij hem gaven, niet ten volle hunne plicht gekweten hadden, en dat de armoede waar zij den zedigen geleerde zijn leven lang mee lieten kampen, Engeland niet tot eere strekte...

Ik heb het reeds gezeid : nadat ik den Schotschen natuurkundige had leeren kennen, kwam hij mij meermaals te binnen... Zou hij nog leven? dacht ik... Hoe vaart hij in zijnen ouden dag?.. Ik twijfel niet of het zal den Lezer insgelijks aangenaam zijn te weten hoe de eerlijke man voleindigd heeft. Ik acht mij gelukkig zijne nieuwsgierigheid te kunnen voldoen, dank aan de laatste uitgaaf van Edward's leven, mij onlangs door mijnen vriend Father Lodewijckx gezonden.

Edward's laatste jaren.

Wij hebben daar even Edward in 1875 nog op zijnen schoenmakersstoel zien zitten om iets te verdienen, was het niet veel, het was weinig; alle baten helpen in een gering huishouden gelijk het zijne... Hij heeft toen nog al lang geleefd, en in de laatste jaren zijns levens was de staat zijner zaken geheel en al omgekeerd : hij werd hooggeëerd en gevierd door geheel Engeland, ja zelfs tot in den vreemde, en in zijn huis, in plaats der bekrompenheid van vroeger, heerschte welstand.

En waar had hij dien schielijken omkeer aan te danken?.. Aan zijne levensbeschrijving door M. Smiles, waarvan de eerste uitgaaf in 1876 verscheen. Dit boek was eene openbaring, want men mag zeggen dat Edward tot dan niet, of in alle geval maar zeer onvolledig gekend was. Zijne medeburgers van Banff en omstreek, met welke hij daaglijks omging, waren in staat niet zijne wetenschap naar weerde te schatten, en het meestedeel der geleerden, die met hem in briefwisseling waren, kenden hem niet persoonlijk. Hoe gingen hunne oogen wijd open, als zij vernamen in welke omstandigheden en ten prijze van welke opofferingen hij zooveel kennissen vergaard had. Het boek van M. Smiles had een succes zonder weerga, en tot in de salons van den hoogsten adel was er geen spraak dan van den wakkeren ambachtsknecht bij dage, den kundigen natuurvorscher bij nachte.

Van alle kanten, niet alleen uit Engeland, maar uit Italië, uit Rusland, uit Amerika kwamen onzen schoenmaker brieven toegeregend, waarbij personen van allen rang hem hunne hoogachting betuigden, met klinkende bewijzen daarbij van een vurig verlangen om hem eenen gelukkigen ouden dag te zien genieten. Onder al die brieven zij het genoeg den volgenden bij te halen, welken hij op Kerstdag 1876 van den eersten minister van Engeland ontving.

« Mijnheer, de Koningin is zeer getroffen geweest door het lezen uwer levensbeschrijving door M. Smiles, en zij bewondert den goeden uitslag van uw streven naar natuurwetenschap te midden al de zorgen van uwen daaglijkschen arbeid. Het heeft Hare Majesteit behaagd U vriendelijk een pensioen toe te staan van 50 pond — 1250 frank — 's jaars. Ik ben, Mijnheer, met veel eerbied, uw toegenegene BEACONSFIELD. »

Edward mocht deze jaarwedde nog tien jaar genieten. Eene edelmoedige vrouw, van Engelsche afkomst, maar te Nice woonachtig, zond hem ook alle jaren eene geldelijke bijlage. In de stad Aberdeen, waar zijne tentoonstelling vroeger zoo deerlijk mislukte, werd te zijner eer en te zijnen voordeele eene inschrijving geopend, die 180 handteekens ontving, al de aanzienlijkste namen der stad, waaronder hertogen, markiezen enz. De opbrengst werd hem naar Engelsch gebruik in eene plechtige meeting aangeboden. Hij betuigde zijnen dank in eene gansch eigenaardige aanspraak, waarin hij van zijnen zonderlingen levensloop sprekende « de éénige fortuin noemde, welke hij ooit bezeten had, eene ware goudmijn » en hij wees op zijne vrouw, die in de plechtigheid aanwezig was.

Wij noemden hooger Rusland als een der vreemde landen, van waar hem warme genegenheid en oprechte bewondering betuigd werd; daar ook hield men zich niet te vreden met woorden, maar verzocht men hem de som geld te willen aanveerden, welke men hem opzond. Van zijn « Leven door M. Smiles » verschenen er vier verschillige vertalingen in de Russische taal.

Even gelijk Edward, door zijnen hertvriend M. Smith aangespoord, een boeiende schrijver geworden was, zoo durfde hij in de laatste jaren zijns levens, als hij daartoe verzocht werd, als redenaar optreden, en wat hij toen uitbracht was zoo kern-

achtig dat men hem gemakkelijk zijnen Schotschen spreektrant vergaf. Hij werd eens verzocht scholieren aan te spreken; wij laten hier eenige zinsneden volgen, ontleend aan zijne redevoering, die opgenomen en gedrukt werd.

Na eenige woorden verschooning en uitleg over zijnen persoon, ging hij aldus voort : « Indien ik, een arme, ongeletterde schoenmakersknecht, heb kunnen doen wat ik gedaan heb, dan is er in deze zaal geen enkele aanwezig, die niet nog meer kan doen, *als hij maar wil.* Daar is het groot geheim : *de wil, willen doen en winnen.* Wat ik gedaan heb is zoo groot niet, maar toch vereischte het neerstigheid, volherding en stiptheid... Gaat ook zoo te werk, en weest verzekerd dat de belooning zal volgen; hetzij vroeg, hetzij laat, komen zal zij. Volherdt in al wat gij onderneemt, drijft het door; blijft niet staan haperen en stotteren; alle oogenblikken, eens voorbij, zijn voor géén geld meer weder in te koopen; alleen de tegenwoordige tijd is aan ons; grijpt hem vast, jongelingen, terwijl hij daar is. Onthoudt goed wat ik u zeg : een luiaard zal nooit iets doen dan kwaad...

« Wij lezen in den besten aller boeken dat wij allen gemaakt zijn om te werken... God heeft iedereen zijn talent gegeven; wat dit talent ook mag zijn, verbergt het in de aarde niet, want het zou daar niet groeien tegen dat gij door den Gever daarvan opgeroepen wordt om het met interest terug te geven. Alle talent kan veel winst geven, als gij het maar goed *wilt* gebruiken...

« Nog eenige woorden en ik heb gedaan... Ach mijne jonge vrienden, ik smeek er u om, luistert naar het plechtig vermaan van eenen ouderling, die uit droevige ondervinding spreekt : verzuimt nimmer uwe schoolplichten. Van al mijne tegenspoeden samen — en ik had er zeker veel — het gebrek aan geleerdheid heeft mij meest gegriefd, en het

zal mij blijven kwellen totdat ik van de wereld scheid... Weest dus wijs te dien opzichte, eer het te laat is... Eerbiedigt u zelven, en dan zult ge van andere eerbied ontvangen; weest goed voor alle levende schepsels; helpt elkander in alle goed werk; weest gehoorzaam aan uwe ouders en allen die voor u zorgen; hebt broederlijke gevoelens voor uwe broeders, zusters en speelgezellen; en bovenal, waar gij ook gaat, of wat gij ook doet, vergeet nimmer, verzoek ik u, uwen grooten Schepper. »

Edward overleed den 27 April 1886, in den ouderdom van 72 jaar... Ik droeg den man sedert menige jaren zulke genegenheid toe, dat mijne gedachten hem nu nog in de eeuwigheid volgden. Wie zou er aan twijfelen of hij den Oppersten Rechter voldoende rekening zal gegeven hebben over de buitengewone gaven welke hij ontving? En hoe godsdienstig was hij niet bij het uitvorschen der natuur? Steeds had hij den Schepper voor oogen, en hij liet geene gelegenheid voorbijgaan van de heerlijkheid zijner werken te verkondigen.... Hoe zou men plaats voor zonde vinden in een leven zoo druk met bezigheden vervuld, dat er tot de slaap toe bijna uitgebannen bleef? Hoe eerbaar was de man niet van zeden, hoe geduldig in de armoede, hoe voorbeeldig in het bestuur van zijn huisgezin!...

Er rees evenwel in mijnen geest nog een ander gedacht op : welk was Edward's geloof? Heeft hij het één, waarachtig geloof beleden, « zonder hetwelk de zaligheid onmogelijk is »? Deze vraag bedroefde mij, want Edward zal zonder twijfel, gelijk het meeste deel zijner landgenooten, tot den protestantschen eeredienst behoord hebben.... Edoch, terwijl ik in die pijnlijke gemoedsaandoening was, kwamen mij de woorden van den H. Augustinus te binnen, die de verschillige ketterijen van zijnen tijd zoo hevig bestreed, dat hij ze in Afrika bijna gansch uitroeide. Hoe streng hij ook was in zake van geloof, zegt hij nochtans het volgende :

« Men moet onder de ketters dezulken niet rekenen, die, van hunne ouders eene valsche en verkeerde leering ontvangen hebbende, deze zonder arglistigheid noch hardnekkigheid voorstaan, de waarheid zorgvuldig zoekend, en bereid om ze te omhelzen als zij er kennis van krijgen. »

Neen, Edward, zoo rechtzinnig in zijne godsdienstige gevoelens, kan niet met boos opzet en hardnekkigheid de verminkte leering der protestanten aangekleefd hebben, en na de troostvolle woorden van den H. Augustinus, zeg ik met betrouwen : Heer, geef uwen dienaar de eeuwige rust.

J. B. MARTENS, Kan.

EEN ZOMERAVOND.

De zon deinsde neer in 't westen en groette nog eens van achter de gloeiende heuveltoppen... Ik stapte het voetpad in, dat ginds naar een lommerig boschje slingerde. Slanke beuken, — dartele muggen aan 't dansen, — eene bronne, pas aan de rots ontborreld, 'lijk een zilveren draadje in 't mos... Maar het pad liep door het loover, dat me koelend in 't gezicht zweepte, en leidde mij weêr in de lauwe lucht de helling op.

Daar lag mijn dorpje vóór mij, met zijne witte huizen die lachend tusschen fruitboomen uitkwamen, en in 't rond het wijde groene dal met kudden aan de borst, — dal en dorp reeds van een lichten doom omgeven. Immers begon de avond er op neer te zweven, en de schemering viel in, koel en kalm, zoo verkwikkend na heete dagen. Arbeiders die op het veld den last van den dag hadden gedragen, rechtten thans den rug en stapten traag naar hunne haardstede toe, — mannen met schrillende sleden, of boerinnen, al lachende. Daar rinkelde het avondkloksken van uit den kerktoren onder lindeboomen verscholen; het avondkloksken, dat de hand van een kind deed bengelen — klinkt zoo plechtig in het avonduur, en het verheft het gemoed des landsmans boven aarde en kluiten en komt hem herinneren « dat het einde der dagen zooals het begin er van aan den Schepper is gewijd. » En ik bad.

Alsof nu het teeken van 't zwijgen in de natuur was gegeven, verstomden weldra de vogels, moê gezongen in de hagen die boven het dorp aan de helling hangen; krekels en gonzende bieën waren al lang gaan schuilen; er verroerde niets meer in veld of wei, en de natuur ging ter ruste. Het beekje nochtans kon niet zwijgen; al lag het stil, het

logge molenrad er door gedraaid, het moest nog prevelen met het riet aan den oever.

Zoo naderde ik langzaam de huizen; 't deed mij deugd aan 't herte, die malsche lucht en die geuren van frisch hooi en bloemen te mogen zwelgen. Middelerwijl, bij 't heimlijk dalen van het donker op de pannedaken en op de tuinen met hun dicht geboomte, scheen het gedommel dat te dezer ure uit de gehuchten oprijst, ook allengskens te verflauwen en weg te sterven. — Te midden van het dorp rond den vijver, stonden de laatste koeien het koele water aan 't slorpen, terwijl eene kudde schapen, met den herder voorop, den koer van onzen pachter binnen trippelde. Nu en dan viel nog de wemelende schijn van een licht op mijnen weg; op den drempel van eene hoeve zaten eenige boerinnen bezig met hun avondpraatje te doen, en verder klonk van uit eene opene deur eene kinderbede, — dan rust en stilte overal. En ware 't niet het kraken van als een loomen wagen of ergens het snorrende wiel van eenen put, waardoor de stilte bijwijlen werd verstoord, gij dacht dat alles hier den sluimer der dood aan 't slapen was.

En boven dezen sluimer en boven deze rust, aan de menschen geschonken na 't zwoegen van den dag, daar rees de maan zoo klaar en plechtig van tusschen de poezelige wolkjes, en aanschouwde Gods aarde... en 't was mij of zij wandelde zachtjes opdat er niets zoude ontwaken.. De dauwdruppels die aan de grashalmen hingen te wiegelen langs den weg, glinsterden mij tegen; ik liet mij het voorhoofd door het windeken streelen en ging huiswaarts. al mijmerende over al dat prachtigs van dien avond.

Toen ik onzen tuin naderde, hoorde ik er de tonen van een roerend lied, de avondbede eens nachtegaals. En mijne ziel verhief zich tot Hem, door wien is alles en zonder wien is niets gemaakt, » en die het menschelijk herte schiep om hem te loven.

Vonèche. J. T.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

WETENSCHAPPEN.

Bijbelkunde. — Het volgend merkwaardig werk is in Duitschland verschenen: *Die Altisraëlitische Uberlieferung in inschriftlicher beleuchtung*, door dr. HOMMEL. Eerw. pater VAN KASTEREN bespreekt het in de *Studiën* van dit jaar: L, 1:

« Met ingenomenheid begroeten wij een werk dat uit de school van GRAF en WELLHAUSEN schijnt voort te komen; althans nog in 1890 stond de schrijver, zegt hij, unter den Banne WELLHAUSENS.....

HOMMEL vraagt minder naar den betrekkelijken ouderdom der Pentateuchbronnen, maar tracht de geloofwaardigheid van haar inhoud te onderzoeken door vergelijking met hetgeen de jongste ontdekkingen in Babylonië, Arabië en Egypte aan het licht brachten. En de slotsom is deze: Voor zoover men den inhoud der bijbelsche geschiedboeken aan die gegevens kan toetsen, blijken zij eene in alle opzichten betrouwbare overlevering te bevatten — iets wat ongetwijfeld den hoogen ouderdom der in den Pentateuch verwerkte oorkonden onderstelt.. »

Stippen wij een voorbeeld aan:

« Eene geheel bijzondere rol speelt hier het 14e h. van *Genesis*, het verhaal van den inval der vier oostersche koningen in Palaestina, — het eenige in de geschiedenis van Abraham dat een ruim opzicht opent op de staatkundige toestanden dier dagen. Tot voor een kwart eeuw was de juistheid dier voorstelling met van elders ontleende gegevens niet te staven. NÖLDEKE en later nog WELLHAUSEN mochten stout beweren: Dass, zur zeit Abrahams, vier Könige vom persischen Meerbusen her eine Razzia bis in die Halbinsel des Sinai machen,..., dass sie bij der Gelegenheit fünf Stadtfürsten, welche im todten Meere hausen, überfallen und gefangen fortschleppen, dass endlich Abraham mit 318 knechten den abziehenden Siegern nachsetzt und ihnen den Raub abjagt, — das sind einfach Unmöglichkeiten. Wien het magister dixit niet voldoende was kon het bewijs vragen, doch bekwam geen antwoord. En het tegenbewijs te leveren vermocht hij niet. De destijds van elders bekende oorkonden bewaarden over den staatkundigen toestand in Abrahams dagen een diep stilzwijgen. Doch die tijd is voorbij. Te Tell-el-Amarna in Opper-Egypte vond men voor eenige jaren een groot getal kleitafeltjes met spijkerschrift, van ongeveer 1400 v. C., dus nog voor den Exodus. Het waren in hoofdzaak brieven van vorsten uit Babylonië, Assyrië, Mesopotamië, Syrië en Palaestina aan de Pharao's Amenophis III

en IV. Al deze brieven, ook die uit Palaestina en Syrië, zijn in de babylonische taal en het babylonische spijkerschrift geschreven, — iets wat natuurlijk een ingrijpenden en langdurigen invloed der babylonische beschaving op Syrië en Palaestina onderstelt. En die invloed moest van des te ouder dagteekening zijn, wijl Palaestina, toen de brieven geschreven werden, sinds langen tijd staatkundig niet meer aan Babylon, maar aan Egypte onderworpen was.....

De namen der 4 oostersche koningen in *Gen.* 14 heetten eenvoudig door den zeer jongen israëlitieschen schrijver uitgevonden, en de naam Salem moest een anachronisme zijn; de stad had tot Davids tijd alleen Jebus geheeten. Thans hebben we, uit Tell-el-Amarna, oorspronkelijke brieven, nog voor den Exodus te *Urusalim* geschreven. En al de vier koningen van *Genesis* zijn ons uit grootendeels gelijktijdige spijkerschriftbronnen bekend..... »

Americanism. — E. Beauvois onderzoekt in het *Muséon* van dit jaar de oorzaken van de overeenkomst die er bestaat tusschen den godsdienst der oude Mexikanen en den joodschen en katholieken godsdienst.

De Muurschilderingen der Leugemeete. — M. Van Malderghem hield staan dat de muurschilderingen der *Leugemeete* omtrent het jaar 1844 door eenen schilder als tijdverdrijf zouden uitgevoerd zijn en later met kalk bedekt. De ontdekking van wijlen De Vigne zou dus van geener waarde zijn. Hij beweerde verder dat er in deze muurschilderingen verschillende kenteekens worden waargenomen die met het begin der 14e eeuw niet overeenkomen.

In de *Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent* III, 1 weêrlegt H. Van Duyse wederom in 't lang en breed de beweringen van den heer Van Malderghem.

Hij bewijst dat het onmogelijk was in de jaren 1840 deze muurschilderingen uit te voeren.

Hij toont dat al wat er in deze schilderingen waargenomen wordt, volkomen overeenstemt met al de wapenkundige geplogenheden der 14e eeuw.

Vlaamsche Tapijtwevers. — In de jaarboeken der oudheidkundige maatschappij van Brussel, nr 2 van dit jaar staat er eene belangrijke bijdrage van F. Donnet over de Vlaamsche tapijtwevers in de vreemde landen. De kunst kostbare tapijten te weven wierd in menig land door vernuftige Vlamingen ingevoerd.

Luthers dood. — Bij Janssen's merkwaardige geschiedenis van het Duitsche volk verschijnt er eene reeks *Erläuterungen und Ergänzungen* onder de leiding van Ludwig Pastor. De eerste aflevering van het eerste deel bevat *Luthers Lebensende* door Dr Paulus:

« In het eerste hoofdstuk wordt ons getoond dat wij ons niet moeten verwonderen dat de vraag gesteld wierd of Luthers dood al dan niet het gevolg was van zelfmoord...

In het tweede hoofdstuk komen ter sprake de getuigenissen die pleiten voor Luthers zelfmoord. In Duitschland heeft geen enkel katholiek schrijver in de zestiende eeuw het gewaagd er zich verantwoordelijk voor te stellen.

Het derde hoofdstuk bevat de getuigenissen zoo van katholieke als protestantsche zijde tegen Luthers zelfmoord.

De vertrouwbaarheid dezer getuigenissen wordt zoo duidelijk aangetoond en krachtig verdedigd dat eenieder, gelooven wij, met den schrijver besluiten zal dat Luther, wel onverwacht, doch zacht en kalm, in het bijzijn van verschillende personen, den 18 Februari 1546 tegen drie uur 's morgens, gestorven is — en dat bijgevolg het bericht van zijn huisknecht, die zijn heer 's morgens, *hängend und elend erwürgt* gevonden zou hebben, volstrekt geen geloof verdient. » (*Studiën* L, 2).

De Zuil van Israël. — In 't begin van 1896, vond M. Petrie, te Thèbes, in de puinhoopen van den graftempel van koning Merneptah, zoon van Ramsès II, een groot zuilvormig gedenkteeken, waar er langs den voorsten kant een opschrift op te lezen stond nopens de tempels door Amenophis III gebouwd, terwijl de achterste kant door Merneptah gebruikt wierd om er een lang opschrift op te snijden en zijnen eigenen roem te vereeuwigen. Deze lezing vermeldde, in de voorlaatste lijn, een volk Isiraal geheeten; men bracht dezen naam in verband met de Israëlieten die volgens eene z er verspreide, maar niet genoegzaam bewezene meening Egypte onder Merneptah verlaten hadden, om zich naar Palaestina te begeven.

Daarover oordeelt Hoogl. Wiedemann van Bonn het volgende:

Uit deze lezing kan men enkel besluiten dat er een volk van Israël bestond dat in nood verkeerde en graan te kort had. Men is niet zeker dat dit onder Merneptah gebeurde. De Pharao's hadden trouwens de gewoonte opschriften van vorige koningen af te schrijven om zich de roemrijke daden van die koningen toe te eigenen. Men zou geen stellig bewijs kunnen vinden tegen dezen die meenen dat er gewag gemaakt wordt van den hongersnood die Jacob dwong Palaestina te verlaten, maar ik zou deze veronderstelling niet durven verdedigen. Dank aan de vondsten van M. Petrie, bezitten wij toch voor de eerste maal een oud Egyptisch bescheid over 't volk van Israël, maar in den huidigen stand van de wetenschap is het niet mogelijk daar andere besluiten uit af te leiden. (*Muséon* '98 nr 2).

Oortijdsche grotten van het Vesdredal. — Lees in nr 2 van de *Annales de la Société Archéologique de Bruxelles* eene schoone bijdrage van Dr Tihon over zijne navorschingen in de oortijdsche grotten van het Vesdredal.

De hiatus tusschen de tijdvakken van de gekapte en de geslepen steenwapens wierd veroorzaakt door de koude van het gletschertijdvak die de oortijdsche stammen naar 't zuiden dreef.

TAALKUNDE.

Afleidkunde. — In het *Zeitschrift für Deutsches Altertum und Deutsche Litteratur* XLII, 2, onderzoekt R. Much de afleiding der volgende woorden : *Blei, lot, zink, eisen, schwefel, eichhorn*, lat. *fario*, norw. *syta*, bair. *zamer*, gemse, oudhoogd. *swerban, steiss*, gall. *brcca*, oudijsl. *ljori*, oudnoorw. *lundr*.

In de *Beiträge zur Geschichte der Deutschen sprache und Litera-*

tur XXIII, 1, worden de woorden *bakboord* en *stuurboord* uitgeleid ; er is eene oude Sassensche boot bewaard te Kiel van 't jaar 400; te Christiania toont men een wikingschip van voor 't jaar 900; 't roer is aan den achtersteven niet vast, maar 't hangt aan een lederen riem al den rechteren kant van 't schip: de stuurman moest het met twee handen bewegen en stond dus vanzelf met zijnen rug naar den bakboord, naar den linkeren kant van 't schip gekeerd.

Vergelijkende Spraakkunst. — Het eerste deel is verschenen van de nieuwe uitgaaf van BRUGMANN's *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. De leering over de klankleer, over de Indogermaansche grondtaal, over de vertakking der talen en den ablaut is gansch omgewerkt.

Oudsassensch. — D^r. WADSTEIN zal in het *Verein für Niederdeutsche Sprachforschung* eene nieuwe uitgaaf bezorgen van de kleine overblijfselen van de oudsassensche taal. 't Schijnt dat alle handschriften door Dr GALLÉE zelf niet afgeschreven wierden. Het tweede deel dezer uitgaaf zal de geschiedenis en de beschrijving der handschriften bevatten. In het derde deel zullen wij een oudsassensch woordenboek krijgen waarin ook de woorden van den Heliand en de Genesis zullen opgenomen worden.

Woordenschat. — Wij lezen in de *Verslagen* der K. Vl. Academie 1898 bl. 103 de volgende mededeeling :

« Dit is, in korte trekken, het plan dat de commissie aan de goedkeuring der Academie onderwerpt, en waarvoor zij verzoekt dat de noodige credieten zouden toegestaan worden. De verzameling zou kunnen begonnen worden met de uitgave der twee volgende werken :

1° het *Vocabulaer* van NOEL DE BERLAIMONT, voor het eerst verschenen in 1511 ; daarvan is echter geen exemplaar bekend: het werd opnieuw gedrukt in 1542, van welke uitgave het eenig bekende exemplaar in de bibliotheek van den hertog van Arenberg te Brussel berust.

2° het *Vocabulario para aprender Franches Espannol y Flamincq* zonder naam des schrijvers bij Vorsterman te Antwerpen in 1520 verschenen. Van dit werk, waarvan het bestaan slechts kort geleden aan het licht kwam, berust een eenig exemplaar in dezelfde particuliere bibliotheek. »

De Alaisiagen. — In Nov. 1883 vond men bij Housesteads in Engeland o. a. het volgend opschrift : *Deo Marti Thingso et Duabus alaesiagis Bede et Fimmilene et numinibus Augustorum Germani cives Tuihanti v. s. l. m.* De naam dier Germaansche Alaisiagen heeft reeds menigen taalkenner bekoord. R. HENNING poogt eenen nieuwen uitleg te geven in het *Z. für Deutsches Altertum und Deutsche Litteratur* XLII, 2. Hij leest *a-laisia* van 't versterkend voorvoegsel *a* en 't got. *laisian* onderwijzen, dus *edocentes*.

Dietsch. — Er is eene afzonderlijke uitgave verschenen, ten prijze van 5 Mark van TE WINKEL's Geschichte der Niederländischen Sprache, bij Trübner te Strassburg. Ze is getrokken uit de tweede uitgaaf van PAUL's *Grundriss.*

De Taalgrens. — Het tweede deel is verschenen van KURTH's bekroond werk : *La Frontière Linguistique.* Het beschrijft de veranderingen welke de taalgrens in 't verleden onderging. Dit opstel is

merkwaardig omdat het de verhouding der beide talen in alle tijdvakken te kennen geeft. In taalkundig opzicht zijn enkel belangrijk de bijvoegsels en de namenkundige boekenlijst.

VLAAMSCHE BELANGEN.

Aan Durendal. — Ten gevolge van eene bijdrage in 't *Belfort* verschenen over 't verdwijnen der *Jeune Belgique*, verdedigt de heer F. VANDEN BOSCH in *Durendal* n° 4 de jonge katholieken die de fransche letteren beoefenen.

Wij meenen met hem dat de Vlaamsche Beweging er veel bij zou winnen met minder de politieke mannen, meer de dichters en de kunstenaars te volgen.

De franschsprekenden vergaderen in schitterende congressen waar letteren en wetenschappen met belangstelling besproken worden.

Op onze zitdagen wordt er gestadig over wetsvoorstellen gezaagd.

Wij roepen : vervlaamscht op verstandelijk gebied : al het overige zal volgen.

Wij tellen veel te weinig op letterkundig en wetenschappelijk gebied.

't Is onze schuld.

Koninklijk Vlaamsch Konservatorium. Betooging. — Zondag 15 Mei had er te Antwerpen eene groote betooging plaats wegens het ontslag van PETER BENOIT.

Eenige muziekgenootschappen, gevolgd van verscheidene vlaggen vormden den stoet, die onder weg immer in getalsterkte aangroeide. Na eenige straten doorloopen te hebben, begaf men zich naar de woning van PETER BENOIT, alwaar eene geestdriftige betooging plaats greep en vervolgens naar het *Paleis voor Volksvlijt* om aan de onge-kondigde meeting deel te nemen.

De heer KAREL WEYLER deed de twee grieven van meester BENOIT kennen : hij wil voor het konservatorium van Antwerpen hetzelfde reglement als dat van Brussel ; hij wil dat de leeraars Vlaamsch kunnen vooraleer zij benoemd worden.

De heer J. HOSTE zegt dat BENOIT alleen weet hoe hij het Konservatorium moet inrichten. Hij moet dus heer en meester zijn.

Do heer J. SABBE deed uitschijnen dat het Vlaamsch Konservatorium van Antwerpen niet eene muziekschool is voor Antwerpen maar voor heel het Vlaamsche land.

De volgende dagorden werden met algemeene stemmen aangenomen :

De Vlamingen in meeting vergaderd op 15 Mei om zich te verzetten tegen de wijze waarop men te werk gaat tegenover meester PETER BENOIT, die zoovele jaren van zijn leven opofferde tot het heropbeuren der nationale muziekkunst, hebben de eer de bevoegde overheden te verzoeken aan den bestuurder van het Vlaamsch Konservatorium, dezelfde rechten en dezelfde macht toe te kennen, die de bestuurder van het Konservatorium van Brussel geniet.

Hulde aan J. De Vriendt. — Op 9 Mei hield het propagandakomiteit van het *Algemeen Neêrlandsch Verbond* een feestmaal om de zegepraal van de Vlaamsche wet te vieren en den Gentenaar JULIAAN DE VRIENDT hulde te brengen. Verschillende sprekers voerden er het woord. De heer DE VRIENDT uitte zich nagenoeg in de volgende bewoording :

Als Gentenaar ben ik bijzonder gevoelig aan de bewijzen van eer, achting en genegenheid waarvan ik hier in uw midden het voorwerp ben.

Nog nooit voelde ik mij zoo vereerd, nog nooit was ik, bij de talrijke eerbewijzen welke mij in mijne kunstenaarsloopbaan te beurt vielen, zoo aangenaam ontroerd en getroffen als thans.

M. Obrie heeft gesproken van den harden strijd welken wij te doorstaan gehad hebben; de strijd was waarlijk hevig; men moet evenwel niet denken dat nu alles gedaan is; verre van daar. Thans hebben wij den eersten slag gewonnen die ons tot verdere zegepralen leiden zal. Om die verdere zegepralen te behalen, zullen wij moedig voortstrijden en sterkte en kracht putten in uwen ijver en uwe werkzaamheid.

Daarna herinnerde hij dat, 25 a 30 jaar geleden, te Gent een kring van schrijvers en kunstenaars bestond, waar men de belangen van taal, kunst en letteren besprak.

Daar zette de heer De Vriendt destijds de gedachte vooruit dat het beste middel om onze taal vooruit te helpen, was: Vlaamsch te spreken in de vergaderingen der wetgevende lichamen. Weinig dacht hij er toen aan dat hij, die voor het politiek leven niet geboren is, zou geroepen geweest zijn 30 jaar later zelf de eerste zijn eigen voorstel in praktijk te stellen.

Pitthem, J. Cl.

ONBEHOLPEN TAAL.

« 'T IS toch zonderling, dat men in ons land, telkens wanneer eene wet aangenomen wordt die 't gebruik van de Nederlandsche taal voor 't een of 't ander (voor 't een of ander?) regelt, dadelijk aan 't vertalen denkt — wat in ons land beteekent: *knoeien*; tal van officiëele vertalingen zijn daar om het te bewijzen. — Men schijnt niet eens te vermoeden, dat al dat vertaalwerk, dat zich uitsloven om de weerga te vinden van tal van Fransche uitdrukkingen, volkomen overbodig is. Immers onze Noorderbroeders werden steeds in het Nederlandsch bestuurd, onderwezen, gevonnisd, gedrild. »

Zoo stond er, overgedrukt uit het tijdblad *Neerlandia*, in *Het Vlaamsche Volk* van den 23sten in Herfstmaand 1897.

Die ongeerne twist, kan bovenstaande woorden eenigszins geweld aandoen, en zeggen : *Neerlandia* heeft gelijk.

Maar, met den besten wil van de wereld, blijft het onmogelijk, ook gladweg het besluit te aanveerden dat *Neerlandia* daaruit trekt :

« Men zou dus maar hun vaktaal hebben over te nemen op ieder gebied, waar de noodzakelijkheid zich doet gevoelen. »

Dat is te wijd gegaapt.

De Nederlandsche taalgeleerden zeggen dat wij, inwoners van Zuid-Dietschland, met ons hoofd vol Fransch zitten; dat onze nieuws- en tijdbladen, dat onze boeken zelfs, krielen van Fransche wendingen en spreekwijzen.

We gelooven 't gemakkelijk, en hopen wel dat alle Vlamingen zullen meêdoen om dat smokkelgoed, eerst uit de boektaal, daarna uit de spreektaal, zonder genade te verbannen. Het voorbereidend werk is zelfs al verre gevorderd, namelijk het brandmerken der uitheemsche en het aanduiden der inlandsche zegswijzen. Ziet o. a. eenige voorbeelden in J. Vercoullie's Nederl Spraakk., bl. 137-141, *Lijst van Belgicismen*; ziet vooral *Bijdragen tot Taal- en Stijlzuivering* door J. Muyldermans. W. De Vreese en H. Meert zijn bezig met elk een boek drukveerdig te maken, dat heeten zal *Gallicismen in het Nederlandsch, met aanwijzing van de zuiver Nederlandsche uitdrukkingen.* Welnu, de Dietsche Belgen hebben ten minste die gave, dat ze, in zake van taal, hunne achterlijkheid willen bekennen, en dat ze daarbij een aangeboren afkeer gevoelen voor al zulke dingen die ze weten schuimtaal te zijn. Laat nu onze opstellers en boekmakers, laat voornamelijk onze onderwijzers en leeraars bovengenoemde werken in handen krijgen : na weinig tijds zult ge den toestand merkelijk verbeterd zien.

Ondertusschen en is ook het Nederlandsch niet geheel vrijgebleven van noodelooze uitheemsche spreekwijzen. Het veelvuldig gebruiken, sedert eenigen tijd, van wendingen als : « Achaz was de *meest goddelooze booswicht* », « eene *meer nauw* verwante taal », hebben de Nederlanders in Fransche of in Engelsche boeken geleerd. « Eene reis —, een uitstapje —, eene wandeling *maken* » is Duitsch, maar geen Dietsch. « Van iets partij trekken », « zich verliezen », « zich vergaderen », « het bed-, de kamer houden », « zich de moeite geven », « ziehier », « ziedaar », « in de eerste plaats » (insteê van : vooreerst, eerst en vooral), « met iemand —, met eene gewoonte breken », « iemand het hof maken », « twee *aan* twee » (voor : twee *en* twee), « mijn woord *van eer* » (voor : mijn eerewoord), « zich dekken » (voor : zijn hoed opzetten), « het ontwerp - Tak » (d. i. het ontwerp van landschepen Tak), zijn alleszins ergerlijke franschheden. Het taalkrenkend wederkeerig-

maken van honderden werkwoorden die nochtans een *onbezield* wezen tot onderwerp hebben — b. v. : op ieder gebied waar *de noodzakelijkheid zich doet gevoelen* (Neerlandia) — geschiedt, zooals Am. Joos onwederlegbaar bewezen heeft, op Fransche en Duitsche, niet op Dietsche leest Somwijlen krijgt men daarmeê, niet alleenlijk wandietsch, maar zelfs onzin, b. v. *gelijk zoekt zich, gelijk vindt zich*, dat Kramers' woordenboek als een Nederlandsch spreekwoord opgeeft, insteê van : *gelijk zoekt gelijk*.

Het ergste is, dat de Nederlanders, in zake van taal, bijaldien de terechtwijzing alleenlijk uit Zuid-Dietschland komt, zoo moeilijk bekennen dat ze mis zijn. Bovengemelde wansprekendheden staan altemaal of daaromtrent bij Joos, Muyldermans, Meert en anderen afgekeurd ; niettemin worden ze nog aanhoudend, in de thans verschijnende en verbeterde uitgave van Van Dale's woordenboek, als onberispelijke taal gedrukt en aanbevolen. O die eenzijdigheid! Doch neen. Hadden H. Kuiper en A Opprel, Van Dale's verbeteraars, de prachtige verhandeling van Am. Joos gelezen *over zich en de wederkeerige werkwoorden*, dan zouden ze verstaan hebben hoe hun vierde, vermeerderde en verbeterde druk groote scha moest doen aan de eigenaardigheid, aan de schilderachtigheid, aan de volkschheid der moedertaal; en ze hadden ongetwijfeld hun verbeterwerk ernstiger ingericht.

Wil men bovengenoemde en andere wandietschheden ter zijde stellen, zoo staat er voor Zuid-Dietschland — wat uitdrukkingen, spreekwijzen en wendingen betreft — in Nederlands boekwezen machtig veel te leeren. Te onzent was en is hooger leven, kunst en wetenschap Fransch. De Nederlanders hebben de moedertaal langer, vrijer en veelzijdiger kunnen ontwikkelen.

Ze hadden daar moeten gebruik van maken, niet alleenlijk om de uitdrukkingen en den zinbouw, d. i. het geraamte der taal, te verzorgen, maar ook — laat het mij alzoo noemen — om het vleesch der taal, d. i. den woordvoorraad, te doen gezondheid en wasdom hebben.

Ongelukkiglijk, wat den woordvoorraad betreft, daarin is het Nederlandsch danig achterlijk en onbeholpen gebleven.

De Nederlandsche woordenboeken zeggen : De *meeste* (d. i. de grootste) menschen, voor : het meeste deel der menschen; — De konijnen *vermeerderen* zeer sterk (d. i. vergrooten, groeien), voor : vermenigen, vermenigvuldigen; — We zijn voor onze daden *aansprakelijk* (een nieuw- en misbakken woord) óf *verantwoordelijk* (d. i. kunnende verantwoord, kunnende verdedigd worden) insteê van : aansprekelijk. — De bewegingen van 't hart, van de slagaderen zijn *vrijwillig* (al zijn ze inderdaad onvrijwillig, doch zelfwerkend). Ze geven aan *evenwijdig* den zin van « gelijkloopend, geleezig », al beteekent het heel iets anders Ze zetten *Den Elzas*, een *Elzasser*, eene *Elzasserin*; het goede woord : Elzaten, een Elzaat, eene Elzatin, is hun onbekend. Nevens het zoo indietsche « aanbevelensweerdig » (vgl. lezensweerdig, meldensweerdig, vereerensweerdig, wetensweerdig), komen ze nu ook met *aanbevelingswaardig* voor voor den dag. Ze drukken *scheppingskracht*, insteê van : scheppenskracht; — *bezweringsboek*, insteê van : bezweerboek; — *verzoeningsbloed*, voor : verzoenbloed; — *verzoetingsmiddel*, voor : verzoetmiddel; — *verbindingsteeken*, nevens : bindteeken; — *voedingskraan, voedingsmiddel*, *voedingssap*, insteê van : voedkraan, voedmiddel, voedsap. Nevens « vertaalrecht », « teelkracht », meent Van Dale ook *vertalingsrecht*, *telingskracht* te moeten vermelden !

De Fransche werktuignamen « pèse-acide », « pèse-lait », « pèse-liqueur », « pèse-sel », verdietschen de Nederlandsche woordenboeken door : *zuurweger*, *melkweger*, *vochtweger*, *zoutweger* (die veel meer aan een mensch als aan een tuig doen denken), alhoewel betere woorden, b. v. zuurwaag, melkwaag, vochtwaag, zoutwaag, voor de hand liggen. In zijn Fransch-Nederlandsch gedeelte geeft Kramers een heelen reesem samengestelde bewoordingen, bij dewelke *porte* tot voorwoord dient. Meesten-

deels zijn het werktuignamen. Uit de Dietsche benamingen die Kramers daarnevens zet, blijkt nogmaals de onbeholpenheid van het Nederlandsch. Horkt liever hoe hij dat vertaalt : « Porte-aiguille », 1) *Naaldvoerder*. 2) *Naaldhouder*. Breihoutje. — « Porte-aune », *Ellestokdrager*. *Elhouder*. — « Porte-collet », *Kraaghouder*. — « Porte-cordeau », *Snoerdrager*. *Richttouwdrager*. — « Porte-couteau », *mesdrager*. — « Porte-éperon », *Spoordrager* (klein stuk leer dat aan den hiel zit en de sporen draagt). — « Porte-étriers », *Beugeldrager*. Beugelriem. — « Porte-mêche », *Pitdrager*. *Pithouder*. — « Porte-plume », *Pennehouder*. De woorden « breihoutje of liever breischeede, beugelriem » zijn goed; maar die andere, met *drager*, *voerder*, *houder* samengesteld, doen noodzakelijk aan een mensch, weinig of niet aan een werktuig denken. We moeten ze zooveel mogelijk vermijden. Daarom ook is het Nederlandsche « spalkzwachtel » ofschoon het wat moeilijk valt om uit te spreken en beter b. v. door « spalkwindsel » zou vervangen worden, toch veel taalmatiger als zijn Nederlandsch wisselwoord *spalkhouder*. Het Nederlandsche *bliksemafleider* kan, wetenschappelijk gesproken, heel nauwkeurig zijn ; « donderspil » en « donderscherm », die Van Dale gewestelijke woorden noemt, verdienen, alles ingezien, verreweg de voorkeur. « Onderboom » en « doekboom » heb ik bij Van Dale, en bij hem alleen, vermeld gevonden en leeren kennen. Misschien zijn die weverswoorden nieuwgemaakt en nog weinig gebruikt. Niettemin zage ik geern dat vooral het glasheldere « doekboom » (vgl. garenboom), ons woord *onderlooper* uit den weg ruimde.

Doch, naardien we nu eenmaal die Fransche woorden *porte*... onder handen hebben, hoort hoe Kramers, een der beste woordenboekmakers van Nederland, sommige andere dier werktuignamen verdietscht. « Porte-battant » : *stang, ijzer om een weefgetouw te doen stilstaan*. « Porte-bobêche » : *drager van hoedje of dopje eens kandelaars*. « Porte-boulet » : *ring om gloeiende kogels naar het kanon te dragen*. « Porte-broche » : *beweeglijk heft ter*

opneming van verschillende werktuigen. « Porte-charbon » : *houder voor de stukken kool aan de polen der galvanische verlichtingsbatterij.* « Porte-clapet » : *rond stuk koper voor 't pompklepje.* « Porte-épée » : *riem aan den degenkoppel die aan een lijfgordel vastzit.* « Porte-pièce » : *werktuig waarvan schoenmakers zich bedienen om stukken op schoenen te zetten!*

Al te veel Fransche woorden staan er alzoo in Kramers, die niet door een woord, maar door een heele zinsnede vertaald zijn. « Arc-doubleau » (moerboog, bij De Bo), verdietscht Kramers als volgt : *uitspringende lijst op de holte van een gewelf.* — « Biens adventifs » (vraamgoed, zegt De Bo), heet bij Kramers : *door toevallige erfenis of schenking verkregen goederen.* — « Biloquer un champ » vertaalt Kramers : *een veld vóór den winter diep omploegen.* De Vlamingen zeggen, uitwijzens De Bo : eenen akker diepvoren. — Op « défoncer » zegt Kramers : *omwerken, ter diepte van 2 of 3 voet omspitten*; en op « omwerken » : *den grond 2 tot 3 voet omwerken* = défoncer. De Bo noemt dat met een enkel en duidelijk woord : diepgronden. — *Tribune bij een feest*, zegt Kramers op « estrade »; wij, Vlamingen, zeggen : verhoog. — In eenen steenoven, zoo leert De Bo, zijn er twee slag van openingen, te weten : de lokgaten, in 't Fransch « les furières », en : de mondgaten. « Furière » verdietscht Kramers door : *opening in eenen steenoven.* — Hetgeen de Franschen « le pureau » noemen, heet bij De Bo : het buitenwerksel; bij Kramers : *het bloote of onoverdekte gedeelte van de gelegde leien of dakpannen!*

Andere voorbeelden kan de lezer daar, uit eigene waarneming, nog bijvoegen.

In *Het Vlaamsche Volk* van den 26sten in Lentem. '98, daagde een Nederlander, die R. Van Gorcum teekent, de Franschen uit, zeggende : « Ik zet het den knapsten Waal om een denkbeeld uit te drukken in het Fransch, dat ik niet even goed in het Nederlandsch kenbaar zal maken. »

Die R. Van Gorkum is een grootspreker. De beste taalkenners van Nederland en van Belgenland zijn, vooral daar het op wetenschappelijke bewoordingen aankomt, tot zulk werk teenemaal onvoorbereid en onmachtig. Zuid- en Noord-Dietschen hebben hunnen woordvoorraad veel te weinig verzorgd en ontwikkeld : de Zuid-Dietschen, bij gebrek aan bekwame gelegenheid; de Noord-Dietschen, bij gebrek aan goeden wil.

(*Wordt voortgezet.*) J. CRAEYNEST.

HET EEUWFEEST VAN DEN BOERENKRIJG,

in de Bisschoppelijke Normaalschool te Sint Niklaas.

Aanspraak tot de leerlingen door den Eerw. heer Bestuurder.

Beminde Leerlingen,

ZAL, bij het houden dezer aanspraak, door het klimmen der aandoening, mijne stem niet verdooven, niet soms hare klanken weigeren?.. Want het is zieleroerend, groot en verheffend waarover ik spreken moet : blinde opoffering tot het uiterste der verzaking gedreven — voor den God dien wij aanroepen en het Land dat wij beminnen — door Vlamingen, wier roem onze eigendom is en onze glorie.

Het verwondert niet dat, wanneer de katholieke Ierlander, door honger en knevelarij uit zijn land gejaagd, naar het verre Amerika verhuist, dat hij zorgzaam bij de stukken die hem toebehooren, eene zode Ierschen grond verbergt, die hij ginder, op den vreemden bodem, als eene heilige relikwie vereeren zal.

o! Heilig is het vaderland voor den Christen : 't is voor hem het pleksken van Gods aarde dat de Hemelsche Vader uitkoos om daar van hem een kind Gods te maken, en welks lucht doortrokken en gebalsemd is door den geur der genaden, die God over zijn hert en zijnen geest uitstortte.

Dat was de vaderstreek voor de helden van 1798!.. Heilig was hun dorp met het ouderlijk huis, waar vader en moeder, plaatsvervangers van God, hen zegenden en leerden bidden; — met de kerk, waar zij als Christenen opgeleid en in den kommer getroost werden; — met het kerkhof, waar de nabestaanden, met het kruis in de hand gestorven, in het lommer van het kruis te rusten lagen; — met den ouden pastoor, man van God, die de vriend was in allen nood en de raadgever in allen twijfel; — met de akkers, die onder Gods milden dauw en koesterende zon, welig te bloeien stonden.

En nu!.. Droeve tijden!.. Gerukt wordt de zoon uit moeders armen, om tegen zijn Geloof en Land, ten bate zijner dwingelanden te strijden en te sterven... Gesloten en doodsch staat de kerk met stomme klok, met zwijgend orgel en lediggeplunderd autaar... Geschonden ligt het kerkhof met vertrappelde graven en neergehakte kruisen.... Verborgen leeft de pastoor, vervolgd gelijk wild of verbannen naar Parijs en Cayenne.... Kaal staan de velden met woest geschoren akkers en neergeblaakte hutten....

Ontneemt den leeuw de vrijheid, die voor hem het leven, de ziel is van het woud. Zal hij stil gaan liggen en, treurende om zijne verloren liefde, kwijnen en lijden? Of zal hij brieschen, de manen schudden, de klauwen rond de ijzeren staven wringen, er tegen stormloopen en maar vallen om te sterven?

Sterker nog dan leeuwenzucht is de liefde die op God, den Almachtige, steunt.

Hoort! Hoort!.... De klokken luiden en galmen, de eene toren roept den andere tegen. Wordt vrede de gevierd? Is de vijand heengetrokken?.... 't Is geen vredelied, 't is geen vreugdetoon; 't is de machtige

waker der torens, die, over veld en dorp, de strijders samenroept ter verdediging van God en Land.

Wie zijt gij die ten strijde trekt? Onbedreven jongens tegen geoefende krijgers. Hoevelen zijt gij? Eén tegen honderd. Welke wapens draagt gij? Vork en zeis tegen kogel en kanonbal. Wie gaf u die wapens in de hand? Ons hert verontweerdigd over geschonden woon en kerk. Op wien steunt gij? Op onze priesters die ons zegenen, op God die de almacht is. Wat hoopt gij van den strijd? Wat God wil. Wat offert gij op? Alles, ook het leven. En gij wijkt niet? Geenen duim. Gij wilt dus sterven? Tot den laatste indien het moet. En wat loon vraagt gij? Gods zegen over Vlaanderen!.....

Gegroet, o kloeke jonge schaar, aangevoerd door de witte vlag met het roode kruis! Gegroet, als andere kruisvaarders stapt gij voort om Gods heilige plaatsen van hunne schenders en onteerders te bevrijden! Gegroet, o nieuw Thebaansch legioen, dat al zingende de dood, de marteldood te gemoet gaat!

Lang werd uw naam verzwegen, lastig boorde uwe glorie door de wolken. De kleine eikel lag in den grond te rusten en ontwikkelde traag zijne kiem, — traag maar zeker; de dauwdrop laafde, de zonnestraal warmde, het stammeken klom en, na honderd jaar, spreidt de fiere eik, de boom uwer glorie, zijne struische takken over heel Vlaanderen en hoeft geen lateren storm, hoe hevig ook, te duchten.

Hoog de herten! 't Is feest in het Land!... Hoort in Vlaanderen en Brabant, hoort in Antwerpen en Limburg: de bonzende klokken van uit de torens zingen hun zegelied! Hoort: de kerkbeuken weergalmen van het orgelgedreun en het verheffend *Gloria in excelsis!* Hoort: trompetgeschal en mannenkoor onthalen het

graniet waarop de kunstenaar uwe vroomheid en uwe namen beitelde om ze voor de eeuwen aan het nageslacht te bewaren! Eer aan u!

Dank aan u! Dank om het edel voorbeeld ons gegeven. Gij wildet een vaderland waar het Geloof de ziel van was. Gij en het Vaderland waart één: wie de ziel van Vlaanderen raakte, trof uwe liefde, stak naar uw eigen hert en, al waart gij zwak, al stondt gij alleen, liever dan treurig te leven in het ontchristend Vlaanderen — in het voor u doode Vlaanderen, kwaamt gij vooruit om uw leven voor het leven van Vlaanderen te offeren en, was 't noodig, blijde te sterven in de armen van uw stervend Vlaanderen.

Dank voor de nieuwe kroon die Vlaanderens hoofd door u versiert en onze liefde tot het Land vermeerderen zal.

o Christen Vlaanderen, is het niet op u dat God van uit den Hemel het liefste nederziet! o Goede, zoete streek, wij beminnen u, wij vereeren u! Groot zijt gij door uwen vrijheidszin en uwe werkzaamheid; groot door de harp, den beitel en het penseel uwer kunstenaars; groot door uwe onverbroken trouw aan Paus en Kerk; groot ja, door het bloed uwer martelaars. Wie telt de verborgen hoeken, waar de priesters, in 't holle van den nacht en door de dood beloerd, het heilig Misoffer opdroegen? Wie telt de straten die hunne bebloede voeten volgden om in de gevangenis van Parijs of op het kerkhof van Cayenne te gaan sterven? Wie telt de jonge helden die, in ieder onzer Vlaamsche dorpen, in ieder der Kempische bosschen, voor God en Land gesneuveld zijn? Dat kan God alleen, die de sterren telt van het firmament. O Vlaanderen, o Coliseum, wij kussen vol eerbied uwen grond, want ieder uwer zoden is heilig en gedrenkt met martelaarsbloed.

Ziet! ginder verre naderen de boozen en goddeloozen die Vlaanderen, ons heiligdom, willen onteeren.... Vooruit! Het uur van strijden gaat slaan. U allen roep ik aanvoerders uit; zijt gij jong, de jeugd is de tijd der geestdrift en der edelmoedige besluiten. Uw wapenplein is de school; uwe soldaten, de kinderen die u toevertrouwd zijn. Leert hen bidden, leert hen Vlaanderen beminnen : liefde voor God, liefde voor Vlaanderen zullen hunne wapens zijn.... Laat nu den vijand komen, wij vreezen niet; want rond Vlaanderen rijst, uit heilige en trouwe liefde opgetrokken, een muur van graniet, die tegen elken stormloop bestand is en waarboven Godes stem den vijand klaterend in de ooren dondert : Tot hier en niet verder!

Vooruit met de leus onzer helden : Voor autaar en voor heerd!

Vooruit! Leve Vlaanderen! Leve God!

A. JOOS.

VOOR OUTER EN HEERD

CANTATE (*).

Pro Legibus et Patria mori parati.
(2 MAC. VIII. 21.)

DORPELINGEN.

Hoort, hoort!
Ter verte galmt alom
Het naar en doodsch gebrom
Der klokken!...
Hoort!
Ze luiden moord,
Ze luiden brand;
Het stormt in Vlaanderland!

EENE STEM.

Welaan geen tijd verloren;
Laat, mannen, op den toren,
Ons volk het noodsein hooren!
Voort, mannen voort!
De klokke luide moord,
De klokke luide brand;
Het stormt in Vlaanderland!...

(*) Getoonzet door den E. H. COOREMAN en uitgevoerd op het eeuwfeest van den Boerenkrijg, dat, den 5e Juli laatstleden, plechtig gevierd werd in de Bisschoppelijke Normaalschool, te Sint-Niklaas.

RECIET.

Over veld en over weide,
Over de eendlijk stille heide,
Voert de wind door 't ruim der luchten
't Noodgeschrei en 't bange zuchten,
Dat, uit bronzen long en mond,
Wijd- en wijder galmt in 't rond...

Moedige mannen en vurige knapen
Snellen en grijpen naar 't roestige wapen,
Klemmen ter vuist eene vork of een vlegel,
Rukken langs kouter en kronklenden wegel,
Vliegen en stormen ter dorpplaatse heen!

Vluchtende vrouwen doen velden en weien
Galmen van akelig schreeuwen en schreien;
't Kind aan de zijde der bevende moeder
Klaagt om een vader, roept naar een broeder;
Angstig alomme weerklinkt het geween!

KOOR.

Hoort, hoort!
De klokken luiden moord,
De klokken luiden brand;
Het stormt in Vlaanderland!...

DE BOEREN.

Vooruit! Wij gaan en stappen onverlegen
De rooversbende en volkstyrannen tegen.
Vooruit! Voor Outer en voor Heerd!
Vooruit! Wij vreezen vuur noch zweerd;
Ons bloed koopt Vlaandrens grond en tempels vrij;
De Vlaming sterft en duldt geen slavernij!

DE MENIGTE.

Wee! Ach!
De laatste dag
Van Vlaandren naakt!

Wee! Ach!
Alom stijgt jammer en geklag;
De vijand moordt! De vijand blaakt!
Hij komt en plundert onze wonen
En rukt uit de armen onze zonen;
Hij komt en steekt met roekloos hand
Gods Outers en Gods huis in brand!
Hij komt!... Hij naakt!..
Hoort, Hoort!
De klokken luiden moord....

DE HOOFDMAN.

Stil! stil!
Bedaart u, grijsaards, kindren, vrouwen,
Geen wanhoop nu, maar vast betrouwen
In Gods besluit en heilgen wil!

Geen weenen helpt, geen klagen, kermen,
Als land en volk verkeert in nood;
't Is moed en kracht, 't zijn vuisten, armen
Van mannen, die gevaar en dood
Met kalmte in de oogen zien;
't Zijn knapen, vrome liên,
Die stout en onverveerd,
Voor Outer en voor Heerd,
Hun kloeke borsten biên!

DE BOEREN.

Hier! zijn die mannen — zijn die knapen;
Hun vuist omknelt een roestig wapen,
Maar in de breede en warme borst,
Daar klopt een hert, dat vlamt van moed
En gloeiend naar de vrijheid dorst;
Daarbinnen kookt en bruischt het bloed,
Wiens laatste gulpen zullen vloeien,
Eer Frankrijks rooversbenden
Ons veld en tempels schenden
En 't vrije volk van Vlaandren boeien.

DE PRIESTER.

Mijn God! Is 't waarheid wat mijne ooge ziet?
Bedriegen mij de ontzette zinnen niet?
Herleeft hier 't vroom geslacht der Machabeëen,
Om Isrel — Vlaandren — uit een kolk van weëen
Te redden?
Dank! U lof en dank, o Heer!
Gij koost mijn volk tot wrekers van uwe eer;
Gij riept het in uw dienst uit hoeven en uit velden,
Gij stortte in de aders hem het bloed —
Ontvlămde in zijne ziel den moed,
Die zwakken sterkt en staalt, en boeren schept tot helden!

Mijn volk! kom, kom ter heilge woning,
Ik breng den God u meê en Koning,
Die wondren werkt uit nietighêen —
Die door den kleinen knaap, uit Juda's herdersstad,
Den kop verplette van den grooten Goliath!...

Mijn kindren, komt! ten tempel heen,
Geknield, gebêen!

KINDEREN.

O! God, wij heffen en wij hoûen
Tot U ons handekens gevouwen;
Wij smeeken, zuchten vol betrouwen:
Ach! Spaar uw volk, spaar Vlaandrens gouwen.

KOOR.

Spaar ons, Heer,
Spaar ons, Heer,
Ach zie naar Vlaandren toe
En keer
Van hem uw geeselroe!

KINDEREN.

Verhoor ons kinderlijke beden,
Laat langer niet in dorp en steden,
Uw tempelwoon — het erf vertreden,
Uit Vlaandrens christelijk verleden.

KOOR.

Spaar ons, Heer,
Enz...

KINDEREN.

Gij waart voor Vlaandren te aller tijden
Zijn hoop en troost in nood en lijden;
Ach! laat ons duurbren die gaan strijden,
In uwe hulp en kracht verblijden.

KOOR.

Spaar ons, Heer,
Enz....

DE PRIESTER.

De klok op d'ouden toren slaat...
Het uur genaakt van scheiden;
Mijn kindren, mijn beminden, gaat,
Gods Engel zal u leiden...

Houdt uwe hoofden diep ten grond
In ootmoed neêrgebogen,
God zendt u in dees laatsten stond
Zijn zegen uit den hoogen:

Zegen
Over uwe blanke vaan,
Die met 't Kruis u vóór zal gaan;
Zegen
Over u in bangen nood
En in de ure van de dood;
Zegen,
Zegen, die ter glorie leidt,
Nu en in alle eeuwigheid!

EENE STEM.

De horen tuit, de horen tuit,
Welaan,
Komt aan!
De horen tuit, de horen tuit,
Vooruit!

DE BOEREN.

Wij gaan!....
Vaartwel,
Geliefden, kindren, vrouwen,
Vaartwel
En blijft op God betrouwen!

DE HOOFDMAN.

Op! mannen, op! Komt op!
De witte vlagge rijst,
Het kruise straalt in top;
Op! mannen, op! Komt op!
Vooruit! waar vlagge en kruise wijst.

DE BOEREN.

Vooruit!
Voor Outer en voor Heerd;
Vooruit!
Wij vreezen vuur noch zweerd;
We wijken en we wanken niet,
Zoolang de straal der ooge
Het roode kruis omhooge
In 't blanke veld van 't vaandel ziet!

SLOTZANG.

Vlag en Kruis.

I.

o! Vaandel, zoo maagdelijk blank!
Ge voert in uw vlottende vouwen
Het wachtwoord van moed en betrouwen;
o! Vaandel, zoo maagdelijk blank!
Uw leus is ons kreet en ons zang;
We dragen in lijden en smerte
Uw leuze geprent in ons herte,
De leuze: « Voor Outer en Heerd! »

KOOR.

Vooruit! Voor Outer en voor Heerd; —
We wijken en we wanken niet,
Zoolang de straal der ooge
Het roode kruis omhooge
In 't blanke veld van 't vaandel ziet!

2.

o! Kruise zoo vurig en rood!
Ge straalt — en de herten verblijden
En smachten naar lijden en strijden!...
o! Kruise zoo vurig en rood!
Al dreigt — al beloert ons de dood,
Toch zullen geen schenders u naken,
Zoolange wij leven en waken —
En strijden: Voor Outer en Heerd!

KOOR.

Vooruit! Voor Outer en voor Heerd; —
We wijken en we wanken niet,
Zoolang de straal der ooge
Het roode kruis omhooge
In 't blanke veld van 't vaandel ziet!

3.

o! Vaandel met blinkende kruis!
Met u gaan we strijden en sterven
En de eeuwige martelkroon erven;
o! Vaandel met blinkende kruis!
Ge brengt ons in 't Vaderland t'huis,
Waar neêrlaag gedijt tot victorie
En sneven bekroond wordt met glorie,
Het sneven: Voor Outer en Heerd!

KOOR.

Vooruit! Voor Outer en voor Heerd;
We wijken en we wanken niet,
Zoolang de straal der ooge
Het roode kruis omhooge
In 't blanke veld van 't vaandel ziet!

St-Niklaas. TH. DE RYCKE.

WAT ZEI, WAT ZONG « DAT KWEZELTJE » (1)

door HILDA RAM.

LEKKERE puikwijn — zeggen de fijne proevers. — wil uit een schoon glas, uit een helderen, fonkelenden beker gedronken; zóó wil keurige poëzij in een' schoone, kunstige uitgave genoten zijn; zij smaakt dan beter.

Daarom dienen de uitgevers van dichtwerk ook kunstenaars te wezen, de boekdruk*kunst* te verstaan en te eerbiedigen; zij moeten bekwaam zijn om aan het kunststuk dat zij aankleeden, zijn' volle weerde te geven, zijne eigenaardige beteekenis te laten, zóó wel, ja, dat in- en uitwendige eener verzameling gedichten te zamen werken om den bundel zoo genietbaar mogelijk te maken aan den kieschen, verstandigen liefhebber van poëzij.

Onze vlaamsche uitgevers beginnen dit, Goddank! ook weêr te begrijpen; onder andere is de heer ***Buschmann***, in deze zake, een baanbreker, een echt kunstenaar in zijn vak, hij die deze fiere, schoone leus koos :

Al wat de boschman plant
Gedije voor het land!

Hij heeft het kleed geleverd van den bundel gedichten die zoo pas uitgekomen is.

De bundel is recht verlokkelijk, zóó hij daar vóór mij ligt, met zijnen geelbruinen, welriekenden, fijnlederen stempelband. Ik sla hem open : deugdelijk,

(1) *Wat zei, wat zong « dat Kwezeltje »* HILDA RAM. Bij J.-E. Buschmann, drukker-uitgever, Rijnpoortvest, Antwerpen, 1898. — Prijs : 5 fr.

straf, kostbaar hollandsch papier, stijf en sterk als perkament, van dat papier daar de degelijke boeken onzer voorouders op geprint werden, die boeken die men, als kostbare familiestukken, bewaarde in 't oud vlaamsche stokhuis, die men mocht over leveren van over-grootouders tot achter-kleinkinderen, altijd even schoon en onverslijtbaar.

Ik doorblader den bundel en ziet! mijn' oog wordt verrukt door de kunstige, helderroode hoofdletters en omlijsting, door de nette hoofdingen, in gothischen stijl, der afzonderlijke dichtstukken, door de bevallige verfraaiingen — fleurende rijskens en rankskens, wonder geblaârt' en gebloeisel, recht kunstig geteekend en geprint — die aan 't begin en aan 't einde van elk gedicht aangebracht werden.

Vóóraan staat een keurige print, die, op haar eigen, ook een gedicht mag heeten, en die al dadelijk eenen zoeten vóórsmaak biedt van hetgeen u « dat kwezeltje » gaat zeggen en zingen.

Zij zit, met de breede, zedige, vlaamsche trekmuts aan, wier fijngeplooide pijpkens haar verstandig en zoetaardig wezen zoo fraai omlijsten, in den biezen zetelstoel met hooge leuning, — het kruisbeeld vóór haar — aan 't deugdelijk eiken schrijfberd, houdende de ganzenveêr in de hand en « rangschikkend op 't zacht velijn — de letterkens, lijn aan lijn ». Nevens 't kwezeltje staat het spinnewiel — dat nu wat rusten mag. Immers, de hangklok met haren zwaaienden slinger, wijst half-drie na den noen; het rozenhoedje is afgebeden vóór 't Lieve-Vrouwken, dat in zijn mooi kappelleken pronkt boven het boekenreksken; daar buiten, door het breede, halfopen raam met kleine, liefelijkgekleurde, ingelegde ruitjens, ziet zij den helderen blauwen hemel, glanzend van lentezonnelicht, de vogelen die lustig rond het kerktorentje zwieren, het nieuwe loover der hovingen en boomgaarden, hare potbloemen die aan 't bloeien zijn, hare flieren die staan te fleuren en te geuren! Nu is het vast de tijd om eens duchtig

te dichten, eens te zingen dat het schettert, en : — zoo klinkt het! —

> Jublend joelt het in mijn boezem,
> Schallend klinkt daar 't levenslied,
> En de millioenen echo's
> Trillen door dat klankgebied.
>
> 'k Wou in eene omarming sluiten
> Al wat leeft en lieft, als ik;
> Al wat, uit een droomrig sluimren,
> Wekt der zonne liefdeblik...

Ja, dit zijn de eerste verzen van deze reeks dichterlijke ontboezemingen, fijn geschilderde tafereeltjes, diepzinnige bespiegelingen, hooge beschouwingen, eindigende met een allergeestigst « refereintje » vol vlaamschen, pittigen « humour » — alles bijeen een 53 stukken — die de Antwerpsche dichteres Hilda Ram ons te genieten geeft.

Om in één woord mijn gedacht te zeggen over dezen bundel, vast en verre uit de merkweerdigste die dees jaar verschenen is in de dietsche letterwereld : wie de vroegere dichten van Hilda Ram gelezen heeft, de talrijke lezers die hare dichterlijke ontwikkeling gevolgd hebben sedert het eerste « Klaverken » tot haren bundel « Bloemen en Bladeren » (1886), haar Landgedicht « Verhuizen » (1888) en « Nog een klaverken » (1894), die zullen niet weinig *verbaasd* staan over den wonderbaren vooruitgang der dichteres.

Door dezen bundel neemt zij, mijns dunkens, hare plaats in onder onze vaderlandsche dichters van eersten rang, onder de zeldzame Meesters wier werken, ten deele althans, zullen leven en gelezen worden zoo lang onze dietsche tale klinkt.

Menig stukje van dezen bundel is *volmaakt*, kan als meesterstuk gelden, draagt het merkteeken der onsterfelijkheid.

Wat dunkt u, bijv. van deze strophe uit het prachtig gedicht « Aan Moeder »?

« Tijd kwam uw wezen sprekend maken :
Hij lijstte 't om met zilvergrauw,
Schreef zorg op uw bestorven kaken,
Doofde in getraan uw oogenblauw,
Doorgroefde uw voorhoofd, moe van waken.
Uw handen kwam hij dorren, geleu,
Van arbeid spreken ze in hun rust.
Ze waren, och! zoo zacht bij 't streelen,
En nog, waar smarte dient gesust,
Hoe liefdrijk weten zij te heelen!
Neen, moeder-lief! neen! sterf nog niet! »

Stukken als « Levensstadiën » — Boomenspraak — Kwezelkens heil — Eene eerste Mis — Droomen — Moed — Mijn Vaderland — Het Kruisbeeld — De Berkelaar — Elk zijn Pop - Nachtegalenzang — Kwezelkens wijsheid — en nog andere uit « Wat zei, wat zong » — zijn al van 't allerbeste dat onze dietsche letterkunde ooit geleverd heeft, zij mogen neven het puikste werk van 't zij wie ook gesteld worden.

Heel de bundel teekent althans, zoo ik 't hooger zegde, door de diepte der gevoelens, door de ware opvatting en uitbeelding van het schoone, door slag en maat van den zang, door eerlijke eigenaardigheid en persoonlijk merk eenen verbazenden vooruitgang op al wat Hilda Ram vroeger voortbracht. Zij is nu in de volle rijpheid harer dichtergave, in die « stadie » des levens waarin men het klaarste ziet, het diepste gevoelt, het beste bekwaam is om degelijk, wel-doorpeinsd, wel-afgewrocht werk te leveren.

Hare taal is zuiver, klaar, deugdelijk; zonder in 't minste tot platheid te dalen, wordt zij meer volksch, meer levend en echt vlaamsch, natuurlijker; ja, hare taal verdient bestudeerd te worden door de jongere dichters. Hare dichtmaten, haar rythmus worden kunstiger, streven naar de uitgelezene vormen, hoe moeielijk ook om baas te worden, die 't edel dichterlijk gedacht

en gevoelen het best en 't volmaakst inkleeden en tot zijne weerde doen komen.

Ik en ben van aard geen vitter, maar wel een vurige bewonderaar van al dat schoon en zielverheffend is.

Ik zal dus, in dit geval ook, liever goedkeuren en bewonderen dan afkeuren en kleineeren. Dan, tot afkeuring is hier weinig of geen' stof. De dichteres heeft vast eene strenge zelfcritiek beoefend, aleer zij dezen bundel de wereld in zond, al de stukken die zij liet opnemen zijn meer dan lezensweerd en 't meeste deel ervan laten hen hoe dikwijlder hoe liever genieten.

Sommige stukken nochtans, als « Zwijgen » — « Ontrouw » -- « Sterven » — hoe schoon zij mogen afgewerkt zijn, komen mij te « pessimistisch » vóór, vloeken met de blijde voorstelling van « dat Kwezeltje » die den bundel opent en zijn gehalte wil te zamen trekken in eene treffende verbeelding. Wat te veel weemoed ligt over 't gansche werk verspreid, naar *mijnen* smaak. Maar ach! het leven, zelfs van een gelukkig « Kwezeltje », biedt zoovele oorzaken tot weemoedigheid.....

Heer *Buschmann,* de wakkere uitgever van dezen prachtbundel, zal 't mij niet ten kwade duiden dat ik hem aanzette om voortaan zijne zetters beter in de oog te houden. Sommige drukfeilen, die al te grof uitsteken in dit zoo fijnverzorgde werk, ontsieren het zoo danig dat het waarlijk jammer is.

En nu aan 't bestellen! liefhebbers van schoone, hooge dichtkunst en van kunstige uitgaven. Deze bundel dient zoo wel om, in de schoonste kamer van het huis, op de ronde tafel te pronken! Wij, Vlamingen, moeten voortaan ons eigen leven... leven en *onze* dichters, *onze* schrijvers, — wij. katholieke Vlamingen *onze katholieke puikdichters* – durven ten pronk stellen in de schoonste, de deftigste plaats onzer eerlijke, vlaamsche woning! Wij kunnen niet meer klagen dat er geene schoone vlaamsche werken zijn!

AUG. CUPPENS, pr.

Luik, 26 Juli 1898.

H. TAINE [1].

De geschiedenis is het geliefkoosde vak van Taine. Behalve in de onderwerpen van zuiver wijsgeerigen aard treedt hij overal op als geschiedschrijver. Maar in den beginne had hij zich weinig en slechts in het voorbijgaan met de eigenlijke geschiedenis bezig gehouden. Hij had zijne aandacht nog niet gevestigd op het politieke en maatschappelijke leven van een volk in zijne ontwikkeling of geweldige wijziging. Zijne *Essais* welke tot dit vak behooren zijn niet talrijk; ondanks hunne groote verdiensten, kunnen zij niet onder de historische werken gerangschikt worden. Men vergelijke zijn opstel over de *Histoire de la révolution d'Angleterre* van Guizot, over l'*Histoire de France* van Michelet, over l'*Anabase et la retraite des dix mille*, waar hij ons Xenephon voorstelt als een spiegel, die nauwkeurig de voorwerpen terugkaatst zonder iets bij te voegen, af te nemen of te veranderen.

De geschiedenis zou nogtans het hoofdvak voor Taine worden en de laatste helft van zijn leven in beslag nemen. Haar verdankt hij zijn naam en grooten roem. De wijsgeeren kennen het boek : *de l'Intelligence:* de geletterden zijn *La Fontaine* en de *Littérature anglaise*; de touristen de *Voyage aux Pyrénées*; maar geheel Frankrijk kent *les Origines de La France contemporaine*.

Dit meesterwerk, ongelukkig onvoltooid gebleven, gaf aanleiding tot een hartstochtelijken strijd, en eene bijna algemeene verrassing. Van eenen kant jubelde men over eene overwinning, van den anderen kant betreurde men een afval van beginselen; van weerskanten stond men verbaasd dat een zoo warme voorstander van omwenteling in de philosophie, zoo weinig omwentelingsgezindheid in de geschiedenis toonde; dat hij zoo eerbiedig jegens het verleden van Frankrijk eene heiligschennende hand aan de legenden der republiek sloeg, om de reuzen van de Conventie tot onbeduidende dwergen terug te voeren.

Taine had voorzichtig in zijne voorrede verklaard : « Oude staatsinrichting, omwenteling, nieuwe regeeringsvorm. Deze drie tijdvakken zal ik met de grootste nauwgezetheid trachten te beschrijven. Ik verklaar hier openlijk dat ik niet anders beoog; men zal den geschiedschrijver toelaten als naturalist te handelen; ik stond voor mijn onderwerp als voor de gedaanteverwisseling van een insect. De gebeurtenissen zijn overigens belangrijk genoeg, om op zich zelve beschouwd te worden, en alle bijbedoelingen uit te sluiten. »

---

(1) Zie *Belfort*, Nr 2, blz. 136.

Men wilde de waarheid dezer verklaring niet inzien, en terwijl de spiritualisten zich bij voorbaat verheugden over den terugkeer van den schrijver tot het christendom, ging van de overzijde een hevig geschreeuw op over de volbrachte heiligschennis.

Aan beide zijden was men het spoor bijster. Het oordeel door Taine geveld over de omwenteling en hare leiders berustte niet op eene wijziging in zijne denkbeelden en beginselen, maar op eene buitengewoon geduldige en aandachtige studie der feiten, op eene schrandere psychologie; hij had de juiste waarde of onwaarde begrepen van grondwetten, in het leven geroepen ten gebruike van een denkbeeldig en afgetrokken menschdom, van omwentelingen welke plotseling met het verleden van een volk breken, en door middel van decreten zijne zeden en wetten willen hervormen en verbeteren.

Indien zijn billijk oordeel over den heilzamen invloed van het christendom op de maatschappij voor zijne historische eerlijkheid pleit, het laat niet toe te besluiten dat hij eenigzins aan de waarheid der christelijke leer geloof hecht. Immers de voorgewende strijd tusschen het geloof en de wetenschap wordt herhaaldelijk als onvermijdelijk door hem bevestigd. Daarbij komt dat hij het strengste determinisme blijft aankleven en verdedigen. Hetzelfde beginsel dat hij in zijne psychologie leert, in zijne letter- en kunstkritiek toepast, dient zonder de minste wijziging als leiddraad in de geschiedenis.

Niet alleen leidt hij de algemeene gebeurtenissen als onvermijdelijke gevolgen uit algemeene oorzaken af, maar het karakter en de daden van ieder persoon worden met dezelfde strengheid ontleend en teruggevoerd eerstens tot den bouw en het samenstel van zijne hersenen, en tweedens tot de talrijke omstandigheden wier invloed hij onderging. Bijgevolg is in dit afgrijsselijk reuzendrama van de omwenteling waar de mis- en heldendaden met elkander afwisselen, geen spoor van verantwoordelijkheid te zoeken noch te vinden.

Ziedaar de ware grondslag en de verderfelijke geest van het werk, dat de geschiedenis volstrekt onafhankelijk van alle zedelijkheid maakt, en haar als het gevolg van den strijd tusschen blinde krachten voorstelt. Men begrijpt nu het zeggen van Taine : dat hij de geschiedenis alleen als eene natuurwetenschap beschouwt en behandelt.

Wij kunnen deze beschouwing onmogelijk tot de onze maken, omdat de vrijheid van den mensch in de geschiedenis der maatschappelijke ontwikkelingen eene hoofdrol speelt. Want door de tusschenkomst van eene met vrijheid bedeelde oorzaak, erlangen de feiten hunne ware beteekenis, en treedt hun verband in het volle daglicht. Worden integendeel alle gebeurtenissen door eene ijzeren noodwendigheid beheerscht, dan verliezen zij als onvermijdelijke gevolgen der natuurwetten alle belang in onze oogen.

Voor een Nederlander is het gewis een genoegen, ter staving van het ware diepere begrip der geschiedenis, te kunnen wijzen op Bilderdijk, waar hij ter « Inleiding van zijne lessen » zegt : « Men moge de gebeurtenissen, de feiten als het geraamte der geschiedenis aanmerken, waarvan de tijdrekening en landbeschrijving de ligamenten en verbindselen zijn : het wezen zelf der geschiedenis is leven, beweging en kracht, van *zedelijke beginsels* uitgaande, en door de eigenaardige drijfveer des menschdoms, en de wijziging der aangenomen begrippen in haar vorm en gedaante bepaald. Zij is derhalve eene wijsgeerige studie... inderdaad eene beoefenende mensch- en staat-, eene algemeene en bijzondere zede- en rechtskunde : en wee hem die zonder in deze heiligdommen der waarachtige kennis, en in de geschiedenis dezer wetenschappen

ingewijd, ja genoegzaam doorkneed te zijn, eene roekelooze hand naar de gouden stift der waarheid, welke die der geschiedenis is, uitstrekt.»

De geschiedenis leert ons den weg kennen langs welke de hand der Voorzienigheid het menschdom ondanks zijne vrijheid onfeilbaar tot zijne bestemming voert. Daarin ligt juist het verhevene en grootsche der goddelijke leiding, dat zij de vrijheid ongerept latend, haar als werktuig van hare oogmerken weet te gebruiken. Even als zij de onbezielde wezens door dwingende natuurwetten regeert, beheerscht zij de wereld der geesten door zedelijke wetten.

De mensch wikt, God beschikt, zegt de wijsheid der volkeren. Den mensch is het vergund zijne vrijheid voor het goede of kwade te gebruiken, zijn levenswandel naar verkiezing in te richten, maar hij kan zich niet aan de leidende hand der Voorzienigheid onttrekken, en ondanks zich zelven werkt hij mede aan de uitvoering van hare eeuwige raadsbesluiten.

De geschiedenis van den mensch vloeit voort uit de samenwerking van deze twee hoofdoorzaken, en kan zonder beider invloed niet begrepen worden. Hetzelfde geldt van de volkerengeschiedenis; zij is geroepen Gods plannen door de vrijheid der volkeren te verwezenlijken, nader te verklaren en te beschrijven.

Vergeten wij niet, wat reeds de H. Augustinus bemerkt, dat de maatschappij als maatschappij hier beneden haar laatste doel bereikt en daarom ophoudt te bestaan. Hieruit volgt dat zij voor hare gemeenschappelijke misdaden reeds in dit leven moet gekastijd, en voor hare goede daden beloond worden.

Voor den enkelen mensch bestaat een ander leven waar hij voor de vierschaar Gods strenge rekenschap van zijn handel en wandel zal afleggen; de maatschappij daarentegen bestaat als gemeenschap na dit leven niet meer, zij moet dus hier hare rekening vereffenen, en of wel beloond, of wel gestraft worden.

Nu is het echter zonneklaar dat met het begrip der vrijheid, de begrippen van rekenschap, verantwoording, belooning en straf innigst samenhangen, dat het loochenen van de vrijheid alle verantwoording, straf en belooning vernietigt, wijl niemand een boom wegens zijn goed of slecht gedrag beloont of kastijdt.

Deze beschouwing verklaart het vreemd verschijnsel, dat Taine bij het verhaal der gebeurtenissen, zijne philosophie vergetend en eenvoudig als mensch redeneerend, de verhaalde misdaden der revolutie brandmerkt en veroordeelt als gevolgen van het misbruik der vrijheid.

Inderdaad om de vrijheid te loochenen moet men de stem der natuur smoren, welke op veelvuldige wijze haar bestaan verkondigt. Zij verklaart den oorsprong van de algemeene overeenstemming der menschen, zelfs van hen, welke haar met woorden ontkennen, maar door hunne levenswijze openlijk betuigen.

Wanneer de mensch op het punt staat eene goede daad te verrichten, kan hij naar verkiezing zijne aandacht vestigen op de beweeggronden, die het zinnelijk vermogen tegen de beslissing der rede inbrengt.

Wie een slechte daad wil bedrijven bemerkt en erkent dat er genoegzame redenen bestaan, geschikt om ons van het kwaad af te schrikken, en ons tot het goede aan te moedigen.

Omgekeerd wie het goede doet, voelt zich tot het kwade bekoord en aangetrokken en vreest soms onder de bekoring te bezwijken.

Wij hebben bij onze handelingen eene dubbele overtuiging : vooreerst dat onze beslissing door niets wordt opgedrongen, en tweedens dat wij zelven krachtens onze vrijheid de beslissing nemen; met andere

woorden wij zijn overtuigd dat de beslissing in onze handen ligt, dat wij heer en meester van onze handelingen zijn.

Cicero noemt de geschiedenis den spiegel, den trouwen naklank der tijden, de fakkel ter opsporing der waarheid.

Het past derhalve den geschiedschrijver uit de groote wereldgebeurtenissen, uit de lotgevallen van staten en volken levenswijsheid en nuttige lessen voor de toekomst te putten.

Geene gebeurtenis van aanbelang in de geschiedenis staat op zich zelve; zij is veeleer slechts het gevolg van tal van verschillende, vaak diep verborgen liggende krachten, van beginselen, die in korteren of langeren tijd ontstaan, tot rijpheid gekomen en eindelijk vruchtdragend geworden zijn.

Wie nu de drijfveeren, de oorzaken, de eigenaardigheden van het werelddrama oplettend onderzoekt, ontmoet noodzakelijk onder de werkende krachten de vrijheid van den mensch, welke door woord en daad het goede bevorderend de maatschappij op veilige paden leidt, of door het verspreiden van slechte beginselen tot den ondergang voert. Dwaas moet het daarom heeten, de feiten der geschiedenis en hun onderling verband uit het samenwerken der natuurwetten uitsluitend te willen verklaren.

De algemeene beschouwingen over de revolutie zijn treffend en juist. Maar Taine kan volgens zijne philosophie niet inzien, wat de graaf Jozef De Maistre met recht bemerkt, dat het heerschend kenmerk en de hoofdfout der revolutie bestaat in haren haat van allen godsdienst, in haren wilden hartstocht tegen God en de Kerk. Deze blinde woede tegen alles wat met den godsdienst in verband staat kan alleen hare uitspattingen en misdaden verklaren; zij heeft de noodige hervormingen belet, en met geweld verbeteringen ingevoerd, welke zonder haar, zonder slag of stoot de instellingen zouden erlangd hebben, eindelijk geeft zij de reden van de onmacht der revolutie om in Frankrijk eene inrichting te stichten van welke de toekomst genoegzaam gewaarborgd en verzekerd is.

Men kent het ongunstig oordeel door Taine over Napoleon I geveld. Volgens zijne methode tracht hij het karakter van dien krijgsheld te kenschetsen door de beschouwing van zijn ras, van de plaats- en tijdsomstandigheden in welke hij leefde, van zijne heerschende eigenschap. De slotsom van het onderzoek komt hierop neer, dat de geschiedenis Napoleon als een monster van overdreven eigenliefde en zelfzucht wraakt.

Deze uitspraak is te algemeen. De zelfzucht, de ondeugd, welke op de scherpzinnigste wijze zich onder de schoonste vormen vermomt, maakt ons wijs dat wij onbaatzuchtig handelen, wanneer wij ons eigen belang en voordeel najagen, dat wij uit louter naastenliefde handelen, terwijl wij slechts ons belang voor oogen houden. Indien wij onze belangen dienen terwijl wij eene goede zaak voorstaan, overtuigen wij ons zonder moeite, dat wij de zaak om zich zelve lief hebben. Dit kan met eenigen schijn van waarheid bevestigd worden; omdat de de zaak niet alleen ons als middel dient, maar ook als het ware een doel van ons zelven wordt. Daarom meenen wij voor haar te doen wat wij eigenlijk voor ons doen.

Zoolang de twee belangen samengaan is de uitkomst heilzaam. Maar zoodra er eens scheiding of tegenstelling ontstaat, komt het *Ik* onmiddelijk boven, neemt de eerste plaats in, en onderwerpt alles aan zijne nukken; hoe verder de twee belangen uit elkander gaan, des te meer overweldigend en overmeesterend wordt de zelfzucht, zij zit op den troon, en haar moet alles opgeofferd worden.

Ziedaar de sleutel ter verklaring van Napoleon's gedrag. Gedurende de jaren van het Consulaat ging het belang van zijne grootheid gepaard met de belangen van Frankrijk, met zijne onafhankelijkheid en rechtmatigen invloed in Europa; met den vrede op godsdienstig gebied, met de herstelling van zijn bestuur. Toen Napoleon Oostenrijk te Marengo versloeg, met Engeland den vrede sloot, het concordaat teekende, de wetten, financiën en het bestuur herstelde, werkte hij voor Frankrijk zoowel als voor zich zelven en de keizerskroon, die hem in de verte toelachte. Tot dusverre kon de zelfzucht zijn roem niet bevlekken.

Maar de overeenstemming hield geen stand. Weldra denkt hij alleen aan de verheffing van zijn naam, aan zijne heerschzucht welke geene onafhankelijkheid gedoogt, noch ontziet; het eigen belang bekomt de overhand boven het algemeen belang.

Van dit oogenblik wordt de breuk ieder jaar breeder, de hoogmoed onhandelbaar, de heerschzusht uitzinnig, de verdrukking loodzwaar. Oorlog volgt op oorlog, vredestractaat op vredestractaat, maar niets kan de eigenliefde voldoen.

Het landsbelang vordert de grenzen niet verder uit te breiden, Frankrijk te laten rusten en adem halen, zich met Engeland te verzoenen, van alle gewaagde ondernemingen af te ziên, niet te zamen Paus en Keizer te willen zijn.

Maar deze stem van het algemeen belang wordt niet gehoord, omdat zij offers vergt van den hoogmoed en de heerschzucht. De oorlog met Spanje, met Rusland, het gevangen nemen van Pius VII, de onbezonnen onderneming der 100 dagen, ziedaar zoo vele voorbeelden van den strijd tusschen het algemeen en persoonlijk belang, waarin het eigenbelang zegeviert, maar Napoleon en zijn land in het verderf stort.

Wij hebben genoeg gezegd om te besluiten dat de roem aan den naam van Taine verbonden van overdrijving niet vrij te pleiten is. Niemand zal zijne buitengewone geestesgaven ontkennen, maar door eene valsche philosophie misleid, bleken zij onvruchtbaar en zelfs schadelijk voor de kennis der waarheid. Zijn hoogmoed, die het heilzaam licht der openbaring versmaadde, werd streng gestraft; hij verloor den rechten weg, strandde op de klippen der dwaling, en werd onbekwaam de gestelde vragen wetenschappelijk op te lossen.

Dr A. DUPONT.

JUBELZANG AAN DEN EERW. H. LEO DE VOS,

PASTOOR EN BESTUURDER VAN HET PENSIONAAT TE BURST

Bij de vijf en twintigste verjaring zijner priesterwijding

1873-1898.

Laat, zusters, laat uw feestgezangen
In zoete akkoorden opwaarts gaan;
Laat klinken, uit uw kinderrangen,
Uw dank voor 't goed aan U gedaan!

Algemeen koor.

Laat, zusters, laat uw feestgezangen
In zoete akkoorden opwaarts gaan;
Laat klinken, uit uw kinderrangen,
Uw dank voor 't goed aan u gedaan,
Door hem, die vijf en twintig jaren,
Gehuld in 't heilig priesterkleed,
Zijn God gediend heeft op de altaren
En voor het heil der kindren streed.

Reciet.

Kan men ooit naar waarde roemen
Zijne priesterlijke deugd?
Ooit genoeg de liefde roemen
Die Hij toedroeg aan de jeugd?
Steeds was Hij de vader
Van klein en van groot;
Van allen te gader
De trooster in nood.

Wie ooit zich al weenen,
Beriep op zijn hart,
Ging dankzeggend henen,
Getroost in zijn smart.

Solo voor basstem.

Nog klinkt te zijner eer in 't ronde
In Waasland, Aalst en Dendermonde
Waar Hij verbleef, het lofgezang :

Koor.

Hem zeegne God! Hij leve lang!
Hem zeegne God! Hij leve lang!

Duo.

Aan u thans, Burstenaren,
Die zijne kindren zijt,
Ook aan ons kinderscharen
Heeft Hij zich toegewijd.
Hij kwam met deugden sieren
Ons hart en onzen geest,
Aan ons, met vreugd te vieren
Zijn zilvren jubelfeest.

Solo.

Wat een zalig gevoel moet zijn hart thans doorvloeien,
Dit gesticht, Hem zoo lief, te zien groeien en bloeien;
Zich als herder te zien door zijn schapen omringd,
Waarvan elk op zijn beurt, zijne goedheid bezingt.
Een terugblik te slaan op zijn werken en wegen
Immer zichtbaar bekroond met den hemelschen zegen!

Koor.

Wat geluk voor zijn harte,
Wat een stroom van genot,
Al die schatten vergaderd,
Voor de glorie van God.

Solo.

O Jezus harte, nooit volprezen,
Mocht U ons bede welkom wezen :

U vraagt ons dankbre kinderstem
Geluk en zegen steeds voor Hem.
O wil, tot heil der Burstenaren,
Hem lang nog onder hen bewaren;
Laat Hem nog lang, in dit gesticht,
Ons leidsman zijn in deugd en plicht.
Dat zij, tot in zijn oude dagen,
Zijn hartsgenot, zijn zielsbehagen,
Dat zij Hem, reeds van hier op aard,
Als onderpand, een Hemel waard!

Koor.

Moog' Hij, bij zijn Burstenaren,
Immer opgeruimd van geest,
Eens belaân met deugd en jaren,
Vieren 't gouden jubelfeest!
Mogen nieuwe kinderrangen,
Hem alsdan, zijn deugd ten loon,
In vernieuwde feestgezangen,
Wijzen op de hemelkroon!
En thans herhaald ons feestgezang :
Onze vader, onze vriend, hij leve lang!
Hij leve lang!

A. V. BULTYNCK.

BERGEN-KRUIS-LIED.

(Gezongen bij de boet-plechtigheid te Destelbergen op Zondag 7 Augustus.)

Zangwijze : *Lieve Moeder van den Heer*

HEILIG Kruisbeeld, hier alleen
Onder 't dak dier stille dreven,
Waar gij, eeuwen achtereen,
Zijt in dank vereerd gebleven,
Wat geweld van woede en haat
Pleegde op u die schandedaad?...
Jezus, dat onze eereboet
U die schande en smaad vergoed'!

Beeld der goddelijke smart
Voor ons zaligheid geleden,
Aan wiens voet elk lijdend hart
Hulp en troost heeft afgebeden,
Wat geweld van woede en haat
Pleegde op u die schandedaad?...
Jezus, dat onze eereboet
U die schande en smaad vergoed'!

Gruwel van het nachtlijk uur
Uit een helsch gedacht gerezen!...
Ziet, het heiligschendend vuur
Sloeg zijn vlam langs borst en wezen!
't Zoet gelaat, het buigend hoofd
Zijn van eer en glans beroofd...
Jezus, dat onze eereboet
U die schande en smaad vergoed'!

Onze beêvaart vraagt geen straf,
Heilig lijdensbeeld des Heeren,
Maar ze smeekt vergifnis af
En genade tot bekeeren.
Wat die zondaar U misdeed',
't Was voor hem ook dat Gij leedt;
Ook voor hem hebt Gij geboet;
Ook voor hem gaaft Gij uw Bloed.

Tot herstelling uwer eer
Na dit gruwzaam heiligschenden,
Zal de godsvrucht meer en meer
Naar uw Kruis haar' beêweg wenden.
Zie! 't zijn duizenden bijéén
Voor dees treurge plechtigheên!
Dat hunne eerboet U behaag'
En uw zegen mededraag'!

Dicht gebladert', windgeruisch,
Korenvelden, eenzame oorden,
Wijdt aan het geschonden Kruis
Saâm met ons uw stem-akkoorden.
Englen 's Heeren, houdt de wacht
Bij het Kruise dag en nacht!...
Jezus, dat onze eereboet
U 't geproefde leed verzoet'....

Dr. H. CLAEYS, pr.

DE RIDDER ZANGER.

— Sage. —

DE Weiburg aan d'Yser zijn zelveren vloed
daar vierde men bruiloft met blijde gemoed.
De ridders die zaten ter vorstenzaal;
de goudene luchters beglansden het maal;
al goud en al zelver zoo blonk hun gewaad
En wierp er vol vonken hun vierig gelaat.
De vrouwen die pronkten in zijde gedorscht;
de pinkelende steenen versierden hun borst;
veelkleurige sluiers omgaven zoo zacht
hun weemlende wentlende harenpracht.
Der koningen spijzen, de reebok, de hert
en 't keurigste pluimwild die kwam er te berd;
In goudene schalen daar bruischte die wijn
en deed de gezellen zoo vrooglijk zijn.
. . . .
Doch luistert in 't donker en verre verschiet
en hoort gij die helmende hoornen niet?

Rechts trad nu een zanger ter bruiloftzaal;
hij groette de gasten met hoflijke taal,
hij woude bezingen het edele paar
en tokte zoo lieflijk die harpensnaar.
De bruidegom en de lieve bruid
die minden den zang en het snarengeluid,
zij knikten vol blijdschap den nieuwen genoot
en plots viel de zale zoo stil als de dood.
Als 't heemelijk ruischen van 't klagende riet
zoo klonk er de zanger zijn streelende lied.
en met hem ook zong zoo vlug ende snel
het rillende trillende snarenspel,

Hij zong eerst ter eere der schoone bruid
en haalde al zijn schoonste woorden uit;
hij zong met een lijze en bevende stem,
de minnende lieden die keken naar hem,
zij staarden hem stil en verwonderd aan
en voelden 't door lijf en door ziele gaan...
Nu hoorden noch zagen zij niet meer in 't rond
en hongen den zanger aan zijn tooverenden mond.

. . . .

Maar hoort ge in de verte geen hoevengebots?
Wie komt nu bij nachte gereen en gerotst?

. . . .

Nu wisselt de zanger zijn vleiende stem
en gallemt een hooglied met kracht en met klem.
Hij zingt van den ridder zijn manlijken moed
den strijdlust die draaft door het brandende bloed..
Hij zingt en het helmt in zijn lundrende taal
als het slaan van den donder en het klettren van 't staal.
De ridders die staarden nu stil ende stom
en keken verward naar elkander om;
geen edele vrouw die nog roeren dorst,
zij zegen den riddren benauwd op de borst.

. . . .

Maar, 't nadert gejoel als een zwellende zee;
Ai! binnen weerklinkt een zoo smertende wee,

. . . .

Terstond werpt de zanger zijn zangersgewaad.
De ontwapende ridders die roepen « verraad »!
Doch nauw is het woord uit hun stamelenden mond
of ligt het doorboorde paar op den grond.
Daar krijschen en kraken de deuren nu al
en ijzeren mannen die springen ter zaal.
Een stond, en de vrooglijke bruilofsgenoot
die wordt nu de gast der akelige dood.
De vorstelijke zale die wordt nu zoo wreed
met gouden en zelveren lijken bekleed.
Geen vaarwel, geen tranen, den Yzer alleen
betreurde en besproeide hun droevig gebeent'.
Een laastmaal weerklonk nog de hoorn in den nacht:
de zingende ridder zijn wraak was volbracht.

Brugge. HORAND.

BOERENKRIJG.

De Boerenkrijg, die heerlijke gebeurtenis uit onze historie, was eenige jaren geleden ons om zoo te zeggen teenemaal onbekend; onze handboeken van geschiedenis repten er geen enkel woord over. De vergetelheid had zelfs zulken dichten sluier op den Belgischen Vendeërkrijg geworpen, dat Rollier, de bijzonderste aanvoerder der « Jongens », in 1851 te Willebroeck vergeten ten grave gedragen werd, slechts vergezeld van de leden zijner familie. Van Gansen was op zijne beurt in de jaren 40 even stil en ongemerkt van het wereldtooneel verdwenen.

Die onrechtvaardigheid heeft einde genomen. Orts is de geschiedschrijver geweest van dien glorierijken opstand en Conscience zijn dichter. Dank aan den roman van Conscience is het bloedig odyssee der Boeren gepopulariseerd geworden in gansch het land. Thans is eene geheele schaar mannen opgestaan en om strijd wordt de heldenkrijg der Boeren beschreven en bezongen, in woord, in muziek en in steen. Noemen wij, — en zeker vergeten wij er, — De Beule, De Vriendt, Van Vlemmeren, Troffaes, Van Ryswyck, De Waegenaere, Kervyn de Volkaersbeke, Van Britsom, Janssens, Claeys, Thys, De Potter, Moroy, Van Spilbeek, Opdebeeck, Pattyn, Van Caeneghem, Robyns, Palemaerts, Muyldermans, Sevens, Samyn, Cooreman, Joos, De Rycke, Bultynck, enz., enz.

De reeks feestelijkheden van algemeen karakter tot verheerlijking van de moedige boeren, die in 1798 riek en roer, zeissen en pistool opnamen tot verdediging van « Godsdienst en Vaderland », heeft Zondag 31 Juli aanvang genomen te Overmeire. Overmeire heeft in die bange tijden het eerst de klokken tot opstand doen luiden, het was rechtvaardig en billijk dat Overmeire thans het eerst de klokken tot jubelzang deed galmen.

Die klokken wier noodgeklep 100 jaren geleden geheel het land in opstand bracht, wier snikkend getamp van toren tot toren zich voortzette met de snelheid van een loopend buskruitvuur; die klokken zullen althans weder de voorzangers zijn, maar de voorzangers van een lied van zege en triomf, dat zal dreunen overal waar eene statie geweest is van den bloedigen kalvarietocht van onze heldhaftige Boeren.

Bornhem herdenkt de helden den 8 Augustus, Turnhout den 21, St-Niklaas insgelijks den 21, Hasselt den 28, Moll den 4 September, Thielt den 8, Haasdonk den 18, Meerhout den 19 en Kortrijk den 9 October. Antwerpen en andere plaatsen bereiden op hunne beurt herinneringsdagen; Leuven had den 22 Mei reeds een plaatselijk feest gevierd.

Duizenden uit al de standen der maatschappij waren naar Overmeire gestroomd; geen huis op die lieve en volkrijke gemeente dat niet bevlagd was; de plechtige mis in open lucht gezongen door kanunnik Verschueren, een kind van Overmeire, was indrukwekkend; de heerlijke rede uitgesproken door den eerw. heer Dr Claeys klonk manhaftig en welsprekend. Het museum van voorwerpen uit den Boerenkrijg was eene ware veropenbaring; de gelegenheids-cantate gedicht door A. Bultynck en getoonzet door A. Troffaes, werd geestdriftig toegejuicht; de stoet der 80 bijgetreden maatschappijen, het festival, de overgave van het gedenkteeken aan het magistraat der gemeente, het turnfeest, het concert, de redevoeringen van de heeren E. Tibbaut en A. Sevens, de vertooning der lichtbeelden, alles in een woord, liep goed van stapel en dient aangestipt te worden.

Eere aan het inrichtend comiteit en inzonderheid aan volksvertegenwoordiger Emiel Tibbaut, die de inrichter en de ziel der feestelijkheden geweest is.

Het monument dat eere aan zijnen beeldhouwer doet, den welgekenden Gentschen kunstenaar Aloïs De Beule, verbeeldt een boer die met het vaandel in de eene hand, met de andere den vijand aanwijst. Een makker die op den trommel de « Jongens » samengeroffeld heeft, bukt zich en grijpt zijn op den grond liggend geweer. De groep is harmonievol beheerscht door het vaandel met zijn kruis in top.

Het gedenkteeken is sprekend van opvatting en uitvoering, doch ware het een meter grooter, het schijnt ons dat het meer effekt zou maken op de groote dorpplaats. De idealen van den eene zijn die van den andere niet, wat mij betreft, iever zag ik meer karakter en manhaftigheid in de figuur van den vaandeldrager.

Ziehier, in afwachting dat wij ze in haar geheel mogen mededeelen, den korten inhoud van de heerlijke redevoering van den eerw. heer pastoor Claeys :

« 't Is aandaag, riep hij uit, een overheerlijke dag voor Overmeire. Hier wordt het eerste volksfeest gevierd tot herdenking van den Boerenkrijg.

De feestzang, hier aangeheven, zal straks door steden en dorpen voortgezongen worden.

Het kwam aan Overmeire toe het eerst de jubelklok te luiden, aan Overmeire dat, honderd jaar geleden, eerst de noodklok had geluid.

Van waar, vraagt spreker, kwam die opstand? De neerlaag van Oostenrijk had ons in de klauwen geworpen van de Fransche republiek, dat wangedrocht, op eigen grond zoo gruwelijk, roofzuchtig, goddeloos en bloeddorstig, bezoedeld met koningsmoord en burgermoord, met vervolging tegen godsdienst en priesters, met aanslag op het goed van kerk en edeldom.

Dat wangedrocht valt op ons weerloos land en roept het als een struikroover toe: uw geld en uw goed, uw geloof en uw leven!

Spreker bewijst dat de conscriptie, het opeischen der jongelingschap, om in vreemde landen haar bloed te gaan vergieten voor den roem harer verdrukkers, de druppel was die de maat van het geduld onzer vaderen deed overloopen.

Hij verhaalt in korte, maar krachtige trekken, de wisselvalligheden van den Boerenkrijg totdat de vaderlandsche helden te Hasselt geheel werden verpletterd, en vraagt zich af of de leiders van den opstand geene vermetelen, geene roekelooze waaghalzen waren, die wisten dat zij nutteloos het bloed van zooveel honderden opofferden. Neen, roept hij uit: zij wisten dat de opstand in Vendée voortduurde, dat Rusland en Napels zich gereed maakten om de Fransche republiek aan te vallen, zij konden de hoop koesteren het Vaderland uit de klauwen van den dwingeland te verlossen.

Spreker schetst in roerende bewoordingen den diepen godsdienstzin, de gulzigheid naar geloof der opstandelingen. Daarom was overal hun eerste werk de sedert vier jaren geslotene kerken te openen, de klokken te luiden, God te loven en te danken. Op éénen namiddag zingen zij het lof te Erpe, te Meire en in twee andere parochiën. Waar dit vooral uitscheen was te Hasselt, waar zij, wetende dat zij naar den dood gingen, in stomme gelatenheid den laatsten zegen ontvingen van den priester Huveneers die hen vergezelde.

Sprekende over de aanwezigheid der priesters in de rangen der Boeren riep hij uit: Waar zouden de arme verjaagde, met den dood bedreigde priesters zich bevonden hebben dan in 't midden van hunne getrouwe geloovigen, de eenigen bij wien zij troost vonden voor hun priesterhart en welke het hun plicht was in hunne laatste stonden bij te staan en te versterken?

De Boeren, zegde hij ten slotte, zijn overwonnen geworden, doch de uitslag telt voor niets, daar waar het doel wettig, ja heilig is. Zij bezweken onder de overmacht, doch niettemin zijn zij helden.

Wij begroeten u, Rolier, Eelen, Van Gansen, Corbeels en zooveel anderen! Dit gedenkteeken zal ons ten eeuwigen dage herinneren wat gij geweest zijt en wat gij gedaan hebt. Leve het Vaderland! »

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Geschichte der deutschen Litteratur von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart, von Prof Dr FRIEDRICH VOGT und Prof. Dr MAX KOCH. Leipzig und Wien, Bibliographisches Institut. 1897. X en 760 blz. kl. folio.

Dit kostelijke werk is uitgegeven met meer dan 125 afbeeldingen in den tekst, 25 platen in kleurdruk, koper en houtsneden, benevens voorbeelden van oude drukkunst en 32 fac-simile's. Het is tot heden het rijkste versierde werk van dien aard.

Onder de afbeeldingen bevinden zich b. v. een aantal portretten van groote schrijvers in verschillende tijdperken van hun leven : oudere portretten van Walther von der Vogelweide uit de 14e eeuw, Meister Johannes Hadloub, Oswald von Wolkenstern, Hans Sachs, afbeeldingen uit het Roelandslied, van den zangstrijd op de Wartburg, portretten uit alle latere tijden, enz. enz.

Naar deze korte opsomming alleen kan men reeds oordeelen welk een schat van zaken men hier vóór zich heeft, waaruit niet alleen de geschiedenis der letteren in afbeeldingen, maar die der kunstgeschiedenis in 't algemeen, die der kleederdrachten, der schrijf- en boekdrukkunst te leeren is ; vooral wanneer men bedenkt, dat alle kleur- en andere drukken op 't zorgzaamst zijn uitgevoerd.

De tekst is tevens met talent bewerkt, zoowel wat de algemeenheden betreft als de uitleggingen welke bij alle afbeeldingen worden gegeven, gericht aan een door en door beschaafd en kunstzinnig publiek, welke met de duitsche letteren vertrouwd, op behagelijke en zinrijke wijze die kennis tot een schitterend kunstbeeld wil volmaken. Want de keus der platen heeft eene niet minder historische waarde dan de tekst.

Zoo hebben de uitgevers, om slechts iets te noemen, bij de geschiedenis van Reineke Fuchs niet Kaulbachs zwierige maar minder sprekende verlichting van dit onderwerp, doch wel de 15e eeuwsche houtsneden en kleurdruk gebezigd.

Al stemmen wij ook niet altoos in de schatting veler schrijvers met de opstellen overeen, b. v. met die van Martin Luther, toch is de keus der dichters en dichteressen met oordeel gedaan en goed getroffen. Zelfs

toonkunstenaars vinden hier eene plaats; nevens Weber en Wagner wordt zelfs de pas beroemde geworden Humperdinck niet vergeten.

Zoo schittert van alle zijden onpartijdigheid en volledigheid. Op dezen grond zouden wij ook wel voor meerdere ongenoemde schrijvers, welke van niet minder grooten invloed op het volk waren, eene plaats hebben ingeruimd willen zien, zoo bijvoorbeeld voor Alban Stolz, den treffelijken volksschrijver, voor Emilie Ringseis, de diepzinnige christin, voor den begaafden Baumstark enz. Hoewel wij van den anderen kant erkennen, dat onder de Zuid-Duitschers de dialect-dichters niet ondankbaar zijn bejegend.

Behalve hetgeen wij reeds over de uitvoering zegden, voegen wij er nog bij, dat de correctie meesterlijk, druk en papier ongemeen prachtig verzorgd zijn. Het werk verdient deswege eene warme aanbeveling.

A. T.

De H. Nikolaas in het Folklore, door Dr Jos. Schrijnen, leeraar aan het bisschoppelijk kollege te Roermond, enz. Roermond, J. J. Romen en Zonen. 1898, 45 bl.

Ondanks de uitvoerige studie van Dr Schnell, die den schrijver niet onbekend bleef, en de kleinere van Verwijs, en anderen, vinden wij in dit boekje een aantal nieuwe bijzonderheden over het onderwerp.

De schrijver verdeelt zijn werk in vijf hoofdstukken : 1. Het vruchtbaarheidstijdstip; 2. Schoorsteen en Schoen. 3. De Schimmelrijder. 4. Vormveranderingen. 5. Bel en Roede.

Het algemeene doel van de studie is aan te wijzen welke overleveringen omtrent St-Nicolaas van heidenschen oorsprong zijn; waardoor wij een nieuw voorbeeld vinden van legenden die deels aan christelijke overleveringen deels aan heidensche zijn ontleend, en aldus aan de waarheid een stapje nader worden gebracht. « Eene menigte feiten » zegt de schrijver, staven dezen gang der overlevering.

De eer der Kerk zal toch evenzeer gehandhaafd blijven, ook al mochten knecht en paard den Heiligen Nikolaas definitief worden ontzegd. Nikolaas' grootheid blijft ongerept.

Recherches sur maitre Pierre van der Heyden dit Pierre de Thimo de Gierle, avocat pensionnaire de la ville de Bruxelles, chanoine et trésorier de Sainte-Gudule, 1393-1474, et sur les **de Thimo de la Campine et de Louvain** d'après des documents inédits du XIVe et du XVe siècle, par J.-F. Kieckens, S. J. Anvers, de Backer, 1896, 8°. (Uit de « *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique* »)

Petrus de Thimo was ons bij name bekend wegens zijn merkwaardig handschrift over Brabants geschiedenis, dat tot dusverre voor het grootste gedeelte nog onuitgegeven, in het stadsarchief te Brussel bewaard wordt. Van zijn leven en zijne persoonlijkheid wist men heel weinig, totdat de ijverige stadsarchivaris Wauters ons daaromtrent verschillende belangrijke bizonderheden mededeelde. Dewijl niet alle bronnen geraadpleegd waren, bleef menig punt onopgehelderd en daarom besloot de geleerde Jezuïet J. F. Kieckens de taak op zich te nemen, van ons omtrent Pieter de

Thimo zoo nauwkeurig en zoo volledig mogelijk te onderrichten. De vrucht van zijnen arbeid is vervat in bovengenoemd werk : een flink boekdeel van 226 blz. druks, verdeeld in 15 hoofdstukken met 4 aanhangsels en een twintigtal bijlagen van meest onuitgegeven stukken.

De schrijver is met zeer veel zorg te werk gegaan en hij heeft geene moeite ontzien om zijne naspeuringen zoo ver mogelijk uit te strekken, ten einde zijn oordeel op vasten en zekeren grondslag te grondvesten. Daarom zijn door hem geraadpleegd : het algemeen Rijksarchief, de heraldische bibliotheek van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, het archief van Sinte Goedele, alle te Brussel; verder het gemeente- en het kerkarchief van Gierle, de geboorteplaats van Petrus, alsmede het kerkarchief van Sinte Waldetrudis te Herenthals. Het behoeft ons dan ook geenszins te verwonderen, dat uit Kieckens' onderzoek blijkt, dat Wauters, niettegenstaande zijnen goeden wil, vaak onrechtvaardig in zijne beoordeeling over Petrus de Thimo geweest is.

Dank zij deze voortreffelijke studie zijn wij thans genoegzaam op de hoogte van Petrus' leven en werken. Hij aanschouwde het eerste levenslicht in het Kempisch dorp Gierle (9 1/2 kilom. Z.W. van Turnhout), waarschijnlijk den 6e Augustus, van het jaar 1393. Zijne ouders waren Nicolaas van der Heyden en Aleida de Proost. De gegevens ontbreken over Petrus' eerste jeugd en opvoeding. Heel waarschijnlijk had hij eerst aan de beroemde Hoogeschool van Parijs gestudeerd, alvorens aan de Universiteit van Keulen zijne studiën in de rechten voor te zetten, welke hij er in 1418 voltooide. Met de titels van « magister, baccalaureus in legibus en licentiatus in decretis » keerde hij naar zijne geboorteplaats terug en vestigde zich na een kort verblijf aldaar, in de hoofdstad van het hertogdom Brabant, Brussel, om er de rechtskundige practijk uit te oefenen. Weldra trok hij de aandacht van den Brusselschen magistraat en toen men een rechtsgeleerde noodig had, om de vroede vaderen voor te lichten in de behandeling der gemeentezaken en om voor de stad in de gedingen op te treden, besloot men in 1424 de Thimo tot « pensionarius advocatus » van de stad Brussel aan te stellen. Dat was eene zeer eervolle betrekking voor hem en het blijkt, dat hij zich daarin op bizondere wijze onderscheiden heeft. Het eigenaardige in Petrus' leven is, dat hij eenige jaren daarna in den geestelijken stand getreden is. In het jaar 1427 was hij reeds clericus en in datzelfde jaar werd hij tot kanunnik gekozen der kerk van S. Petrus te Anderlecht. Meer dan 25 jaren later besloot hij eerst de groote orders te ontvangen : in 1454 werd hij subdiaken gewijd en tot kanunnik gekozen der collegiale kerk van S. Goedele te Brussel, welke keuze eerst in 't volgend jaar werd goedgekeurd, waarna hij op ruim 60jarigen leeftijd het H. Priesterschap ontving. Petrus bleef nog altijd zijne betrekking van pensionnarius bekleeden, doch in het jaar 1465, toen hij den ouderdom van 72 jaren bereikt had, kreeg hij eenen helper. Niettegenstaande dezen hoogen ouderdom werd hij nog in hetzelfde jaar tot « thesaurarius » van Sinte Goedele door het kapittel gekozen en nam hij de werkzaamheden van dit nieuwe ambt met de grootste zorgvuldigheid waar. Toen eene ongesteld-

heid hem zijn naderend einde aankondigde, maakte hij 28 November 1473 zijn testament (zie bijl. XIV, blz. 204-216), 't welk hij 14 December daaropvolgend en 25 Februari 1474 nog met eenige beschikkingen aanvulde (zie bijl. XV, blz. 216-218). Hij stierf 26 Februari 1474 en werd begraven onder het gewelf der archieven van Sinte Goedele, alwaar reeds sedert geruimen tijd zijn graf verdwenen is.

Wat de lezing van deze studie vooral aantrekkelijk voor ons gemaakt heeft, is, dat de schrijver voortdurend rekening houdt met de toenmaals bestaande toestanden, die door hem op eene bevattelijke wijze geschilderd worden, en dat hij in verband met zijn onderwerp de voornaamste gebeurtenissen op geestelijk en wereldlijk gebied bespreekt. Zoodoende kunnen wij ons tevens een juist beeld vormen van de omgeving, waarin Petrus de Thimo geleefd en gewerkt heeft.

Onder de aanhangsels heeft vooral het tweede onze aandacht getrokken. Daarin wijdt de schrijver eene bespreking aan het groot historisch en diplomatisch werk, dat Petrus de Thimo eenige maanden voor zijn dood aan de stad Brussel vermaakte als « Quatuor libros per ipsum testatorem compositos, historias diversas, privilegia et statuta Brabancie et eiusdem oppidi continentes. » Het is aan dit werk, dat, zooals boven gezegd is, nog altijd te Brussel bewaard wordt, dat Petrus zijne vermaardheid te danken heeft. Uit den inhoud van dit uitgebreid handschrift in 3 deelen folio, welke ons hier aan de hand van den heer Wauters medegedeeld wordt, blijkt duidelijk welke groote dienst aan de studie van Brabants historie zou bewezen worden, als men tot de volledige uitgave van dit kostbaar handschrift overging. Wij hopen, dat zulks in een niet te ver verwijderd tijdstip moge gebeuren; doch wij verwachten dan ook, dat die uitgave zal beantwoorden aan de eischen van eene gezonde historische kritiek.

Onder de bijlagen en bescheiden hebben wij op een paar plaatsen een minder juiste herleiding van den datum aangetroffen. Zoo kan bl. 185-186 duodecimo kalendas Marcij niet 17 Februari zijn, maar moet hier 19 Febr. zijn. Blz. 190 zijn wij van meening, dat 1447 moet behouden blijven, daar men volgens den te Herenthals gevolgden jaarstijl in het jaar 1448 reeds einde Maart begonnen was met 1448 te schrijven. Overigens is aan den afdruk der onuitgegeven stukken veel zorg besteed; hetzelfde kan men zeggen van het geheele werk; drukfouten zijn zeldzaam.

Wij kunnen ten slotte niet anders, dan allen, die belang stellen in de geschiedenis van Brabant en van Brussel, de lezing van de studie van Pater Kieckens warm aanbevelen; wij zijn ervan overtuigd, dat zij ze niet onvoldaan ter zijde zullen leggen.

R. W. G.

Atlantis von Jacinto Verdaguer, deutsch von Clara Commer. Herder, Freiburg im Breisgau, 1897.

Ieder die een weinig thuis is in de algemeene letterkunde, vooral in de dichters onzer dagen kent Jacinto Verdaguer en zijn streven tot verheffing bijzonder der catalanische dichtkunst en gewestspraak.

Zooals het menigmaal geschiedt heeft men de voortreffelijkheid van Verdaguers verzen voor een gedeelte aan het gebruik der gewestspraak te danken, waarin zich het hart des dichters zoo schilderachtig, zoo geheel weet uit te drukken.

Zijne gedichten zijn dan ook door hunne innigheid van uitdrukking zoowel als door de ernst der gedachten aantrekkelijk en verheffend.

Verdaguer werd te Folgarolos in Catalanië geboren. Zijne eerste jongelingsjaren bracht hij als dierenhoeder door. Steeds in betrekking met de natuur, leerde hij deze van nabij kennen en nog zeer jong waren in hem gevoelens van hoogere opvatting ontstaan. Zijn *Atlantida* was een zijner eerste werken; men kon reeds toen voorzien dat de jonge dichter alle moeilijkheden trotste en zoo zijn arbeid het zoover heeft gebracht dat hij in de epische dichtkunst door sommige letterkundigen naast Homerus wordt geplaatst, dan kan men zich genoeg zijnen onverpoosden ijver voor oogen stellen. Men kan hier voldoende over oordeelen wanneer men de lijst zijner werken overweegt, welke zich op korte tusschenruimte opvolgden.

Behalve de liefelijkheid zijner taal blijft er zooveel te genieten over, dat het eene uitmuntende gedachte was van de duitsche dichteres Clara Commer zijn werk in een algemeene taal over te brengen, en van den uitgever Herder deze in een recht behagelijk kleed te steken. Vertaler en uitgever wedijveren in verdienste. Ziehier eene proeve van 's dichters werk:

Noch immer stürzt das ungestüme Meer
Heran mit lautem Tosen, unersättlich.
In seiner Gier, und reiszt in wildem Strudel
Noch immer Schaum und Steine mit sich fort.
Den wilden Renner reitet kühn der Sturm
In rasendem Galopp; die Wolken jagen,
Und Funken sprüht ihr bleiernes Gewand;
Noch immer grollt des Donners dumpfes Murren.
Ist Adonais strenge Richterstimme
Noch nicht verklungen in des Himmels Hallen?
Und immer wächst die nimmersatte Fluth,
Entführt Etruriens Ströme, Cyperns Flüsse.
Sind denn die Seeen Adrias vertrocknet?
Wohin entflohn Aegäus' Silberbäche?
Sie haben sich im Mittelmeer verloren!

Getrokken uit *Chorgesang der griechischen Inseln.*

Bovendien is de bundel versierd met het portret van den priester, waaruit evenveel vroomheid als diepzinnigheid spreekt. Kortom, dit werk zij alle minnaars van echte, gezonde, natuurlijke en diepzinnige dichtkunst, met alle warmte aanbevolen.

Geschiedenis van Vooruit, door POL DE WITTE. Gent, A. Hoste. Groot boekdeel van 572 blz. in-8° en opgeluisterd met portretten. Prijs fr. 5,50.

Dit boek, kalm en bezadigd geschreven, zonder drift noch haat, is een echt requisitorium tegen *Vooruit*.

De Witte, een der inrichters van de *Internationale* en van *Vooruit*, heeft altijd den strijd medegestreden en een werkzaam deel genomen aan al de ondernemingen van het Gentsche socialisme. Hij is dus de bevoegde man om met kennis van zaken te spreken en dat hij het doet, vindt zijn bewijs in het feit dat hij altijd gehecht blijft aan zijn socialistisch droombeeld, *Vooruit* slechts bestrijdende voor zijne schreeuwende misbruiken en de afwijking van het beginsel die de hoofden hem doen ondergaan, uit heerschzucht en uit zucht voor persoonlijke verheffing.

Hij schetst ons de wording, den groei en den bloei van *Vooruit* het stevigst bolwerk van het socialisme hier ten lande; hij doet ons de leiders kennen en ontkleedt ze in hunne intimiteit; hij ontrolt het boeiend tafereel der inwendige twisten en der kuiperijen der hoofden, elkander de alleenheersching betwistende; hij geeselt in bloedige trekken de wraakroepende misbruiken welke in dat Paradijs heerschen, de slavernij welke er den rug doet krommen, het fanatisme en de ongehoorde dweeheid van de misleide volgelingen.

Belangrijke inzonderheid zijn de hoofdstukken gewijd aan de onlusten van 1886, de landverhuizing naar Argentina, de algemeene werkstakingen, de eerste kiezingen met het meervoudig stemrecht, het zweetstelsel, de trenskenshistorie, de briefwisselingen in « Recht voor allen », de uitsluiting van Braeckman, Seffers en van hem zelf.

Het boek is in eene zuivere taal geschreven, in duidelijken en pittigen stijl, in eenen onderhoudenden en opwekkenden trant, alleenlijk verdiept de schrijver zich soms te veel in wijsgeerige en sociale beschouwingen, die in zekere gedeelten den gang van het werk komen vertragen en stremmen.

De Witte arbeidt thans aan eenen socialen roman « De droom van Salvator » en zijn huidig boek verschijnt nu in het Fransch.

De geschiedenis van *Vooruit* is niet enkel een welsprekend requisitorium, flink gedocumenteerd is het ook eene bron van inlichtingen en geeft stof tot ernstig nadenken over het sociale vraagstuk.

Staatshulp in zake van samenwerking, door R. SCHRIJVERS, is een boekdeeltje van een zestigtal bladzijden, in 8° formaat. Prijs 0,75 fr. Aarschot, Fr. Tuerlinckx.

Om den lezer niet met een valsch of dubbelzinnig uithangbord in dwaling te brengen, zeggen wij seffens dat « samenwerking » hier uitsluitend wordt genomen om de samenwerking van voortbrengst aan te duiden.

Indien wij nu zeggen dat de samenwerking van voortbrengst

allengerhand het oorbeeld van maatschappelijke inrichting wordt voor al degenen, die met het collectivismus niet kunnen medegaan, er nochtans de capitalistische grondslagen van de maatschappelijke bedrijvigheid door andere willen vervangen, dan hebben wij met éénen trek de maat en het gewicht van dit werkje aangestipt.

Het onderzoekt inderdaad of de Staat mag tusschenkomen ten voordeele van het « coopératisme » en hoe hij dat doen kan zonder in de onpractische « ateliers nationaux » van Louis Blanc schipbreuk te lijden.

Staatshulp in zake van samenwerking achten wij dus, naar onze bescheiden meening, in handen te moeten komen van allen, die zich op eenigerlei wijze met de groote volksbeweging, en de economische verwikkeling onzer dagen bezig houden.

Onze Nationale Meibedevaart naar Lourdes in 1898, door Jozef Van den Eynde. Gent, A. Siffer.

In dit boeksken, dat een vijftigtal groote bladz. druk beslaat, en door de kerkelijke overheid goedgekeurd is, deelt de schrijver met zuiver, godvruchtig gevoelen en in eenvoudigen, vloeienden, boeienden stijl, de herinneringen en indrukken mede, die hij in de laatste Meibedevaart naar Fransch-Lourdes geput heeft.

Dit boek kan te Lourdes zeer wel als gids gebruikt worden; en, om de belangwekkende bijzonderheden die het over Lourdes bevat, zoowel als om de zucht van Lourdes te bezoeken en de liefde tot Maria die het inboezemt, is het zeer geschikt om overvloedig in Congregatiën, pensionaten, scholen, prijsuitdeelingen, enz., verspreid te worden. Het wordt verkocht ten voordeele van het genootschap « De Apostelen van O. L. Vr. van Lourdes » en is tegen fr. 0,50 vrachtvrij te verkrijgen bij den schrijver, J. Van den Eynde, Kerkplaats, te Deinze.

Onze letterkunde in Duitschland. — Uit het *Deutsches Wochenblatt* knippen wij het volgende boven den naam van H. Arjuna (Dr Grävel).

« Het is opmerkenswaardig hoe de jeugd zich sneller ontwikkelt in België in tegenstelling met Duitschland. Dat heeft natuurlijk ook invloed op de literatuur. De jongeling heeft hier meer vrijheid en wordt daardoor ook zelfstandiger. De leiband van het gymnasium is hier losser : de jongeling wordt gemakkelijk vroegrijp. Moet dat in vele opzichten een nadeel genoemd worden — in politiek opzicht schijnt er mij dat een te zijn! — zoo kan men toch niet ontkennen, dat op die manier meer wrijving ontstaat en daardoor vuur.

« Vlaanderen schijnt in eene periode te komen waar groote talenten optreden. Het is alsof de geheele ontwikkeling er heen streefde om eenen grooten dichter voort te brengen. De jeugd legt groote begaafdheid aan den dag. »

Koninklijke Vlaamsche Academie. — Zitting va
Benoeming der commissie gelast met het opstellen der
voor 1900, de heeren : Bols, Broeckaert, Coopman,
Gezelle.

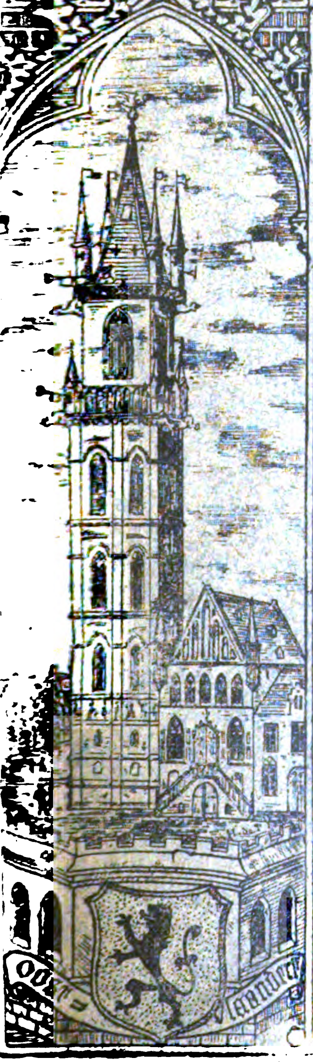
De heer de Flou wordt genoemd in vervanging van
heer Willems als lid der Commissie van Oud-Nederlandsche
Lezing door den heer Arnold van een belangwek
« Het Nederlandsch in de Gentsche dagbladpers ».

Prijskamp. — De vijfjaarlijksche prijs van Fransche
is met eenparigheid toegewezen aan Albert Giraud, den d
« Hors du siècle » « Pierrot Lunaire », « Pierrot Narcisse »,
fêtes » en andere werken. Giraud was een der hoofdm
« La jeune Belgique » doch altijd de aartsvijand van het
en de zinnebeeldige aardigheden.

† **Emiel Banning**, algemeene bestuurder van het ar
ons ministerie van Buitenlandsche Zaken. Hij schreef « L'A
la conférence géographique, « Le partage politique de l'Afri
verdere geschiedkundige, staatkundige en diplomatische bijd
bladen en tijdschriften.

† **Eugène Loudun**, eigenlijk Balleynier, fransche publicist,
van *Le Mal et le Bien*, *Journal de Fidus* en andere werken over
denis, wijsbegeerte, kunst en reizen. Een 15tal jaren was hij, na
Veuillot, bestuurder van het tijdschrift *Le monde catholique.*

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

Dertiende jaargang 1898. October Nr 10

WERKEN VOOR ONDERWIJZERS EN SCHOLEN.

Het Katholiek Onderwijs, maandschrift, onder het bestier van professors der Normaalschool van Sint-Niklaas, prijs per jaar (reeds 18de jaargang) — fr. 5,00
Vlaamsche Spraakkunst ten gebruike van het middelbaar en normaal onderwijs, 2de uitgaaf, door A. Joos — » 1,00
Kleine Spraakkunst, met oefeningen, volgens het schoolprogramma van 1897, 1ste deel, Meester, 2de uitgaaf, id. — » 0,30
Idem, 2de deel, leerling, 6de id., id. — » 0,20
Idem, 3de deel, leerling, 4de id., id. — » 0,35
Eenige wenken voor het onderwijs van de Vlaamsche en Fransche taal, in de gestichten van middelbaren graad, id. — » 0,75
Schatten uit de Volkstaal. id. — » 2,50
Opgaande letterkundige lessen, I en II, id, elk — » 0,75
Taal- en letterkundige mengelingen, id. — » 1,00
Vertelsels voor het Vlaamsche volk, 2 deelen, id., elk — » 0,75
Onderwij... en volkstaal, id. — » 0,75
Korte leerw...ze van onzen kerkzang, id. — » 0,40
Leerboek ... Rekenkunde, voor Vlaamsche normaalscholen, door A. De Riemaecker. (Door den Verbeteringsraad aangenomen) 2de uitgaaf — » 3,00
Vormleer. Handboek voor den onderwijzer, id., met platen — » 1,50
Leerboek van Rekenkunde, ten gebruike van het middelbaar onderwijs, id., 1ste boekd. fr. 0,50, 2de boekd. — » 0,75
Précis d'arithmétique, à l'usage de l'enseignement moyen, id., tome I, fr. 0,50, tome II, fr. 0,75, ensemble — » 1,25
Précis d'arithmétique. (Maître). Solutions des Problêmes, id. — » 0,75
Bijzondere leergangen voor de verschillige vakken der lagere scholen, door I. D. S. en A. V. D. Dr., professors — » 1,50
Lessen over gezondheidsleer volgens het Staatsprogramma van 1896, door H. Mys, prof. in de Normaalschool — » 0,75
Lessen van boomteelt ter gebruike van Normaalscholen, door denzelfden, met platen — » 0,90
Lessen over tuinbouw ten gebruike van meisjesnormaalscholen, naar het laatste Programma, id. id. — » 0,50
Lessen over Landbouw, Hovenierderij en Dierenkweek, ten gebruike van Normaalscholen, door H. Mys, gewezen professor, en J. B. De Feyter, landbouwingenieur, professor in de Normaalschool te Sint-Niklaas. Tweede uitgaaf — » 2,00
Natuurlijke historie, id. id. — » 0,50
De degelijke huisvrouw. Leerboek voor huishoudkunde, door M. Du Caju — » 2,25
De jonge huishoudster, id. — » 0,90
De vrouwelijke opvoeding in haar verband met de eischen des levens, id. — » 1,00
Kerkgebruiken, ten dienste van de kosters en andere kerkbedienden, door H. Verhasselt — » 2,00
Besloten Tijd, drama in vijf bedrijven, door baron Kervyn de Volkaersbeke en Kamiel Van Britsom, professor in de Bisschoppelijke Normaalschool van Sint-Niklaas — » 1,50
Kleine Vaderlandsche geschiedenis, door A. Alyn — » 0,20
Leesboekje door Edm. Suy en A. Van Overbeke, 5 d. elk — » 0,15
Aanvankelijke oefeningen op de spelregels, id. I, 0,20, II, — » 0,25
Algemeene geschiedenis, door P. X. C. — » 2.00
Modelreglement en modelprogramma der lagere scholen — » 0,50
Oefeningen in de Moedertaal, door K. D. K., I, 0,30, II, 0,50, III — » 0,60
Id. deel des meesters, I, 1,15, II, 1,55, III — » 4,00
Frœbelmethode (met platen), door Juffr. M. D. — » 0,90
Bijzonderste daadzaken der geschied. van België, C. J. Mathieu — » 0,75
Tableau des déclinaisons et des conjugaisons allemandes — » 0,20
Vaderlandsche geschiedenis, door A. De Baere — 0,30 en 0,50
Schets van de geschiedenis der Opvoedkunde, door G. L. Willems — » 3,00
Oefeningen op de lessen over de breuken, P. Van Lantschoot — » 0,40
Vaderlandsche geschiedenis (lees- en leerboekje), id. — » 0,20

ENZ. ENZ. ENZ.

KATHOLIEKE LETTERKUNDE.

IV.

J. A. VESTERS.

WIND en sneeuw hadden vrij spel. Een overstrooming had het land onder water gezet, de vorst dat water doen stollen. Door boomen noch struiken, pachthoeven noch schuren belemmerd, renden zij in dolle vaart over de ijsvlakte.

Slechts een hooge landweg had aan het water weerstaan, weerstond ook hen. Maar daar koelden zij dan ook dubbel hun woede, schurend langs het pad, geeselend de spaarzame boomen, witte heuvelen vormend waar een mijlsteen zich verhief, vullend de karresporen, verbergend de letters van de wegwijzers, hervormend het gansche uiterlijk van den weg, die langzaam wegzonk onder zijn ruigblanke vracht.

Midden op den bedriegelijken weg kampte moedig een man met de ontketende elementen. De nijdige stormwind bolde zijn kleederen, de sneeuwvlokken verblindden hem het gezicht. Maar onversaagd liep hij voort, gaten trappend in den killen last van den weg, met voorover gebogen hoofd borend door den wind, die steeds nieuwe kracht vond en hem steeds nieuwe vlokken in het gelaat joeg.

En hij stond alleen in den strijd. En hij wilde dien niet opgeven.

Welmeenende vriendenraad had hem ingefluisterd,

te wachten tot de elementen waren uitgewoed: maar zijn hart dreef hem naar de zijnen, wien hij zijn thuiskomst had beloofd.

Onrust baren aan zijn echtgenoote, die hem in den sneeuwstorm omgekomen zou achten; angst verwekken bij zijn kinderen, die door hun vragen de pijnigende onzekerheid der moeder, hoe deze hen ook zocht gerust te stellen, zouden vermeerderen?

Neen, hij kon en mocht niet onder het beschermend dak blijven toeven. De zijnen wachtten hem; hij zou ze niet teleurstellen.

En voort was hij gegaan, koen den strijd aanbindend tegen wind en sneeuw, die zijn schreden bemoeilijkten, zijn adem beklemden.

Hij hief nu even het hoofd op, om den weg te verkennen.

Maar in doodsche blankheid lag daar alles om hem heen; en de wazig-witte vlokken-sluier, die hem in 't gelaat wapperde, belet hem het uitzicht.

Als hij eens verdcold was! Hij moest toch het einddoel naderen, want hij was reeds lang onderweg.

Godlof, daar hoorde hij stemmen.... daar kwamen mannen, worstelend met den wind, omdwarreld door de sneeuw als hij.... Hij was dus niet verdwaald.

O, àls hij eens het spoor bijster raakte in dien storm, om en om moest zwerven langs een onherkenbaar sneeuwpad....

Een oogenblik bekroop hem vrees. Ware 't niet voorzichtiger met die mannen terug te keeren?

Wat? Vrouw en kinderen, voor wie thans reeds het uur zijner thuiskomst nabij moest zijn, in kommer laten wachten?

Nooit, nooit! Hij zou den weg wel vinden. Meer dan éénmaal was hij dien immers reeds gegaan!

De kleederen vaster om het lijf sluitend, de ruige muts dieper over de oogen trekkend, den kraag hooger opzettend, ging hij voort.... weg van de mannen....

Steeds dichter vielen de verblindende vlokken, steeds feller blies de wind, niet aflatend van den vermetele, die hem durfde trotseeren.

Met gebogen gestalte ging de wandelaar voort, af en toe het hoofd opheffend, maar niets anders ziende dan de vlokkengordijn. En zijn voeten raakten verward in haar langs den grond slierende plooien.

Hij werd moede; doch het pad werd steeds meer onbegaanbaar. Hij hijgde naar adem; maar de onbarmhartige wind ontnam hem dien meer en meer.

De schemering trad in : de tijd, waarop hij thuis werd verwacht, moest voorbij zijn.

« Zou vader verdwaald wezen? » vroegen nu de kinderen.

« Wel neen, » sprak de moeder bemoedigend, « zoo aanstonds zal vader wel komen. Zet zijn pantoffels maar vast klaar. »

Maar met het dalen van den avond klom haar vrees....

Vooruit dan, echtgenoot, vooruit dan, vader! En in zijn droeve gedachten steeds met de zijnen bezig, verhaastte de wandelaar zijn tred, hoe hoog de sneeuw ook reikte.

Zou hij zijn weg niet kunnen bekorten?

Hij wist het : hier, op deze kromming, bij dezen handwijzer, was hij, terwijl de weg nog een grooten boog beschreef, recht tegenover zijn doel.

En daartusschen in lag de onafgebroken ijsvlakte.

Zou hij zich daarop wagen?

De naderende duisternis dreef hem tot dat vermetel pogen....

En hij verliet den weg, zich begevend op het ongebaande, ongewisse ijsveld, de golvende sneeuwzee.

't Gaan viel hem moeilijk, steeds moeilijker.

Zou hij niet even mogen rusten, om dan sneller voort te kunnen gaan?

Maar waar te rusten? Overal die onmeedoogende

sneeuwjacht, die hem de richting zou doen verliezen, als hij niet steeds vooruit, recht vooruit bleef gaan.

Bedroog hij zich? Ontwaarde hij daar een donkere massa....

't Was een bootje, door het ijs buit gemaakt.

Daar zou hij even in kunnen zitten; de steven wees hem straks den weg.

Daar kon hij rusten met den rug naar den wind, even rusten. Hij smachtte er naar, zich voorspiegelend, kracht te zullen putten om weder moedig voort te gaan.... Voort, al zou dan de koude zijn ledematen doen verstijven, al zou de duisternis hem beletten den weg te zien.

Voort zou hij gaan, naar zijn bekommerde huisgenooten.... Voort, gekropen desnoods.... Eens zou de weg toch ten einde loopen.

. . . .

Zijn weg was al ten einde.

Den volgenden dag werd hij gevonden in die boot, waar de ontketende natuur op hem had gezegevierd, waar de sneeuwvlokken hem een lijkkleed hadden geweven.

Hierboven werd een poging gewaagd om het noodlottig uiteinde te schetsen, dat Joannes Antonius Vesters den 18n Januari 1881 vond tusschen Vlijmen en Den Bosch, toen hij huiswaarts wilde keeren van een tochtje, door hem als redacteur der *Katholieke Illustratie* ondernomen naar de streek, kort te voren door een geweldige overstrooming geteisterd.

Hooren wij, in hoe waardeerende bewoordingen het aan zijn nagedachtenis gewijd nummer van dat tijdschrift (1) over zijn leven en werken sprak.

(1) 14e jaargang, no 23.

« Joannes Antonius Vesters werd den 9ⁿ September 1844 te 's-Hertogenbosch geboren. Hij verliet op zeer jeugdigen leeftijd de ouderlijke woning, om te Eindhoven op de normaalschool van den heer Vlam zijne opleiding als onderwijzer te ontvangen. Zijn eerste standplaats als hulponderwijzer was Geertruidenberg. Daar ontwikkelde zich ook zijn letterkundig talent, daar bewezen zijn letterkundige proeven reeds, dat in de toekomst veel van hem mocht worden verwacht, en hij bleef er met rusteloozen ijver voortwerken, ook lang nog, nadat hij den rang van hoofdonderwijzer had behaald.

« Daar bestaan uit dat tijdvak een aantal letterkundige voortbrengselen in poëzie en proza van Vesters, die wel verdienen aan de vergetelheid ontrukt te worden. Wanneer hij slechts een weinig eerzucht bezeten had, kon het hem niet moeilijk gevallen zijn een standplaats te verwerven, geëvenredigd aan zijne verdiensten, maar hij werkte in stilte, geheel afgescheiden van 't geen men de wereld noemt; niemand kende hem, al had hij zich door zijne verschillende geschriften een aantal vrienden weten te verwerven.

« Dit was en bleef ook zoo gedurende de vijf jaren, welke de heer Vesters als hoofdonderwijzer te Riethoven doorbracht. Men las wel met graagte de talrijke novellen en schetsen van Brabantius en Jan van Riethoven, maar niemand kende den schrijver, niemand wist dat de eenvoudige man in het afgelegen Riethoven, die zoo ruim zijn deel had aan aardsche tegenspoeden, zoo vaak onbekend onder het katholiek publiek verscheen. Hij leefde slechts voor zijn gezin en zijn geliefkoosden arbeid, en mocht men hem iets te verwijten hebben, 't zou dit zijn : dat hij zijne belangen aan zijne bescheidenheid, aan zijn afgetrokken leven ten offer bracht.

« Eerst toen hij aan de redactie onzer verschillende tijdschriften verbonden werd, waartoe men

hem slechts met moeite kon overhalen, kwam zijn veelzijdig talent tot volle rijpheid en ontwikkeling. Daar had zijn rustelooze geest een uitgebreid veld tot bearbeiding voor zich en hij heeft dan ook tot het laatste oogenblik van zijn leven op dat veld gezwoegd, in weerwil van alle vermaningen om wat meer verstrooiing en ontspanning te zoeken. Wat kon zulks ook baten! Werken was zijn eenige uitspanning; zelfs de uren, welke hij in den schoot van zijn gezin doorbracht, schenen hem in dat opzicht eene verkwisting toe, en men kon hem dan ook regelmatig tot diep in den nacht voor zijne schrijftafel vinden. Daardoor is het dan ook mogelijk geworden, dat, behalve zijn regelmatigen arbeid als journalist, binnen vijftien jaren tijds een twintigtal novellen, legenden en schetsen en meer dan vijfhonderd kleine geschriften in proza en poëzie uit zijne pen vloeiden, en dat wel alleen in de uren van uitspanning, welke hij van zijn verplichte bezigheden kon afzonderen. »

Aan dit getuigenis van hen, die Vesters van nabij hebben gade geslagen, behoef ik weinig meer toe te voegen dan een overzicht van zijn voornaamste geschriften.

Vóór 1 Mei 1876 — den datum, waarop hij aan de Mij. de *Katholieke Illustratie* verbonden werd — schreef Vesters in het *Katholiek Stuiversmagazijn* verschillende gedichten en prozastukken, van welke laatste de voornaamste zijn : *Een schoolmeester uit de 17e eeuw* (2e jrg.) en de *Photographiën*, waarmede hij den 6n en 7n jaargang verluchtte.

De typische en van nauwgezette studie getuigende schets, welke hij wijdde aan den 17e eeuwschen, tot schoolmeester gepromoveerden koetsier en diens waardige opvoedkundige collega's, in wier goed volgehouden karakters hij ons even zooveel « paedagogische methoden » dier dagen doet kennen — reeds die schets sprak er duidelijk van, dat een

veelbelovend novellist aan het woord was. Die koetsier-schoolmeester blijft altijd de kennismaking waard, ook om den helderen blik, dien hij ons gunt in gelukkig verdwenen onderwijstoestanden.

Maar 't waren niet alleen toestanden uit vervlogen dagen, welke Vesters' aandacht trokken, hij zag ook met critischen blik rond in het dagelijksch leven van zijn tijd. Wat zijn geest dan te loven of te laken, te gispen of te prijzen vond, behandelde hij in bovenbedoelde *Photographiën*, die door aard en strekking, vorm en inkleeding evenaren de welbekende causerieën, door « den ouden heer Smits » (Lindo) geschreven in den door dezen opgerichten *Nederlandschen Spectator.*

Vesters leverde een elftal dier lichtbeelden, verspreid in den 6n en 7n jaargang van het *Katholiek Stuiversmagazijn.* Nummer één heet : *Mijn eerste spoorwegreis.* Niet echter het verhaal van dezen tocht is hoofdzaak, maar de tot in bijzonderheden afgewerkte karakterschets van een boer, die, bang in den trein, even later moedig een brieschend paard bij den teugel greep, dat allen deed uiteenstuiven, door wien hij in den waggon was uitgelachen — welke karakterschets een leerrijke les bevatte aan 't adres van lichtvaardige lachers en ijdele spotters.

In volgende *Photographiën* stelde Vesters de slaven en tirannen van de mode in al hun belachelijkheid aan de kaak; wijdde hij een aandoenlijke schets aan de fatsoenlijke armoede; stak hij vroolijk den draak met watersnooddichters, zijn eigen verzen daarbij niet sparende; spotte hij onbarmhartig met de gebreken van den flauwhartigen man der negentiende eeuw (den man *fin de siècle* zouden wij zeggen), kortom, zeide hij al lachende de waarheid over de feilen en tekortkomingen van zijn tijd.

Inmiddels naderde het tijdstip, waarop hij verbonden werd aan de *Katholieke Illustratie.* De grootere verhalen, waarmede hij dit tijdschrift ver-

rijkte, zijn : in den 10ⁿ jaargang twee Noordbrabantsche dorpsvertellingen : *Mouris de Snijer* en *De dochter van den kapitein;* in den 11ⁿ een verdienstelijke satire op het stembuswerk dier dagen : *Een verkiezingscampagne;* in den 12ⁿ een historisch verhaal uit den tijd der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten : *De erfgename van Duivenvoorde;* in den 13ⁿ een humoristische schets : *De nieuwe burgemeester van Ahuizen,* en een omvangrijk historisch-romantisch verhaal uit den eersten Kruistocht : *Het geheim van den monnik.* Dit was zijn laatste uitgebreid werk in de *Illustratie.*

Overziende en vergelijkende, wat Vesters voor dit geillustreerde weekblad leverde, moeten wij van de beide historisch-romantische werken aan *Het geheim van den monnik* de voorkeur geven boven *De erfgename van Duivenvoorde,* omdat daarin geschiedenis en verdichting beter, onafscheidelijker tot één geheel zijn gemaakt. Maar boven alles moeten wij den palm reiken aan de dorpsvertellingen, in 't bijzonder aan *Mouris de Snijer.*

Hoeveel studie ten grondslag moge liggen aan zijn historische verhalen, hoe boeiend vooral *Het geheim van den monnik* moge wezen, dat met groote piëteit werd geschreven en waarvan de eerste Kruistocht een zoo rijken achtergrond vormt — daarin was toch niet Vesters' genre gelegen.

Om een vergelijking te bezigen : waar de personen uit deze verhalen ons in hun omgeving en lotgevallen *en relief* zijn uitgebeeld, daar staan ten voeten uit gehouwen voor ons de scherp naar 't leven weergegeven figuren uit de kleinere pennevruchten, waarin hij ons voert naar de Brabantsche dorpen. Naar de dorpen, wier eigenaardige samenleving hij zoo nauwlettend heeft gadegeslagen, wier bewoners hij in hun lieven en lijden, hun daden en woorden, hun zeden en gewoonten met zoo helderen blik heeft bestudeerd en op zoo levendig natuurlijke wijze

voor ons weet te doen optreden. Als hij ons dorpsvertellingen geeft, dan is hij in zijn element, dan weet hij ons trek voor trek naar de werkelijkheid geschetste tafereelen voor te houden, zooals men er in zijn historische werken vergeefs zoekt.

Om op een dezer tafereeltjes te wijzen : de schietwedstrijd in *Mouris de Snijer*. Lees dat eens en zeg dan, of Cremer het onzen Vesters had kunnen verbeteren.

Dat op dit gebied voor Vesters de meeste eer te behalen, de schoonste triomf te verwerven viel, bewees zijn Noordbrabantsche dorpsgeschiedenis *De Bestedeling*, welke hij kort voor zijn dood had voltooid. Als nagelaten werk verscheen het in de *Leesbibliotheek voor Christelijke Huisgezinnen* en werd met grooten bijval begroet.

Hoe helder blijven ze ons voor den geest staan : de trouwhartige, eerst zoo gesmade, later schitterend gerechtvaardigde bestedeling Thomas Konings; de pantoffelheld en burgemeester Herman Ruyters met zijn snibbige, hardvochtige vrouw en losbandigen, karakterloozen zoon; de waardige pastoor en de oudheidskundige Heinsius; de gemoedelijke dorpspoëet en zijn nichtje! En de geschiedenis, waarin deze allen een rol spelen, ze boeit van het begin tot het eind, doet ons belangstellend meeleven de gebeurtenissen, in het dorp Zonhoven afgespeeld.

Op dit gebied vooral hadden Vesters' rijke geest en benijdenswaardige gaven ons nog veel schoons kunnen schenken; Edoch het heeft niet zoo mogen zijn.

Dat zijn verdiensten algemeen erkend werden, moge hieruit blijken, dat na zijn verscheiden bladen van iedere richting, de liberale *Nieuwe Rotterdamsche Courant* vooraan, de meest ondubbelzinnige en harteiijke blijken van sympathie gaven.

Wijlen de heer Vesters liet bij zijn droef verscheiden zeven kinderen achter, waarvan de oudste zoon, Joannes, die bij vaders dood 12 jaar telde, zijn waardige opvolger bij de *Katholieke Illustratie* geworden is.

Een kort woord over den zoon voegt zeker bij het artikel over den vader.

Joannes Vesters werd den 30n Juli 1869 geboren te Geertruidenberg, waar zijn vader destijds onderwijzer was, ontving zijn opleiding grootendeels op het instituut *St-Louis* te Oudenbosch, deed in 1887 examen voor onderwijzer en was een kleine twee jaar in functie aan de openbare lagere school te Cromvoirt bij den Bosch.

Maar ook in hem sprak de literator sterker dan de paedagoog, wat werd opgemerkt door directeuren van de *Katholieke Illustratie*, die in 1889 den 20-jarigen Vesters aan de verschillende uitgaven der maatschappij verbonden.

Zijn pen, zijn geest kennen evenmin rust als die zijns vaders. Van zijn hand toch verschenen (van kleinere novellen, vertellingen enz.. sommige onder pseudoniem, gezwegen) : in den 25n jaargang der *K. I. De pleegdochter;* in den 26n *Wie was de schuldige?;* in den 27n *De dochter van den fabrikant;* in den 28n *De wraak van den Protector,* historisch verhaal uit den tijd van Olivier Cromwell; in den 29n *De Idioot;* in den 30n *Toch gelukkig;* in den 31n *Klatergoud,* terwijl voor den loopenden jaargang van hem werd aangekondigd *Plicht het hoogst.* Bovendien schreef hij voor de *Leesbibliotheek van Christelijke Huisgezinnen : De wraak van den jood* en *Trouw gebleven.*

Waarlijk een literaire bagage, die mee mag tellen, niet alleen wegens de quantiteit maar ook om de qualiteit. Vesters jr verstáát de kunst, een boeiende novelle, een pakkend verhaal te schrijven, spelend — behoudens *De wraak van den Protector* — in het

hedendaagsche leven. Hij sloeg onze maatschappij nauwkeurig gade en weet menig karakteristiek weergegeven type voor ons te doen optreden, menig voorval te schetsen, zooals wij ze dagelijks zien gebeuren, maar die door ons niet zoo opzettelijk, zoo scherp werden waargenomen en zeker niet door den eerste den beste zoo raak getoetst zouden worden. Er zit frisch leven, er zit natuurlijke beweging in zijn steeds goed gestyleerde pennevruchten, die zich aangenaam laten lezen.

Hij houdt den naam Vesters waardig levendig onder ons.

Den Haag. A. J. OOSTDAM.

DE MISDADIGER [1].

NA zeer beknopt de verschillige hedendaagsche opvattingen der misdaad uiteengedaan te hebben, blijft er nog eene samenstelling der misdadigerskunde te doen.

Eerst en vooral zullen wij beginnen met den mensch de vrijheid en de verantwoordelijkheid zijner daden te erkennen. Voor vele hedendaagsche geleerden, is de vrijheid eene zinsbegoocheling zonder den minsten grond: « *la croyance à la volonté n'est qu'une erreur de l'intelligence, prise un instant de vertige en face de l'étendue même de ses propres facultés.* (Dégénérés et Déséquilibrés par le Dr. J. Dallemagne, p. 21; zie ook Cerveau et Activité célébrale par le Dr. Herzen; Sensation et Mouvement par le Dr. Féré enz. enz.). Tegen die beweering in, beroep ik mij op 't geweten van iedereen; iedereen *gevoelt* zich vrij iets te willen of niet te willen. Alzoo gevoel ik zeer wel dat ik op dezen oogenblik heel gemakkelijk mijn opstel kan verlaten om een ander werk te beginnen. Zeker in gewone omstandigheden laten wij ons dikwijls door voorbijgaande dingen geleiden, door uiterlijke zaken die onze zinnen treffen en onopgemerkt eene beweging naslijpen. Doch de vrijheid van willen veropenbaart zich des te sterker, juist wanneer wij tegen den drang der zaken ingaan, tegen onze driften, tegen onze zinnen. Gij gaat in uwen hof en ziet er lekkere vruchten: zonder nadenken, plukt

(1) Zie *Belfort*, blz. 508.

gij er eene af; gij gaat in den hof van een ander en zijt er gansch alleen; gij vindt er lekker fruit, en dit kan zoo verleidend zijn, zoo aanlokkend als 't fruit van uwen hof, gij weerstaat aan uwe zinnen en gaat voort. In 't afgetrokkene gesproken, is dat ook waar : onze wil is voor 't goede geschapen en hoeft slechts die *natuurlijke* neiging tot het goede te *volgen* : doch tegen het kwade moet hij *opstaan* en *werkzaam* worden.

De zelfbeheersching die iedereen alzoo op zijn eigene gedachten, neigingen, en zinnen, uitoefent, kan zeer wel vergeleken worden bij hetgene men in de levensleer de *intoomingsmacht* (inhibition) noemt. De intooming der innerlijke of uiterlijke indrukken, is eene eigenschap die om zoo te zeggen uitsluitelijk den mensch toebehoort. Het dier volgt slaafsch de indrukken van den oogenblik; door een strenge opvoeding krijgt het dier meer bewustzijn en meer macht op zich zelven, en zoo leert men, bijvoorbeeld, aan den hond, het eten niet aan te raken voor de toelating van zijnen meester. Die intoomingsmacht schijnt haren organischen zetel in 't meest ontwikkeld gedeelte der hersenen te bezitten, in de grijze hersenschors, en is ook het teergevoeligste aan ziekten en vergiftiging. 't Eerste uitwerksel der sterke dranken, is die zelfbeheersching te verlammen, en zoo komt het dat de dronkaard, lijk een dier, aan alle ingevingen van den oogenblik overgelaten is.

De macht der zelfbeheersching verschilt veel van den eenen tot den anderen mensch. Er zijn menschen die voor een niet het hoofd verliezen, teneêrgeslagen of opgewonden zijn. Zij zijn min of meer aan de indrukken van den oogenblik overgelaten, kunnen slechts na een zeker tijdverloop de zelfbeheersching terug winnen, en hun gedachten en zinnen bemeesteren. Dat gemis aan zelfbeheersching in gevoelens of daden mag vergeleken worden en klimt zelfs door onbepaalde tusschenruimtens tot de verschijnselen van vallende ziekte of zinneloosheid, waarin ook de persoon ofwel onbewust is van zijne daden (inconscience épileptique), ofwel

onmachtig van zijne gevoelens of werken te beheerschen (folie impulsive). Buiten die prikkelbare personen, die zoo gemakkelijk het volle bewustzijn en beheer hunner daden verliezen, zijn er ook een ander soort die min of meer volkomen meester zijn over hunne neigingen en daden, *doch er de zedelijke waarde niet van vatten*, zij onderscheiden noch kwaad, noch goed. Dat gemis aan zedelijke opvatting klimt nogmaals door alle tusschenruimtens van den appeldief tot den grootsten booswicht en zinneloosheid : ik zeg zinneloosheid, want er is eene zedelijke zinneloosheid, lijk eene verstandige (folie morale).

Achtbare lezer, gij kunt nu zelf genoeg besluiten dat ook de verantwoordelijkheid van den eenen tot den anderen mensch verschilt, naarmate hij min of meer beheersching en zedelijk bewustzijn bezit.

Van waar komt dat groot verschil van zelfbeheersching en zedelijke ontwikkeling tusschen de menschen?

1° Uit een verschil van lichamelijk hersenstelsel, 2° uit een verschil van opvoeding, 3° uit een verschil van midden, 4° uit een verschil van persoonlijke werking.

1° *Uit een verschil van lichamelijk hersenstelsel.*

Lijk de verstandsontwikkeling een regelmatigen aangroei en ongeschonden behoud der hersenen vergt, is het ook met de zelfbeheersching en zedelijkheid gesteld. Wanneer nu dat gemis aan hersenontwikkeling te ver gaat, staan wij tegenover den zinnenlooze wiens verantwoordelijkheid niemand zal durven verdedigen. Doch lijk wij hooger zegden, tusschen den volmaakten mensch en den zinnelooze, zijn er duizende onbepaalde ruimtens van min of meer zelfbeheersching en zedelijkheid. Volgens de hedendaagsche studiën, zijn wil en zedelijkheid steeds onvoldoende bij de misdadigers ontwikkeld.

't Lichaam van den zinnenlooze draagt gemeenlijk teekens eener lagere ontwikkeling : 't hoofd, aanzicht en romp, zijn onregelmatig gevormd. Die uiterlijke ontaardingsteekens zijn in verre na niet onwederroepelijk met de zinneloosheid verbonden : men kan ze ook

bij verstandige menschen aantreffen. Doch ook hier heeft de wetenschap bestatigd dat die lichamelijke afwijkingen in hooger mate bij de misdadigers dan bij gewoone menschen gevonden worden. Achtbare lezer, ge hoeft slechts een gevang te doorloopen, om er u van te overtuigen.

Onder geestelijk en lichamelijk oogpunt dus, zien wij dat de misdadigers — klein en groot — de tusschenruimtens vullen die den gewonen mensch van den zinnelooze scheiden. Dat de lezer zich nogtans niet vergisse : die afwijkingen trekken niet *onfeilbaar* de misdaad na. Ik deel daarin 't gedacht der Italiaansche school niet. 't Bewijst alleenlijk dat — hoe alle omstandigheden gelijk — de eene meer als de andere tot de misdaad getrokken kan worden, juist lijk iemand meer lichamelijk of verstandig ontwikkeld is. De vrijheid en de verantwoordelijkheid blijven bestaan, maar met verminderde of vermeerderde omstandigheden, lijk ze de wet sedert lang erkent.

2e *Opvoeding*.

Het enkel onderwijs oefent geenen grooten invloed uit : 't ontwikkelt enkel de verstandelijke vermogens en zoo zien wij ook zijnen heilzamen invloed door alle rechtsgeleerden in twijfel getrokken. Door de verfijning der gevoelens, door het bestudeeren van 't *schoone* in de kunsten, veredelt het onderwijs wel eenigzins de karakters en verwijdert ze van de lagere driften, doch 't maakt ook den mensch meer sluw en spitsvondig, en zoo zien wij in onze beschaafde wereld, de bedriegelijke vorm der misdaad : diefstal, faillieten, oneerlijke beursspeculatiën, bedrog in koopwaren enz., eene steeds grootere uitbreiding nemen.

De opvoeding heeft een krachtigen invloed op de *zedelijke* waarde van den mensch. 't Zou ons te ver brengen, moesten wij in al de bijzonderheden der opvoedingsleer treden. *Mens sana in corpore sano* : om een gezond verstand, is er een gezond lichaam noodig. De opvoeding zou derwijze moeten ingericht worden,

dat alle vermogens, zoo lichamelijke als zedelijke, in evenredigheid mochten ontwikkelen. En helaas! als wij nagaan hoe gebrekkig dikwijls de opvoeding geschiedt, is het niet te verwonderen dat 't menschdom door zenuw- en hersenkwalen is overstormd.

De twee, drij eerste jaren des levens, is de mensch — nog zwak en zonder tegenstand — aan alle ziekten blootgesteld, en behoudt uit die kinderziekten een kiem dat hem later zal dooden. 't Zou niet moeielijk zijn om te bewijzen dat 't grootste gedeelte, zoo niet, al de organische afwijkingen die de misdadigers in hunnen lichaamsbouw toonen, slechts overblijvende teekens zijn van eene door kinderziekte gestoorde ontwikkeling. In die eerste jaren immers dat het kind leert voelen en loopen, denken en willen, is er eene ongewone bedrijvigheid en uiteenzetting der hersenen, en de kinderziekten storen dikwijls geweldig dien zoo noodzakelijk regelmatigen aangroei van 't hoofd. Hoevele moeders zijn er die een bezorgd oog over de kinderziekten houden? Men haalt de schouders op en zegt : « de kinderen moeten dat krijgen ». Hoevele moeders zijn er niet, die hunne eerste plicht als moeder vergeten en 't zij uit tijdverlies, lijk de fabriekmeisjes — 't zij uit luiaardij en misplaatsten hoogmoed, lijk de rijke vrouwen — de kinderen met de borst niet voeden en hun enkel de flesch geven, de flesch die lichamelijke en ook zedelijke dooder der kinderen !

't Is al niet beter gesteld wanneer het kind de moeielijke jaren der mannelijke wording doorworstelt. Niet alleen lichamelijk, maar ook geestelijk gesproken, gebeurt er op die jaren een groote omwenteling in 's menschenleven. Die omwenteling kan min of meer vreedzaam voorbijgaan, doch ook stormachtig worden en ongewone vormen van zinsverbijstering medebrengen. De ouders en onderwijzers hoeven daar wel van overtuigd te zijn en goed het doen en laten hunner leerlingen op die jaren na te gaan. Ongewone onoplettendheid of ongehoorzaamheid, plotseling gemis aan-

regelmatig werk; een buitengewone godsvrucht, een ongemeene neerslachtigheid of zucht naar eenzaamheid enz., enz. zijn zoovele teekens die men niet onopgemerkt mag laten, en eene bijzondere en voorzichtige behandeling vragen. Lichamelijke oefening en rust van 't verstand, zijn steeds goede geneesmiddelen. Er hangt zooveel van af : op die jaren is het genoeg eens te vallen, om voor altijd verloren te zijn. Lijk er lichamelijke ontaarden zijn die onuitwischbare sporen van kinderziekten dragen, zijn er ook zedelijke ontaarden (*dégénérescence psychique*) die onuitwischbare sporen dragen van eene ondeugende opvoeding, bijzonder in de veranderingsjaren.

Het karakter vormen van een kind, heeft voor bijzonder doeleinde de ontwikkeling van den wil, van de zelfbeheersching. Men mag het kind slechts zooverre in zijne neigingen voldoen als zij de *uiting zijn eener regelmatige geestelijke of lichamelijke noodwendigheid.* Men brengt de kinderen in 't algemeen veel te vadsig op. Gewoon hunne minste wenschen en neigingen te zien voldoen, zijn zij later gansch onmachtig om zelf hunne driften te stillen. Die vadsigheid in de opvoeding gaat steeds klimmend van de lagere tot de middelbare en zelfs hoogere studiën. Door den hoogen en onfeilbaren toon dien de leeraars aanslagen, door het slaafsch van buitenleeren, verliezen de karakters hun eigen wil en ondernemingsgeest; zij zijn allen op den zelfden leest geschoeid en gedijen langzaam zoover het « *reglement* » hun stompt.

Nevens die opvoeding van den wil, staat de opvoeding van 't verstand. 't Verstand kan zeer wel ontwikkelen zonder eigenlijke opvoeding, maar deze moet het dien zedelijken stempel geven die den eerbaren mensch van den schurk onderscheidt. 't Is algemeen aangenomen dat er zedelijke zinneloozen zijn, 't is te zeggen, menschen aan wie door eene hersenziekte het hooger zedelijk gevoelen ontzegd is : ik denk nogtans dat oneindig grooter het getal diergenen is die het hooger zedelijk

leven missen, niet aan gebrek van hersenen, maar wel van degelijke opvoeding die hun het goed en 't kwaad doet onderscheiden. Om het kwaad te vermijden en 't goed te doen, moet men eerst de onzedelijkheid van 't kwaad en de noodwendigheid van 't goed kennen en er zoo van overtuigd zijn dat men er zijn leven naar schikke.

Dat onderscheid tusschen goed en kwaad is niet zoo gemakkelijk in te prenten. 't Is niet genoeg van te zeggen dat liegen en stelen verboden is, er moet een waarom en daarom bij zijn, 't is te zeggen een stellig en onveranderbaar grondbeginsel dat de wet van 't goede steunt, en een standvastig einde dat haar verechtvaardigt. Men heeft alle stelsels van zedelijkheid verzonnen (Schopenhauer, Stuart, Mill, Spencer, enz.) doch geen enkel voldoet, en daarom heeft men nu vrede met 't enkel *onzijdig* onderwijs. En wat lieve uitslagen nu voorkomen! Wetgevers, wijsgeeren, huishoudkundigen, doktoors, roepen van alle kanten dat de zedelijkheid vermindert, en de misdaad en zinneloosheid klimmen! Welk zedelijk grondbeginsel zal men aannemen? men weet het zelf niet, en men verwerpt ondertusschen stelselmatig het eenig mogelijk en altijd waar godsdienstig begrip. De vrijdenker Tarde bekent het zelf: *tant que ce haut courant de foi coule et arrose un peuple, c'est folie de chercher ailleurs l'inspiration et l'appui du devoir* (*Criminalité comparée*, p. 211). De godsdienst is de eenige steun der zedelijkheid. God vertegenwoordigt het volstrekte goede en rechte; op hem moet de zedelijkheid rusten en tot hem moet haar einde gericht zijn (zie daarover *Les bases de la morale et du droit*, par M. l'abbé DE BAETS). Het einde van den mensch is God te dienen.

(Slot in volgend nr.) Dr FR. MEEUS.

Gheel.

EEN PRIESTER VAN 1798.

DIKWIJLS heb ik, kind zijnde, hooren vertellen van « onzen onkel den pastor » — 't bleef immers oom van nageslacht tot nageslacht — die zoo zorgvuldig door de fransche soldaten opgezocht werd om met meer andere zijner ambtgenoten « verre, verre, over de groote zee op een eiland te worden verbannen ». Grootmoei, zaliger, was er bijzonder ervaren in, 's winters — toen wij als belooning van een heelen dag « braaf zijn » na 't avondmaal mochten « opblijven » — bij de ronkende kachel en den dampenden wijnpot, van onzen heldhaftigen oom te verhalen. Hoe overtuigend werkte hare ongekunstelde taal op onze kinderinbeeldingen! Hoe kon zij ons herte doen kloppen, beurtelings, van vrees en vreugde, van aandoening en hoop! Hoe dikwijls droomden wij 's nachts van vervolgingen en huiszoekingen, van brigands en keizerlijken en franschen!

O zalige, eilaas reeds lang vervlogen tijd!

Grootmoei ging ten hemel; maar meermalen nog, als wij, uit de kostschool thuis, met vader over geschiedenis redekavelden, kwam de historie van « onkel den pastor » ten berde. Immer wees er vader op dat, alhoewel misschien geen loutere waarheid, voormelde historie niettemin op geschiedkundige bronnen berustte en zeer zeker er schriftelijke bewijzen van moesten bestaan.

Jaren verliepen en de beroemde historie zou wellicht vergeten geraken als 't aanstaande eeuwfeest der brigands me ze weder indachtig miek. 'k Heb gezocht en herzocht, de familiepapieren doorsnuffeld, de kassen

omgekeerd, de koffers geledigd, 't boekenkamertje in wanorde gebracht en eindelijk ..... op 't zolder in eene mand vol oude, doorgeknaagde papieren — habent sua fata libelli! — de autobiographie van « onkel den pastor » gevonden.

'k En durve het niet bestaan te schrijven 't geen grootmoei vroeger zoo keurlijk vertellen kon. Alleen zal ik uit oom's boek de merkwaardigste aanteekeningen neerschrijven welke, den boerenkrijg niet vreemd, als nuttig aan de geschiedschrijvers en de geachte lezers van 't *Belfort* mochten voorkomen.

Felix Van de Wattyne werd den 12 April 1751 te Oost-Eekloo geboren van Alexander Van de Wattyne (overgrootvader mijns vaders) en Judoca Van Zele.

In 1765 zond zijn vader hem ter school naar Eekloo. Hij toonde een bijzonderen aanleg voor de studie maar door zijn vader niet gemist kunnende worden, werd hij weldra thuis geroepen en heeft hij « begonst het wagenmaekers-ambacht te leeren » tot dat hij in 1768 « door zijn vader geleijd wierd in het collegie der eerweerde paters Augustijnen tot Gent onder het bestier van pater Embo, prœfect en pater Caron, subregent. »

Hij verhaalt ons zelf hoe hij op schitterende wijze, bijna al de prijzen behalende, zijne humaniora voltooide en hoe hij in 1770 « uit de groote figuer (den grammatica voorbij-gaende) zich heeft begeven in den Sijntaxis, in welke schoole 36 discipelen en acht veteranen waren, dat is : die twee jaeren op den Sijntaxis studeerden. »

Poesis en Rhetorika vroegen hem insgelijks maar één jaar, zoodat hij in 1771 zich « heeft begeven naer de stad Loven alwaer hij in de pœdagogie, het *Verken*, de philosophie studeerde. »

Eindigt zijne philosophie in 1773. Ontvangt de eerste wijding den 22 December 1775. Wordt diaken den 6 Juni 1776, priester gewijd den 24 Mei 1777; « tot biechtvader geadmitteert den 28 October 1778 en tenzelfden

jaere catechisant gestelt van 108 arme menschen die onderhouden wierden in het Huis van Bermertigheijd in het hof van Sint Anthone. »

Is vervolgens verzonden als coadjutor te Ursel en als onderpastoor te Calcken, van waar hij meldt dat in December 7sten en 8sten 1786 er « oproer was in het Seminarie General tot Loven, welke oproer wordt gestilt door de hulp van 30 gewapende ruijters, een bataillon van Murraij, twee escadrons van d'Arberg met zes stukken canon enz. »

In 1788 wordt hij « buijten alle verwachting door zijne hoogheid den Prins Lobkowitz, bisschop van Gent, geroepen om sous-directeur te gaen zijn in het Seminarie General tot Loven, met belofte van twaelf honderd duijtsche guldens boven tafel ende woonst. Maer na verloop van drij dagen die hij gevraegd had om er zich op te beraeden, heeft hij zijne doorluchtige hoogheid bedankt over zijne al te gunstige aanbieding, per brief van 26sten April 1788. »

« Wordt deservitor te Calcken den 28 Februarij 1790; onderpastor te Thielt den 10 April 1790; pastor in Assenede den 5 Januarij 1803; principael van het koninklijk kollegie te Gent, den 10 Maerte 1823; pastor te Heusden, den 2 Augustij, 1825 » alwaar hij den 16 Februarij 1827 het tijdelijke met het eeuwige verwisselt.

Knippen wij nu getrouw eenige regelen uit zijn « Dagbewijs van de merkweerdigste tijdstippen » :

Gend genomen door de Patrioten.

1789. [...]cember 13.

Quart voor acht ueren 's morgends het patriotenleger doet den aenval op de stad Gend, langs de Sas-poort, Brugsche- en Antwerpsche poorten. Zij dooden eenige keijzerlijke soldaten en jaegen de andere naer de Caserne van St-Pieters. Den volgenden nacht het grouw des volks valt op de huijzen van de raedsheeren Maroux-Pulinxs, Van Volden-

d'Hoop, plundert ze en geéven hunne meubelen ten prooij aen de Vlammen.

December 14. Benouwelijke dag voor de stad door de hevige Canonade van de beijde legers.

15. Den heer pastor De Bast predikt op den hoek van de Koornmarkt.

16. Den Colonel Lunden geeft zig over met zijne troupe op St-Pieters, en zij worden als krijgs-gevangene geplaetst in verscheijde kloosters. En den volgenden nacht het garnison van het kasteel begeeft zig, langs de Antwerpsche poort, in aftoch naer Dendermonde, en van daer voort naer Brussel — dit garnison was alsdan nog 3000 mannen sterk — daermede wierd de stad en kasteel overgelaten aen de Patrioten.

1790. Februarij 13. Den heer Canonik doet notariallijk afstand van de pastorije van Calcken.

1792. Junij 29. Grouwelijke verwoesting van Cortrijck angeregt door de fransche onder het beleijd van colonel Jarrij.

1794. Januarij 1. Begon ik huijs te houden in Cortrijck-straet te Thielt.

April 6. De Franschen rukken in Cortrijck — menigvuldige inwoners van daer omstreeks begeven zig op de vlugt.

29. De stad Meenen genomen door de Franschen — algemeijne vlugt.

Meij 4. Gevegt tot Rousselaere.

10 en 11. Hevig gevegt tot Cortrijck — en 12 tot Engelmunster.

14. Den general Clerfaijt komt met zijn leger tot Thielt — met hem komen de generals Starraij — Goltz, enz.

30. Den keijzer Francis doet de revue tot Thielt.

Junij 1. De stad IJper belegert;

10. Veld-slag tot Hooglede — Thielt vol gekweste.

22. De Franschen komen te Thielt onder het beleijd van general Noël.

Augustij. Van den 3 Augustij tot het eijnde van Septembre stirven te Thielt 250 menschen, meest alle van den roodenloop.

1796. Oktober 31. Wirden de Moniken van de Abdije van Baudeloo uijt hun klooster gejaegt — de volgende dagen ook de geene van St Pieters — van Warschoot — de predikheeren — de Augustijnen — geschoende en ongeschoende Carmeliten — en alle de Nonnen.

1797. Januarij 19. Wirden aen de Recolleten te Thielt De Tous gepresenteert.

ıuarij 17. En ten half zeven-ueren wirden zij uit hun klooster gejaegt.

Meij 1. Den eerweerden Pater Gaudentius Storme, Guardian is bij mij komen woonen in het huijs door den heer deurwaerder Wauters verlaeten in de Nieuwe-Straet.

13. Kwamen eenige Bruggelingen te Thielt om de klokken te haelen; maer zij zijn zonder klokken moeten vertrekken.

17. Kwam er een bende voetvolk, ten zelven eijnde, van 25 man.

18. Kwam den lieutenant van de Gendarmerie van Rousselaere met 18 mannen.

19. Kwamen nog 50 mannen voetvolk — 25 mannen ruijterije met een stuk Canon.

20. De klokken vertrekken naer Brugge met 5 gevangene.

Julij 11. De Gesupprimeerde Recolletten erneémen hunnen dienst in hunne kerk bij gedooge van de uijtwerkende magt.

:mber 11. Sterfdag te Bassevelde van mijn broeders-vrouw : Marie Jacoba De Bruijne.

25. Op hare uijtvaerd wirden voor de laesten keer de klokken geluijd.

27. Alle de Onbeeedigde Priesters moeten de openbaere uitoeffening van hunne kerklijke bedieningen staeken.

1798. Julij 25. Ten 3 ueren 's nachts deéden de Gens-d'armes huysvisitie, zoekende de onbeeëdigde Priesters; maer er wierden geene gevonden.

ıugustij 4. Wierd de pastor van Thielt, tot Brugge gevangen gehouden en liep gevaer, van met andere naar de Eylanden gevoert te worden, maer hij heeft zig gered, met aen te toonen, dat hij voldaen had aen de wet.

:ember 20. Heb ik ten vier ueren 's morgends mij op de vlucht begeéven, en ten zelven dage kwam ik te Maldegem. Van daer :

23. Te Bassevelde (1).

)ctober 3. Te Winckel.

9. Weédrom te Bassevelde.

19. Begin der Brigandage. — Er wordt gevochten te Cruijbeeck — te Beveren — te Sinay — te Stekene enz... Verscheyde wierden er gedood en gekwetst...

(1) In ons tegenwoordig huis is er nog eene kamer met geheimen schuilhoek, gemaakt in navolging van deze waar oom Felix soms drij vier achtereenvolgende dagen, zonder uitkijken, verdoken zat.

October 22. Anthone de Neve, commissaris der uytwerkende magt tot Assenede, word in eene volks-beroerte dood geslaegen.

23. Eene bende Brigands komt te Bassevelde — gaet naer Watervliet aengeleyd door den capiteyn Van Lent.

December 14. Ging ik te Terdonck langs het ijs over de Sassche vaerd, om weder te keéren naer Bassevelde.

1799. Januarij 27. Wierd ten mijnen huyze gebragt het decréet van deportatie 't mijnen lasten, zoo hiernaer volgt.

REPUBLIQUE FRANÇAISE.

EXTRAIT

des Registres de Délibérations du Directoire exécutif

Paris le 14 Brumaire l'an 7 de la République française, une et indivisible.

Le Directoire Exécutif, après avoir entendu le rapport du Ministre de la Police générale, et vu les pièces à l'appui, desquelles il résulte que les prêtres et moines des Départements réunis. qui ne se sont pas soumis à la Loi du 7 Vendémiaire an 4, sur la police des Cultes et n'ont pas prêté le serment exigé par celle du 19 Fructidor an 5, sont les plus cruels ennemis de la France; qu'ils ont constamment entravé l'action du Gouvernement, avili les institutions républicaines, occasionné des troubles, aigri les passions, propagé le fanatisme, répandu des libelles incendiaires, dévoué les fonctionnaires publics aux poignards des assassins, tenu des oratoires privés, présidé des conciliabules et organisé l'insurrection générale qui vient d'éclater dans ces contrées.

Considérant que fidèle au système anti-civique qu'ils ont embrassé dès le commencement de la révolution, ils n'ont cessé d'abuser de leur influence, pour égarer le peuple et l'exciter à toute sorte d'excès;

Considérant que leur coupable coalition avec les ennemis extérieurs de l'état, est d'autant plus dangereuse et répréhensible, dans les circonstances actuelles, qu'elle a évidemment pour objet d'allumer la guerre civile et d'empêcher l'exécution des Lois républicaines;

Considérant enfin que la tranquillité publique ne pourra

jamais renaître, ni se consolider dans les Départements réunis, tant qu'il (sic) seront soumis à l'influence de ces êtres pervers.

Arrête en vertu de l'article XXIV de la Loi du 19 Fructidor.

ARTICLE PREMIER.

Seront arrêtés et déportés hors du territoire de la République, les prêtres du Département de la Lys, ci-après nommés :

Wattyne (Van de), Felix, vice-Curé à Thielt.

II. Le Ministre de la police générale est chargé de l'exécution du présent arrêté qui ne sera pas imprimé.

Pour expédition conforme : *le Président du Directoire exécutif*, signé TREILLIARD ; par le Directoire exécutif, *le Secrétaire général*, signé LAGARDE.

Pour extrait conforme·

Le Président et secrétaire de l'administration centrale du Département de la LYS,

GUINARD, pour le Président,
Is. JULLIEN, secrétaire adjoint.

Nota. Op de keerzijde staat te lezen :

Decret de Déportation :

Notifié par moi soussigné Livin Boccage au dernier domicile présumé du dénommé d'autrepart et parlant à sa sœur (aen het meijsen).

Thielt le 7 Pluviose an 7.

Livinus Bocage.

99.
rij 11. Doopte ik te Basselvede Ivo Van Waesberghe.

15. Petrus De Causemaecker tot Ertvelde.

pril 1. Was ik op Ter Venen ten huijze van Leo Vereecke.

6. Doopte ik Leander Vereecken, ibidem.

10. Trouwde ik Van Zele met tante Cœcilia.

eij 31. Deéd mijnen neef Bruno zijne eerste communie te Ertvelde.

800.
arij 17. Doopte ik Josepha Van Zele te Bassevelde.

rt 31. Ten 8 ueren 's avonds kwam ik weder 't mijnen huijze te Thielt, naer op de vlugt geweest te hebben sedert den 20 september 1798.

Junij 19. Ten 3 ueren 's nachts wierd de parochie kerk van Thielt gereconcilieert ten bijweëzen van dheeren Van de Veere, officiant — E. Vijvens, pastor — Mij en J. E. d'Hooge, onderpastors, Van den Broecke en Simœns priesters, — De Meulenaere, koster — J. d'Haeijere — P. Luijckx — D. Wambeke — P. Van Hecke — J. Cornelis — P. Buijssens.

Julij 6. Kwam men zoeken naer den pastor maer hij heeft zig gered.

1801. Geduerende dit jaer deed ik mijnen dienst inde huijzen der goede parochianen; mits er in de kerk door de onbeëedigde priesters geenen dienst mocht gedaen worden.

1802. Meij 16. Zongen wij voor de Eerste Mael de Vespers, en naer het Lof den Te Deum, ten bijweëzen van de heeren Delcambe en Eggermont, adjointen; den maréchal de logis van de Gens-d'armes — den commissaire de police enz., enz.

17. Ernamen wij onze bedieningen in de Kerk.

Junij 6. Met oorlof van de prœfecten der Schelde en Leije, wierd den Godsdienst in de kerken openbaerlijk toegelaeten.

Hier eindigt het « Dagbewijs van de Merkweerdigste tijdstippen » niet, maar de gebeurtenissen die « Oom Felix » verder met dezelfde nauwkeurigheid heeft aangeteekend hebben heel en al betrek op Napoleon en zijne daden.

Mocht deze korte opsomming iets nieuws hebben bijgebracht ter bevestiging van het lijden en strijden onzer heldhaftige martelaars van 1798!

Mocht zij iet of wat hebben bijgedragen ter verheerlijking van deze die have en goed en lijf en leven ten pande gaven voor « God en Vaderland » en « Outer en Heerd » dan ware de innigste onzer wenschen vervuld.

Basseveld, den 8 in Wonnemaand '98.

FERNAND VAN DE WATTIJNE.

JAN DE LAET ALS LETTERKUNDIGE.

Verba volant, scripta manent.

Eene studie onder dien titel in *Het Belfort* verschenen, op bl. 366 van dezen jaargang (eerste half-jaar) noopt mij eenige bedenkingen in het midden te brengen over hetzelfde belangwekkend onderwerp. De jeugdige schrijver ervan verdient voorzeker aanmoediging, doch tevens past hem terechtwijzing, om de eenvoudige reden dat hij, mits ernst en studie, nog al belooft voor de toekomst.

Jan De Laet (1815-1890) behoort alreeds tot de geschiedenis; en mijns erachtens heeft des vromen mans gedachtenis hoegenoemd niet vandoen dat men er overtollig wierook voor brande op het altaar der eigenlijke letterkunde. 't Is nochtans wat de jonge schrijver doet.

Ondertusschen verklaar ik met liefde dat Jan De Laet bij onze verste naneven zal bekend blijven als een der koenste generaals die ooit het katholiek leger en het Vlaamsche kamp hebben ter strijd gevoerd. Hij was zijn leven lang de type van den Katholieken Vlaming.

Dit leven was onstandvastig en ongedurig in de groote eerste helft. Waarom? Omdat hij in zijne ziel een heilig vuur voelde branden en in zijne oor eene profetische stem hoorde fluisteren : *Excelsior*. In den burgerstand geboren, wilde hij vrij kunnen leven onder den blauwen vrijen hemel; hij vond zich geroepen om in de samenleving geene alledaagsche, maar eene nuttige, vereerde rol te vervullen.

De Laet begon dan met de lessen te volgen der Geneeskundige school van Antwerpen (*Ecole de l'hôpital civil d'Anvers*), en bekwam er den graad van chirurgijn ten platten lande (1839). Dat maakte bitter weinig uit. Op hetzelfde tijdstip (1838-1842), verlieten zijne Kempische tijdgenooten de hooge-

school van Leuven met den titel van *Medicinae Doctor*, 't geen heel wat anders was. De namen van Renier Snieders (Turnhout), Ph. Van Meerbeeck en C. Broeckx (Antwerpen), L. Van der Molen (Stabroeck), Fr. Borrewater (Merxem), J. Van Pelt (Esschen), P. J. Haan (Leuven), J. B. Heylen (Herenthals) enz., verdienen wel eens in den Vlaamschen strijd herinnerd te worden : zij waren met Emm. Van Straelen, Lod. Delgeur en Jan Nolet de Brauwere de eerstelingen van het Studenten-Genootschap *Met tijd en vlijt*. Kortom Jan De Laet voelde zich ontmoedigd door zijne nederigheid, en hij smeet de plaaster, de trektang en het vlijmken over boord.

Nu werd hij dagbladschrijver, doch wel juist niet gelijk de geestige *Jérôme Paturôt* die zijne geleerde loopbaan opende met adresbanden te schrijven. Jan De Laet was van den beginne af, een der flinkste journalisten van ons land, niet alleen in het dagblad *Vlaamsch-België* (Brussel, 1844), maar ook in het *Journal d'Anvers*, doch bijzonder in de *Emancipation Belge*, de voorzaat van het tegenwoordig *Journal de Bruxelles*. In dien tijd had hij dikwijls zijne pen te scherpen tegen den Franschen droomer en oproerstoker *Proudhon*, wat echter niet belette dat de beruchte polemist zijnen tegenstrever zoo hoogschatte dat hij aan de Belgen verweet : *Le meilleur de vos journalistes pour vivre a été obligé de se faire boulanger.*

Inderdaad Jan De Laet, in het journalismus geene toekomst ziende met de magere bezoldiging en de luttele lezers van dien tijd, liet de ganzenpen naar de maan vliegen, en stichtte in Antwerpen eene mekanieke broodbakkerij, met een groot getal bijwinkels, en een dergelijk huis in eene volkrijke wijk van Brussel, van welk laatste hij 't bestuur opdroeg aan den nu vergeten romanschrijver *Jan Van Rotterdam*.

Ziedaar voor zooveel ik weet, het grondplan van De Laet's vroegste leven. Dat belette echter niet dat onze Vlaamsche *Jérôme Paturôt* intusschen andere banen zocht in te slaan, immer op zoek naar een ernstigen, maatschappelijken toestand. Twee episoden uit zijn eerste tijdvak leveren 't bewijs van zijn geestvermogen en van de onverdroten wilskracht die hem altoos bezielde. De leeraarsstoel van historie was ledig gekomen aan het Athenœum of aan het handelsgesticht, en hij viel aan 't werk om de geschiedenis der onderscheidene volkeren te doorgronden, bijzonder met het oog op den koophandel, de geographische ligging, den aard der grondvoortbrengsels, enz. 't Was echter *Sic vos non vobis;* hij mislukte

in de benoeming; doch hij nam dit wedervaren en zijne opgedane kennissen te baat om wat anders te beproeven op hetzelfde geschiedkundig terrein of beter op het kunstgebied.

Het wijd en zijd geroemd Museum van schilderijen der Scheldestad bezat geen beredeneerd cataloog, en de Bestuurraad der Koninklijke Academie van Schoone-Kunsten aarzelde niet er het opstel van toe te vertrouwen aan onzen Jan-Alfried De Laet. De vrucht van zijn lastigen, ondankbaren arbeid verscheen in het jaar 1849, met, onder andere, deze woorden in het voorbericht : *Si de nouvelles découvertes étaient faites, si d'autres renseignements étaient communiqués, si même des inexactitudes s'étaient glissées dans cette première publication, il en sera tenu compte dans une édition nouvelle.* De eerste stoot was gegeven en nieuwe inlichtingen daagden van alle kanten op. Voorzeker het eerste *Catalogue du Musée d'Anvers* moest, na eenige jaren proeve in een verschen, meer omvattenden vorm hergoten worden, wat dan ook gebeurde. De tweede druk kwam uit in 1857 en ontving een merkelijk bijvoegsel in 1863. In het tweede voorbericht staat er te lezen : *La révision de l'édition du catalogue de 1849 pouvait difficilement être l'œuvre d'une seule personne. Parmi les divers écrivains que leurs travaux antérieurs recommandaient à son attention, M. le chevalier de Burbure obtint la promesse de concours de M. J. A. De Laet, de M. Théod. Van Lerius et de M. P. Génard.... Ainsi composée, la commission, présidée par M. de Burbure, fit mettre successivement sous presse les premières feuilles. Mais lorsque, par suite de ses occupations nombreuses, étrangères aux Beaux-Arts, M. De Laet, qui avait composé le travail primitif de 1849, ne put plus prêter un appui assez actif au travail entrepris, l'ouvrage fut continué et achevé sans sa participation. Dès la page 109, M. De Laet y devint étranger.*

Is dat niet vereerend voor de nagedachtenis van den man die zoolang op zoek bleef naar zijne eigenlijke roeping? — Zijne zending was in het politiek leven : hij moest de verspreide krachten der misnoegde Antwerpenaars onder één en hetzelfde vaandel, dat der *Meeting* scharen en de eerste van allen in ons land het Vlaamsch woord in de Statenkamer laten hooren. Doch wij zijn van ons spoor af en ontriggelen haast in de woeling der staatspartijen. Dat is ons doel niet, en wij keeren kalm terug naar Jan De Laet als dichter en romanschrijver, en naar den verdienstelijken jongen heer dien wij een tijd lang hebben uit het oog verloren.

Er staat in *Het Belfort*: « Als dichter bekleedt Jan De Laet eene *voorname eereplaats* tusschen al degenen die zich sedert 1830 *in dit vak* eenen naam verwierven. » « Zijn eenige dichtbundel verscheen te Antwerpen in 1848 onder den *eenvoudigen titel* van *Gedichten van Johan-Alfried De Laet.* » « Wij betreuren met al wie de echt Vlaamsche dichtkunst lief heeft, dat De Laet's *Gedichten* bij hunnen eersten druk gebleven zijn, en thans zoo goed als onvindbaar. » — Ei mij! zegt men in Antwerpen, en ik bid gemoedelijk *meâ culpâ*, daar ik de nieuwe uitgave van den besproken dichtbundel niet heb aangekocht toen zij, in Maart 1892, op den omslag van *Het Belfort* ten prijze van drij franken stond aangekondigd. Ik kan echter niet alleen schuldig zijn, als 't waar is dat de Antwerpenaars zelf deze tweede uitgaaf niet kennen. Ik beklaag hartelijk de boekhandelaars die met het pondpapier onderzitteu.

Jan De Laet's beste gedicht schijnt te zijn: *Aan een meisje* DAT *zich ter beoefening van de poëzie begeven wilde.* Een zeer prozaïsche titel voorwaar! Waarom niet eenvoudig weg: *Aan eene jonge dichteres?* Ja, maar dan had men onwillekeurig gedacht aan Lamartine's zang: *A une jeune fille poëte.* Men kan het eerste stuk aantreffen in het *Nederduitsch letterkundig Jaarboekje* voor 1841, het tweede in de *Recueillements poëtiques* van Alphonse de Lamartine, en vergelijken.

Hier past eene algemeene beschouwing. In de jaren die op 1830 volgden — en dat duurde sedert veel vroeger — werd onze opkomende litteratuur als aangetast van eene drijdubbele kwaal, uit het Zuiden walmende gelijk de destijdige cholera. Het was vooreerst de overvloedige nadruk van Fransche boeken. Nauwelijks was in Frankrijk een geestesprodukt verschenen of het werd in Brussel op duizenden exemplaren getrokken en zeer goedkoop aan den man gebracht, vermits er geen schijversrecht bestond en dat de werkloon tot het laagste peil gedaald was. De Franschen kloegen putten in den grond over hetgeen zij *la contrefaçon* heetten : 't was niet zonder reden, doch men liet hun eerst recht wedervaren in 1852 bij eene wederlandsche conventie. Deze kwaal had een nog erger uitvloeisel : de werken van onze eigen vroegere schrijvers in rijm of onrijm bleven verwaarloosd en vergeten, dewijl het jong geslacht zijn geest uitsluitelijk voedde met de voortbrengsels van de Fransche dichters *à la mode.*

« Onze schrijvers denken niet in hunne taal, maar in 't Fransch, » zei J. David. — Voeg daarbij de navolgingszucht

waaraan de jonkheid niet kon ontsnappen. Niemand zal ontkennen dat Karel Ledeganck veel had overgeërfd van Lamartine's ziekelijke droomerigheid, terwijl hij even lyrisch en zoetvloeiend wist te blijven. Men zal het dan ook niet euvel opnemen dat Jan De Laet van Lamartinisme verdenkt worde, zooveel te meer dat hij te dien tijde meer ervaren was in de Fransche als in zijne eigene moedertaal. — De derde *kwaal des tijds* zal ons op den weg brengen van De Laet's romantische verhalen.

Er valt niet te ontkennen dat de omwenteling van 1830 hier te lande eene volkomen hergeboorte te weeg bracht van Kunsten, Letteren en Wetenschappen. Er zijn honderden bewijzen voorhanden, bijzonder op het gebied der Fraaie Letteren en Schoone Kunsten. Ik wil hier enkel gewagen van den opgewekten iever voor de studie der geschiedenis, die tevens eene kunst is en eene wetenschap, willende letterkundig behandeld worden. De kennis der historie is dan ook zoo eenvoudig en zoo gemakkelijk niet dan onze bloedige patriotten dachten. Doch zij hadden haast een vaderlandsch thema, een stokpaardje gevonden, namelijk de Nederlandsche beroerten der XVIe eeuw, met de inkwisitie, de brandstapels, de vrouwenschaking en de sluipmoorden, en wat dies lawaaimakends meer; zij vielen dan allen gelijkelijk met eene ware *furia fiamingha* op den donder van koning Philip II en van den hertog van Alva, juist als of 't deze waren die klop kregen te Waterloo en werden uitgejaagd in 1830. Ja, dat was in schijn het gemakkelijkst onderwerp, vermits men zich bepaalde bij 't lezen van de *Historie der Nederlandscher oorloghen* van den verdienstelijken doch allerpartijdigsten Emmanuël van Meteren. De geschied- en romanschrijver Moke, die te Gent in het Fransch schreef, de dichters Theodoor Van Ryswyck en Prudens Van Duyse, zijn hier niet meer vrij te pleiten als de twee onafscheidbare vrienden Hendrik Conscience en Jan De Laet. Het was echter hunne schuld niet; het woelig en bloedig tijdstip is eerst opgeklaard binnen onzen leeftijd, bijzonder door den rijksarchivaris Gachard. — Ziedaar grootendeels waarom Conscience's *Phantazij* (1837) nooit herdrukt werd; ziedaar waarom de meer bezadigde man zijn *In 't Wonderjaer* (1837) op een verschen leest schoeide; ziedaar waarom De Laet's *Huis van Wezenbeke* nooit moet noch mag herdrukt worden.

« Als romanschrijver, zegt onze jonge heer, bezit De Laet

geene mindere verdiensten dan als dichter, alhoewel hij, bij onze wete, slechts *een viertal* verhalen geschreven heeft. » Spijt genoeg, 't is vijf te veel — Deze romans zijn : *Doctor van Droomenveldt, Herman de Schaliedekker, Het Huis van Wesenbeke* (1842), *Het Lot* (1846), en *Eene Bruiloft in de XVIe eeuw* (dees laatste gedagteekend 1838, doch voorkomend in *Het Taalverbond*, jaargang 1847).

Men kent nog van Jan De Laet : *De Schildburgers*, naar het Hoogduitsch van *Ludwig Tieck*, door Jozef Colveniers. — *Tooververhalen*, naar het Fransch van *Perrault*, door J. Colveniers (*Pseudoniem*).

« Als zijn meesterstuk aanschouwt men *Het Huis van Wesenbeke*. ..... Het ware te wenschen dat de verhalen van Jan De Laet eene jongere uitgaaf mochten beleven, voornamelijk zijn *Huis van Wesenbeke* en zijn *Lot*, die echte pereltjes van de Vlaamsche Letterkunde mogen genoemd worden. »

Nochtans Jan de Laet liep er niet hoog mede op, met alle die « pereltjes van het zuiverste water ». Hij was wijs genoeg om de aftakeling, hem toegediend door hoogleeraar Jan David, in *De Middelaer*, in dank te nemen. Allengskens verdween *Het Huis van Wesenbeke* uit den handel. Schrijver dezes heeft een der laatste exemplaren weten aankoopen, ten prijze van tien franken, bij den oud-boekhandelaar Thomas Herremans te Leuven, doch hij zal noch wil zeggen door wie. De opkooper was geen priester, neen, doch.... men denke er nooit aan van een werk te herdrukken dat door den schrijver zelf tot een *auto-da-fé* gedoemd was. Men verwijte dan ook aan Conscience en De Laet geene jonkheidsgebreken, *péchés de jeunesse, delicta juventutis suae*. De Laet wist heel goed dat hij noch een groot dichter noch een groot romanschrijver was : hij kon hartelijk lachen toen de beroemste van zijne kunstvrienden, een schilder, hem toesnauwde : « 't Verwondert mij niet dat gij bakker geworden zijt ; *vous n'avez jamais fait que des croûtes*. » Hierbij past het zwijgend en geestig antwoord van De Laet zelf aan Barones von Reinsberg-Dueringsfeld die hem verzocht naar het laatste voortbrengsel van zijn genie : hij zond haar een worstenbrood!

Wil men Jan De Laet als oprecht letterkundige beoordeelen en waardeeren, men leze, herleze en herdrukke, uit het tweede deel van zijn werkzaam leven, het *Verslag over de Vlaamsche zaak, opgesteld namens de Commissie van vertoogen en voorgedragen in de zitting van 5 Mei 1866 der Kamer van*

Volksvertegenwoordigers. Ziedaar een oprecht meesterstuk van taal en stijl, van grondige wetenschap, van kalme en krachtige redeneering. Het opstel is heel waarschijnlijk in het Fransch, de toenmaals uitsluitelijke taal der Volkskamer gedaan, doch de overheerlijke Vlaamsche tekst is voorzeker het werk van den Meester. Dit verslag werd op duizenden exemplaren uitgegeven door het *Vlaamsch Fonds*, gedrukt zijnde bij J. E. Buschmann, te Antwerpen, in 1866.

Antwerpenaars, gedenkt u den hartekreet van uwen onvergetelijken Victor Jacobs : *Wij hebben onzen Jan verloren!* Houdt beider gedachtenis in zegening en in eere.

Moorsel, Juli 1898. Dr R. MOROY.

FEEST-CANTATE

uitgevoerd op het Zilveren Jubelfeest van den Werkmanskring van Sint-Baafs, gevierd den 28 Augustus, 1898.

Koor.

Duurbre Kring, uw Werkmanszonen
Zingen blijde uw jubeltonen!
Beeld des Vredes, dubbel schoon
Met uw zilvren jarenkroon!

In ons veel bewogen leven
En bij welvaart en bij nood
Zijn wij, Vrede, u trouw gebleven
En wij blijven 't tot den dood.

Levenskracht is hemelzegen...
Uwen tijdkrans vlocht de Heer.
't Hooglied uit ons hart gestegen,
Rijze in dank te zijner eer.

Looft Hem, Vaders! Looft hem, Moeders!
Meisjes, Knapen, stemt uw lied!
't Is de gunst des Albehoeders
Die den tijdkrans groeien liet.

Eene stem.

Vergeefs de stad bewaakt, zoo God de wacht niet houdt
Zoo God het huis niet bouwt, 't is al om niet gebouwd.

Heil!... Aan 't broederhuis van Vrede
Bouwden 's Heeren handen mede;
Vijf en twintig maal verjaard,
Blijft het door den Heer bewaard...
Stevig staat de broederbond
Op geloof en deugd gegrond.

Schatten, duurder dan het goud,
Huislijk heil en zielbehoud,
Vrede en orde zijn ons goederen
Van gemeenschap onder broederen,
En, naast eer en deugd,
Woont hier Vlaamsche vreugd.

Knapen.

Wij zijn het lentgetijde,
Wij zijn de hoop, de jeugd;
Ons harte frisch en blijde,
Schept lust in spel en vreugd.

Flinke turners! Drilt u goed!
Rap van hand en licht van voet!
Kloeke spieren! Vlugge leên!
Zwaait u op kadans dooreen!
Meet uw passen! Richt uw tred
Naar de maat der scheltrompet!

Kinderen.

Als de struiken groeien
En de bloempjes bloeien,
Gansch de lente is als een lied
Dat den Schepper hulde biedt.

In de huldeklanken
Die Hem juublend danken
Heft ook nederig tot Hem
't Kleinste vogelken zijn stem.

Bij het jubelzingen
Uwer mannenkringen
Mag in 't plechtig feestakkoord
Ook der kindren stem gehoord.

Kindren al te gader,
Roemt den kring, die vader,
Tot geluk van huis en haard,
In zijn plicht en deugd bewaart.

Met den feestzang mede
Stijge ons kinderbede!
Heer! Voorkom des werkmans nood!
Gun aan 't werk het daaglijksch brood.

Reciet.

't Waren hachlijke tijden...
Bange strijden...
Somber, wrevelig lijden...

. . . .

't Volk door leed en druk gesard,
Woelt, met veete en wrok in 't hart.
Donderluchten broeien...
Storremwinden loeien...

Wee! de sluwe zielenroof
Hitst den haat door list en logen;
't Volk verbitterd, 't volk bedrogen
Smaadt het vaderlijk geloof...

Koor.

Heil onz' Vrienden, mild en goed!
Heil de Stichters, vroom en vroed!
Heil de Vaders van den Kring
Die 't bedreigde volk ontving,
't Volk verbond in broedermin,
Plichtgevoel en godsdienstzin!

Kinderen.

Vlecht bloemenkronen!
Heft liedren aan!
Viert in uw vreugdbetoonen
Wat liefdrijk werd gedaan!

De kroon mag 't hoofd hun sieren
Die met den Kring te gaâr
Hun jubel medevieren
Van vijf en twintig jaar.

De Heer verleng' hun dagen
Tot hooger levenssom;
En 't bloeien van hunn' Kring, wiens wijdingsfeest zij zagen,
Verblijd' hun ouderdom....

Slotkoor.

Ja, bloei' hij voort in krachtig leven,
De kring die met den gouden band
Van 't een en 't zelfde vreedzaam streven
Ons harten alle omspant!

De Kring, die 't Vaderwoord van Romen,
De Wereldwet van Recht en Plicht,
In 't leerzaam hart heeft opgenomen
En wandelt in haar licht!

Licht van Vrede! Spreid uw stralen
Over berg en heuveltop,
En voor 't needrigste der dalen
Ga uw daagraad zeegrijk op!

Vrede! Vrede!... Bij de glansen
Stralend uit uw morgengloor
Plukten wij ons jubelkransen,
Zongen wij ons jubelkoor.

Dr H. CLAEYS, PR.

ROMAN DER LORREINEN.

TOT de oudste der Fransche heldenzangen behoort de *Chanson des Lorrains,* welke tot onderwerp heeft de veete en de daaruit geboren strijd tusschen het geslacht van de hertogen van Lotharingen en dat van Bordeaux, tusschen Pepijns Nederduitsch stamhuis en volgelingen en het Franco-Gallische, door hem en de zijnen verdrongen.

Garein, het hoofd der Lorreinen met zijn Duitschers staat tegenover Fromont met zijn Waalschen. De Fransche Chanson is waarschijnlijk uit de 13e eeuw, enkele stukken uit de 12e.

De naam van een der bewerkers der sage of van een deel der sage — en niet de laatste bewerker er van — is ons bewaard gebleven, n. l. Jean de Flagy.

Het oorspronkelijk werd waarschijnlijk in de 13e eeuw vertaald.

Wij bezitten thans de volgende stukken:

Van boek I drie fragmenten, ± 800 vrss.

» » II éen fragment, ± 2160 vrss.

» » III tweede partie, vijf fragmenten ± 4675 vrss. en 120 halve vrss.; te samen alzoo ± 8450 heele en 120 halve versregels, hetgeen nog maar weinig moet zijn in verhouding tot het geheel, dat eens bestond; immers het Fransche handschrift (ter Bibliotheek te Brussel), dat nog niet eens het geheele eerste boek bevat, telt ± 32,000 regels.

I 45-48.	I 45-48.
Dat ors settense inden stal, Dat *metten* voeten maecte *ghescal* Ende brieschte ende *neide* sere, Ende hadde rouwe om sinen here.	In den stal zetten zij het paard, dat trappelde en hinnikte en brieschte, rouw bedrijvend over zijn meester.
I 91-95.	I 91-95
Die knechte, die hen *vervarden* sere, Seiden : « wi waren, here, « In ghene bosch *varen* jagen, « Daer wi voer ons staen saghen « Enen *leckeren truwant*.	De mannen, die zich zeer ontstelden, spraken : « heer, wij waren gaan jagen in 't gindsche bosch, toen wij een gemeenen vagebond voor ons zagen staan.
I 112-115.	I 112-115
« Ghaet, *haeltene*, » seide hi *mettesen*, « Ende *bringten* hier ; in *derre* nachte « Ic wille dat menne hier wachte « Ende doe alle sine *behove* :	« Gaat, haalt hem », zeide hij fluks» « en brengt hem hier » ; ik wil dat men hem hier wacht en, bewijst de eer, die hem toekomt.
I 248-253.	I 248-253
Ende si dadent sonder *respijt*, Ende *porden* vore *mettentijt* Ende voeren van Valescijn Rechte tote Chambelijn Ten cloesterkine daer men plach Gode in te diene nacht ende dach	En zij deden het zonder uitstel en gingen op weg voor den vroegdienst, gaande van Valescijn rechtstreeks naar Chambelijn, naar het klooster, waar men Gode dag en nacht pleegt te dienen.
I 259-262.	I 259-262
Die monec bepeinsde hem *mettien*, Daerna seide hi : « ghi riddren fier, « Gistern avond so *leet* hi hier, « Ende jaghede een *everswyn* ;	De monnik bedacht zich terstond en sprak toen : « gij fiere ridders, gisteren avond ging hij hier voorbij en joeg een ever na.
I 328-333	I 328-333
« Ay oem », seit hi, « dits quade *mare*, « Dat gi dus ligt in desen bare. « Ende wat peinsde hi die u versloch ? « Hem bliven viande gnoch, « Ende den dag dat ic leven mede « En hebbense van mi *pais no vrede* ».	« Ai oom », zei hij, dat is slechte tijding, dat gij zoo ligt in deze baar. En wat bewoog hem, die u versloeg ? Hij houdt nog vijanden genoeg over, gelijk hij, zoolang ik leef, door mij niet met rust gelaten zal worden.
II (2e partie) 92-93	II (2e partie) 92-93
Ende Galloen, die verradre quaet, Salt oec becopen metten *crage*.	En Galloen, die leelijke verrader, Zal 't ook met den dood bekoopen.
III 41-49	III 41-49
Smargens als die dach *ontspranc*, Ende die *lewerke* sanc, Nadat ons die *jeeste* segt, Heeft Vrederec die porten belegt. Ende als die *portwerderen* quamen [buten	'S morgens als het daagde en de leeuwerik zong, heeft, naar luid van 't verhaal, Frederik de poorten bezet. En toen de poortwachters buiten kwamen om de poorten

Entie porten souden ontsluten
Om dat *quec* te latene ut,
So quamen sonder geluut
Vrederecs liede, diese versloegen.

te openen en dat vee uit te laten, toen kwamen Frederikslieden zonder geraas aan, en versloegen hen.

III 156-159

« Het ware dinc die niet en machte
« *Gehulpen* no *staen te staden ;*
« Maar striden wi, God mach ons [*beraden*
« Ende hulpen dat wi *tlijf ontdragen*;

III 156-159

Het zou ons helpen noch baten; maar strijden wij, en moge God ons genadig zijn en helpen op dat wij het leven behouden.

III 267-272

Die wile sie hier over onledech waren,
Quam een ridder ingevaren
Die uten stride was ontfloen,
Ter keyserinnen seide hi doen,
Dat haer *maerscalc* ware doet
Ende mede al sijn *conroet*.

III 267-272

Terwijl zij zich hiermêe onledig hielden kwam een ridder aanrijden, die gevlucht was uit den strijd en die der keizerin bekend maakte, dat haar maarschalk dood was, en met hem zijn geheele bende.

Metten. — Staat voor « met den »; voorbeeld van assimilatie.

Ghescal. — Gedruisch, gerucht.

Neide. — A verbo « neien », hinniken.

Vervarden. — « Hem vervaren » = verschrikken; ons « vervaard zijn » = bevreesd zijn.

Varen. — Gaan.

Lecker. — Boos, gemeen; Hooft laat in zijn « Warenar » Teeuwes zeggen:

« En zoude nu eenen lakker mij doen dees hoon? »

Lakker beteekent hier « brasser », door uitbreiding van de oorspronkelijke beteekenis: een likker. Nog is gebruikelijk het woord likkebroer voor drinkebroer.

Truwant. — Vagabundus, landlooper, Fr. truand.

Haeltene. — Enclytische vorm voor « haelt hem ».

Mettesen. — Met dezen; voorbeeld van assimilatie; beteekent « dadelijk ».

Bringten. — Enclytische vorm voor « bringt hem ».

Derre. — Naast « dier » wordt in Gen. en Dat. Sing. en Gen. Plur. vaak « der » gebruikt.

Behove. — Behoefte; de eer en dienst, die iemand toekomen.

Respijt. — Uitstel, Lat. respectus, Fr. répit.

Porden. — « Porren » heeft bij ons trans. beteekenis, doen gaan; oudtijds werd het ook intrans. gebruikt, als in:

« Hoort, hoort, ghi sotten, ghi dwasen, ghi dorren.
Der narren scip wilt hem gaan *porren!* (vertrekken). »

Zie mijn *Mozaïek*, uitgegeven bij P. Noordhoff, te Groningen, 1898, pag. 123.

Mettentijd. — Staat voor « met den tijd » — voorbeeld van assimilatie, gelijkmaking van een medeklinker met den volgenden of voorafgaanden.

Mettien. — Met dien (terstond).

Leet. — A verbo « liden » (leet, leden).

Everswijn. — Tautologie — in dit woord is het tweede deel overbodig, evenals in : muilezel, rendier, damhert, walvisch, lintworm, etc.

Mare. — Tijding, gerucht.

Pais no vrede. — Hetzelfde begrip tweemaal in verschillende woorden uitgesproken (endiadis).

Crage. — Hals, pars pro toto : hij zal 't bekoopen met het verlies van zijn leven.

Hooft laat Warenar zeggen :

« Jij zelt ze mijn wêer geven, of ik draei je de kraegh om ».

Ontspranc. — Ontwaken, aanbreken (van den dag).

Lewerke. — Leeuwerik.

Jeeste. — Res gesta, geschiedenis, geschiedverhaal ; nog in 't Fransche : chanson de gestes.

Portwerderen. — Poortwachters.

Quec. — Had oudtijds de beteekenis van animal, grex, de levende have ; in oude bijbels vinden wij in Exod. 12 : « ic sal verslaen « alle eerstgheboren van egipten, van den mensche totten *quicke* ». De grondbeteekenis van quick is levend, later ook levendig. Van dit woord is afgeleid queckenoot.

Ghehulpen. — Helpen.

Staen te staden. — Te stade komen, ten goede komen.

Ingevaren. — Varen = rijden ; Hoogd. fahren.

Maerscalc. — Maar = paard, schalk = knecht ; maarschalk klom op in beteekenis en werd hetzelfde als legeroverste.

Conroet. — Bende, leger.

Grosthuizen (N.-H.). F. W. DRIJVER.

JOHANNES DE BOETGEZANT.

NICODEMUS *en* JOSEPH VAN ARIMATHEA — *op weg naar de streek van de Jordaan, om met eigen oogen te zien, wat in Jerusalem over* JOHANNES *verteld wordt — naderen het einde hunner reis.*

NICODEMUS.

Ginds, Jericho : in 't groene kleed,
Naast Eliseus' bron gelegen,
Die d'omtrek blijde en breed,
Met leven laaft en zegen.
Hoe zalig — bij der zonne zoen —
De aloude stede,
In 't palmengroen,
Van hoop en vrede
Droomt!

JOSEPH VAN ARIMATHEA.

Hier, kale rotsen, schraal geboomt',
Één woestenij, verschroeid, gekloven
Door bliksemslag bij slag van boven :
En.... storm en onweer in dit land
Verwekt opnieuw die Boetgezant.....

NICODEMUS.

Neen! d'echo van 't klaroenenschallen
Verwekt hij, forsch en fel,
Dat, vóór den voet van Israël
Burcht en wallen
Van Jericho deed vallen
In puin!

JOSEPH.

Hoe wisselt licht en bruin!.....
Dan mocht, na druk en lijden,
Jehovah's volk verblijden
In zege- en zonneglans :
En thans?

Van achter eenen heuvel komt de BOETGEZANT *op, gevolga door de* VOLKSMENIGTE : *een groep* SADDUCEËRS *blijft op kant afgezonderd, en doet niet mede in den zang der*

VOLKSMENIGTE.

Luid begroet
Den Man der boet!
Den mindre bracht
Hij hoop en kracht
En doet de macht
Der trotschen beven :
Hem, heil en leven!
Hem, hert en hand :
Hij redt het land
Uit nood en schand. ...

De VOLKSMENIGTE *zwijgt op eenen handwenk van*

JOHANNES.

Die schand is 't kind, u door de zonde
Gebaard en groot gekweekt.
Geen zang der zege! Smeekt,
En valt in boet en beê ten gronde!

De Heer maakt spoed; Hij komt!

Wat boos en listig wierd verkromd,
Gerecht!
Wat opging, trotsch, den Hemel tegen,
Geslecht!
De Rechter komt : bereidt zijn wegen.

SADDUCEËRS.

Zoetjes, zoetjes, lieve man!
Krank is uwe hersenpan,
Krank van 't eeuwig biddend boeten.
Rust en lust zal 't betren moeten :
Laat uw wilden kost en drank;
Kom, en staak uw droef gejank!

Lief zijn de rozen, en vluchtig de dagen;
Zoet is de wijn, en de tranen zoo zuur :
Joelende makkers en lekker gelagen
Wekken in de aders u zaliger vuur!

JOHANNES.

In 't vuur, wellustelingen,
Gaat ge eens ten rei.
En zult ge, in eindeloos geschrei,
De weeke leden wringen!

De bijl reeds bijt uw' boom naar 't hert,
Die dor en droog bevonden werd,
En zonder vrucht!

Vergeefs gevlucht :
Al roemt ge op vader Abraham,
Gij, slangenbroed,
Des Heeren gloed
Vlamt op, en blaakt uw trotschen kam!

Mompelend druipen de SADDUCEËRS *weg, vervolgd door de kreten der*

VOLKSMENIGTE.

Steenen!... Steenen!.... Dood, de slangen!
Eer ze 't volk nog vaster vangen!
Leve Elias, Gods profeet,
Die ons vrijwaart voor hun beet!
Steenen!... Steenen!....

JOHANNES.

Laat ze henen,
Ongehinderd, henengaan!

Liefde toornt, in streng vermaan:
God alleen mag straffe plegen!

Liefde houdt Gods bliksems tegen:
Broeders, 't leven weegt zoo zwaar!
Helpt, in liefde, helpt elkaar!

VOLKSMENIGTE.

Luid begroet
Den Man der boet!
Den mindre bracht
Hij hoop en kracht
En doet de macht
Der trotschen beven:
Hem, heil en leven!

NICODEMUS.

Benieuwd naar 't wonder uwer stem,
Verlieten wij Jerusalem:
Rabboni, zijt gij — mag 't men weten —
In waarheid, één van Gods profeten?

VOLKSMENIGTE.

Elias is hij, streng en stout,
Die vorst noch volk naar de oogen schouwt!
Elias, die.....

JOHANNES.

Elias ben ik niet.
Ik roepe...... God maakt zin en herte wakker;
Ik ploege.... God bevrucht woestijn en akker:
Dankt God, zoo 't graan uit stof en steenen schiet!

JOSEPH.

Ge weet hoe wij, in stipt betrachten,
Tot tweemaal daags het boetlam slachten,
Daar menig, wet en God getrouw,
Ten bodem ligt gestrekt in rouw :
Rabboni, mocht het God genoegen?
Wil God nu zijnen dag vervroegen?

JOHANNES.

De Heer schouwt hert en nieren dóór;
Hij zegent, wie hun woorden meenen;
Betrouwt : u zal Hij licht verleenen
En waarheid in haar vollen gloor.

Een beeld is 't boetlam, dat gij slacht,
Een beeld en schijn,
Zoo al uwe offers zijn.
Nu kwam
Het lang verwacht
Het ware Lam!

VOLKSMENIGTE.

Rabboni, ach! het blijft verdoken,
Het lam, daar gij zoo menigmaal,
In immer zoete en zoeter taal,
Hebt heimlijk van gesproken!
Rabboni, ach! 't wordt nooit gevonden,
Het lam, dat onzer zielen schuld
Alleen zal dragen in geduld
En delgen zal ons zonden!

JOHANNES.

Het komt!... Het spoedt ons na en nader!....
Mijn geest, verrukt bij bede en boet,
Aanschouwde 't Lam : mijn hert en ader
Ontvlamde in zijner Liefde gloed.

Ik zag, ik doopte 't Lam!... en 'k beefde,
Daar 't hemelwelfsel open brak,
Op 't Lam de Geest des Heeren zweefde,
En mij een wondre Stemme sprak.

Ziet, ziet!..... daar gaat Het, in de verte,
Met statig stillen stap, voorbij!....
Spring op in vreugde, juich, mijn herte:
't Lam Gods is daar! Vermeld het blij!

VOLKSMENIGTE.

Niets!..... waarheen ons ooge schouwe!
Lam noch redder zien we..... geen!
Heer, ons herte breekt van rouwe!
Ach! we knielen in geween :
Heer, dat Uwe Liefde en Trouwe,
Ons vertrooste en licht verleen'!

EUG. DE LEPELEER.

MOEDER KREEFT EN HARE DOCHTER.

De wijzen doen wel eens gelijk de kreeften doen,
En varen over stuur, den rug naar 't doel gekeerd;
't Was eerst een zeemanskunst, wat later aangeleerd
Door 't krijgend oorlogsvolk, dat deze list gebruikt
Wanneer 't zijn overmacht den vijand loos verduikt
En hem dien treek bedient als heul of amfioen (1)
Om hem te beter te verslagen.
Doch 'k hoor u naar mijn fabel vragen?...
Eilieve! ook over stuur voer ik naar 't fabeldoel.

Vrouw kreeft merkte aan haar dochter, ietwat koel :
« Welhoe, schaamt gij u niet zoo lomp en schuins te loopen?
« Houd, lieve, u immer recht! » « Mama, kunt gij verhopen, »
Weerlegt de nuf « dat ik zou anders gaan,
« Dan gij en al ons volk sinds eeuwen hebt gedaan? »

De dochter had gelijk, het voorbeeld weet te boeien
Op eender welk gebied.
Zag men wel ooit de roos op netelstruiken bloeien?
Voor mij ik zag dat wonder niet.
Een enkel voorbeeld treft veel meer
Dan honderd woorden naast de beste zedeleer.
Wat nu het feit betreft van over stuur te varen,
Wat boeg vooruit verknoeit kan stuur vooraan soms klaren.

EDM. DE GEEST.

---

(1) Amfioen : Opium; slaapwekkend middel.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Ibsen. — Ter gelegenheid van IBSEN's 70sten verjaardag deed een Deensch blad een onderzoek bij de voornaamste letterkundigen van Europa om hun oordeel over IBSEN en den invloed van IBSEN op de kunst van hun land te leeren kennen.

Uit Nederland kwamen ook eenige antwoorden.

't Zal belang wekken daar eenige regelen uit te lezen.

Van VAN NOUHUYS :

« De grootheid van HENDRIK IBSEN als dramaticus ligt voor mij hierin : dat hij een nieuw en aangrijpend beeld heeft gevonden voor de macht van het noodlot... Onverbiddelijk zag SOPHOCLES het fatum heerschen over het huis der Labdakiden, onverbiddelijk ziet IBSEN het heerschen over de moderne maatschappij.... »

Van ALBERT VERWEIJ :

« De personen in 't stuk — *Brand* — maakten op mij den indruk, groote vage instinkten te zijn, die leefden en streden als in dichte nevelen, in een lage sneeuwlucht en wier bestaan een afmattende strijd was van 't verstand tegen de bestaande toestanden, een strijd, die niet beschreven was om een indruk van zijn eigen schoonheid achter te laten maar om 't verstand een bepaalde richting te geven. In dit didaktische lag, geloof ik, de reden, waarom ik IBSEN niet verder bestudeerde en waarom zijn invloed in Holland niet zoo groot geworden is, dat hij zich aan ieder dichter en schrijver als 't ware opdringt. Alle onderricht past maar voor bepaalde verhoudingen; dat van IBSEN waarschijnlijk beter voor noorsche dan voor hollandsche toestanden... »

Van FREDERIK VAN EEDEN :

« Ik heb maar drie van HENDRIK IBSEN's werken in 't oorspronkelijke gelezen : *Brand*, *Peer Gynt* en *De vrouw van de zee*. De beide eersten interesseerden mij door hun originaliteit, geestigheid en het karakteristiek noorsche. Maar ik werd niet getroffen door eenige schoonheid van taal en ik miste dramatische verhevenheid en diepe wijsheid. 't Scheen me ongerijmd toe deze werken naast de groote werelddramas te stellen en ze te vergelijken met werken van SOFOCLES, SHAKESPEARE en GOETHE.

In het derde stuk : *De vrouw van de zee* kwam 't me voor, dat al 't goede van de vorige werken, de fantaisie, het krachtige en spontane, geheel verdwenen was en dat er alleen een plat, onzinnig en conventioneel tooneelstuk overbleef. Dat benam mij den lust mij in de andere stukken te verdiepen.... »

Van MARCELLES EMANTS :

«.... Verleden jaar maakte ik kennis met IBSEN, en hij zeide tot mij : Ik neem mijn personen uit de werkelijkheid en beproef niet ze te symboliseeren; maar het leven, vooral dat van mannen van beteekenis, is vaak al op zich zelf symbolisch.

Deze woorden deden, naar mijn meening IBSEN's tooneelstukken beter

verstaan en stelden hem hooger, dan het streven van hen, die in zijn werk allerlei geheime bedoelingen willen ontdekken, die zij er toch zelf voor 't grootste gedeelte in gelegd hebben... »

Van L. V. DEIJSSEL :

« MAETERLINCK is met IBSEN ingenomen en zijn meening heeft groote waarde voor mij... » (*N. Spectator*).

Vondel. — Leest eene schoone studie van L. SIMONS over VONDEL *als wijsgeer* in de *Verslagen en Mededeelingen der K. Vl. Academie*, bl. 247.

Hij verklaart den rei uit Lucifer over God met VONDELS veel te weinig bekende *Bespiegelingen over God en Godsdienst*. Voorwaar een prachtige vond en daarbij welke verhevene denkbeelden, welke kracht en welke majesteit, welke bondigheid en vloeiendheid tevens in VONDELS bespiegelingen !

« Het scheen mij wenschelijk eenige beschouwingen in het midden te brengen over VONDELS wijsbegeerte, die het breede en zekere spoor volgt der scholastieken, vooral van hun onovertroffen banierdrager, den H. THOMAS, door hem de godverlichte Aquijn geheeten.

Op deze Alpentoppen van het menschelijk denkvermoge i heeft hij het hoogste aangedurfd, de Theodicea of Godswetenschap, evenals de twee dichterlijkste wijsgeeren PLATO en de H. AUGUSTINUS.

Zijne denkbeelden heeft hij in twee gedichten neergelegd, schoon op verschillende wijze : beknopt in den wereldberoemden Rei uit Lucifer, breed uitgewerkt in het te weinig gekende leerdicht *Bespiegelingen van God en Godsdienst*, in vijf boeken of zangen.

Het ligt niet op onzen weg, dit leerdicht te ontleden, wij zullen er slechts gebruik van maken in zooverre het ter toelichting kan strekken van den Rei uit Lucifer; nochtans durven wij beweren dat het, wat afdoende bewijzen, logischen gedachtengang, innige en verheven godsvereering betreft, geen ondienst zou doen als dichterlijk handboek der Theodicea. »

Pol de Mont. — Wij hebben goed onthouden dat de internationale kunstkenner en fijnproever POL DE MONT vroeger een geestdriftig woord schreef over R. KÖNIG zijne prachtige en weergalooze *Deutsche Literaturgeschichte*.

't Deed ons ook genoegen in dit uitmuntend kunstboek eenige regelen aan te treffen over WEBER's veel besprokene en veel genotene *Dreizehnlinden :*

«'t Lied heeft in korte jaren, zoowel onder de protestanten als onder de katholieken, burgerrecht verworven... De fabel is eenvoudig, maar hare dichterlijke bewerking doet den trant der middeleeuwsche kronijkdichters en oude duitsche schilders gedenken... De dichter boeit door de trouwe schildering van Westfalen met zijne weiden en zijne eikenwouden, door zijne fijne natuurpenseeling en nauwkeurige schetsing van Franken en Sassen, heidenen en christenen... »

KÖNIG spreekt verder van het dichtergenie van den begaafden zanger, zoodanig dat het ons verwondert den naam van WEBER niet tegen te komen in de *Inleiding tot de Poëzie* van POL DE MONT.

Nu dit kleine pak van ons hart is, zijn wij zooveel te vrijer om dit schoon boek, dit beste bewijs van den voortgang onzer Dietsche beweging op letterkundig gebied, met belangstelling en warmen dank te begroeten.

Dat men ergens wel beter kan leeren wat het schoone is, dat willen wij niet betwisten, doch keuriger en duidelijker, meer opwekkende en verfrisschende denkbeelden over kunst en poëzie, taal en leven, vers en stijl, dichters en dichtsoorten zult ge nergens vinden.

Letterkunde blijft steeds in de hoogste mate bekoren en wij mogen het voor den Dietschen liefhebber een waar geluk heeten een handboek te ontvangen in hetwelk de algemeene kunstbegrippen, vooral volgens SCHILLER, de opvatting en de wetten elker dichtsoort, de werken der uitgelezene beoefenaars van elk vak aan den man worden gebracht volgens den smaak en den eisch van onzen tijd, volgens den trant van het gezondste modernism.

Wij moeten met onzen tijd medeleven, benevens de dichters welke boven de eeuwen uitsteken, de strevingen en de kunstenaars van onzen tijd leeren kennen

Dat biedt u dit handboek dat de kruim bevat der werken van vijftig uitmuntende denkers en letterkundige geschiedschrijvers.

Geen beter handboek voor de leeraars om hunne lessen boeiend te maken en bij de schaar der gretige leerlingen kennis en belangstelling te verwekken; het kost *f.* 2.90 en komt van de keurige pers van J.-B. Wolters te Groningen.

— In het *Magasin Littéraire* van Juli en Augustus verscheen er eene lezenswaardige fransche overzetting in vrije verzen van twee prachtige gedichten uit *Iris : De Boomen* en *De Klokken.*

Shakespeare en G. Brandes. — De beroemde kritiek GEORGE BRANDES heeft een boek over SHAKESPEARE uitgegeven. Daarover lazen wij eene merkwaardige studie in den *Ned. Spectator.* Hier volgen eenige belangwekkende woorden over *Hamlet :*

« KARL WERDER, in Duitschland, en SWINBURNE, de dichter hebben het eerst den moed gehad om beslist met de oude Hamletbeschouwing te breken en nieuwe gezichtspunten te openen. Ik leg er den nadruk op, in SWINBURNE'S essay is de dichter aan het woord, en vooral de dichter heeft in dezen recht van meespreken. Wel waren reeds vroeger of gelijktijdig stemmen opgegaan, die op het onhoudbare van de oude bespiegelingen wezen, doch het bleef meer bij een onbestemd voelen en vermoeden dan bij een afdoende afrekening met onhoudbare theoriën. Toch bleven de laatste nog voortdurend aan het woord, als onvatbaar voor juister inzicht of in hooghartige ijdelheid...

GEORGE BRANDES laat geen twijfel over bij de vraag, aan welke zijde hij zich schaart. De schepping van Hamlet brengt hij allereerst in verband met de levens en tijdsomstandigheden, vooral met het gemoedsleven van den dichter in een juist aangegeven periode. Ziedaar de aangewezen weg om tot oplossing te komen bij de Hamlet-vraag, die een internationaal onderwerp van onderzoek is geworden...

Geen stuk van SHAKESPEARE, dat overigens zoozeer een persoonlijk karakter draagt als dat van den Deenschen prins. Achter ieder vers verschuilt zich de dichter, uit ieder woord spreekt zijne ziel, in iedere syllabe openbaart hij een der geheimen van de innigste binnenkamer zijns harten. En dat is het wonderbare, dat zich alles oplost in den held van het stuk, dat alles schijnt om het stuk en het hoofdkarakter geschreven te zijn, tot zelfs de scène met de tooneelspelers, waarin de dichter aan de meest persoonlijke grieven lucht geeft....

Door uitdrukking te geven aan Hamlets innigste gemoedsleven was hij tevens in staat ongedwongen alles uit te storten wat hem sedert de laatste jaren op het hart lag, den storm los te laten onder zijn schedel zoo lang in bedwang gehouden.

Buiten rekening kunnen tegenwoordig blijven de beschouwingen die spreken van den geestigen zwakkeling, van den droomer die onbekwaam is tot de daad, van een zwaren eik geplant in een kostbare vaas, die alleen schoone en geurige bloemen in zich moet opnemen....

Oorspronkelijk schijnt Hamlet de twee eigenschappen te vereenigen, die wel eens de twee tegenovergestelde uitersten worden genoemd, maar die in werkelijkheid bij hoogbegaafde karakters niet zelden samen kunnen gaan : ernst van levensopvatting, aanleg voor wijsgeerige bespiegeling en tegelijk een gereed zijn voor elke daad van gewicht, voor elke taak die geeischt van worden.... »

Tooneel. — Wij lezen in de *Vl. School* nr 5 :

« Het Oud-Griekse treurspel *Antigone* gaat tegenwoordig heel Noord-Nederland door, tot zelfs in kleinere steden als Groningen of Alkmaar. En in onze kunstmetropool krijgen we maar aldoor *Verstootelingen* en *Weezen!!* Wanneer eens een allereerste ernstige poging, om ook hier op het Nederlands toneel met iets degeliks voor den dag te komen? »

Het Nederlandsch Tooneel vertoonde *den Vrek* van MOLIÈRE op zeer gebrekkige wijze.

Huysmans en De Bruyn. — De heer EDMOND DE BRUYN, bestuurder van den *Spectateur Catholique*, zond ons een afdruksel eener bijdrage, in dit tijdschrift verschenen. Daarin poogt hij, benevens andere dingen, nagenoeg te bewijzen :

1° Dat HUYSMANS in zijn werk *La Cathédrale* geen idealist is; 2° dat er in dit boek veel onnauwkeurigheden voorkomen; 3° dat de bekeerde realist niet genoegzaam de waarheid van onzen godsdienst bewijst; 4° dat hij niet navolgbaar en ook niet na te volgen is.

Idealism en realism laten ons onverschillig; wij zoeken enkel leven in de kunst.

Wat de redenen betreft, waar de overtuiging van HUYSMANS op gesteund gaat, moeten wij belijden dat wij nooit beter de echtheid en de waarheid der H. Schriftuuur verstonden en *gevoelden* dan op de plaatsen waar HUYSMANS met de meest schitterende kleuren van zijn meesterlijk penseel de forsche beelden schetste der groote mannen van het Oude Testament.

Wegens de wijze den godsdienst te verdedigen is het niet noodig HUYSMANS na te volgen. HUYSMANS kan veel goed stichten, zonder dat DE BRUYN en anderen hun geliefkoosden weg verlaten om met de wapens der kunst en der wetenschap de heilige kerk te verdedigen.

De heer E. DE BRUIJN is een jonge kunstenaar en een denker met wien wij innig medevoelen. 't Is een waar genoegen zijn eigenaardig blad — een parel op kunstgebied te lezen. Hij doet vele hoedanigheden van HUYSMANS' boek uitschijnen. Kon hij ook niet steunen op de verheerlijking der echte, doch veel vergetene christene symboliek van vroeger eeuwen? Zou HUYSMANS daarin niet na te volgen zijn?

Van Eeden. — Lees in den *Ned. Spectator* van 20 Augustus eene beoordeeling van W. G. VAN NOUHUYS over *Enkele Verzen* van FR. VAN EEDEN.

« De gedichten in dezen bundel zijn van zeer verschillende waarde.... Er is velerlei in dit boekje.

Het sluit met twaalf sonnetten die alweer getuigen hoe het denk leven den dichter VAN EEDEN meer en meer beheerscht. Het peinzen over de levens- en doodsmysterieën weegt zwaar op die verzen, en evenmin als in zijn *Johannes Viator* is de dichter hier de brenger van een blijde boodschap.... »

Hegenscheidt. — De *Gids* van Juli drukt eene lange beoordeeling over *Starkadd*, het drama van A. HEGENSCHEIDT.

Hij maakt eerst eenige opmerkingen die voor ons Vlamingen niet al te vleiend zijn, maar die wij toch behoeven te kennen :

« De groote meerderheid van beschaafde Nederlanders, ook van hen die het intellectueel en literair leven van hun eigen land meeleven, staat nog altijd tegenover de Vlaamsche letterkunde dezer dagen als tegenover een half vreemde, als tegenover verre familie, van wie men wel heeft hooren spreken, die men, wanneer men ze ontmoet, ook wel gaarne als verwanten wil erkennen, maar van wie men toch te weinig weet, met wie men toch te weinig punten van aanraking heeft om zich spoedig vertrouwd met haar te gevoelen.

Dat moge hard klinken in de ooren van onze Vlaamsche vrienden, — wie zich niet door frazes laat begoochelen, maar de zaken zien wil zooals zij zijn, zal moeten erkennen dat het zoo is en niet anders. Maar tegelijkertijd zal wie het goed meent met de ontwikkeling van de taal en de letterkunde van den Nederlandschen stam, wenschen dat het anders worde. Er moet meer belangstelling komen, meer lust om kennis te nemen van hetgeen door de taalgenooten in Vlaamsch-België gedacht en gedicht wordt...

De Vlaamsche letteren verkeeren onder de ongunstigste levensomstandigheden; zij hebben een zwaren strijd voor hun bestaan te voeren gehad en nog te voeren, en het is te begrijpen dat, in dien stand van zaken, elk teeken van leven, elk sprankje vernuft, elk spruitje talent als een belofte begroet en, in de hoop dat zoodoende het knopje gezet wordt, beschut tegen elken aanval van een kritiek, die het teere plantje zou kunnen schaden...

Het gevolg van deze tactiek is niet in het belang van dat wat men meende te beschermen. Wie meer dan eens tot de ontdekking moest komen dat wat met zooveel ophef werd aangeprezen minder was dan zijn roep, wordt wantrouwend tegenover elk nieuw, als meesterstuk uitgekreten werk... »

Daarna wordt de inhoud medegedeeld en het drama gekeurd. In de beoordeeling lezen wij :

« De dichter Alfred Hegenscheidt bezit groote eigenschappen : hij weet, met een belangrijk motief tot grondslag, een drama te ontwerpen, fraai en vast van lijn; hij heeft gevoel voor het krachtige en muzikale van de taal; hij weet vaak met geluk een beeld te kiezen en er dien oorsprong aan te geven die het, op de plaats waar hij het gebruiken wil, noodig heeft. Er komen in dit drama gedeelten voor van groote schoonheid, waarin de toestand den dichter gedragen heeft en hij het dichterlijk woord aan zijn dienst heeft weten te onderwerpen... »

De beoordeeling van FRITS LAPIDOTH is minder gunstig in den *Nederlandschen Spectator* van 3 September.

« Het drama *Starkadd* is met uitbundige loftuigingen ontvangen in het geboorteland van RODENBACH en de heer VERMEYLEN heeft er, in *Nu en Straks*, zoo veel goeds, zoo veel schetterends over laten drukken, dat een nederig Nederlander bijna niet durft zeggen dat hij 't niet mooi vindt en waarom. Dat vlaamsch enthoesiasme — zich verstandiglijk bepalend tot vlaamsch werk en daarom zoo veel nationaler dan het onze — dat vlaamsch enthoesiasme — daar zeg je niet graag kwaad van en nog veel minder ga je afdingen op vlaamschen lof, toegezwaaid aan een vlaamsch werk, en dan nog wel aan een scandinavisch drama, gelijk *Starkadd* is. Onze Zuid-Nederlandsche broeders hebben van dat verwarmende enthoesiasme zoo veel meer dan wij en schijnen zoo echt gelukkig indien zij malkanderen kunnen eeren, dat je — wezenlijk — zoo iets als een gevoel van kleinheid over je krijgt, als je tegenover zoo'n bewierookt werk gaat staan en zoo maar publiek weg zeit dat je 't niet mooi kunt vinden. Die ALFRED HEGENSCHEIDT

staat daar op z'n reputatie gelijk op een hoog voetstuk, zooals bijna geen enkel Nederlandsch dichter van z'n collega's er een gekregen heeft. En onderaan staat de schrijver van deze regelen. En hij moet toch wel opzien tegen dat hooge voetstuk, niet waar? Dat voetstuk van collega's! Zou 't niet aan zijn onverstand, zijn ongevoel, zijn wansmaak liggen, dat de man op het voetstuk in zijn oogen maar een gebrekkig werkstuk in zijn hand houdt?

Toch moet ik wel zeggen wat ik meen. Het is mij niet eens vergund te zwijgen. Daarmêe, immers, doet men noch den schrijver, noch het publiek een dienst. Het drama van HEGENSCHEIDT is belangrijk genoeg — als verschijnsel — om allerlei beoordeelingen uit te lokken. Zoo geef ik dan ook het mijne, al moest het heel nuchter klinken naast dat van zooveel enthoesiasten.»

« Ter zijde van Starkadd, den goddelijken zanger-held, staan maar menschen : een groot koning, die prachtig sterft, en voorts middelsoort lieden...

Starkadd is het leven van 't drama. En Starkadd is de traditioneele wonderheld uit noorsche verhalen, te volmaakt in zijn typisch scandinavische mooiheid om ons genoeg nabij te kunnen komen in het stuk. Hij vervult er, trouwens, de rol der Rechtvaardigheid, Edelaardigheid en Gerechtigheid in. Deze Uebermensch laat ons koud en zijn zang aan het slot is te leelijk om in hem ten minste den dichter te kunnen liefhebben.., »

Het slot luidt als volgt ;

« De verzen zijn, over 't algemeen, onwelluidend, de beeldspraak kan er niet altijd mee door. Maar er zit veel ruwe kracht in dit drama. Vandaar, misschien, dat het bij een eerste lezing aangrijpt. HEGENSCHEIDT zal zeer zeker al beter en beter werk gaan leveren, vooral indien hij zich niet laat wijs maken dat *Starkadd* een meesterstuk is. Hij heeft wel getoond talent te bezitten als dramaturg. »

Arno Holz. — ARNO HOLZ wil de lyriek hervormen en vernieuwen. Over zijn stelsel schrijft POL DE MONT in de *Vl. School* nr 7 : « HOLZ gaat uit van de stelling, dat de lieriese dichters er tot heden toe eenparig naar gestreefd hebben, aan hun ingevingen een vorm te geven, die misschien wel deze ingeving uitdrukt, maar daarnevens toch berekend is op het teweegbrengen van uiterlike effecten van klank en ritmus. Zij leggen er zich op toe, zegt hij, hun gedichten een ritmus bij te zetten, der nicht nur durch Das lebt, was durch ihn zum Ausdruck ringt, sondern den daneben auch noch seine Existenz rein als solche freut. De nieuwe lieriek nu, welke HOLZ wenst in te voeren, zou vrijwillig afstand doen van de even bedoelde uitwendige bekoorlikheden, in deze zin, altans, dat zij zich tevreden zou stellen met de maatbeweging, welke de woorden zelf, die op de natuurlikste, meest gewone en eenvoudige manier gevoel en gedachte uitspreken, aan deze uitspraak zelf verlenen...

Wat ik van deze hervorming denk, wil ik zo bondig en duidelik als het mij maar mogelik is, onder woorden brengen.

Ik begin met op de voorgrond te stellen, dat ik niet de minste grond zie, om aan een dichter het recht te ontzeggen, niet alleen zich met deze ene, door HOLZ aanvaarde ritmus, die, welke uit de noodzakelik te gebruiken woorden voortspruit, tevreden te stellen, evengoed als de met de noch altijd prozodiese *vrije ritmen* of rapsodiese verzen, zooals KLOPSTOCK, GOETHE, HEINE, HAMERLING, VOSMAER, VAN BEERS, en anderen, die verstonden. Ik wil verder gaan en

zeggen, dat ik er volstrekt niets heb tegen in te brengen, wanneer een dichter, lieries of niet, om 't even, — alleen maar niet die van een epos of een treurspel, — zijn stemmingen in eenvoudig proza belichaamt. Dit is immers al een hele eeuw en meer een Ueberwundener Punkt.

Een andere vraag is echter deze : zal de lieriek er bij winnen of zal zij er bij verliezen, wanneer men ze berooft van een gewaad, dat zeker wel oud is — maar dat toch zo weinig *versleten* lijkt, dat, ook op *onze* dagen, de voortreffelikste poëten er haar, en zeker niet tot haar nadeel, meê getooid hebben?

Ik geef toe — de prozodiese maat werkt eentonig, vermoeiend, vervelend..., maar toch zeker *niet* bij een heuse geboren dichter, die volkomen, ik zeg : volkomen, zo volkomen als men terecht van een dichter, die eerbied heeft voor z'n kunst, kan eisen, meester is over de vorm... Een van beide — ofwel ritmus, rijm en allieterasie zijn geheel overtollig, ofwel zij zijn heuse en — zo niet onontbeerlike, dan toch wenselike sieraden van de poëzie... »

Ibsen's Symboliek. — In de *Studiën* LI nr I staat er eene schoone bijdrage over IBSEN'S symboliek.

Er wordt nu dikwijls over zinnebeelden in tooneel en letteren gesproken, maar de beteekenis hangt veelal in den nevel.

In deze bijdrage wordt het onderwerp verduidelijkt, o. a. in het volgende :

« Waarin nu verschilt IBSEN'S symboliek van de gewone allegorie? Hierin dat het beeld, het symbool, door hem voorgesteld, niet slechts gelijk bij de allegorie zijne overdrachtelijke beteekenis heeft, maar zijn eigen, letterlijken zin ook behoudt en dezen in de eerste plaats schijnt aan te duiden. De heer MOLKENBOER zegt : de symbolieke teekening heeft *op zich zelf* eene beteekenis en beeldt bovendien eene andere gedachte af. We krijgen woorden met dubbele beteekenis, een letterlijke en een figuurlijke en *deze* eigenaardige soort van beeldspraak vormt IBSEN'S symboliek.

Een voorbeeld zal het verduidelijken. Ik meen het te vinden in het eerste tooneel van IBSEN'S laatste familiedrama, *Gabriel Borkman*. Dit tooneel stelt eene kamer voor in het huis van Borkman, waar Mevrouw Borkman zich bevindt en hare zuster Ellida weldra binnentreedt. Mevrouw Borkman leeft, zooals uit het vervolg blijkt, geheel vervreemd van haar man beneden; Borkman boven. Zij verklaart hooghartig aan hare zuster : Je zult toch niet gelooven, dat ik met hem verkeer? Dat ik met hem samen ben? Dat ik hem ooit zie? Hem, die achter slot en grendel heeft moeten zitten, vijf jaar lang. O wat een schande. Neen, neen, ik wil hem niet meer zien! Nooit!

Ella daarentegen leeren we aan hare taal kennen als iemand, die Borkman genegenheid toedraagt. Zij verontschuldigt hem, spreekt hem voor, verdedigt tegenover hare zuster zijn gedrag. De gesteltenis nu dezer beide vrouwen ten opzichte van Borkman wordt door den dramatist symbolisch uitgedrukt oogenblikkelijk na het binnentreden van Ella Rentheim :

Mevr. BORKMAN. Wil je iets van mij?
ELLA. Ja ik moet een paar woorden met je spreken.
Mevr. B. Zoo, ga dan zitten.
ELLA. Ik dank je. Ik kan best zoolang blijven staan.
Mevr. B. Zooals je zelf wilt. Maar maak je mantel wat los.
ELLA (knoopt den mantel los). Ja. *Het is hier heel warm*.
Mevr. B. *Ik bevries hier altijd*.

Rechtstreeks schijnt alleen van lichamelijke warmte en koude sprake te zijn; maar wordt door beide vrouwen niet tevens zijdelings, figuurlijk, gedoeld op inwendigen gloed en inwendige kilheid, op genegenheid en afkeer? En voor hem, die de beeldspraak ontdekt, niet nog met meer nadruk, met meer kracht; zoodat de overdrachtelijke beteekenis de letterlijke grootendeels verdringt? — Ziedaar de symboliek in een enkel woord... »

En verder :

« Nog verder kan de symboliek worden doorgevoerd. Niet alleen in een of ander woord, in enkele gezegden, in bepaalde handelingen kan een symbolische zin gelegd worden, maar in geheele samenspraken, tooneelen, ja zelfs een volledig drama in een groot symbool eene waarheid b. v. van zedelijk of godsdienstig gebied, een gemoedstoestand of een zielestrijd kunnen afbeelden. Zulk een stuk vormde, om zoo te spreken, een dubbel drama... Al mag nu de symboliek, aldus opgevat, den modernen niet als hunne vinding tot verdienste worden aangerekend — de H. Schrift biedt er immers de talrijkste en meest verheven voorbeelden van; was het gansche Oude Testament niet tegelijk werkelijk en symbool van het Nieuwe? — het valt niet te loochenen, dat deze kunstvorm misschien maar behoort tot de laatste helft der negentiende eeuw, dan tot eenig voorgaand tijdperk der profane letterkunde »

« Is het nu aan IBSEN gelukt dit ideaal te verwezenlijken? Deze vraag dient thans in de eerste plaats beantwoord om de mate zijner verdiensten streng te bepalen. Nu durft echter geen enkel, zelfs niet zijner vurigste bewonderaars, dit, voor zoover wij konden nagaan, bevestigen. »

Frantz M. Melchers. — In de *Dietsche Warande* nr 4 schreef POL DE MONT eene aantrekkelijke studie over FRANTZ M. MELCHERS naar aanleiding van zijn geïllustreerden kalender *L'An*, tekst van BRAUN, uitgaaf van Lyon-Claesen te Brussel. Daarin lazen wij :

« MELCHERS behandelde de natuur, niet van het standpunt van den gewonen, naturalistischen schilder, maar *van het zijn* —, dat is dat van een intellektueel-ontwikkeld negentiendeeuwer. Niet die vaart, en die baan, en dien tuin, en dien akker en die weide, zooals ze door honderden geschilderd en door millioenen gezien werden, gaf hij ons te zien. Alleen de groote, stijl-hebbende lijnen van al die lapjes natuur behield hij, tegelijk met de werkelijkheidsbazis van de oorspronkelijke kleur. De bijzaken liet hij bontweg ter zijde.

Kortom hij gaf de natuur niet weer; hij verklaarde ze, hij gaf er een kommentaar op, hij vertolkte ze. Hij vertolkte ze zoo goed, dat zijn interpretaties niet het allergeringste opschrift behoeven, om allen, die de natuur zelf hebben leeren zien, met zekerheid te laten aanduiden, welke maand er in bedoeld is. »

Boutens. — Uit eene beoordeeling van BOUTENS' verzen door WILLEM KLOOS :

« Dichter is ieder, die de muziek geeft van 't woord, die, al schrijvende, zijn woorden vanzelf gaat schikken tot een gevoelde beweging van rhythmen en van klank...

Het boek van den heer BOUTENS, zooals hij 't heeft gegeven, is het boek van een man van magnifieken aanleg, maar die met al zijn aanleg, toch niet heeft gegeven wat hij geven kon. » (*De Nieuwe Gids*, Aug.)

•

Nietzsche en Wagner. — « Het is een curieuze geschiedenis, de vriendschap tusschen den hervormer van het toondrama en den auteur van *Zarathustra*, destijds professor in de Letteren aan de hoogeschool te Basel. Zij is niet anders dan een voortdurend en wederzijdsch misverstand...

Aldus beschouwde NIETZSCHE later de gesshiedenis van de vriendschap, die hem gedurende zeven jaren, van 1869 tot 1876 aan WAGNER verbond, en zoo tracht ook zijn zuster haar voor te stellen. Volgens haar werden NIETZSCHE en WAGNER tot elkander aangetrokken door de illusie van geestverwantschap en volgt daarop van weerszijden bewondering en vereering. Doch dan ontstaat er bij WAGNER wantrouwen en bij den anderen vriend steeds toenemende twijfel over de waarde van de denkbeelden, de gevoelens en zelfs van het werk van hem, wien hij nog kort te voren bewondering en vereering toedroeg, totdat zij eindelijk beiden begrijpen, dat de scheiding onvermijdelijk is, en daarin berusten, doch tegelijkertijd zich afvragende, of zij wel de kracht zullen hebben, haar te kunnen doorstaan.

Zoo wordt het voorgesteld, maar het is niets anders dan een roman...

Het is de geschiedenis van een wederzijdsch misverstand, dat van jaar tot jaar grooter en pijnlijker wordt. Geen der beide vrienden heeft er zich zelfs maar een enkele maal rekenschap van trachten te geven, wat de ander was of meende te zijn; geen hunner heeft duidelijk begrepen, welke opinie zijn vriend zich van hem vormde. En zoo zijn zij gedurende zeven jaren eigenlijk vreemdelingen voor elkander gebleven. Alles leidde daartoe : hun verschil in leeftijd, hun opvoeding, hun karakter, en zelfs de omstandigheden waaronder zij elkander ontmoet hebben...

In een brief van 1872 aan een vriend spreekt NIETZSCHE over een bondgenootschap dat hij met WAGNER gesloten heeft, en zegt hij, dat diens plan en het zijne elkander zeer nabij komen. Hij had een eigen plan, en dat diende hij door den Bayreuther meester te verheerlijken. Van die *Geburt der Tragödie*, waarin iedereen een Wagneriaansche geloofsbelijdenis zag, had hij integendeel een Nietscheaansche geloofsbelijdenis willen maken; en het speet hem, daarin den naam van WAGNER te hebben moeten mengen, het groote Grieksche problema te hebben moeten bederven door er moderne dingen aan vast te knoopen. Men zal zich nooit kunnen voorstellen, schreef hij later, wat dit boek mij kost, wat ik daarin heb opgeofferd aan mijn betrekking tot RICHARD WAGNER.

Een bondgenootschap van twee geniale mannen, die hunne krachten vereenigen om beter te kunnen arbeiden voor de verwezenlijking van een dubbel plan — ziedaar wat NIETZSCHE zich voorstelde van de verhouding, waarin hij tot WAGNER stond. Het is dus niet te verwonderen, dat de vriendelijke onverschilligheid, die deze bondgenoot voor zijn plan toonde, hem hoe langer hoe meer krenkte en verdrietig maakte. Zijn idee was : samenwerking met WAGNER en deze zag in het boek van zijn vriend niets anders dan een pleidooi voor de Bayreuther zaak. Het misverstand bleef voortbestaan en drukte hoe langer hoe meer op den ongelukkigen NIETZSCHE... »

J. CL.

Pitthem, 22 September 1898.

DE RONDEDANS DER DOODEN.

Stil,
Koud en kil
Rijzen de bladeren, de winden
Suizen door treurwilgen en linden.

Het manelicht flikkert,
En blikkert
Geparelde zilveren tranen
Door velden en lanen.

Van eenzame streken,
Waar bloemen verbleeken
En alles fluistert
Van weemoed en luistert,

Koud en kil,
Naar en stil,
Vergeten door lijden
En verblijden.

Gebimbom, gebons
Van ijzer op brons
Bazuint dat de nacht
De dooden verwacht.

Door den mist, door den nevel
Staan zij op vol van wrevel,
Als op vledermuisvlerken
Uit hun kisten en zerken,

Geraamten en geesten en spoken
In slepende mantels gedoken,
Met grijnzende kaken en schonken
En oogholten diep als spelonken.

Gedaanten van allerlei stand
Omklemmen elkander de hand
En dansen een stond
Als schaduwen rond.

Op dam en dokken slaan de klokken;
Dooden nokken;

Verdorde brokken beendren sjokken,
Knokketokken.

Geraamten mokken, stijf als stokken
Knokketokken;

Verweerde knokken, schedels schokken,
Knokketokken.

Zij komen een oogwenk aanschouwen
Die huizen met bloemtuin en haard,
Waar kinderen wonen en vrouwen,
Hun vroeger zoo dierbaar op aard.

Zij staren op duizende lichten
Begloorders van straten en plein,
Herkennen zoovele gezichten,
Zoo menig gezongen refrein.

Zij komen een oogwenk beweenen
Die akkers zoo weeldrig beplant,
Die tempels, die zuilen, die steenen,
Gewrochten van kunst en verstand.

Zij kennen noch vriend, noch erbarmer
En klagen vergeefs hunnen nood
Aan beelden van brons en van marmer,
Geplaatst in het rijk van den Dood.

Zij hooren van uit hunne graven
Noch spaden, noch aardegeplof,
Geen lentedauw kan hen meer laven,
Gevoelloos zijn beendren en stof.

Als sterren en maan uit de transen
De schaduwen wekken alom,
Verschijnen geraamten en dansen
En wroeten de grafheuvels om.

Bom!

Wolken verdonkren
Het aanschijn der maan,
Dwaallichten flonkren
De nachtschimmen aan.

De spoken verwringen
De ontvleeschde handen,
Verbreken de kringen
En knarsetanden.

Gewrichten en kaken
En doodshoofden kraken,
Gewervelen rammelen,
Bekkeneelen tammelen;

De lijkmantels scheuren
Aan flarden en jagen
En vliegen en sleuren
Door boomen en hagen.

Gebeente met stompen
Van schedels en rompen
Hollen en rollen,
Stommelen, rommelen,

Dommelen zacht,
Verzwinden
In den
Nacht,

Tonder
Zonder
Morgenrood,

Landen
Van den
Dood.

Hasselt. KAREL QUAEDVLIEG.

DE GRAFKELDER
van het Huis van Oostenrijk.

In vroegere jaren werd de wensch uitgedrukt dat het Hoofdbestuur van het Davids-Fonds zou eene nieuwe uitgave bezorgen der verspreide reisverhalen van den hoogleeraar Jan David. Over juist zestig jaren, in Augustus-September 1838, deed de geleerde man eene omreis in Duitschland, met zijn stadsgenoot Mgr. de Ram, Rector Magnificus der katholieke hoogeschool. Ziehier eene nagedrukte bladzijde over den grafkelder waar de ongelukkige Keizerin-Koningin Elisabeth alreeds is bijgezet, nevens de grafiomben der aartshertogen Rudolf en Karel-Lodewijk van Oostenrijk, en van Keizer Maximiliaan van Mexico :

« Thans bleef ons voor het laetste nog te bezigtigen wat naest in onze buert lag, inzonderheid het Kapucynen-klooster op de *Neumarkt*. Daer rusten, in hunne graftomben, de afgestorven vorsten van het huis van Oostenryk sedert eeuwen herwaerts, onder het ruime kerkgebouw dat geheel op welfsels steunt. Na dat wy de mis eens jongen, zeer godvruchtigen monniks gehoord hadden, leidde een der oudste broeders, met een fakkellicht in de hand, ons naer beneden, en toonde ons dat vreedzaam ryk der dooden waer men, zonder gids, verdolen zou tusschen de menigvuldige zerken die de onderscheidene gaenderyen vervullen. Aen den eenen kant liggen de Habsburgers; aen den anderen, waer nog plaets blyft voor nieuwe lyken, de Lothringers, wier stam, sedert de dood van Karel VI, in Oostenryk regeert.

« Hier zagen wy de grafstede van keizer Leopold den 1[en], van Maria-Theresia, die van haer' gemael Frans den 1[en], van haer' zoon Josef II, van hare dochter Christina en dier echtgenoot Albrecht van Sachsen-Teschen, en van de overige leden der zelfde familie tot den laetst verstorven keizer Franciscus, die in 1835 overleed. De ingebalsemde lyken zyn opgesloten in koperen kisten; sommigen rusten in kostbare praelgraven ryk versierd met de zinnebeelden van het koningschap, en met tafereelen in 't metael gedreven, de uitmuntendste daden des aflyvigen voorstellend. Doch wat boven alles my trof, was de eenvoudige tombe des hertog van Reichstadt, keizer Napoleons eenigst kind, die daer slaept naest de zyde zyns grootvaders. Ei! wat treurige herinneringen verwekt dat graf in het hert des-

aenschouwers! Ik dacht aen 1811, toen half Europa feest hield over de geboorte des konings van Roomen, bestemd, naar 't scheen, voor al de grootheden der aerde, en die zoo kort daerna, als een havelooze wees, de wyk moest nemen naer Duitschland, om daer, in eene soort van ballingschap den bloesem zyner jeugd te zien verwelken, terwyl zyn vader in een ander werelddeel eenzaem te sterven lag. Ach! leven kon hy ook niet, de jonge ongelukkige vorst; en al de zorg, de tederste liefde van keizer Franciscus konden de wond niet heelen die het hert van zyn' kleinzoon doorgriefd had. Hy overleed, pas meerderjarig, in 1832, in dat zelfde paleis van Schönbrunn, waer in 1809 Napoleon had hof gehouden, in het eigen vertrek dat hy bewoond en, zegt men, op het zelfde bed waer hy op gesluimerd had.

« Ik zag, vroeger en later, nog andere vorstelyke grafkelders in Beijeren, in Vrankryk, in Sardinië, doch niet ééneu zoo eerbiedwekkend tevens en zoo hartroerend als dien van het keizerlyk huis van Oostenryk. Ik stond daer op dezelfde plaets waer, sedert de dood van Frans I, Maria-Theresia dertien jaer lang alle vrydagen kwam bidden en tranen storten naest het graf van haren gemael; en waer zy het stoffelyk overschot harer boezemvriendin de gravin Fuchs kwam bezoeken, willende, uit dankbaerheid voor de deugdzame vrouw die haer had opgevoed en onderwezen, dat zy by voorregt eene plaets hadde in de keizerlyke grafstede.

« Wij keerden weemoedig terug naer het gasthof *Erzherzog Karl.* »

Uit *De Lettervruchten van het Leuvensch Genootschap Met Tijd en Vlijt*, 1847. (*Van Weenen naar Linz, Ischl en Salzburg*).

EEUWFEEST VAN DEN BOERENKRIJG.

De feesten ter herinnering aan den opstand der Boeren in 1798 zijn ten einde. Alom werden ze gevierd met een oprechten, uitbundigen geestdrift, en 't dient gezegd : zelden waren wij getuigen van een zoo wel begrepene betooging als deze, bij een zoo moeilijk in gloed te zetten volk als het Vlaamsche. Te Tielt gelijk te Hasselt, te Overmere gelijk te Mol — overal is het eeuwfeest op recht hartelijke wijze gevierd en allerbest gelukt, inzonderheid te Hasselt, waar eene ongemeene pracht en eene gansch eigenaardige versiering van straten en pleinen te zien was, tot niet geringe verbazing van de 30,000 vreemdelingen, welke den 28 Augustus aldaar waren samengestroomd. De verschillende Comiteiten en de afdeelingen van het Davids-Fonds hebben, als 't ware, met elkaar gewedijverd, en allen oogstten eere van hun werk.

De « liberale » Fransquillons en de « liberale » Flaminganten zijn echter niet tevreden.

La Gazette kon zich niet weerhouden onze Boerenjongens te beleedigen en te lasteren. In haar nummer van 28 Augustus schreef zij : « Les Paysans de la fameuse Guerre ne pensaient certes pas plus loin que leur souffrance. *Ils étaient ignorants, fanatisés, quelque peu sauvages.* Ils comptaient dans leurs rangs des héros et aussi des *bandits.* »

Het *Volksbelang*, van zijnen kant, liet op vrij scherpen toon het verwijt hooren, dat de katholieke Vlamingen eene « klerikale » beweging hadden in 't leven geroepen daar, waar enkel kon sprake zijn (volgens hen) van een herdenken aan 't gewapend verzet tot herwinning van de burgerlijke vrijheid tegen den vreemden overweldiger. De *Gazette* deed eveneens, en noemde de betooging der Katholieke Vlamingen : « mensonge historique et danger »...

Zijn deze verwijten gegrond?

Voor al wie de geschiedenis der rampvolle jaren '90 kent, kan de godsdienstige betooging onmogelijk van de vaderlandsche gescheiden worden. Wel kwam het eerste verzet van onze Jongens na de afkondiging der gevloekte wet op de Conscriptie, maar deze dwangmaatregel was slechts de laatste druppel in den lijdensbeker van ons volk. Lang vóór den opstand was er gisting in de gemoederen, kookte het bloed in de aderen van stedeling en dorpsman, niet alleen voor wat, in 't opzicht der burgerlijke vrijheid, misdreven werd, maar ook, ja vooral wegens de krenking der godsdienstige vrijheid, het sluiten der kerken en kloosters, het vervolgen der priesters.

Welk was het eerste werk der Boerenjongens van 1798?

Overal, waar zij in 't geweer kwamen, heropenden zij de kerken, niet slechts met het doel om door het kleppen der klok het volk in 't geweer te roepen, maar tevens om te bidden. Men ging den verscholen priester opzoeken, leidde hem naar het altaar, verzocht hem de godsdienstoefening heraan te vangen. Ja, zoowel de godsdienstige als de burgerlijke vrijheid waren het doel van den opstand!

Twijfel is niet mogelijk.

Welke vlag voerden de Jongens ten strijde? De witte vlag met het roode kruis.

Welk was hun kenteeken?

Het kruis, op den hoed, op de mouw of op de borst; eene medaille van O. L. Vr. of van *Salvator mundi*, gelijk men er ontdekt heeft naast het gebeente der helden, die in de vlakten van Hasselt den marteldood stierven.

Waarom zouden de katholieken dit verzwijgen? Trekt de godsdienst hen thans minder aan dan vroeger? Wij vragen meer : hoe zou het mogelijk zijn dat een echt « liberaal » mee zou zingen ter eere van de mannen, die met schapulier, paternoster, kruis en beevaartmedaille ten strijde trokken?

Verondersteld dat in 1798 eene « liberale » partij zou hebben bestaan in België, gelijk wij in onze dagen die gekend hebben, en waar, hier en daar, nog een overschotje van aan 't uitsterven is. Zou die partij de minste ondersteuning aan de Boeren gegeven hebben? Zou zij ook de kerken doen openen, den priester doen terugroepen, den paternoster mee gebeden hebben? Zou zij de Jongens niet veeleer beschimpt en bespot, gescholden hebben voor « kwezelaars », in « Godgeloovende ploegen », « slaven der priesters » en wat al meer? Zou zij niet, veeleer, op hen dadelijk het woord hebben toegepast, dat in onze dagen, o. a. te Oostakker, het peil gaf van de verdraagzaamheid en de vrijheidsliefde dier partij : « Les pèlerinards ne sont bons qu'à être rossés? »

De « liberalen » van Hasselt althans hebben begrepen dat zij, zonder aan hun beginselen te verzaken, niet mee konden vieren; geen enkel lid dier partij heeft een duit gegeven, het allergeringste banierken uitgestoken, hoewel — wie lost dit raadsel op? — *al* de geuzen en vrijmetselaars van Limburg's Hoofdstad om de zeven jaren (laatstelijk den 21 Augustus 1898) om te meest meevieren voor de processie der *Virga Jesse*...

Volgens de *Gazette* waren er bandieten onder onze jongens.... Lieve God, welke naam dient dan gegeven aan het Fransch canaille, dat zonder broek of hemd op België was neergestort, zich hier verzaadde aan roof en plundering en eenen ontzagelijken stroom van tranen, vuur en bloed achterliet?

Wij weten het wel : de geschiedenis heeft enkele afkeurenswaardige feiten, door onze jongens gepleegd, aangeteekend. Waarom die verzwegen? Zijn die niet eenigszins verschoonbaar bij een volk, dat reeds gedurende vier jaren door den vreemden overweldiger was uitgebuït, getergd tot het uiterste, verdrukt in zijne intiemste en eerbiedwaardigste gevoelens, beroofd van den troost der religie, ten laatste opgeroepen om, ter bate van den vijand, broedervolken te gaan verslaven en uitmoorden? Haat en razernij vervulden de ziel onzer Boeren; elk nieuw verlies vermeerderde hunne woede; wat wonder, dat de leeuw één oogenblik in tijger ontaardde, dat niet ergens één feit zou gepleegd zijn, hetwelk niet verschoonbaar genoemd kan worden? Waar is ooit, met de rechtvaardigste bedoelingen, een opstand of eene omwenteling uitgeborsten, zonder dat men laakbare feiten te betreuren had?

Hoe het zij : het Eeuwfeest van 1898 kon niet anders zijn dan gelijk het is geweest : de getrouwe weerspiegeling der betooging van 1798, en andere deelnemers konden niet bijgeroepen worden dan zulke, die zich niet schamen te doen wat de Jongens van dien tijd hebben gedaan : in den tempel hoofd en knie buigen, belijdenis doen van diep geloof en blijk geven van oprechte godsvrucht!

Het Hoofdcomiteit van het Eeuwfeest deed derhalve wel, de betooging het karakter te geven, gelijk de geschiedenis leert dat het hebben moest. Anders handelen ware, ja, eene miskenning geweest van onze diepgeloovige katholieke Boerenjongens, een vervalsching onzer historie, en eene laffe toegevendheid aan lieden, die ons, om den wille der religie, dagelijks beschimpen, en, indien zij er de macht toe hadden, de Kerk en al hare aanklevers zouden vervolgen en ten onder brengen.

—

Het is ons niet mogelijk een uitvoerig verslag mede te deelen over de feesten, die in de provinciën Vlaanderen, Brabant, Antwerpen en Limburg plaats vonden. Feestelijkheden waaronder vele met onthulling van gedenkteekens, zerken of kruisen werden gehouden te Leuven, Overmeire, Turnhout, St. Nicolaas, Hasselt, Herenthals, Diest, Mol, Meerhout, Avelgem, Tielt, Kortrijk, Izegem, Westerloo, Cappellen, Hal, Weelde, Tongerloo, Meerdonk, Assche, Stekene, St. Pauwels, Haasdonk en meer andere plaatsen misschien welke ons ontsnappen. Eene bijzondere melding nochtans moet gemaakt worden van Hasselt, waar, om zoo te zeggen, de algemeene plechtigheid is gevierd.

De eerw. heer Claeys, in zijne toespraak tot het volk, onder de H. Mis, en de heer Helleputte, als voorzitter van het Middencomiteit voor het eeuwfeest, na den weergaloos prachtigen optocht der gilden en genootschappen van alle slag, hebben in heerlijke taal de beteekenis van het feest doen uitschijnen, en op het gemoed der talllooze schare van aanhoorders den diepsten indruk gemaakt. Van vele zijden werd de wensch uitgedrukt, dat de twee redevoeringen gedrukt en verspreid zouden worden.

Vergeten wij ook niet de uitvoering der cantate, na de onthulling van het gedenkteeken, (gedicht van Mathilda Ramboux, muziek van Em. Wambach) den lof te geven, welken ze in hooge mate verdient. De toondichter is op verschillige plaatsen van zijn werk bijzonder gelukkig geweest, en heeft er treffende melodieën in gevlochten. Eene tweede uitvoering, te Antwerpen, in September, vond niet minder bijval.

D. D.

Overal, waar zij in 't geweer kwamen, heropenden zij de kerken, niet slechts met het doel om door het kleppen der klok het volk in 't geweer te roepen, maar tevens om te bidden. Men ging den verscholen priester opzoeken, leidde hem naar het altaar, verzocht hem de godsdienstoefening heraan te vangen. Ja, zoowel de godsdienstige als de burgerlijke vrijheid waren het doel van den opstand!

Twijfel is niet mogelijk.

Welke vlag voerden de Jongens ten strijde? De witte vlag met het roode kruis.

Welk was hun kenteeken?

Het kruis, op den hoed, op de mouw of op de borst; eene medaille van O. L. Vr. of van *Salvator mundi*, gelijk men er ontdekt heeft naast het gebeente der helden, die in de vlakten van Hasselt den marteldood stierven.

Waarom zouden de katholieken dit verzwijgen? Trekt de godsdienst hen thans minder aan dan vroeger? Wij vragen meer : hoe zou het mogelijk zijn dat een echt « liberaal » mee zou zingen ter eere van de mannen, die met schapulier, paternoster, kruis en beevaart-medaille ten strijde trokken?

Verondersteld dat in 1798 eene « liberale » partij zou hebben bestaan in België, gelijk wij in onze dagen die gekend hebben, en waar, hier en daar, nog een overschotje van aan 't uitsterven is. Zou die partij de minste ondersteuning aan de Boeren gegeven hebben? Zou zij ook de kerken doen openen, den priester doen terugroepen, den paternoster mee gebeden hebben? Zou zij de Jongens niet veeleer beschimpt en bespot, gescholden hebben voor « kwezelaars », in « Godgeloovende ploegen », « slaven der priesters » en wat al meer? Zou zij niet, veeleer, op hen dadelijk het woord hebben toegepast, dat in onze dagen, o. a. te Oostakker, het peil gaf van de verdraagzaamheid en de vrijheidsliefde dier partij : « Les pèlerinards ne sont bons qu'à être rossés? »

De « liberalen » van Hasselt althans hebben begrepen dat zij, zonder aan hun beginselen te verzaken, niet mee konden vieren; geen enkel lid dier partij heeft een duit gegeven, het allergeringste banierken uitgestoken, hoewel — wie lost dit raadsel op? — *al* de geuzen en vrijmetselaars van Limburg's Hoofdstad om de zeven jaren (laatstelijk den 21 Augustus 1898) om te meest meevieren voor de processie der *Virga Jesse*...

Volgens de *Gazette* waren er bandieten onder onze jongens.... Lieve God, welke naam dient dan gegeven aan het Fransch canaille, dat zonder broek of hemd op België was neergestort, zich hier verzaadde aan roof en plundering en eenen ontzagelijken stroom van tranen, vuur en bloed achterliet?

Wij weten het wel : de geschiedenis heeft enkele afkeurenswaardige feiten, door onze jongens gepleegd, aangeteekend. Waarom die verzwegen? Zijn die niet eenigszins verschoonbaar bij een volk, dat reeds gedurende vier jaren door den vreemden overweldiger was uitgebuit, getergd tot het uiterste, verdrukt in zijne intiemste en eerbiedwaardigste gevoelens, beroofd van den troost der religie, ten laatste opgeroepen om, ter bate van den vijand, broedervolken te gaan verslaven en uitmoorden? Haat en razernij vervulden de ziel onzer Boeren; elk nieuw verlies vermeerderde hunne woede; wat wonder, dat de leeuw één oogenblik in tijger ontaardde, dat niet ergens één feit zou gepleegd zijn, hetwelk niet verschoonbaar genoemd kan worden? Waar is ooit, met de rechtvaardigste bedoelingen, een opstand of eene omwenteling uitgeborsten, zonder dat men laakbare feiten te betreuren had?

Hoe het zij : het Eeuwfeest van 1898 kon niet anders zijn dan gelijk het is geweest : de getrouwe weerspiegeling der betooging van 1798, en andere deelnemers konden niet bijgeroepen worden dan zulke, die zich niet schamen te doen wat de Jongens van dien tijd hebben gedaan : in den tempel hoofd en knie buigen, belijdenis doen van diep geloof en blijk geven van oprechte godsvrucht!

Het Hoofdcomiteit van het Eeuwfeest deed derhalve wel, de betooging het karakter te geven, gelijk de geschiedenis leert dat het hebben moest. Anders handelen ware, ja, eene miskenning geweest van onze diepgeloovige katholieke Boerenjongens, een vervalsching onzer historie, en eene laffe toegevendheid aan lieden, die ons, om den wille der religie, dagelijks beschimpen, en, indien zij er de macht toe hadden, de Kerk en al hare aanklevers zouden vervolgen en ten onder brengen.

—

Het is ons niet mogelijk een uitvoerig verslag mede te deelen over de feesten, die in de provinciën Vlaanderen, Brabant, Antwerpen en Limburg plaats vonden. Feestelijkheden waaronder vele met onthulling van gedenkteekens, zerken of kruisen werden gehouden te Leuven, Overmeire, Turnhout, St. Nicolaas, Hasselt, Herenthals, Diest, Mol, Meerhout, Avelgem, Tielt, Kortrijk, Izegem, Westerloo, Cappellen, Hal, Weelde, Tongerloo, Meerdonk, Assche, Stekene, St. Pauwels, Haasdonk en meer andere plaatsen misschien welke ons ontsnappen. Eene bijzondere melding nochtans moet gemaakt worden van Hasselt, waar, om zoo te zeggen, de algemeene plechtigheid is gevierd.

De eerw. heer Claeys, in zijne toespraak tot het volk, onder de H. Mis, en de heer Helleputte, als voorzitter van het Middencomiteit voor het eeuwfeest, na den weergaloos prachtigen optocht der gilden en genootschappen van alle slag, hebben in heerlijke taal de beteekenis van het feest doen uitschijnen, en op het gemoed der tallooze schare van aanhoorders den diepsten indruk gemaakt. Van vele zijden werd de wensch uitgedrukt, dat de twee redevoeringen gedrukt en verspreid zouden worden.

Vergeten wij ook niet de uitvoering der cantate, na de onthulling van het gedenkteeken, (gedicht van Mathilda Ramboux, muziek van Em. Wambach) den lof te geven, welken ze in hooge mate verdient. De toondichter is op verschillige plaatsen van zijn werk bijzonder gelukkig geweest, en heeft er treffende melodieën in gevlochten. Eene tweede uitvoering, te Antwerpen, in September, vond niet minder bijval.

D. D.

DITJES EN DATJES

over den Blijdag van Hasselt op 28en Oogstmaand.

Een verslag over dat onvergetelijk feestgetij te Hasselt? Neen, toch; 't ware onmogelijk voor mij, want ik en heb er maar eenige brokken van genoten, onder anderen dien optocht vóór het gedenkteeken.

Deze optocht of, beter nog, een deel eraf, stond bijna alleen op *mijn* programma : ik wilde daar, te Hasselt, onze boerkens eens terugzien, bijzonderlijk de keuterboerkens uit de Kempen.

Ik wou eens vernemen, met mijne oogen, of zij, na vijf-en-twintig jaar, nog dezelfde bleven die ik, in mijne jeugd, leerde liefhebben en met kinderlijke verbaasdheid begaapte als zij, op den lesten kermisdag, naar de « schuttersgeerd » trokken, een oud eiken getimmer dat ergens buiten het dorp, in 't midden der groene velden stond, eenzaam en verlaten, grijs en grauw van den ouderdom, van onder bewassen met fijnen, lichtgroenen mosdons.

Wat zagen ze er mij dan deftig uit en krijgshaftig ook, de tiegende mannen van de schuttersgilde!

Verre vooruit liep en sprong en tuimelde de « kookelaar », een wondere grappen- en kunstenmaker die — zoo geloofde ik toen zeer heilig — ergens uit een vreemd land, dat buiten de wereld lag, overgekomen was om de lieden te verbazen, en van wien ik 't niet en wou gezeid hebben, 's anderendaags, dat het Jan maar en was, de meulenknecht van 't dorp. Vóór den optocht ging de « roffelaar », een klein, stevig manneke, dat een flinken stap sloeg op zijn breede, dikgebuikte, gele trommel; dan volgde de « vendelaar » met de oude gildevaan, daar hij wist meê te « vendelen », te draaien en te zwaaien dat zij klapperde en zoefde in de blijde lucht, en waaraf hij de fijne, wat afgeschoten en verkleurde zijden plooien deed voor de oogen spelen in een liefelijke afwisseling van rood en blauw en geel en groen; achter hem stapte, deftig, fier maar iet' of wat bezorgd, omringd en gevolgd door zijne eerbiedige onderzaten, de « koning » der gilde!

Borst en buik van den koning waren behangen met een klinkenden reessem van breede, blankgeschuurde zilveren platen, de eeuwenoude eereteekens der eeuwenoude gilde.

's Konings heerschappij en naam ging vandaag betwist worden door al de gildebroers, met die oude zwarte « snaphanen » met die bruine « tweeloopen » die zij zoo ernstig, zoo bezorgd op de schouders droegen, alsof 't oude vrienden waren van hen!

Achteraan, een beetje bedeesd en bang, kwamen de moeders, de kinderen, ja, ook de beloofde bruiden der jongste medekampers en zij wenschten met een bevend en poppelend hert dat de man, de vader of de verloofde vandaag den vogel mocht afschieten en koning zijn...

Daar zat iets plechtigs, iets roerends, docht mij, in dien optocht; die prijsschieting had een hooger bedied als 't afschieten van den ijzeren vogel, want dit ruwgesmeed stuk ijzer verbeeldde nog, voor die mannen, voor die kinderen der vrije Germanen, den vijand van erf en have, wie weet, den vreemden Noordschen roover, den vijandigen stam, den uitlandschen veroveraar of den inheemschen dwingeland....

Ei! en ik zou ze vast terugzien, te Hasselt, — onze kempensche boerkens — onveranderd, onverbasterd, onbedorven, hoopte ik; levende hun eigen leven en vierende hun boerenfeest gelijk het hunne voorvaders, de helden van 1798, zouden gedaan hebben.

En dát zou mij een blijdschap zijn!

Voorzeker, in dien heerlijken optocht van omtrent vijftien duizend man, dien stoet van drie honderd en vijftig gilden en genootschappen uit al de gouwen van dietsch Belgenland, uit Luik en ook uit Luxemburg, die Walsche Kempen, was alles schoon, levendig, waar en ongemaakt; de borst zwol iemand van vaderlandsche vreugde en fierheid bij 't zien trekken van dat gezond, treffelijk, kloek en vreedzaam eigen volk, en men dacht : « kwamen de sansculotten nog eens terug, nu, wat zouden zij naar Frankrijk stuiven! »

Ik bewonderde gelijk iedereen de prachtige, wijdontplooide gildevanen van 't weelderig Antwerpen, met die dreigende zwarte « klauwaarts » erop, met die gezonde, fleurige burgers en werklieden daarachter; ik zag ze geren, die Brabanders, van Leuven, Mechelen en omstreken, wier bloeiende wezens, hunne gezonde, malsche landstreek prezen, alsook de mannen uit het veie land van Tongeren en Loon, uit het rijke Haspegouw!

Doch al die burgers en heerboeren, breed en log van leden, dragende op hunne bolle, blozende wezens den onbezorgden trek van de lieden die « er warm inzitten », hadden hoeden op naar den stadschen zwang, droegen schoone jassen en neen toch! zij waren 't niet die ik zocht.... Ik moest de Kempensche boerkens zien, wier kind en broeder ik ben!

Ei, mij! daar zijn ze, ziet!

« Canton Beeringen..... canton Peer..... » zoo lees ik op de breede strooken zeildoek die vóór elke afdeeling gedragen worden.

En nu daagt er een gekriel en gewriemel van kleine, bruine mannekens met blauwe linnen kielkens aan en platte, zwarte hoedekens op.... Taxandria!

Allen dragen vuurroode of goudgele sluiers en gordels om de lenden, strikken en linten van alle verwe op de borst, op 't schouderblad, op de platte hoedekens; boven hunne dichte rijen fladderen en klakkeren de oude, kleine gildevanen met de ouderwetsche afbeeldingen erop gestikt van de schutsheiligen der gilden : Sint Bastiaan, Sint Jeuris, Sint Job, Sinte Anna, Sinte Barbara — al de heiligen van de vroegste eeuwen der kerk.

De handbogen, de bruinzwarte loopen der oude snaphanen en tweeloopen — die niet meer van den schouwmantel afgenomen worden als met de prijsschieting en wanneer een haas of konijn de veldkoolen te zeer ongemanierd aanspreekt — steken boven de rijen uit, dicht tegeneen, als een boschken van oorlogstuig; ze zijn ook opgeschikt en getooid met groene meikens, met bondelkens van roode en witte, vergulde en verzilverde rozen, met schitterende lintjes en strikskens.

't Is een geschemer en gewemel van straffe, stekende kleuren, van rood en geel en blauw en groen, dat schreeuwend en feestelijk afsteekt op den donkeren grond der zwarte hoedekens, der bruingebrande wezens, der donkerblauwe kielkens.

Daartusschen steken uit, als het middenpunt in eene schilderij, de « koningen » met hunne platen die oogverblindend schitteren in den zonneglans, de kookelaars met hun bontgepint pak, de roffelaars met hunne breede, gele koperen trommels.

Eene overvloedigheid van levendige verwen is het; zij verraadt den onbedorven dietschen aard der boerkens, zij schreeuwt hunne liefde uit voor al dat kleur is.

Ja, dát is het, ons echt en eigen volk, het volk daar de groote schilders uit geboren worden!.....

En ik dacht: zouden zij den zin ook vatten, de hooge beteekenis dezer grootsche plechtigheid?

Ei! gij hadt hunne vinnige oogen moeten zien glinsteren als zij voor 't gedenkstuk voorbijtrokken! Zij waren diep geschokt, diep doordrongen van eerbied, van innigen trots; men kon het hunne wezens afzien dat zij gevoelden hoe dit feest *hùn* feest was, hoe dit gedenkstuk *hunne* voorvaderen verheerlijkte, hoe zij hier, in dezen optocht, thuis waren.

't Grootste deel van hen waren van 's morgens vroeg te Hasselt, zij waren vóór dag en dauw uit hunne dorpen getrokken met het geweer op de schouder.

Iemand die ze zóó zag binnentrekken langs al de stegen en straten van Hasselt zei mij: « 't was alsof de Boerenkrijg nog in gang ware, zoo heimelijk stil, zoo wel geschaard en bijeengepakt trokken zij de stad in..... »

O! moest het zijn, de Boerenkrijg zou nog gebeuren; dezelfde drift naar vrijheid, dezelfde liefde voor God en Vaderland bezielt die kinderen onzer heldhaftige martelaars!

't Was schoon om zien hoe elke gilde haren proost meêhad, hoe die ijverige, verstandige Kempische priesters als vergroeid en één geworden zijn met hun volk: zij gingen in 't midden van hunne kinderen, tusschen de vaan en den koning in.

Wat schoon, wat deftig volk toch, hoe trouw gebleven aan den godsdienst, aan de eigene zeden, aan de aartsvaderlijke eenvoudigheid! Welke kracht en macht zit er niet verdoken in die eenvoudige boerkens van het Kempenland, die nog gansch vreemd bleven aan den nieuwerwetschen franschen en wereldschen bluf en praal, aan de nieuwe « gedachten », aan de overgewaaide onchristelijke zeden.

De rede van M. Helleputte, den « koning » van de Boeren, die ze zoo bemint en zóó van hen bemind wordt, was waarlijk den grooten blijdag weerd.

In den boer zit de macht en de kracht voor God en Vaderland, zóó over honderd jaar, zóó ten huidigen dage.....

De franschdolle mevrouwkens en juffertjes uit de « hooge » Limburgsche wereld, wier onverdragelijk gesnater en onbeleefd gebabbel ons M. Helleputte's rede ongenietbaar miek — wat moeten *zij* daar altijd komen doen als zij toch vervreemd zijn van hun eigen volk? — die het hoog genoegen bedorven dat wij zouden gesmaakt hebben door 't aandachtig en ongestoord aanhooren der heerlijke « Heldencantate » van Hilda Ram en Emiel Wambach, och! wat hebben zij ons doen razen en doen wenschen: « woudt gij toch naar Frankrijk gaan! »

Een harer : « On veut ressusciter les vieilleries du passé. »

Antwoord eener vlaamsche juffrouw die beter fransch kan als zij : « Ce fut le temps de la politesse, Mesdames! »

Dit viel nog al koud op hare spotzieke zieltjes en 't kwam menig hert wat verlichten.

Het gedenkteeken van H.H. Baggen en De Vriendt is heerlijk, recht eenvoudig en verstaanbaar voor 't volk.

De boeren trokken er, in den namiddag, bij gansche scharen nog eens henen en zij deden er hunne hoedekens zoo eerbiedig vóór af.

Vóór het gedenkteeken is een legwerk aangelegd van Kempensche kiezelsteentjes : eene breede witte vaan met een groot, rood kruis op en eronder : « Voor God en Vaderland. »

Heerlijk, prachtig gedacht! Moge deze passende bijvoeg, zoo christelijk en zoo echt Kempensch, even lang liggen als het gedenkteeken zal staan!

Den ganschen namiddag en tot 's avonds laat was Hasselt, het lieve stadje, als een zwerm van boerenvolk. De straten krielden van zingende, dansende boeren en boerenkinderen. Eene volksvreugd, nooit gezien.

Maar hoe deftig, hoe grondelijk vreedzaam, hoe zieleblij ging dat alles toe!

Geene de minste baldadigheid, geen oneffen woord, geen vloeken of tieren.

Ei! zou de beleefdheid, de echte « délicatesse » niet bij de boerkens der Kempen verhuisd zijn? « Schabletters » ofte « politiemannen » waren daar niet van doen, die duizende boeren wisten hun feest te vieren zonder dat er eenmaal een « berenmuts » of een « shako » moest tusschen komen. 't Zijn nochtans die gemoedelijke, rustige boerkens, die kinderlijke feestvierders die alleen dorsten de wapens opnemen tegen de vreemde verdrukking.

Och! wat doet dit allemaal nadenken en hoe keert iemands hert naar 't arme Kempenland, als men dat ziet, — naar 't land der geurige, purpere heibloemekens, der blauwe bosschen en der droomerige waterspiegels. Leven de Boeren!

Luik, 22en in Herfstmaand. AUGUST CUPPENS, Pr.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Het Boek van Spaarzaamheid en Vooruitzicht. *Raadgevingen aan de werklieden, aan de leerlingen der scholen voor volwassenen, der beroeps- en nijverheidsscholen*, enz., door Maria Du Caju. — Fraai boekdeel in-8°, 252 bladzijden, met printen. Prijs 1,25 (Gent, A. Siffer).

Dit boek behandelt een onderwerp, dat tegenwoordig druk besproken wordt en uit een maatschappelijk oogpunt uiterst gewichtig is. De schrijfster heeft deze kwestiën in betrekking met het onderwijs aandachtig onderzocht, en zij behandelt ze met zooveel kennis van zaken als overtuiging. Zij uit de meening — en wij deelen die volkomen — dat elke poging tot lotsverbetering der werkende klas onvruchtbaar zal blijven, indien zij niet steunt op zedelijke gewoonten, inzonderheid op matigheid, spaarzaamheid en vooruitzicht; zij wijst ook dat de school krachtig kan helpen om die gewoonten onder 't volk te verspreiden. Men weet dat deze schoolpropaganda door den Heer Minister van Binnenlandsche zaken en Onderwijs goedgekeurd en warm aanbevolen wordt.

Onder eenen vorm, die zeer eenvoudig en tevens boeiend is, maakt de schrijfster de inrichting en werking der instellingen van vooruitzicht vatbaar voor de werklieden en zelfs voor de leerlingen der volksscholen. De mogelijkheid van 't sparen voor de werklieden, zijne vruchten, de Spaarkas, de Lijfrentkas, de werkerspensioenen, de onderlinge bijstand, de boerenbonden, de werkmanswoningen en de levensverzekering, met en benevens ingrijpende lessen over matigheid en drankmisbruik, en duidelijke en juiste beschouwingen nopens de bestreden kwestiën van rijkdom en armoede, gelijkheid. arbeid en kapitaal, enz.... : dit is in 't kort de inhoud van dit boek, in betwelk verhalen, gedichten, spreuken, gemeenzame gesprekken en voorbeelden uit het leven elkaar afwisselen.

Ondanks zijn betrekkelijk geringen prijs, vormt het werk een raai en lijvig boekdeel, met tal van illustraties versierd. Om zijne strekking en nut moest het zooveel mogelijk in de werkende klas verspreid, en als lees- en prijsboek in de volksscholen gebruikt worden; in alle school- en volksbibliotheken moest men het eene plaats inruimen. De onderwijzers zullen er stof voor dictaten en taaloefeningen uit putten; het zal hun ook wijzen, evenals aan de propagandisten, hoe deze stof voor 't volk en voor de leerlingen kan vatbaar gemaakt worden.

Dat het boek wezenlijk waarde bezit, bleek reeds uit menige goedkeuring. Een Fransche uitgave daarvan behaalde in 1897 den eersten prijs en een gouden eermetaal, bij eenparigheid der jury, in

den nationalen wedstrijd door de Provincie Henegouwen uitgeschreven. Het Ministerie van nijverheid en arbeid, en ook het Bestuur der Spaar- en Lijfrentkas, vereerden het werk met eene inschrijving. Ter Brusselsche Tentoonstelling van 1897, behaalde de schrijfster met deze werken een gouden eermetaal in de afdeeling *Volkhuishoudkunde;* de jury dier afdeeling drukte zich volgenderwijze uit in zijn verslag : « Les brochures de Mlle Du Caju ont le grand mérite de réunir, à une forme simple et claire, l'exactitude de renseignements et la force persuasive d'exposition. Les œuvres multiples qui ont été fondées sous l'inspiration de ces tracts démontrent leur valeur. Le Gouvernement et d'autres autorités les utilisent à raison de cette valeur comme d'efficaces instruments de propagande. »

Van dit *Boek der Spaarzaamheid* verschenen twee Fransche uitgaven : *Soyez prévoyants* (prijs 0,90); *Le Livre de l'épargne et de la prévoyance*, (met prenten, prijs 1,00. Boekhandel A. Siffer, Gent).

Melden wij van de vruchtbare en bekwame schrijfster nog de volgende werken, welke insgelijks de verheffing van den werkersstand door vooruitzicht en spaarzaamheid ten doel hebben.

De Vrouwelijke Opvoeding, in haar verband met de eischen des levens 1,00.

De degelijke Huisvrouw, 2,25.

De Jonge Huishoudster, 0,90.

Goedheid jegens de dieren, *handboek voor school en haard*, naar het Engelsch van J. HAINES door J. MOULCKERS, Antwerpen, drukk. De Vos en Van der Groen. Prijs fr. 0,75.

De Antwerpsche maatschappij tot bescherming der dieren, leidt het werk in bij het publiek door het volgend schrijven. Geene betere beoordeeling en aanbeveling dan die omzendbrief.

Wij hebben de eer en het genoegen uwe aandacht te roepen op de tweede uitgave van het zoo nuttig als noodzakelijk werkje « Goedheid jegens de dieren » door Jos. Moulckers.

Opnieuw bewerkt, merkelijk vermeerderd en vergroot, vergezeld van eene gekleurde plaat over de nuttige vogels, is dit boek geroepen om nog meer goeds te stichten dan zijn voorganger.

Door zijne nuttige wenken over de verzorging der huisdieren, zijn aanhoudend beroep op de menschlievende gevoelens jegens « onze trouwe dienaars, » zijnen hevigen veldtocht tegen al wat wreed en onmenschelijk is, zijne levendige strekking tot verzedelijking van het menschdom, is dit leesboek ongetwijfeld de beste medewerker tot de verwezenlijking van ons edel doel : **de uitroeiing der wreedaardige gevoelens en de verbetering van het lot der arme dieren.**

Het Bestuur der Antwerpsche Maatschappij doet op u, Geachte Medeleden, eenen krachtigen oproep tot ondersteuning van ons pogen en verwacht zich aan eene volledige inschrijving tot verspreiding van het uitmuntend werkje.

Aan U, Heeren Overheden, Burgemeesters, Schepenen en Geestelijken, Heeren Legeroversten, Heeren Schoolopzieners, Damen Bestuursters en Heeren Bestuurders van alle onderwijsgestichten, aan U vragen we, ons in onzen strijd tegen wreedheid en zedeloosheid, eene krachtdadige hand te willen toesteken.

Op de verbetering van het opkomend geslacht berust onze bijzonderste hoop : op U rust de verhevene zending van de tegenwoordige jeugd mannen en vrouwen van hart en geest te vormen! Niemand is beter geplaatst dan gij, Mevrouwen, Mijnheeren, om in uwe dage-

lijksche omgeving, die gevoelens van vrede, zachtheid en edelmoedigheid te stichten, welke ons nageslacht moeten veredelen.

Maakt dan ook de kinderen gelukkig, reikt hun dit boek ter hand en verrijkt hun gemoed en hun verstand met deze ingrijpende lessen van goedheid en zachtaardige behandeling jegens mensch en dier : 50 *leesboeken per school aankoopen om ze, al was het maar eens per week, in lezing te geven* is immers niet te veel van uwe welwillendheid verhopen.

Door Stads- en Staatsbestuur als prijsboek aangenomen, hebt ge daarenboven de beste gelegenheid deze gezonde kinderlectuur in school en haard te verspreiden. Het is een handboek dat in de handen van groot en klein van pas komt.

Wij hopen Mevrouwen, Mijne heeren, dat gij al uwen invloed in den kring uwer werkzaamheden zult doen ten goede komen aan het ondersteunen onzer pogingen.

Weest verzekerd dat wij zullen gelukkig zijn U, voor uwe welwillende medewerking, dankbaar te mogen zijn.

U, Heeren Hoofdopstellers, U dragen wij, ten titel van aangename verplichting, de lastige maar tevens vereerende taak op, uwe pen nogmaals te willen opnemen, om van dit boekje gewag te maken, om het te helpen verspreiden tot de verheffing van het zedelijk gevoel der menschheid en tot lotsverbetering der mishandelde dieren.

Zeggen wij nog dat het boek 142 bladz. in 8° bevat, dat het opgeluisterd is, op elke blad, door eene sprekende plaat en verrijkt is met eene gekleurde prent der nuttige vogels.

Tweede Vlaamsch Natuur en Geneeskundig Congres. — Die tweede wetenschappelijke Vlaamsche landdag wierd gehouden te Gent, op 28 Oogst laatsleden. Er waren drij afdeelingen : 1° scheikunde, natuurkunde, mineralogie; 2° biologie; 3° geneeskunde en physiologie.

In de eerste afdeeling, hield men de volgende voordrachten : 1(*over de proefnemingen van Tesla en Mac-Ferland*, Dr Boonroy; 2) *over antipyrine metaalsalicylaten*, Dr M. Schuyten; 3) *over kwarts kristallen*, Dr D. Van Hove. In de tweede afdeeling, spraken over 1) *correlatieve variatie bij de rogge en de gerst*, M. De Bruycker; 2) *over den invloed der perchloraten op de graangewassen*, M. De Caluwe; 3) *over de correlatie tusschen de lengte en de breedte van licht- en schaduwbladen bij den groenen en den bruinen beuk*, M. Mac-Leod; 4) *over de studie der plantenziekte in Duitschland* en over *de zoogezeide giftigheid der brandsporen voor het vee*, M. G. Staes. In de derde afdeeling handelden 1) *over de gevolgen der neusverstopping*, Dr Broeckaert; 2) *over operatieve verloskunde*, Dr Burvenich; 3) *over psygische neuronen*, Dr De Buck; 4) *over haemospermia*, Dr De Keersmaecker; 5) *over trachoma in het arrondissement Audenaerde*, Dr Leestmans; 6) *over de kindersterfte te Gent*, Dr Mielle; 7) *over ectrodactylie*, Dr Sabbe; 8) *over een algemeen plan van het zenuwstelsel*, Dr Sano; 9) *over de voorbehoedmiddelen der tering*, Dr Schamelhout; 10) *over de meetingen der gezichtscherpte*, Dr Schuyten; 11) *over den blauwen etterbacille als blaasontsteker*, Dr Sluyts; 12) *over drie gevallen van pigmentaire ontaarding van het netvlies*, Dr Van der Ouderaa; 13) *over de serumdiagnose der typhuskoorts*, Dr Van de Velde.

'k Zal niet langer uitbreiden over den aard der verschillige mededeelingen ; deze zullen breedvoerig in 't verslag verschijnen dat aan vier fr. de aflevering bij Drukker Hoste te verkrijgen is. Om den lezer

er een gedacht van te geven, zal ik enkel heel verkort twee verhandelingen mededeelen.

Dr Sano, hield eene korte — al te korte verhandeling over een algemeen plan van 't zenuwstelsel. Op grond der ontwikkelingsleer en der laatste ontleedkundige ontdekkingen, moet men het middenzenuwstelsel aanschouwen als een samenhang van opeengestapelde reflexbogen. De lagere reflexbogen — lijk bijzonder die van den ruggemerk — voldoen aan de lagere en dikwijls onbewuste lichamelijke werkingen. De hoogere reflexbogen — die der hersenen bijzonder — zijn meer ontwikkeld, doch ook meer ingewikkeld, en dienen dan ook tot de verstandelijke werking, de vrijwillige beweging enz. Er is nergens in de hersenen een bijzonder afgebakend centrum dat de anderen overheerscht en waar de hoogere vermogens van gevoelen, denken, willen, huizen, (contra Dejerine's centre d'idéation et association des idées; Wundt's aperceptionscentrum; Kussmaul's begriffcentrum.)

Tegen Dr Sano in, trachtte Dr De Buck in zijne verhandeling over de *psygische neuronen*, het bestaan van een *begripcentrum* te verdedigen. Dr De Buck's redenen waren bijzonder van zielkundigen aard. Lijk er eenheid in een gedacht bestaat, — bijvoorbeeld het gedacht van eenen appel, waar kleur, grootte, smaak enz. van 't bedoelde voorwerp samenkomen — zoo ook moet er in de hersenen een enkel punt zijn waar die verschillige gevoelens die eenen appel kenmerken, samenvloeien en bewaard blijven.

Het bestaan van een *begripcentrum* schijnt mij tot nog toe eene loutere veronderstelling; de beweegredenen door Dr De Buck aangehaald zijn al te zeer abstract of afgetrokken om ze als wetenschappelijk gesteund te beschouwen. 'k Houd het veel meer met de stelling van Dr Sano, die ook die van Bastian is, en trouwer aan onze ontleedkundige kennissen beantwoordt.

Doch zoo er geen begripcentrum bestaat, waar komen dan de verschillige indrukken bijeen die het gedacht vormen van een gegeven voorwerp, een appel bijvoorbeeld? Dr Sano antwoordt dat de verschillige gevoelcellen die ons en kleur, en smaak, en hardheid enz. van den appel geven, onderling verbonden zijn, een geheel uitmaken, en dat hun samengaande werking eene harmonische eenheid voortbrengt: 't gedacht van eenen appel. Die harmonische samenwerking die een gedacht voortbrengt, schijnt mij iets heel duister en kan slechts uitgelegd worden, wanneer men bij dien lichamelijken samenhang nog eene ziel voegt die de verschillige indrukken van den appel vat en samenbindt. Dr Sano — zonder het te willen geloof ik — verdedigt een meer spiritualistische strekking dan Dr De Buck.

Wat er ook van zij, de veronderstelling van een bijzonder zenuwmidden voor de hoogere begaafdheden, verliest al meer en meer grond. De materialistische school heeft vroeger genoeg geschermd met dat lang gedroomd *begripcentrum* dat de ziel moest vervangen, en enkele blinde spiritualisten hebben hun daar in opgevolgd met er integendeel den bijzonderen zetel der ziel van te maken. 't Is onnuttig voor de ziel een bijzonderen zetel te zoeken; de ziel bezielt het gansche lichaam: zij is aan alle levensverrichtingen tegenwoordig. In 't hoofd vindt zij eene bewonderensweerdige ontwikkeling en bijzonderen cellenbouw die haar toelaten met het omringende in aanraking te komen en hare edelste begaafdheden uit te werken.

Op de algemeene zitting las hoogleeraar Mac Leod een hoogst belangrijke studie over *het tegenwoordig programma van het middelbaar onderwijs en de studie der natuur en geneeskundige wetenschappen.*

Geachte spreker toonde hoe onze middelbare studiën op doode talen, memorie en beredeneering gesteund de tegenvoeter zijn der latere hoogere wetenschappelijke studiën die op de hedendaagsche talen steunen en van stellige, aanschouwelijke zaken uitgaan.

't Is betreurenswaardig dat er niet meer Vlaamsche geleerden aan het Congres deelnamen. De wetenschappelijke strijd is tegenwoordig wel hetgene wij eerst en vooral moeten voor oogen houden. Wat kort het den Vlaming, enkele bijgaande zaken als recht te erkennen : de grondzaak der Vlaamsche beweging moet de verstandelijke herwording onzer taal en stam zijn. Onze taal en ons volk zijn niet meer op de hoogte der tegenwoordige wetenschappelijke ontwikkeling en de geschiedenis toont hoe onvermijdelijk zulks tot ondergang leidt. Onze taal mist nog die duizende uitdrukkingen die aan andere talen voor de nieuwere ontdekkingen dienen; ons volk mist genoegzaam onderwijs en leeft in een ondergeschikten rang.

Ten naasten jare, zal het congres te Antwerpen plaats grijpen, voorloopig op den laatsten zondag van September. Dat ieder rechtgeaarde Vlaming een weinig tot het gelukken van dat Congres bijdrage.

Gheel, 13 Sept. 1898. D^r^ FR. MEEUS.

De Vlaamsche krijgstaalkunde door EDWARD PEETERS, Yper, Drukkerij Callewaert.

De schrijver, die zich eene specialiteit gemaakt heeft van de krijgstaalkunde, is geen onbekende in het vak, en reeds verschillende werkjes heeft hij over dat onderwerp laten verschijnen.

Verslag gevende over een dergelijk vlugschrift, zegde ik verleden jaar in *Het Belfort* hetgeen volgt .

« Hoogst wenschelijk is het ongetwijfeld te ijveren tot het weren uit onze taal van de bastaardwoorden, doch te groote zuiveringszin kan van Charybde in Scylla doen vallen. De schrijver verwerpt de geijkte woorden : *soldaten*, *bataillon*, *garnizoenstad*, *officier*, *kazerne*, *lansier*, *karabinier*, *regiment*, enz., en vervangt ze door *weermannen*, *bende*, *burgstad*, *heerman*, *krijgershuis*, *speerdrager*, *roerdrager*, *schaar*, enz. *Vendel*, voor *compagnie* zou er nog door kunnen, en misschien ook *hopman* voor *kapitein*, doch die dagelijks gebezigde uitdrukkingen hebben burgerrecht verkregen en zullen het nog zoo spoedig niet verliezen. Overdrijving in dezen zin zal eerder nadeel berokkenen in het algemeen, en in het bijzonder aan de stelling vooruitgezet door den propagandist. »

Hetzelfde zouden wij moeten zeggen van andere woorden welke in het onderhavige werk voorkomen, zooals *geweermes* voor *bayonnet*, *krijgspand* voor *kazerne*, *dubbelschaar* voor *brigade*, *pop* voor *cartouche*, *bouwschaar* voor *genie*, *kluft* voor *section*, *kluftmeester* voor *sergent*, enz., enz., doch wij kunnen ons vereenigen met den schrijver, die in zijne vervlaamsching van de legertaal, thans onderscheid maakt tusschen de taal, welke wenschelijk zou zijn ingevoerd te worden, en die, welke voor het oogenblik alleen mogelijk is in pratijk.

Immers, hoogervermelde woorden aanhalende zegt de heer Peeters :

« *Het Belfort* had vrijmoedig zijn gedacht geuit, gedacht dat door iedereen moet gedeeld worden en gedeeld wierd, enkel omdat de schrijver verzuimd had deze scheiding — die niet in het werk van pas kwam — aan te duiden; anderszins hadde er van « *te grooten zuiveringszin* » en « *overdrijving* » geene spraak kunnen zijn. Zeker en vast zal het volk, en zullen de krijgslieden zelf niet zoo licht de nieuwe uitdrukkingen in voege brengen, doch langzamerhand zullen er toch eenige van hen in gebruik komen en door hun aanhoudend gebruik de vreemde woorden overheerschen. »

In den grond moet in het algemeen alle taalzuiveringsproces zóó geleid worden, niet seffens en van stonde af alle manke woorden recht maken, doch zonder opdringen ijveren in speculatieven zin; verbeteringen bespreken en voorstellen en dan het gebruik of de « spraakmakende gemeente » uitspraak laten doen.

Niet alleen in beginsel zal het werk van den heer Peeters nut stichten, maar ook in pratijk, nu dat de Burgerwacht in de Vlaamsche gemeenten in het Vlaamsch moet aangevoerd worden. Vele deugdelijke, goede bewoordingen en benamingen, welke zonder moeite ingang zullen vinden, heeft de schrijver teruggevonden, om welke reden ook wij iedereen, die belang in de zaak stelt, vurig aanzetten het bedoelde werk aan te koopen en te studeeren.

Stads- en dorpsnamen. — Men schrijft ons uit Antwerpen : « Hebben wij niet ergens gelezen, dat, eenige jaren geleden, het Gouvernement eene Commissie had belast met het opzoeken van de beste spelling onzer stads- en dorpsnamen, en dat, na vijf, zes jaar studie, die Commissie haar verslag had ingediend?

« Op het laatstgehouden letterkundig Congres, te Antwerpen, werd dit vraagstuk ook ter tafel gebracht, en besloten, het Gouvernement te vragen dat er een einde zou gesteld worden aan de bespottelijke schrijfwijze, die in de officieele wereld, vooral wat de Nederlandsch-aardrijkskundige benamingen betreft, gangbare munt was geworden,

« Of die brief een antwoord bekwam, is ons niet bekend ; maar wij zien in het Staatsblad van 21 Augustus, dat het Ministerie geen de minste rekening houdt met de opmerkingen, welke de bevoegdste schrijvers, sedert jaren, herhaaldelijk in 't midden hebben gebracht. Althans, het is toch zeker niet op voorstel der hoogerbedoelde Commissie dat de namen van tal van Vlaamsche gemeenten volgender wijze gespeld worden :

St. Léonard (Antwerpen)
Meir
Capelle-ten-Bosch
St. Ulrich-Capelle
Heykruys
Hougaerden
Souverein-Geldenaeken (!!)
Zétrud-Lumay
Hulpen
St. Goorickx
St.-Remisius-Geer
Nieupoort
Rouselaere
Wynkel-St.-Eloy
Aelst
Audenaerde
Wanzele (Fr.), Wanzeele (Vl.) (!!)
Haeltert
La Pinte (Fr. en Vl.)
Chaussée O. L. Vr. Louvignies (!!)
Hendrik-Kappelle.
Burg-Leopold
Reuckelingen
Klein-Cappelle

« En honderd andere, even..... dom en belachelijk.

« Wie mag toch de kluchtspeler zijn, die het Gouvernement zoo 'n onding in de handen heeft geduwd? Geschiedenis, taalkunde, de geest der taal, algemeen en gewettigd gebruik, gezond verstand — alles is hier met de voeten getrapt! Vormen, die sedert 1842 door *niemand* meer gebezigd waren, voert men opnieuw in (*Kruys*, *huys*, enz.) en wat meer zegt : de lijst der gemeentenamen, welke het Staatsblad van 21 Augustus afkondigt, met het *ministerieel* handteeken, geeft den genadestoot aan het *koninklijk* besluit van 9 September 1864, hetwelk ook voor plaatsnamen de spelling der taal regelt!

« Laat ons hopen, dat de bedoelde lijst niets officiëels hebbe wat de schrijfwijze onzer gemeenten betreft, en dat deze, eerstdaags, in overeenstemming zal worden gebracht met de wetenschap.

« Mogen officieele mannen, onzer tale vijandig of teenemaal onkundig, eene spelling volgen, welke door niets te verdedigen is, de Nederlandsche schrijvers zullen zich zóó onnoozel niet aanstellen, maar voortdurend schrijven : *Aalst*, *Rijsel*, *Heikruis*, *Kapelle*, *Oudenaarde*, enz., enz. »

Het Belfort ook drukt zijne verwondering uit over de lijst van 21 Augustus. Het kan onmogelijk aannemen, dat deze eenig officieel karakter zoude hebben, en door wien ook, behoort in acht genomen te worden. Voormeld koninklijk besluit dient geëerbiedigd!

Koninklijke Vl. Academie. — Zitting van 10 Augustus : Vaststellen der vragen voor de prijskampen van 1899, lezing door den heer D. Claes van eene taalkundige studie over het woord *op*.

Zitting van 28 September. Na de vaststelling van het verslag der vorige bijeenkomst wordt door den heer Van Even aan de Academie een handschrift aangeboden van 556 bladzijden, bevattende liederen en andere gedichten van den dichter Jacob Van Nethene, die in 1654 te Leuven werd geboren.

Vervolgens gaat de vergadering over tot het bespreken van huishoudelijke zaken, waarna de heer Janssens eene lezing houdt, die tot titel voert : « Verstrooide parels. »

Davidsfonds. Dit jaar ontvingen de leden reeds het *Jaarboek* dat volledig verslag gaf over de werkzaamheden van de maatschappij die 6090 leden telt, ingeschreven in 63 afdeelingen; verder *Mengelingen* met levensberichten over wijlen Hoogleeraar Willems en Pastoor-Deken Bets en menige belangrijke bijdragen over den Boerenkrijg, benevens novellen en gedichten; en nu wordt een historische roman uitgedeeld van de pen van den heer Snieders en getiteld *Scherpenheuvel*.

Onder dezen titel vereenigt de gevierde schrijver eene reeks historische bijzonderheden aangenaam en kunstig geweven in een borduurwerk der verbeelding. De verhalen spelen in den tijd van Albrecht en Isabella onze volksgeliefde vorsten uit de 16e en 17e eeuw, en die als de stichters van de vermaarde bedevaartplaats van Scherpenheuvel mogen aanzien worden.

De heer Snieders eindigt zijn werk met eene soort van lofrede op den historischen roman, beter dan met woorden heeft hij zijne stelling bewezen door zijn gewrocht zelf.

Boerenkrijg-letterkunde. — Bij de werken in onze voorgaande afleveringen aangekondigd over dit vaderlandsch onderwerp, hebben wij het genoegen nog eenige nrs te voegen :

Het Katholick Onderwijs, feestnummer aan den Boerenkrijg gewijd.

Een jonge held (gebeurtenis uit den Boerenkrijg), tooneelspel in drie bedrijven, door J. DE WAEGENAERE. Gent, A. Siffer, fr, 1.50.

Beloken tijd, drama in vijf bedrijven, door Baron KERVYN DE VOLKAERSBEKE en C. VAN BRITSOM, leeraar in de normaalschool van St-Nicolaas. Verzen door M. Janssens, volksvertegenwoordiger. Gent, A. Siffer, fr. 1.50.

De Boerenkrijg in 1798, eenvoudig doch vloeiend gedicht van THEODOOR SEVENS.

De Boerenkrijg en andere geschiedkundige wetenswaardigheden over ons vaderland en voornamelijk over de Kempen, getrokken uit echte aanteekeningen, beginnende met het jaar 1791 en eindigende in 1818 door K. VRY, fr. 1,50.

De Boerenkrijg, door A. FIERENS, Antwerpen, H. Keunis, fr. 0,15.

Acht honderd namen uit den Boerenkrijg verzameld door F. DE MARTINELLI. Gent, A. Siffer, fr. 0,75.

Voor dit werk heeft de schrijver het archief en de parochieregisters van een hondertal dorpen uit Antwerpen en Brabant doorsnuffeld, en is hij er in gelukt meer dan 800 namen van slachtoffers te ontdekken. Dank aan de vlijtige en kundige opsporingen van den heer Di Martinelli, zijn wederom zoovele zoogezegde « brigands » in eer hersteld en de schrijver hoopt zijne glorierijke martelaarslijst nog te kunnen verlengen.

Standbeeld Jan Frans Willems. — Dezer dagen heeft de keurraad bestaande uit de heeren L. Tydgadt, Th. Lybaert, Claus en Wante kunstenaars, Braun burgemeester, J. Obrie, P. Fredericq, A. Siffer, K. Lybaert en O. Van Hauwaert, uitspraak gedaan en het werk bekroond van Isidoor De Rudder, eenen Gentenaar te Brussel verblijvend.

De 15 ontwerpen zijn ten toon gesteld geweest en het publiek heeft in zijn oordeel den gedanen keus volkomen goedgekeurd en bevestigd.

Het ontwerp, dat de heer De Rudder voor de verheerlijking van de Vlaamsche Beweging heeft opgevat, is heerlijk.

Op het voetstuk verheft zich fier en statig de *Vlaamsche Maagd*, die trots alles door de eeuwen heen haren luister, hare kracht en jeugdevolle schoonheid behouden heeft. Daarom zijn hare trekken jong en hare kleederen in den Gothischen trant als herinnering aan het schitterend tijdperk, toen Vlaanderen machtig, bloeiend was.

Het bewijst, dat ze wil blijven zooals ze vroeger was.

Voor de voeten strekt zich een leeuw uit, een heraldische leeuw, die bij de Gotische Vlaamsche Maagd strookt en één geheel maakt met haar wezen.

Naast de Vlaamsche Maagd verheft zich de *Vlaamsche genius*, verpersoonlijkt door een forschen, jongen held die den sluier oplicht, welke eenigen tijd Vlaanderen heeft verduisterd. Hij is het, die het land weer in zijne vroegere schoonheid doet verrijzen.

Hij is onsterfelijk en leidt en bestuurt het volk. Hij behoort tot geen enkel tijdperk en tot alle. Om deze reden mag geen kleed hem bedekken. Op het hoofd draagt hij een helm, als zinnebeeld van den strijd, dien het volk steeds ondersteunen zal en als bewijs, dat het wel de Vlaamsche genius is.

Zijne blikken zijn gericht naar *Willems*, die Vlaanderens herleving heeft bewerkt. Aldus wordt het verband aangetoond tusschen de bovenste groep (het ideaal), met de groep van de voorzijde (het leven). Hier prijkt Willems' borstbeeld op de eerezuil; naast hem staan eene maagd en een jongeling, die het huidige geslacht, Vlaanderens jeugd voorstellen. De maagd draagt de zinnebeelden der schoone kunsten en letteren, de edele taal, waarvan Willems zich bediend heeft.

De jongeling heeft in de armen het kenmerk van de trouw, die alle Vlamingen moeten toonen tegenover de beginselen, zoo krachtig door Willems verdedigd.

Op beide zijden zijn « bas-reliefs » geplaatst, die datgene verbeelden waardoor Willems zich het meest heeft beroemd gemaakt.

Het eene stelt het *Vlaamsche lied* voor. De Vlaamsche moeder wiegt haar kindje en zingt het lied, dat het kind nooit vergeten zal; aldus is de overlevering het krachtigst.

De andere « bas-relief » verbeeldt de *Zegepraal van Reinaert den Vos*.

De achterzijde is versierd met een maagd, die bloemen strooit als hulde van het nageslacht aan Willems' strijdgenooten.

De groep op het voetstuk, 2,50 meter hoog, zal in wit marmer zijn evenals de bas-reliefs.

Het voetstuk in arduin.

Het voetstuk voor Willems' borstbeeld in Schotsch graniet, rood, glinsterend; al de overige figuren in brons.

De opschriften zullen gebeiteld en verguld worden.

Deze verschillende materialen zullen aan het gedenkteeken een schitterenden kleurrijken aanblik geven.

De Vlamingen mogen fier zijn op het gedenkteeken, dat in het hartje van Vlaanderen zal opgericht worden ter verheerlijking van eigen volk en eigen land.

Wij nemen deze gelegenheid te baat om nog eens krachtig bij onze lezers aan te dringen opdat zij ook hun steentje bijbrengen tot het oprichten van dit gedenkteeken ter eere der Vlaamsche beweging.

Alle bijdragen, hoe klein ook, worden in dank ontvangen, alsmede alle voorwerpen welke men zou willen schenken voor de tombola die voor het zelfde doel ingericht is.

Toekomende jaar in Augustus moet het gedenkteeken ingehuldigd worden en, tot eer en hulde voor ons strijden, zal het verrijzen op de schoonste plaats van Gent, tusschen de hoofdkerk, de lakenhalle, het Belfort en den nieuwen Vlaamschen schouwburg die in opbouw is.

Het gemeentebestuur van Antwerpen, voorbeeld door andere Vlaamsche steden na te volgen, schenkt 3,000 fr.

Nieuwe tijdschriften. — « *Germania* » tijdschrift voor Vlaamsche beweging, Letterkunde, Kunst, Wetenschap, Onderwijs, Staathuishoudkunde, Handel, Nijverheid en Verkeer en « *Jong Dietschland* » tijdschrift voor Kunst en Letteren. Het eerste zal in maandelijksche afleveringen van 64 bladz. verschijnen ten prijze van fr. 10, het tweede, waarvan het eerste nummer het licht gezien heeft, komt 4 maal 's jaars uit (0,75) bij Juul Van Lantschoot, te Dendermonde. Deze eerste aflevering met artikels over kunst, Gudrun, Richard De Cneudt, ziet er goed uit en wij drukken den wensch uit dat het zich op de hoogte houde van deze proef. In meer omvangrijke studiën zou men natuurlijk grondiger in den aard der zaken kunnen gaan.

Bericht. — Soms komen ons ongeteekende artikelen toe van personen die zich niet laten kennen. Zoo ontvingen wij dezer dagen nog eene studie « Over eene Nederlandsche Hoogeschool ». Men zal begrijpen dat wij aan dergelijke inzendingen geen gevolg kunnen geven; zijn er redenen om een artikel niet te onderteekenen, de schrijver mag zich altijd in vertrouwen tot den opstelraad richten.

Onderscheidingen. — « La Société de géographie de Paris » verleent aan paters Roblet en Colin, zendelingen in Madagascar, den hoogen prijs Herbert Fournet, bestaande uit een gouden eermetaal en 6,000 fr. in geld. Pater Roblet maakte eene kaart op van het eiland en Pater Colin stichtte te Tananarive het eerste Fransch Observatorium van het zuidelijk halfrond der wereld.

« L'Academie française » kent den prijs Monthyon toe aan Broeder Joseph, stichter der landbouwweezenhuizen van St. Franciscus van Sales en van St. Joseph du Lac. Broeder Joseph draagt reeds het kruis van het Legioen van eer.

Standbeeldennieuws. — Dezer dagen zijn standbeelden of gedenkteekens opgericht aan Tony Bergmans te Lier, aan schilder Millet te Greville bij Cherbourg, aan Don Bosco te Castelnuovo d'Asti, aan Frederik de Merode te Brussel, aan den pedagoog Commenius te Lysa bij Praag, verder in verschillende plaatsen van Vlaamsch-België aan de helden van den Boerenkrijg.

† **Aloïsius Henricus Roëll,** gemeente-secretaris der stad Lier en verdienstelijke letterkundige, schrijver van onder andere « De Vassalen van Vlaanderen en De Ronden van Henegouw » en « De Nieuwe Burgemeester », beide door het Davids-Fonds uitgegeven, en van twee tooneelstukken getiteld : « Brouwersmeid » en « De Furie van Lier ». De dood overviel hem terwijl hij aan het verbeteren was der drukproeven van zijn verslag over de Davids-Feesten te Lier. Strijder voor de goede zaak verdedigde hij zijne beginselen met het woord en met de pen, als voordrachtgever en journalist.

De betreurde afgestorvene, den 22 Augustus laatst in den ouderdom van 65 jaar overleden, was een vrome christen, een goede flamingant en daarbij een gouden hart, vol vriendelijkheid, dienstvaardigheid en minzaamheid. Sedert de stichting van het Davids-Fonds zetelde hij in het Hoofdbestuur; nooit ontbrak hij op de zittingen en de diensten, aan die instelling bewezen, zijn waarlijk groot. Het was hij die de vader mag genoemd worden van de afdeeling Lier en van de schitterende feesten, welke aldaar in 1897 gevierd zijn geworden ter eere van kanunnik David.

Op zijn graf werden vijf lijkredenen uitgesproken : door Burgemeester Van Cauwenberghe, namens het stadsbestuur, advocaat Schellekens namens de Katholieke Vereeniging, L. Verreyt namens de stadsbedienden, Van Nuffel namens den Sjoféclub en door den heer Ossenblock in naam van het Hoofdbestuur van het Davids-Fonds. Ziehier deze laatste redevoering :

Mijnheeren,

Namens het hoofdbestuur van het Davids-Fonds wil ik hier ook eene laatste hulde brengen aan den ievervollen raadsman, aan den goeden, trouwen vriend, wiens onverwacht afsterven ons zoo diep getroffen en onze ziel met innige treurnis vervuld heeft.

Naarmate het tijdstip nadert, waarop het Davids-Fonds zijn vijf-en-twintig jarig bestaan zal herdenken, zien wij de lijst der *arbeiders van de eerste ure* al kleiner en kleiner worden.

Schuermans, Verhoef, Van Ryswyck, Mathot, Bets, Cleynhens, Willems, om maar die alleen te noemen, zijn heengegaan en thans ook de brave, goede vader Roëll!

Ook hij is een arbeider der eerste uur geweest, wiens stoffelijk hulsel hier voor ons nederligt!

Van eerstaf sloot hij zich aan bij die helderdenkende en helderziende mannen, die tegenover eene — van haar doel afgeleide instelling — het kloeke, onbeschroomde Davids-Fonds zouden stichten, dat onbevreesd voor de godsdienstige gevoelens van ons Vlaamsche volk, evenals voor zijne heilige taalrechten strijden en op zijn vaandel de zinrijke spreuk zou schrijven : *voor Godsdienst, Taal en Vaderland.*

Met *pen* en *woord* ieverde hij voor de nieuwe instelling. In dag- en weekbladartikels deed hij het schoone doel van het Davids-Fonds kennen; ging in verschillende gemeenten als voordrachtgever den aard zijner werking uitleggen om aan het pas gestichte Fonds meer en meer leden en nieuwe afdeelingen bij te winnen.

Innig doordrongen van de groote waarheid dat men om den verbasterenden invloed der Fransche boeken te keer te gaan, aan ons volk eene lezing moet aanbieden, waarin ons eigen verleden, onze eigene zeden worden afgeschilderd, schreef hij ook voor het Davids-Fonds een paar werken — het eene tafereelen uit ons volksleven en het andere toestanden uit onze aloude geschiedenis weergevende — die beiden een gunstig onthaal genoten en geerne gelezen wierden.

Als lid van het Hoofdbestuur toonde hij immer dezelfde gehechtheid, denzelfden iever voor onze instelling en bewees hij aan het Davids-Fonds gewichtige diensten, door meermaals de taak van beoordeelaar der ingezonden handschriften op zich te nemen. Hij vervulde die taak in eenen geest van welwillendheid, die aanmoedigt, — niet afbreekt; — die goeden raad geeft en nooit door bittere woorden den moed, aan jongere schrijvers ontneemt.

Wat wij — zijne collega's in het hoofdbestuur, vooral in hem bewonderen moesten, was de jeugdige geestdrift, de taaie volharding, waarmede hij werkte om hier, in zijne geboortestad, een blijvend aandenken aan onzen patroon, aan vader David op te richten. Wat bezieling in zijn woord! Wat vuur in zijn blik! Wat een diepe vereering spraken uit heel zijn wezen, als hij ons over zijn geliefkoosd onderwerp sprak. Sinds vele jaren scheen hij van de verwezenlijking van zijn ontwerp zijne levenstaak te hebben gemaakt.

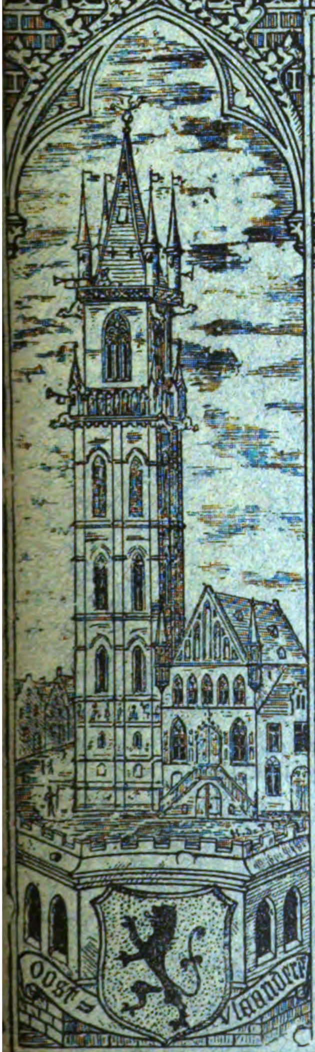
En, toen nu verleden jaar zijn doel was bereikt, en Davids beeld zich nevens de prachtige St-Gommaruskerk verhief; toen — onder de duizenden die toegesneld waren om vader David te huldigen — was onze goede Roëll wellicht de gelukkigste van allen... Neen, niet zonder weemoed denken wij aan die schoone dagen terug, aan die jubelende stad, die plechtige zittingen, die aangrijpende ceremonieën in Gods tempel en hij, die dat alles voorbereid, ingericht, ten uitvoer gebracht had, heeft nu ook den grooten strijd gestreden; is — na den welvolbrachten arbeid de verdiende rust gaan genieten.

Oh! hoopvol wendt zich ons oog hemelwaarts in de zalige en troostende overtuiging, dat de Algoede zijnen dienaar, die tot eere Gods gewoekerd heeft met de talenten, hem toevertrouwd, reeds in de eeuwige vreugde zal hebben laten binnentreden.

Zoo weze het! Goede vriend Roëll, tot wederziens!

† **Sir William Fraser,** Engelsche schrijver, die werken achterlaat over Wellington, Lord Beaconsfield en Napoleon III. — **Feliciaan Rops,** de welbekende sterkwatergraveerder. Hij was geboortig uit België doch plaatste zich te Parijs. — **Dr M. A. N. Rovers,** te Utrecht, medewerker aan « Tijdschrift van moderne theologie » en « Theologisch Tijdschrift ». Hij schreef ook « Nieuw testament-Letterkunde ». — **Priester Delart,** schrijver van « Les églises de Paris pendant la Révolution » en « Vie de Grégoire VII », bekroond door de Fransche Academie. — **Stéphane Mallarmé,** Fransche dichter. — **Adolf Samuel,** bestuurder van het Conservatorium van Gent, geniale toondichter, onder andere schreef hij zijn vermaarde muziekgewrocht *Christus*. — **Georges Ebers,** Duitsche romancier en geleerde Egyptekundige, schrijver onder andere van het vermaarde werk « Ebers Papyrus ». — De **weduwe van Coenraad Busken Huet,** zelve schrijfster van verschillende verhalen en schetsen, en van romans die zij vertaalde naar Miss Thackeray. — **Theodoor Fontane,** Duitsche romanschrijver.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

Dertiende jaargang, 1898. November Nr

A. SIFFER, Uitgever te Gent.

DUIK- OF PLUKALMANAK

voor 't jaar O. H. 1899

DOOR

den Eerw. Heer Dr GUIDO GEZELLE
lid der Koninklijke Vlaamsche taal- en letterkamer.

Prijs fr. 1,00; vrachtvrij thuis fr. 1,20.

Proficiat! 't Is gelukt! de *Duikalmanak* is weeral onder druk. Dat goed nieuws is altijd en bij alle menschen zoo willekomme, dat alleen degenen die *Duikalmanak* niet en kennen, er kunnen onverschillig of verwonderd van zijn.

Maar luistert naar degenen die alle jaren sedert 1886, hunne studie- schrijf- of binnenkamer met dat alderfraaiste ding, aftrekker of boekske, dat men *Duikalmanak* noemt, versieren en gerieven.

Hoeveel deugden weten zij ervan te zeggen! hoeveel nieuwe of onbekende heiligen vinden zij daar, waarvan zij nooit en hadden hooren spreken, en wel daarbij met hunne eigenaardigheden en hun patroonschap, of de ziekten en kwalen waarvoor men ze dient en in welke plaatse men ze bedevaart! Hoeveel oude goê gebruiken en geplogentheden die men daar weêr in eere vindt gebracht! en dan, tot slot, hoeveel schuimwoorden tracht de verdienstvolle schrijver Dr Guido Gezelle daarin te weren, met er het echt dietsch woord bij te zetten.

Neffens al het nut van den *Duikalmanak*, zullen wij den vroolijken en kluchtigen kant ervan vergeten? al die schoone, oude echtvlaamsche spreekwoorden die er zulk een verzettelijk [illegible] voor den huizelijken heerd?

Nu, haast u, schrijft in, gij allen die den *Duikalmanak* nog niet en kent, en in 't vervolg en zult gij hem geen een jaar meer willen missen.

Wie hem begeert, ontvangt den *Duik* in vorm van boek. Om alle jaren de aanvrage niet te moeten doen zal men best tot [illegible] inschrijven.

VIENT DE PARAITRE :

AU CONGO

IMPRESSIONS DE VOYAGE

PAR

PIERRE VERHAEGEN.

« Au Congo » est la relation du voyage récemment organisé pour inaugurer le chemin de fer du Congo. M. Verhaegen s'y est attaché, tout spécialement, à décrire le Congo au point de vue pittoresque, lequel, jusqu'à présent, avait été forcement relégué au second plan par la plupart de ceux qui ont visité le Congo. Pour le reste, il s'est borné à retracer le plus fidèlement possible les impressions que peut suggérer un court séjour en Afrique à ceux pour qui l'Afrique était restée jusqu'à présent « le continent mystérieux ». Une cinquantaine de dessins pris en cours de route par M. Verhaegen augmentent l'intérêt de cette publication.

Au Congo formera un volume d'environ 200 pages. Le prix en est fixé à 2 francs.

SINTE-ELISABETH'S JEUGD (1).

I.

BIJ DE WIEG.

(Kamer van het slot te Eisenach. Het tooneel speelt op den dag van de aankomst der vierjarige Elisabeth, ten jare 1211.)

De landgravin Sophia; Lodewijk, haar zoon.

SOPHIA.

Gelukkig kind! Thans vouw uw handen samen,
En zeg den Heer uit gansch uw ziele dank.
Geloof mij vrij, de wensch van 't moederharte
Voor 't welzijn van haar kind is niet zoo licht
Voldaan. Doch blikt mijn oog de toekomst in,
Mijn Lodewijk bereid, ik zie een sterre
Gelijk nooit eene een vorstenkind bescheen.

---

(1) Naar het Hoogduitsch, uit de *Legenden und Lieder von Bruder Norbert* (*P. Norbert Stock*), *Brixen*, 1895.

De H. Elisabeth, dochter van Andreas, koning van Hongarije, ten jare 1207 te Presburg geboren, werd, pas 4 jaren oud, verloofd aan Lodewijk, zoon van Hermann, die landgraaf was van Thuringen en Hessen en paltsgraaf van Saksen, en van Sophia. Naar de gewoonte des tijds werd de jonge verloofde opgevoed ten hove harer toekomende schoonouders, namelijk in het kasteel Wartburg, boven de stad Eisenach gelegen. 't Was in deze stad, dat de groote ziener Klingsor de geboorte, de uitstekende heiligheid en de glorie van Andreas' dochter voorzegd had, toen hij daarheen was geroepen om een dichterenstrijd te beslechten; 't was daar ook dat Hermann en Sophia het koninklijk kind te gemoet kwamen.

LODEWIJK.

Ik weet het, moeder lief, hoe innig gij
Uw Lodewijk bemint, hoe dag aan dag
Gij smeekt voor hem den Vader in den hemel.
Niet waar, het zoete zustertje ons vandaag
Door Onzen Lieven Heer gestuurd, heeft uw
Gesmeek uit Hongarij naar hier gevoerd?

SOPHIA (*plechtig*).

't Slot uwer vaderen heden
Kreeg heil en zegen veel!
Wat aarde en hemel geven,
Dat viel u thans ten deel.
Er stroomt, ja, door uwe aderen
Der Stauffen vorst'lijk bloed,
Op wier zoo koene hoofden
Men 's keizers kroon begroet.
Geen erf als 't uwe aan landen
En heerschappije rijk;
Geen hertog, neen, geen koning
Gelijkt mijn Lodewijk!
Doch de u bestemde gade
Verwint dit altemaal!
De keizer zelf des hemels
Zendt zijnen gloriestraal
Op 't hoofd reeds van het kindje
Met wonderbaren schijn. —
Is wonderbaar haar wiegje,
Wat zal haar troon eens zijn?

LODEWIJK.

Verhaal mij iets van 't goede, zoete zusje
En van des hemels wonderbaren glans
Bij hare wieg. Dan zal ik ook van haar
U iets verhalen.

SOPHIA.

Luister dan, lief kind. —
't Was vóór vier jaar. In onze hallen kwamen,
Uit Duitschlands verre gouwen bijgestroomd,
Der zangeren puik, op hunne liederen bogend,

En hooge vorsten, ridders, edelvrouwen. —
De bakermat van minnezang en zangers
Is Wartburg, 't slot des wijd beroemden Hermann's.
Doch booze strijd bracht tweespalt bij de dichters,
Ontvlamd door hoogmoed, ijverzucht en nijd.
Met zeven streden ze om den palm des lieds.
Wel had licht Hermann in dien zangerskrijg
Met zijn zoo machtig woord beslissen kunnen;
Edoch, hij riep den grooten meester Klingsor
Van uit het ver Hongarenland op Wartburg.
En Klingsor kwam. Hij is de vorst der wijsheid,
Leest in de sterren en beveelt den geesten.
God zelf, niet Hermann, noch de twist der zangers
Had dezen man naar hier aan 't hof gevoerd;
God zelf, mijn kind, die uwe vorstenkrone
Met hemelglans omgeven wil. —
'T Was nacht,
En meester Klingsor stond aan 't hooge venster
En blikte zinnend naar des hemels sterren.
Op eens daar sprak de geest door zijne lippen :
« Een heldere ster stijgt op uit Hongarije,
Verduisterend in het rond al de andere sterren.
Een stralenbundel zendt zij neer op Marburg,
Als eene baan uit zuiver licht gegoten.
Andreas, heil! Hongaarlands groote vorst!
Heil, Hermann, u, alsook uwe edele spruiten!
Een maagdelijn, des hemels lievelinge
Is mijnen vorst in dezen nacht geboren.
Zij reikt de hand tot onverbreekbre banden
Den edelen vorstenzoon op Wartburgs slot;
En wonderbaar zal zij als eene zonne
Aan Duitschlands heiligen sterrenhemel stralen
En 't wereldrond met haren glans vervullen. » —
Wat Klingsor sprak was Godes openbaring.
Het wonderbaar vooraf beloofde dochtertje
Kwam juist ter wereld in dien nacht, te Presburg.
Vier jaar zijn 't maar, en reeds weergalmt de wereld
Van al de gratiewonderen van het kind.
Bij andere kleinen rust de geest geboeid
Zoolang het lichaam zwachtels nog omwinden;
Terwijl Elisabeth met Gods genaden

Vervuld, van in de wieg reeds haar gedachten,
Met vurigheid en gansch bewust, ten hooge
Aanbiddend stuurde. En als ook slechts een woord
Van 't hemelrijk, van God, of van Maria
Het oortje trof van 't wiegekind, dan straalde
Op haar gelaat een glans van zalige vreugde.
En was het mondje ook onbekwaam tot spreken
Zij hief de handjes, de oogjes biddend op.
Was eindelijk de band der tong gebroken,
Dan stroomden van haar zoete lippen woorden,
Als woonde er in de tengere lichaamsleden
Een geest van 't eens verloren paradijs,
Geen menschenziel en Adam's erfgenaam.
Op Hongarij sindsdien rust 's hemels zegen;
De tweedracht van partijen is verzwonden
En vredes engelen spreiden over 't rijk
Hun vlerken, als voorheen te Bethlehem,
Toen ook een kind der wereld bracht den vrede.
Met Godes vrede straalt ook Godes macht
In wonderglans bij 't wiegje van uw bruidje.
Laatst kwam een monnik aan het hof te Presburg,
Een oude vrome, die sinds jaren blind was;
Hij tilde op zijnen arm de kleine heilige,
En toen het kind met teedere handjes tastend
Ternauwernood des blinden wimpers raakte,
Kwam weer het licht zijne oogen binnenstroomen,
En zijnen mond ontstroomden dank en zegen.

(*Zij omhelst Lodewijk.*)

LODEWIJK (*treurig*).

Van nacht ook droomde ik van het lieve kind,
En was daarom zeer treurig bij 't ontwaken.
Ik zag een kruis, gelijk de ridders dragen,
Die strijden ver van hier voor 't heilig land;
Zoo zag 't er uit, 't was evenwel veel grooter,
Zoo hoog als dat er op het kerkhof staat,
Waaraan het lichaam hangt des lieven Heilands.
Dan, onder 't kruis, daar groeiden vele doornen;
Te midden stond er eene hooge lelie,
Als Jozef in de slotkapelle draagt,
Veel grooter toch en rijk met glans omgeven.

Ik snelde er heen; 'k vond in den kelk der lelie
Mijn bruidje zachtjes ingesluimerd liggen.
'k Dacht haar te wekken. — Zie! Daar vloog van boven
Een engel neder, schitterend als de zon,
Zoodat ik blind stond van het heldere licht.
En toen ik sidderend 't waagde toe te schouwen
Zag ik den engel snel de lelie breken;
Met bloem en kind daarop ten hemel vliegen.
Ik kreet hem na en zag nog lang de lelie
In zijne hand als eene sterre fonkelen.
Dan, hij verdween; ten hemel werd het donker,
Hieronder zag ik niets dan kruis en doornen.

(Hij werpt zich weenend in de armen zijner moeder.)

II.

KINDERSPEL EENER HEILIGE.

(In den hof van 't kasteel, te Wartburg.)

IDA.

Wie riep u hier? — 't Is hier 't kasteel des vorsten;
Blijft ginder, gij, bij uwe schamele hutten;
Krakeelt daar ondereen met uws gelijken.
Wij spelen niet met arme boerenkinderen.

ANNA.

Hoor nu eens aan! — Dat trotsch, hoovaardig ding!
Onze appels zijn ze niet zoo goed als de uwe?
Gij at ze toch, als gij in 't spel ze wont.
Ook ben ik wel zoo goed bekwaam als gij
Om 't spel te regelen, om krakeel te slechten.

IDA.

Gehoord hebt gij 't; wij spelen niet met u!

ANNA.

Daar hebben ook nog anderen iets te zeggen!
Waar is Elisabeth? — Daar komt zij juist.

ELISABETH.

[*(Treedt op, terwijl zij appelen uitdeelt.)*

Neemt, zusters lief, dit zendt u 't kindje Jezus,
Doch ook gij moet steeds braaf en vreedzaam zijn.
Gij hebt getwist? — O foei! — Waarom 't krakeel?

ANNA.

Die Ida daar, en Bertha zijn begonnen;
Zij gaven ons veel harde, booze woorden :
Wij moesten heen, wij zijn voor hen te slecht,
Zij willen met geen boerenkinderen spelen...

GRIETJE (*tot Elisabeth*).

Die trotsche nufjes liet ik gaarne alleen;
Maar 't doet mij leed, van u te zijn verstooten.

ANNEKEN.

Niet waar, Eliza lief, wij mogen blijven?

ELISABETH.

Voorzeker, liefste zusje. (*Zij weent.*)
Ach God! hoe bitter
Doet gij mij heden leed, beminde zusters!
Ik denk aan 't kindje Jezus in de kribbe,
En uwe groote zonde doet mij weenen.
De lieve Meester is des hemels koning;
Wij zijn hem niet te slecht — o neen! Uit liefde
Is hij geworden een ellendige aardworm,
Een kindje weenend in den kouden stal. —
Zou 't kindje Jezus ook te slecht u zijn,
Indien 't verlangde thans met u te spelen?
(De meisjes staan beschaamd en zwijgen.)
Doch nu aan 't spel. Gij, Anna, zult het regelen.
(Zij spelen; Elisabeth in 't begin stil en zwijgend, voorts altijd levendiger :)
Ziet nu eens hier, hoeveel ik won alreeds!
Geluk als nu heb ik nog niet gehad;
Ook heeft het spel mij zelden zóó verheugd.
Hoera! hoera!... Mijn God, daar valt mij in —
Ik heb doorgaans zoo weinig u te geven —

Ik schenk u thans de onnoozele vreugd van 't spel,
En daar het mij dan toch zoozeer verblijdt,
Wil ik terstond het te uwer liefde laten.

(Zij deelt hare winst onder de arme meisjes uit, gaat dan tot de deur der slotkapel, die zij gesloten vindt, knielt neder, kust den dorpel en begint te bidden, terwijl de andere kinderen voortspelen. Na korten tijd ontstaat er twist tusschen de meisjes.)

ELISABETH *(snelt toe).*

Wat is er nu alweder, lieve zusters?
Zóó heeft het kindje Jezus geene vreugde.

ANNA.

Wij hebben gisteren vastgesteld als regel:
Wie driemaal valsch gespeeld heeft, zij krijgt slagen
Met een klein stokje op hare vlakke hand;
Wie 't spel bestuurt, die mag de slagen geven;
Wie 't heeft verdiend, die zal 't gewillig dulden.
Die Ida heeft...

IDA.

Wat? Ik mij laten slaan?
Van eene schooister? Ik, eene edele juffer?
Dat doe ik niet! Dit ware, ja, een schande!
Elisabeth mag mij de slagen geven,
'k Aanvaard ze, ja, maar van dit meisje niet.

ANNA.

Toch wil de regel 't zoo.

ELISABETH.

O Ida lief,
Ik ken een koningskind, zeer hoog en edel,
Geboren op den hoogsten aller tronen;
Het heeft zich willig, u en mij ter liefde,
Van vuige slaven bloedig laten geeselen.
Dit hoogste koningskind is Jezus Christus,
Die, aan den kouden geeselpaal gebonden,
Zich geeselen liet zoo smadelijk en gruwlijk
Van laag en eerloos volk, van booze schelmen.

Kom, dierbare Anna, neem uw stokje vast,
En sla er heftig op — uit al uw krachten!
Als een bewijs, hoe klein ook, mijner liefde
Tot Jezus aan den zuil verscheurd, wil ik
In Ida's plaats de slagen gaarne lijden.

(Zij knielt en steekt de hand uit. Op dit oogenblik treden Sophia en Hermann op.)

SOPHIA *(tot Hermann)*,

Daar ziet gij zelf des kinds volkomen dwaasheid!

(tot de kinderen),

Maakt u naar huis! Laat nimmer u hier zien!

(tot Elisabeth),

Gij, naar uw kamer tot het arbeidsuur!

(De kinderen gaan uiteen.)

Waarachtig, 't wordt van dag tot dag nog erger.
De hoop, die schoon en grootsch mij tegenlachte,
Dreigt te vergaan, als in den wind de rook.
Is dat de ster, die Klingsor ons voorspelde,
Die koningsdochter en dat wonderkind?
't Gelijkt er beter aan, als hadden wij
Het meisje van den straatgrond opgeraapt.

HERMANN.

Wat zeggen, weet ik waarlijk niet, Sophie;
Mij kwelden ook gedachten van dien aard. —
Maar als ik al haar stil gedoen bedenk,
Dan word ik, diep getroffen in de ziel,
Of 'k wil of niet, door eerbied aangegrepen;
En blik ik in haar oogen zoo onschuldig,
Dan is het mij als blikte ik in des hemels
Breed openen schoot, en van een diepen weemoed
Trilt in mijn binnenst 't moedig mannenhart.

SOPHIA *(gemelijk)*.

Straks wordt gij zelf nog kindsch, gij oude Hermann.

HERMANN.

« Tenzij gij wordt gelijk de lieve kleinen
Zult gij Gods heerlijkheid niet binnentreden. »
Die woorden komen mij thans vaak te binnen. —
Doch hoor mij aan. — Ik sprak met meester Koenraad,
Den vromen, ja, den heiligen priester Marburgs.
Hij vroeg mij naar ons koninklijke bruidje,
En ik verhaalde lang en breed hem alles :
Hoe ongemeen zij dikwijls is bij 't spelen;
Hoe graag zij zich vervoegt bij arme kinderen;
Van alles wat zij heeft hun vroolijk meedeelt;
Den tooi versmaadt, 't gewone zwak der meisjes;
In Godes tempel vloer en muren kust.

SOPHIA.

Wat was daarop des wijzen meesters meening?

HERMANN.

Glimlachend zegde hij : « Heer landgraaf Hermann,
Groot als vorstin wordt nooit Elisabeth,
Zij zal alleen een groote heilige worden. »

SOPHIA *(driftig)*.

Dit zijn waarachtig toch maar kinderpraatjes...

HERMANN *(onderbrekend)*.

Vaak ligt een dieper zin in kinderspelen.
De meester kent des Heeren hooge wegen,
Die vol geheimnis in des ootmoeds donker
Verborgen zijn voor 't oog der hoovaardij.
« Elisabeth wordt eens een groote heilige, »
Sprak meester Koenraad. Hij verklaarde't verder :
Twee dingen zijn er tot een kunstwerk noodig :
Een machtig kunstenaar en 't zachte marmer,
Dat naar den beitelslag gedwee zich voegt;
De groote kunst'naar is de Heilige Geest,
Zijn beitel is de macht van Godes gratie;
Elisabeth's gemoed is 't edel marmer,
Dat elken slag des beitels tegenjubelt.

Nog schijnt in haar niets groots, verheven niets;
Men houdt veelal haar doen voor kinderlijk.
De gratie Gods toch straalt en voert den schepter
Der heerschappij reeds over 't kinderspel.
Der gratie trouw te zijn, is heiligheid,
Het zij dan ook bij 't poppenspel der kinderen,
Het zij wanneer de vorst het land regeert. —
Des engels vleugelen zijn nog klein en teer;
Gij zult het zien, zij zullen machtig groeien!
Zij neemt reeds vroeg de hoogste vlucht der deugd;
Verbaasd zal eens het Christendom 't aanschouwen.

SOPHIA *(bij het heengaan).*

Is 't waar wat meester Koenraad zegt, wat dan?
Zij deugt dan wel voor non, niet voor vorstin.

III.

DE LELIE ONDER DE DOORNEN.

(Zaal van den Wartburg.)

Ursula en Irmgard, kamerjuffers.

URSULA.

Nu, Irmgard, wilt gij haar nu nog verdedigen?
Was 't niet met recht, dat ik u meermaals zeide,
Dat overdreven godsvrucht voert tot dwaasheid?
Misnoegd is de vorstin met reden. Waarlijk
Zoo wordt het hof ten spot, belachelijk
Voor gansch de wereld!

IRMGARD.

Juist dit is het vraagstuk.
Wel zag ik hovelingen spottend lachen,
En menig edelvrouwe trok den neus op;
Doch diep was al 't geloovig volk getroffen.
Met honderdtallen stortten oogen tranen,
Als zij het edel koningskind aanschouwden,

De krone nederleggend voor den Heiland,
En uitgestrekt, het aanschijn op den vloer,
Den voet van 't kruis met heilige tranen wasschend.
Dit heeft bewerkt meer als het best sermoen.
Want menige vrouw en juffer keerde huiswaarts
Met schaamte, om hare trotschheid, op de wangen.

URSULA.

Zij kan dan maar des vorsten hof verlaten,
Tot het gemeen gepeupel nederdalen
En daar als heilige zich vereeren laten;
Hier aan het hof geldt zulke munt toch niet.
Verbitterd is de landvorstinne-moeder
Om zulk een laag, onvorstelijk gedoen;
Men kijft, men scheldt op haar, edoch vergeefs.
De zuster van den vorst (1), de aanminnige Agnes,
Zoo dikwijls als zij kan en zonder maten,
Stort bitsig heure gal uit op de kwezel.
Luid, openbaar vermeenen hovelingen :
Zij is onwaardig voor den troon; men moest
Graaf Lodewijk van zulken echt behoeden.
Een lid doorluchtig van ons vorstenhuis
Sprak laatst in hare tegenwoordigheid :
Men moest naar Hongarij haar wederzenden;
Al kon haar vader zulks voor smaadvol houden,
Zijn toorn zou toch een minder onheil wezen
Als zulke schande op onzen vorstentroon.

IRMGARD.

Och, zwijg daarvan! Helaas, dit alles weet ik!
't Zijn niet alleen de landvorstin en Agnes,
De jonkers van het hof en edelvrouwen,
Maar kamerjuffers ook, gemeene meiden,
Die laf de huik naar alle winden hangend,
Belust zijn om het heilig kind te kwellen
Met lagen schimp en bittere spotternij.
O foei! 't verachtelijke menschlijk opzicht,
Dat slaafsch naar boven loert en ieder euvel
Van hooggeplaatsten, fleemend, vleiend bijstemt!

(1) Lodewijk; Hermann was intusschen gestorven.

URSULA.

Daar zie... de nederigheid van eene kwezel!
Gij engel, rein te midden van de duivelen!
Wat wilt gij nog 't Hongaarsche kind beklagen?
Heeft zij ook niemand meer, zij heeft toch u,
Een engel! die zal alle duivels bannen.

IRMGARD *(haar zelve beheerschend).*

O Ursula, dien spot wil ik verdragen;
Van 't heilig kind zij 't afgeleerd door mij.
Ik kan niets doen voor haar, ach God! ik weet het.
Was het mij mogelijk, mijn aadrenbloed
Vergoot ik voor Elisabeth met blijdschap!
Gij echter dwaalt als ge u onschuldig acht;
Want zichtbaar is met haar de vingêr Gods.
Neen, zulk een moed is niet eens menschen werk.

URSULA.

Zeg liever : trots en koppigheid.

IRMGARD.

Dat liegt ge!
'k Zag nimmer kind, gedweeër als zij is
In alles wat niet strijdt met Godes wegen.
De zachtheid zelf is zij, geduld en ootmoed,
Het lam gelijk, dat rondgesleurd, geplaagd,
Gestooten wordt, gepijnigd ongenadig.
Zij lijdt in stilte en spreekt geen woord tot klagen,
En zonder schroom en vrees bewandelt zij
Met heldenmoed de doornenbaan der deugd.
De hovelingen, ja, zoo mans als vrouwen,
Zij zijn vol trots, van hoogmoed opgeblazen!
En voor Sophie en Agnes kruipen zij
Desniettemin als nederige slaven,
Hun God en hun geweten laf versmadend;
Terwijl dit kind, dit hulploos zachte wezen,
Die arme wees, verlaten van de wereld,
Des hemels baan betreedt zoo vast en rustig
Als in 't orkaan een sterre aan 't firmament.

URSULA *(in de schermen ziende).*

Daar komt de landvorstin, prinses Agneet
Met haar, en al de hof- en edelvrouwen.
Ook is er uwe nieuwe heilige bij.
'k Vermeen, zij gaat verschijnen voor de vierschaar
Om 't schouwspel dat wij heden morgen zagen.

(Beiden willen heengaan.)

Gij, blijf nu hier, als dappere advocaat;
Zij zal u, denk ik, zeer van noode hebben.

(Beiden vertrekken.)

Sophia, Elisabeth, Agnes, edelvrouwen.

SOPHIA.

Gij allen weet, hoog adellijke vrouwen,
Hoe in verlegenheid en schaamte heden
Ons bracht de dwaasheid van 't Hongaarsche meisje.
Treed voor, Elisabeth, geef rekenschap.

(Elisabeth komt voor de vorstin.)

Daar vruchtloos zijn toegevendheid en goedheid,
Zoo dwingt gij mij te kijven en te straffen
In 't openbaar. Van jaar tot jaar verijdelt
Gij meer de hoop, die wij op u eens bouwden.
Niets minder was uw levenswandel dan
Den troon van Thuringen en Hessen waardig.
Toch hoopten wij nog op uw lateren leeftijd,
Dat grilligheid zou met de kinderjaren
Verdwijnen, en het edel zaad in u
Ontkiemen van echt koninklijke zinnen.
Ook ijdel was die hoop, als 't heden morgen
Maar al te zeer gebleken is. — Wat dreef u
Om ieders spotternije bloot te stellen
Geheel het hof van uwe landvorstin?

(Elisabeth zwijgt.)

Ben ik geen antwoord waard?

ELISABETH.

Doorluchtige vrouw,
Vergeef, 'k begrijp niet wat gij meent.

AGNES.

O, foei!
Gij kwezel, vol bedrog en huichlarij,
Verschoon u thans, maar leg het slimmer aan!
Daar 't u aan alles mangelt om te schitteren
Wilt goedkoop gij met schijn van heiligheid
Voor 't oog des volks u 't ledig hoofd versieren.
Dit was de grond van uw ellendig schouwspel,
Vandaag in 't huis des Heeren opgevoerd:
Waar gij, gelijk een meelzak neergeworpen,
Grimassen maaktet op den vloer des tempels.
Van schaamte dacht ik in den grond te zinken.

ELISABETH.

Doorluchtige moeder, lieve zuster Agnes,
Wel ben ik vol van zonden en gebreken,
En bid daarom u hartlijk om vergeving;
Doch boosheid was er dezen keer niet bij.
Als ik aan 't kruis den zoeten Heiland zag,
Zoo naakt, doorwond en met de doornenkrone,
Voelde ik mijn hart door droefheid diep ontroerd.
En 't scheen mij, dat mijn rijke kleederen waren
Een nieuwe smaad voor Jezus aan het kruis.
Mij brandde als vuur de gouden krans om 't hoofd;
Ik wierp hem weg, en bitter moest ik weenen.

(Zij weent.)

SOPHIA.

Wilt gij ten laatste ons lessen komen geven,
Hoe in de kerk wij ons gedragen moeten?
Gij, dwaas een kind, veroorlooft u te laken
Wat vorsten doen in alle christene landen?
Voorzeker, 't hof eens vorsten is geen klooster,
En Lodwijks vrouw hoeft geene non te zijn.

AGNES *(spottend lachend).*

'k Begeerde haar niet eens voor kamerjuffer!
Het denkbeeld van eens landgravin te worden,
Elisabeth, stel u dat uit het hoofd.
Dat willen wij uit al ons macht beletten
Zoo niet de moor wordt sneeuwwit, gij verstandig.

SOPHIA.

't Zij u gezegd, mijn kind. een laatsten keer :
Zoo gij niet grondig uw gedrag verandert,
Nooit is uw plaats benevens mijnen Lodewijk.
(Daar Elisabeth opnieuw in tranen losbreekt.)
Gij mint hem ?

ELISABETH.

Als niets anders in de wereld !
Doch mijnen Heiland nog oneindig meer.

(Vervolgt.)

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK
der abdij van Tongerloo.

DE MISDADIGER (1).

HET onderwijs van den godsdienst is het eenig mogelijk stelsel van zedelijke opvoeding. Doch het is niet genoeg de kinderen de gebeden en de catechismus als papegaaïen vanbuiten te doen leeren. Men moet hun bijzonder van den godsdienst overtuigen, zoodat hun gedrag en hunne werken een gedurige hulde aan den Opperheer wezen. Er zijn menschen die met den grootsten ijver hunne dagelijksche gebeden doen en hun nogthans zeer weinig deftig gedragen; zie het hof van den franschen koning Lodewijk den XIV : van buiten kwezelarij, van binnen verrotting!

De invloed der opvoeding is niet genoeg door de misdaadkundigen onderzocht geweest. Zonder het te willen, zijn zij te zeer doordrongen met het algemeen begrip der Italiaansche school « *de misdadiger is misdadiger geboren, en zal misdadiger sterven.* » Volgens Helvetius ligt het verschil van 's menschen geest in een verschil van opvoeding en volgens Loke vindt men tusschen honderd menschen, negentig die slecht of goed, schadelijk of nuttig aan de maatschappij zijn, volgens de opvoeding die zij genoten hebben (aanhaling uit het boek l'*Antropologie criminelle*, par le Dr E. LAURENT). Lombroso zelf moet bekennen dat het zedelijk gevoelen door de opvoeding kan ontwikkelen. Hoe weinig ontwikkeld de hersenen ook zijn, er is daar plaats om een

(1) Zie *Belfort*, blz. 606.

aantal beelden en herinneringen te bewaren van geestelijke of lichamelijke straffen die de overtreding van een bepaalde wet medebrengt 't Praktijk beantwoordt zeer wel aan het opvoedingsstelsel. Dr Bourneville en andere behalen zeer troostende uitslagen bij verachterde en krankzinnige kinderen. (*Recueil de mémoires, notes etc* par le Dr BOURNEVILLE.) In Italië, heb ik onlangs gelezen, heeft een menschlievend rechtsgeleerde een verblijf opgericht waar men verlatene kinderen en kinderen van misdadigers opvoedt : dat levert de beste uislagen op. Klaarblijkend moest men een kind van menscheneters in onze gestichten groot brengen, het die bloedzuchtige driften niet zou toonen die het stellig in zijn eigen stam zou bezeten hebben. De beesten zelven kan men tot zekere wetten dwingen en gehoorzaamheid opleggen. Het kind is de zedelijke wetten onbewust; 't is bij 't eerste woord niet overtuigd en vat ook niet aanstonds het verschil tusschen goed en kwaad. Door de gedurige *herhaling* der zedeleer, neemt zijn geest langzaam die heilzame strekking tot het rechte en het goede, en die afschuwing van het kwaad die den eerzamen mensch kenmerken (zie daarover : *De la Suggestion*, par le Dr BERNHEIM, p. 224.)

3° *Midden.*

In 't midden kan men twee werkingen onderscheiden. 't Midden werkt op den geest als eene tweede opvoeding en voorbereidt hem tot de misdaad; 't midden werkt ook als gelegenheid tot de misdaad.

Als voorbereidende oorzaak, hebben wij hooger gezien hoe klassenstrijd en omwentelingsgeest, verval van eerbied en bijzonder van godsdienst, vermindering der straffen, en vermeerdering der kansen om zonder gevaar oneerlijken handel te drijven, slechte voorbeelden enz. de voorbeschiktheid tot de misdaad doen ontstaan en aanwakkeren. « *Sans que l'on s'en rende compte, on acquiert des notions morales et politiques, des préjugés de famille, de race etc., on s'imprègne, des idées qui font atmosphère autour de soi* » (Liébault, cité par le

professeur Bernheim dans son traité de la Suggestion).

De huishoudkundige en mogelijke physische invloeden, hebben wij hooger aangehaald.

De omgeving als onmiddellijke oorzaak is tot hiertoe nog niet zeer bestudeerd geweest, en ten onrechte. *De gelegenheid maakt den dief*, zegt het spreekwoord: 't is natuurlijk het midden dat de gelegenheden verschaft en door verschillige wenken den mensch van den rechten weg doet afdwalen. De diefstallen in de uitstallingen der groote magazijnen geven ons een klaar bewijs en ook een goed begrip van dien onmiddellijken invloed. Lijk de lezer waarschijnlijk reeds weet, is er een soort van zedelijke ziekte die men *kleptomanie*, steelzucht of steelziekte, noemt, en veeltijds bij vrouwen uit den goeden stand voorkomt. In Parijs onder anderen, zijn die gevallen niet schaarsch. Die steelzuchtige damen zijn gauw gekend, en de politie en winkeliers hebben hunne namen. Heeft een dier vrouwen een diefstal begaan, men verwittigt onderduims den man die de waarde van 't gestolene terugbetaalt. 't Is natuurlijk niet uit gebrek van geld dat die, dikwijls zeer rijke vrouwen, een misdrijf begaan, en 't geen zij dan nog stelen zijn gewoonlijk dingen van onbeduidende waarde. Doch het gestolene met alle kunst en smaak aan den toog of venster uitgestald, heeft zoozeer hunne oogen betooverd, dat zij onmogelijk den *onmiddellijken* aandrang hunner zinnen kunnen weerstaan.

Dr Dallemagne in zijn *Etiologie fonctionnelle du crime* (Rapport au 3e congrès d'Anthropologie criminelle tenu à Bruxelles 1892) tracht te doen zien dat de misdaad haren oorsprong vindt in eene onvoldane begeerte van lichaam of geest. Door haren duur of hare hevigheid, brengt de begeerte een zoodanige spanning bij den mensch, dat hij onmogelijk kan weerstaan en om zoo te zeggen in een ziekelijken toestand verkeert zoolang die inwendige spanning geen uiterlijk werksel gehad heeft. Alzoo zijn bij voorbeeld de diefstal uit honger en aanslag tegen de zeden, de grovere vormen der

begeerte; en de misdaden in omwentelingstijden, de koningmoorden enz. de uitwerksels eener onvoldane geestelijke begeerte. 't Midden is hier nogmaals de aanstoot der begeerten. Hoevelen zijn er niet die gelukkig en tevreden in hun eenvoudig dorpje leefden, en eens in de stad — waar leven en streven, genoegens en begeerten zoo breed verschillen — het pad van 't goede verlaten en in alle misdaden vallen.

Iets wat ook nog mijn gezegde staaft dat het midden, de gelegenheden, machtig tot de misdaad uitlokken — is het overgroot getal misdrijven door bedriegelijken handel. Met den vooruitgang in de scheikunde, heeft men niet alleen alle eetbare, maar zelfs alle nijverheidswaren, met eene klimmende spitsvondigheid vervalscht. 't Is zoover gekomen dat de Staat — om eene algemeene vergiftiging te beletten — onderzoekslaboratoriums heeft moeten inrichten, en de afkomst, de gehalte en samenstelling der verkochte waren op de factuur eischt. Moet ik U spreken van die schurkerijen in 't groot die de finantieele wereld in een dievenhol veranderen! Men spreekt met afschuw van Cartouche, die valsche titels deed uitbetalen, maar wat is dat bij de schandalen van groote en kleine Panamas, die 't geld van den spaarzamen werkman, burger en boer in de handen van nietsvoortbrengende bankiers doen rollen? Hoe moet men die speculatie heeten van dien rijken Amerikaan, die onlangs de granen opkocht, millioenen op een week verdient, wen duizende menschen voor hem honger lijden en op vele plaatsen oproer en bloedigen burgeroorlog losbersten. Is die handel- en beursschuimerij ook rechtvaardigheid?

Lombroso beweert dat er menschen zijn die, alhoewel misdadiger geboren, toch nooit geen misdrijf begaan, omdat zij in de gelegenheid niet zijn van kwaad te doen. Dat gezegde van Lombroso bevat wel de grootste waarheid die hij ooit geschreven heeft. 't Is voorzeker gemakkelijk deugdzaam en rechtvaardig te zijn, als men buiten de gelegenheden van ondeugd leeft; doch laat

de gunstige omstandigheid tot onrecht daar zijn, dan zijn het niet alleen zij die volgens Lombroso misdadiger geboren zijn, maar nog vele anderen die hunne hebzuchtige driften niet in den toom kunnen houden.

Zoo komen wij aan den vierden invloed op de misdadigheid :

4e *Persoonlijk werk.*

Lijk we hooger zagen stelt de spiritualistische tak der Fransche misdadigersschool een groot belang in de persoonlijke zedelijkheid en werking van eenieder. « *Le crime ne s'impose à personne; il est l'œuvre de la volonté humaine et il a toujours son origine dans une faute personnelle, domestique ou sociale... Le mal n'envahit point d'un seul coup la conscience humaine; il rencontre des résistances; il procède à la façon de ces assiégeants qui font des travaux d'approche, livrent des combats successifs avant de donner le dernier assaut.* » (A. GUILLOT, juge d'instruction à Paris.)

De positivisten in 't algemeen, spreken zeer weinig over den persoonlijken invloed die, volgens mijn dunken, een zeer grooten rol speelt. H. Maudsley nogtans in zijn boek « *le Crime et la Folie* » (uit het Engelsch vertaald en uitgegeven door de *Bibliothèque scientifique internationale*) bespreekt in het laatste hoofdstuk, den invloed dien eenieder kan en moet uitoefenen op de vorming van wil en verstand. « *L'homme par une constante vigilance sur lui-même et un exercice habituel de la volonté dans une direction voulue arrivera ainsi à contracter insensiblement l'habitude des actions, des sentiments et des pensées auxquels il souhaitait de s'élever. Il peut en un mot grandir par degrés son caractère jusqu'à l'idéal qu'il s'est proposé* (Le Crime et la Folie, p. 259.)

Een weinig verder schrijft hij « *La meilleure éducation paraît être celle qui se proposerait d'apprendre à l'homme à se connaître lui-même ainsi qu'à connaître le monde qui l'entoure et dont il est à la fois*

une partie et un produit; celle qui le mettrait en état de devenir le ministre et l'interprête inconscient de la Nature et d'être constamment dans ses pensées et dans ses actions en complet accord avec elle. » Onnoodig te doen opmerken dat H. Maudsley een overtuigd aanklever van Spencers zedelijkheid is : de mensch, lijk alle andere levende en onlevende wezens, is onverbiddelijk aan de natuurwetten onderworpen; die wetten navolgen is zedelijkheid; er tegen in gaan, ondeugd.

't Ligt in ons bestek niet dat stelsel te onderzoeken : men leze daar over met veel vrucht het werk van den E. H. De Baets : *Les bases de la morale et du droit.* Niet alleen als steun van de zedelijkheid, toch ook in de kennis van zich zelven en het omliggende, is de Godsdienst en bijzonder de veropenbaarde godsdienst hoogst noodig en *zijne strenge bewaring een uiterst belangrijk punt in den persoonlijken strijd tegen het onrecht. Nosce te ipsum*, ken u zelven. De veropenbaarde godsdienst leert ons de minste gevaren kennen die de kwade driften op onzen weg spreiden. Van de lichte ongehoorzaamheid aan de wettige overheid, tot den diefstal en moord, leert zij de verschillige vormen van 't onrecht aan. *Waakt en bidt*, 't is te zeggen : wees op uwe hoede, laat U door geen bedriegelijken schijn in den waan wiegen. De kwade driften hebben een meer uiterlijk voorkomen, en de misdaad heet « *zonde* ». 't Kwaad staat niet in ons eigen op : maar er is daar een vreemd wezen, *de duivel* die bekoort. Dat uiterlijke van den aanval zet meer tot strijden aan, men staat tegen het kwaad op als tegen een indringer. In de hedendaagsche stelsels integendeel, onstaat het kwaad enkel uit eene anormale richting der hersenen : men is er mêe geboren (Lombroso), .en 't is onnuttig gestreden. De geloovige vindt daarenboven ongetwijfeld — zoo wetenschappelijk als godsdienstig gesproken — een machtigen steun in 't gebed, waardoor hij den Meester aller dingen ter zijner hulp vraagt (lees daarover : *les Réactions défensives*, p. 13, van het boek : *Étude*

sur quelques symptômes des délires systématisés et sur leur valeur, par le Dr A. Marie).

Zoo de strenge bewaring der godsdienstige begrippen voor iedereen een waarborg van zedelijkheid is, zijn er toch nog andere oorzaken die den persoonlijken strijd raken. Door het verlies zelve der godsdienstige gedachten, hebben die oorzaken nu een schijnbaar overheerschenden invloed. Alzoo de sterke dranken. De *alcool* is een schrikkelijke verbeester der zedelijke gevoelens. Lijk wij hooger zagen, is zijn eerste uitwerksel den mensch zelfbeheersching en bewustzijn te ontnemen. Met de gedurige herhaling der dronkenschap, verliest men alle wilskracht en verstand door een vergiftiging der hersenen. Voeg daarbij het verpestend midden van herbergen en kroegen, en men zal zonder verwondering dat afschuwelijk monster zien ontwikkelen dat men eenen *zatlap* noemt, een beest zonder ondernemings- noch zedelijk gevoel.

Een weelderig en ontuchtig leven verdooft niet minder de hoogere gevoelens van zedelijkheid en naastenliefde. Ongelukkige die den afgrond betreedt door rozen en myrtetakken bedekt. Eens een stap over die diepte en men rolt steeds dieper en dieper. Gevoelens van wellevendheid en eerbaarheid verdwijnen voor een wrangen ikzucht in dat eindeloos en onverzadigd zoeken naar weelde en genot. Geld moet er zijn, veel geld en daarom zal men oneerbaren handel drijven, valsche titels uitgeven, van alle slinksche middelen leven, tot dat men voor diefstal, moord, of zedenschennis, in de handen van 't gerecht valle.

In dat alles kan de persoon machtig tusschenkomen: de eerste stap beslist bijna altijd over gansch het leven. Het zedelijk gevoelen moet gedurig door 't strijden gelouterd worden. De eene nederlaag brengt de andere mede en eindelijk het verlies van alle zedelijke gevoelens. Dan is 't geweten, vermoeid van een onvruchtbaar strijden, doof geworden en zwijgt. 't Geweten is een heilige stem, als een tweede persoon die in 't hart van iederen mensch huist. 't Geweten steunt op de ze-

delijke kennis, geeft raad en licht, en is desnoods een onverbiddelijke rechter. Die naar dien raadsman wil luisteren, en hem steeds ongestoord laat klappen, heeft geen gendarmen noodig om hem te herinneren dat 't goed van zijn gebuur geheiligd is. Doch naarmate die stem verslapt, verlamt ook die zedelijke steun dien men in zijn binnenste gevoelt, en dan wordt het noodig, ja hoogst noodig dat er langs alle hoeken en straten gendarmen staan, dat de nachtwacht uitgaat, dat men in plaats van kerken, gerechtshoven bouwt als paleizen, en gevangenissen steden groot lijk Hoogstraeten-Merxplas. Al dat uiterlijk getoog moet aan de zwakkeren van wil de noodige zelfbeheersching geven en een beter besef van den eigendom hunner geburen.

Welke nu van de vier genoemde invloeden : hersenontwikkeling, opvoeding, midden, persoonlijke werking de machtigste is, valt in 't algemeen moeilijk te bepalen. *Maar al te dikwijls zien wij de vier invloeden te zamen werken om de misdaad te doen ontstaan.* De kinderen wier hersenen van jongs af een onnatuurlijken groei genoten hebben, zijn minder vatbaar voor de hoogere zedelijke vorming die de kroon aan 's menschen ontwikkeling spant. De opvoeding als vormster van karakter en verstand, heeft op hen minder invloed. In 't maatschappelijke leven geworpen, zijn zij door hunne lagere neigingen zelve, meer door slechte als door goede voorbeelden aangetrokken. Persoonlijke oefening tot de vertaaing van wil en zelfbeheersching, is hun ook minder eigen. Benedikt, hoogleeraar te Weenen, beweert dat de misdaad tot de *neurasthenie* of zenuwzwakte behoort, 't is te zeggen dat zij rust of samengaat met eene algemeene verslapping van 't zenuwstelsel.

Die opvatting bevat voorzeker waarheid in dezen zin, dat de neurasthenische zieken bijna altijd aan verlamming van wilskracht mank gaan. De misdadiger ook is lui in willen, lui in daden; hij heeft een onoverwinnelijke tegengoesting voor *regelmatig* werk en zoekt door alle slinksche middelen aan 't dagelijksch leven te

geraken. Binnen en buiten 't gevang, leeft hij steeds als een vraatzuchtig en niets voortbrengend ongediert op den rug der maatschappij. Gedurig in opstand tegen de wetten der huidige beschaving, vormt hij met zijne makkers — kleine en groote — een bestendig omwentelingsleger dat door zijne dagelijksche daden zelven, een vierden staat – den staat der regeeringloozen of anarchisten uitmaakt.

Zoohaast de geneeskundige bezigheden het mij toelaten, zullen wij samen den strijd onderzoeken die de maatschappij tegen de misdaad voert (gerechtshoven, gevangenissen, bescherming der verlatene kinderen, enz.), alsook de toekomst der misdaad.

Gheel, 21 *Junij* 1898. Dr FR. MEEUS.

EEN OUD VRAAGSTUK WEER OPGEWORPEN (1).

WANNEER Cardinaal Wiseman, in zijne studiejaren te Rome, de Vaticaansche bibliotheek bezocht, bracht zijn weg hem langs eene gaanderij, waar Paus Pius VII de gedenkteekens der heidensche en der Christene Kunst had verzameld.

« Gij wandelt langs eenen gang, » schrijft hij in zijne *Recollections*, « versierd aan den eenen kant met de statige, rijpe, ja, vallensveerdige gedenkstukken der

---

(1) In dit artikel wordt vooral éène zijde der kwestie beschouwd, namelijk hoe de studie der oude schrijvers den mensch vóór het Christendom, met zijne grootheid en zijne ellende, leert kennen, opdat door die kennis helder uitschijne wat de wereld aan het Christendom verschuldigd is. Ofschoon de overige redenen ten voordeele der oude humaniora overbekend zijn, mogen zij nochtans hier beknopt aangehaald.

Onder oogpunt van nut: tot het latijn moet men klimmen voor den zin van de negen tienden der fransche, italiaansche, spaansche en portugeesche woorden, van de helft der engelsche, van het vierde deel van 't duitsch en van de andere germaansche talen.

Onder wetenschappelijk oogpunt : het latijn is de taal der katholieke godgeleerdheid; zonder latijn kan men noch wis-, noch taal-, noch plantenkunde, noch wijsbegeerte, noch rechtsleer, noch geschiedenis doorgronden.

Onder oogpunt van opvoedkunde : het overwinnen der moeilijkheden eener synthetische taal, als die der classische schrijvers, is eene oefening boven alle andere doelmatig tot het evenredig of samenluidend ontwikkelen van de geestvermogens der jongelingen. Geen enkel stelsel van moderne humaniora sedert eene halve eeuw ingevoerd, vermag deze oefening te vervangen.

heidensche heerschappij; aan den anderen met de jonge, groeiende en krachtige monumenten der vroegste Christene beschaving. Daar staan zij, recht over elkander, als in slagorde, gereed om eenen strijd te beginnen, die nu al lang gestreden en gewonnen is ».

In zijne wat te rijke, te overvloedige taal, schildert de groote cardinaal die gedenkteekens der heidensche kunst, zoo schoon van vorm, zoo uitstekend fraai, zoo rijkelijk en prachtig afgewerkt en voltooid, maar nu vervallen, en verwezen om niet meer op te staan.

Tegenover rijzen de naïeve, ongekunstelde werken der eerste Christene tijden, onhebbelijk en slecht, arm van vorm, maar de kiem behelzend eener onvergankelijke beschaving, eener onsterfelijke kunst.

De heidensche wereld staat tegenover de Christene wereld, en werd door deze laatste overwonnen.

Is dit beeld niet vreemd gekozen om een artikel te beginnen over de kwestie der Christene klassieken en den voorkeur te geven aan de heidensche?

En nochtans schijnt ons dit beeld juist gepast om een afdoend antwoord te brengen aan dit zoo betwiste vraagstuk.

Juist om de grootheid te waardeeren der weldaad van de Christene beschaving, moet men bekend zijn met de heidensche beschaving. Juist om den bovennatuurlijken mensch te schatten, moet men den natuurlijken mensch grondig kennen.

Ja, het leven is deze gaanderij van het Vaticaan, waar links en rechts, vlak tegenover elkander, de werken, de vruchten staan eener zoo verschillige beschaving, eener zoo uiteenloopende samenleving; — zoo ook is de wereldgeschiedenis in tweeën verdeeld: den tijd vóor Christus, den tijd na Christus.

Sprekend is hier het beeld, waar men zich den eenzamen student voorstelt, stappend in gepeinzen langsheen deze voorwerpen, wier stomme taal, zoo menig gedacht, zoo menige overweging verwekt: — hier de rijpheid en het verval; daar het opdagen eener nog ruwe ontwikkeling.

En de toepassing op de kwestie der klassieken valt niet moeilijk, want, hebben wij gelijk, moet ieder beschaafde mensch met kennis van zaken oordeelen, moet hij eens de Vaticaansche gaanderij door, dan is de noodzakelijkheid van de kennis der heidensche klassieken, van hunne echte waardeering, licht te verstaan.

In den grond is dit zoo betwiste vraagstuk niets anders dan een diep wijsgeerig vraagstuk.

Dit zal velen bevreemden. « Hoe! » zullen zij uitroepen: « Wat heeft de wijsbegeerte te doen met die eenvoudige vraag der opvoeding? Zal zij ons zeggen welke boeken wij onzen kinderen in handen moeten geven? »

Ja, eene vraag stellen is zeer eenvoudig, maar de beantwoording kost somwijlen meer moeite, en op het vraagstuk der opvoeding klinkt het antwoord tweederlei.

Men kan de vraag beantwoorden met de engen van geest, met de benepen harten, met de Jansenisten en rigoristen - en dan is men voor de Christene klassieken uitsluitelijk.

Men kan ze ook beantwoorden met de gezonde rede, met het natuurlijk verstand, met Thomas van Aquino op Aristoteles steunend, met het eeuwenoud Kerkgebruik ; — en dan is men voor de heidensche schrijvers, voor het huldigen van al wat natuurlijk goed is in den mensch, voor het waardeeren dier verhevene eenheid in het plan der schepping, die den Schepper kenmerkt. Immers de Redder kwam niet verdelgen, maar volmaken?

Laat ons in nadere bijzonderheden treden. Twee philosophieke scholen staan over elkaar : de eerste, om den Christen te verheffen, vermindert den mensch. Voor haar heeft de mensch, uit zijne natuur, niets goeds ; de erfzonde heeft hem teenemaal in het verderf gestort ; al zijne bewegingen zijn slecht en moeten bestreden. De bovennatuurlijke orde is de tegenstelling van de natuurlijke orde :

> **L'œuvre des sept jours n'est que tentation,**

zou Musset zeggen.

Gij hebt het protestantism, het Jansenism herkend, maar, volgt het Gaumism, in zachtere tinten, niet hun spoor?

Wat zegt de andere school? — Deze beweert eerst met Pascal : — « Qui veut faire l'ange, fait la bête ».

Zij vindt voorzichtig het werk des Scheppers niet af te breken en denkt dat de natuurlijke en de bovennatuurlijke orde aan den zelfden God hun ontstaan te danken hebben. Voor haar is er geene tegenstelling tusschen de beide orden : de Christen moet op den mensch geënt worden en de natuur is de grond waarop de gratie werkt.

Om eenen boom te enten, moet de stam reeds bestaan, moet het sap reeds in beweging zijn, de levenskracht aanwezig.

Men vereert den Schepper niet met zijn werk te kleineeren. Integendeel, hoe meer men het werk verheft, hoe grooter men den Maker roemt, vermits er altijd een onmetelijke afstand blijft tusschen den Schepper en zijn schepsel, tusschen den Maker en zijn werk.

Deze dwaling was eene der hoofddwalingen van de Protestanten. Volgens hen was de eeredienst der H. Maagd eene afbreuk op de eer, die Gode alleen toekomt. De menschelijke natuur zelve in Christus moest niet te zeer op den voorgrond treden, om de Godheid des te meer te doen uitschijnen.

Maar juist verkeerd was het uitwerksel. Met den eeredienst der Moeder, verminderde de godsvrucht voor de menschheid des Zoons, maar niet om zijne Godheid te verheffen. Men weet immers welk kort spel de Duitsche rationalisten, de Engelsche atheïsten daar mee maakten.

Integendeel, met de louter geschapene menschheid in Maria te verheffen, verhief men te gelijker tijd de goddelijke Menschheid, die er de vrucht van was, en met de aanbiddelijke Menschheid des Woords zijne onbereikbare Godheid.

Hetzelfde geldt voor den gewonen mensch : Hoe

hooger men zijne natuurlijke gaven stelt, hoe meer men de bovennatuurlijke verheft, die nog hooger staan.

Een misprijzen, een kleinachten van het werk des Scheppers zouden wij volgaarne al deze pogingen noemen, die voor doel hebben het invoeren eener verkeerde spiritualiteit. Vol gevaar is die strekking, gelijk alles wat niet op de waarheid steunt.

Hoe verschillig handelt de gezonde, vaste, oprechte philosophie van Thomas van Aquino, die men bij voorkeur de kerkelijke philosophie mag noemen!

Deze neemt den mensch gelijk hij is, de wereld gelijk ze bestaat, huldigt den natuurlijken mensch in al wat hij edels of groots heeft, kent hun volle recht toe aan rede en verstand, aan lichaam en aan stoffelijken invloed.

Op de zelfde wijze is zij rechtveerdig jegens de eeuwen, de natiën, die de weldaad der veropenbaring moesten derven. — Of meent gij dat God, in zijne oneindige Voorzienigheid, zonder inzicht, deze lange, lange eeuwen, of reeksen van eeuwen, liet voorbijtrekken vóór de Verlossing? Zonder reden deze zoo volkomene beschaving van Griekenland en Rome liet bloeien, tot rijpheid komen en in verval zinken, vooraleer het volle licht der waarheid op de wereld straalde?

De eerste mensch verscheen op aarde in volkomen ontwikkelden vorm. — Moest de wereld ook een zeker punt van ontwikkeling bereikt hebben, om de gaaf van 't bovennatuurlijke leven ten volle te genieten en te waardeeren? Misschien! — Misschien moest de mensch eerst eene grondige kennis van zichzelven, van zijne natuur, van zijne begaafdheden en tekortkomingen verwerven.

Immers, zooals het kind, om zoo te zeggen, eerst lichaam is, eerst door de zinnen leeft, en door dit « vorstelijk vijfspan » (1), tot hoogere waarnemingen en waarheden geraakt, zoo was het ook met de be-

(1) Dr. Schaepman.

schaafde volkeren gelegen. De goddelijke Voorzienigheid liet ze eerst, om zoo te zeggen, een natuurlijk leven leven, eerst hun natuurlijk verstand, hunne natuurlijke begaafdheden ontwikkelen, vooraleer hun de volheid van het bovennatuurlijk leven, het volle bovennatuurlijk licht te schenken. Het scheen of, in de inzicht van God, de mensch, bij die volkeren, eerst *mensch* moest zijn, vooraleer christen te worden.

De Christen wordt geënt op den mensch; het bovennatuurlijk leven moet het natuurlijke niet te niet doen, maar het opnemen, het veredelen en verfijnen, het hooger opbeuren. De heilige is een mensch, maar een mensch in den vollen, hoogsten zin des woords.

Welnu, om tot de kennis van den natuurlijken mensch te geraken, zijn de heidensche klassieken ons hoogst nuttig, want de letterkunde is de trouwe spiegel van de samenleving.

Het is Wiseman niet alleen, die ons hier eene opluistering zal ter hand brengen. Een andere Engelschman, een andere cardinaal der Roomsche Kerk, en, als geest, nog eens zoo groot als Wiseman, komt hier aan het woord. Het is dit verstand onder alle verstanden, dit genie van eene eeuw, die er andere telt, — men hoeft slechts aan Lacordaire te denken — dit licht zoo zuiver, zoo bovenaardsch en toch zoo echt menschelijk, zoo oorspronkelijk helder en toch zijn glans ontleenend aan de fijnste cultuur : Wij hebben Newman genoemd.

Ziet hier wat hij schrijft in een zijner brieven : « Gij verlangt te weten of de lessen, die gij put in de lezing van Horatius, niet beter geleerd worden in Thomas a Kempis. Ik geloof het niet, omdat de levensondervinding eens Heidenen niet dezelfde is als die eens Christenen. Onze Lieve Heer had de volle kennis, de volle liefde van den gevallen mensch. Hij kwam datgene redden, wat verloren was. Ook St.-Paulus, na Hem, had die liefde, volgens zijne maat, en zoo ook de groote missionnarissen, zooals St.-Franciscus Xaverius. Uit de klassieken, bijzonder uit de Latijnsche, is

er voor ons veel te leeren, wat deze kennis betreft van beide: God en den mensch. De werken van Horatius, ik beken het, zijn eene allertreurigste lezing, maar zij leggen ons, op de levendigste, erbarmelijkste wijze, voor oogen onzen staat volgens de natuur; zij vermeerderen in ons het gevoel onzer volkomene afhankelijkheid en onzer natuurlijke weerloosheid; zij wapenen ons tegen de valsche beloften dezer wereld, bijzonder op onze dagen — de beloften der wetenschap en der letterkunde van ons licht en vrijheid te verschaffen »

Ja, dit alles is, volgens dezen grooten geest, te leeren bij de oude schrijvers; deze hoogere waarheden, deze gewichtige beginselen waarop het Christendom berust zijn te vinden bij heidenen, bij dichters!

Is de kennis des menschen dan niet de hoofdzaak in 't leven? Ik geef toe dat, de wetenschap van de wetten der natuur, van grond, plant en dieren nuttig en voordeelig is; maar hoe veel meer de kennis van den medemensch, van hem voor wien deze wetten bestaan, deze planten groeien, deze beesten vermenigvuldigen?

De mensch blijft voor den mensch de belangrijkste studie. Het *nihil humani alienum* is eeuwig waar. — Maar, het is een heiden die dat zegde! Ik vergeet dat zijne getuigenis verdachtelijk is.

« Goed! » zullen onze tegenstrevers antwoorden, « maar deze kennis van den mensch kan men putten aan zuiverder bronnen, bij uitgezochter specimens, dan in de heidensche wereld en hare helden. Men kan ze opdoen bij de helden van 't Christendom, bij de heiligen. »

Wij zeggen met Newman : Neen! want dan kent gij den mensch niet, zonder de weldaad der Verlossing, overgelaten aan zijne eigene krachten, — voor zooveel de mensch ooit geheel verstoken bleef van Gods hulp.

In den zelfden brief, spreekt Newman van den ongeneesbaren weemoed, die schuilt in de werken der heidenen, in Horatius bij voorkeur. De ongelukkigen! zij zagen, zoo goed als wij, hoe vluchtig, hoe kort-

stondig, het aardsche met al zijne vreugden en bekoorlijkheden is. Maar zij misten, wat wij bezitten : de vaste hoop op de eeuwigheid, het bewustzijn dat alles ons wordt vergolden, teruggeschonken, dat scheiden en dood slechts voor één tijd zijn, slechts een schijn, om zoo te zeggen.

Vandaar, verzen van doordringenden weemoed, zooals het : *Linquenda tellus et domus et placens uxor* van Horatius, het : *Sunt lacrymae rerum* van Vergilius.

Daar wijst Newman op in zijne sierlijke taal : « Het is hartverscheurend om zien hoe de heidensche schrijvers haken naar een onbekend goed, naar eene hoogere waarheid die zij niet kunnen vinden ; hoe Horatius in 't bijzonder zich zelven zoekt te vertroosten in de vermaken der zinnen, terwijl een strenge berisper van binnen hem vermaant, dat de Dood komt. Lucretius is een andere schrijver, die plechtiger nog de zelfde ijzingwekkende les voorhoudt. « Wij zouden gelukkig zijn, » zegt hij, « ware het niet dat vreeselijk gevoel van den godsdienst, dat wij allen hebben, en dat al onze vermaken vergiftigt. Ik wil het kwijt geraken. » Maar hij kon niet, en verdeed zich. Wie zou geen medelijden voelen voor een geslacht zoo groot en zoo klein? Wie zou den afgrond van ellende niet erkennen, die ligt in de wonde, ons geslagen door de zonde? Wie begint, bij zulk schouwspel, de liefde niet in te zien van den Hemelschen Vader, die deze ellende in hare volheid voelde en Zijnen Zoon zond om te sterven voor zijne geliefde oproerige kinderen? »

Welke grootschheid van gedachte! Welke breedte en diepte van opvatting! Deze is de ware menschenliefde, de ware godsdienstige toon, die bij de vereering des Scheppers nooit het schepsel uit het oog verliest.

En wie gaf die machtige geesten hunne wijding, hunne fijne beschaving, hun hooger standpunt? Wie vormde deze vorsten der gedachte, deze kneders en stichters in 't leven, deze drie cardinalen, — om slechts deze te noemen, — waarop Engeland mag bogen : Wiseman, Manning, Newman?

Waren het niet de humaniora, deze studiën die voor het oog des jongelings beide de oude en de nieuwere wereld ontsluiten, hem inwijden in de geschiedenis van 't menschelijk geslacht, hem de kennis van den medemensch geven en zijnen geest verrijken met deze fleur van den geest, het dichterlijke gevoel, het letterkundig genot?

— « Goed zoo! » antwoorden weer onze tegensprekers; « maar het is niet alleen eene kennis des menschen, die men in de heidensche klassieken put, het is ook een levensideaal. »

Welnu, is dit ideaal slecht? *Enkel* menschelijk is het, dat bekennen wij, maar ook *echt* menschelijk, en, volgens het woord van Hettinger : — « Nachdem Christus wahrer Mensch geworden, ist auch alles ächt Menschliche christlich. »

Die edele gevoelens van vaderlandsliefde, van offerveerdigheid, die hooge gestalten van helden en krijgers, die voor den geest des jongelings zweven, tijdens zijne studiejaren, werken die dan verderfelijk op zijn gemoed? Blijven zij hem niet eerder bij, als een ideaal waar men naar streeft, dat u verheft boven het alledaagsche, als een lichtpunt te midden van de ontgoochelingen des levens? Ja, wie de weldaad der klassieke studieën genoot, kreeg eene wijding, die niet teenemaal verdwijnt in de beslommeringen van het stoffelijke. Deze geur van fijne beschaving, van hoogere cultuur, mist men integendeel altijd, bij hen die slechts beroepsstudieën maakten, hoe edel ook hun geest.

Maar de heiligen en het christelijk ideaal blijven ons verwachten en verwijten ons, in stomme taal, dat wij hun te kort doen.

Welnu, wij zullen onze meening rechtuit zeggen : Wij achten het voorzichtig gehandeld, de jonge gemoederen niet af te schrikken van de steile hoogtens waarop de Christene helden, de heiligen, zetelen. Zeker, iedereen is geroepen tot de heiligheid, maar iedereen moet geen *technieke* heilige zijn. Het buitengewone, het buiten-

sporige in de levens der heiligen, is door den gewonen mensch niet na te volgen.

St Franciscus de Sales zegt ergens : — « Faites des saints, je le veux bien; mais grâce pour l'honnête homme. »

Overigens zullen de jongelingen wel bekend en bevriend worden met de Christene figuren, met het Christen ideaal, door de sermoenen, de geestelijke lezingen, de kerkdiensten, de heerlijkheden der katholieke liturgie, — Hoe jammer dat deze niet beter gewaardeerd en genoten wordt door onze studeerende jeugd, door de geestelijkheid zelve! — door de gansche Christene atmosfeer, welke ons omringt.

De Kerk, de Moeder, heeft nooit anders gehandeld met de opkomende geslachten. Doordrongen als zij waren met eene katholieke lucht, de Christene waarheden en deugden in levende gestalten rond hen ziende, gevoed met de sacramenten, gekneed door de Christene leering, heeft zij er geen gevaar in gezien hunne geestesontwikkeling te vertrouwen aan heidensche auteurs.

Dit blijkt nog uit de groote geschiedenis over het Duitsche volk van den wereldberoemden Janssen. Wanneer hij over de humanisten der 16e eeuw handelt, haalt hij dezen volzin aan van den Benediktijn en humanist Butzbach :

« Wie de klassieken niet heeft bestudeerd, zal ook de studie van de H. Schrift en van de Vaders nalaten : eerst omdat hem de vereischte vóorkennissen van taal ontbreken om ze te verstaan; en ten tweede omdat hij niet gewoon is aan strengen geestesarbeid. De wereldsche wetenschappen zijn als trappen, waarop men stijgt tot de Theologie, de koningin aller wetenschappen! » Daarom hebben de Kerkvaders zich zoo aansluitend toegelegd op de studie der klassieken, om goed voorbereid en degelijk uitgerust, tot de studie van de H. Schrift te kunnen overgaan. « Haddet gij de schriften der Vaders, haddet gij den H. Hieronymus gelezen, dan zoudt gij weten wat het, in mystieken zin, beteekent, als de Israëlieten

de gouden en zilveren vaten der Egyptenaren medenamen, als zij met het goud der heidenen de Arke des Verbonds verguldden, als de koningin van Saba verschijnt om de schatten en de reuken van Arabië neer te leggen, voor de voeten van den koning des Vreden, als de Wijzen uit vreemde landen komen, om aan den Heiland, in zijne krib, goud, wierook en myrrhe te bieden; gij zoudt weten, dat ook al de geestesschatten der heidenen tot den dienst der waarheid, ter eere des Allerhoogsten, moeten gebruikt worden. » Wanneer hij van zich zelven vertelt, dat hij van God eene strenge berisping kreeg, omdat hij meer een Ciceroniaan was dan een Christen, dan is deze vermaning niet terug te wijzen op het bestudeeren der ouden, in zich genomen, maar op zijne overdrevene liefde voor hen, waardoor hij gevaar liep den smaak der goddelijke dingen te verliezen. Door deze studie der klassieken zelve, was Hieronymus een zoo schitterend licht in de Kerk geworden. Wilde God, dat hij tot het gebruik der Kerk, de boeken van het Oude en Nieuw Testament vertaalde, zoo wilde hij ook de studieën zonder dewelke deze zware arbeid onmogelijk was. Zeker vindt men « bij de oude schrijvers vele tafereelen, die schadelijk kunnen werken op het gevoel, onder zedelijk oogpunt, maar daarom moet men de studie der klassieken niet opgeven. Hier dient, zoo veel mogelijk, het gevaarlijke uit te wisschen, en, volgens den raad van S. Basilius, gelijk de biekens te werk gegaan, die niet de gansche plant of het vergif der zelve, opzuigen, maar slechts den honig ervan (1). »

Over dit punt valt veel te zeggen, en het gevaar der enggeestigheid, de schade die de bekrompenheid aan den godsdienst toebrengt zou een artikel op zijn eigen vergen.

Springt het niet in ieders oog hoe noodzakelijk het is voor Christenen op éene hoogte te zijn met hunne

(1) JANSSEN. *Geschichte des deutschen Volkes*, B. I. bl. 99. Welverstaan dat men in de humaniora slechts zorgvuldig gelouterde boeken gebruikt.

tegenkanters, met de ongodsdienstigen? Ja, op de hoogte zijn is niet genoeg : zij moeten ze vóor zijn, de eersten in alles. Zij zouden de leiding moeten nemen van alle edele bewegingen, van alle vruchtbare initiatieven. Zij moesten fier zijn op den adelbrief, dien Christus hun verworven heeft in zijn bloed, en met edelen, met heiligen trots, den naam van Christen opbeuren door hunne geleerdheid, door hunne belezenheid in alle vakken, op alle gebieden : kunst, wetenschap, staatkunde, bezorgdheid voor 't volk.

Christen zijn, wil zeggen de eerste zijn in alles, alle deuren, alle sluizen openwerpen, met echte breedheid des geestes het gansche menschdom omarmen, medelijden voelen met allen nood, tijdelijken en geestelijken, lichamelijken en zedelijken, naar het voorbeeld van Christus, toen hij uitriep : « *Misereor super turbam* ».

O die scharen van lijdende, kwijnende menschen, die lichamelijke kwalen, die geestelijke duisternis van onwetendheid en zonde, die twijfelende, dorstende zielen, die gansche geslachten, als rijpe korenaren neergeveld op den akker des tijds, hoe daar toch geen medelijden voor gevoeld?

Dit medelijden put men in de kennis des menschen, in de kennis van 't menschelijk hart. Dit weet de Kerk, de aartsvijandin van alle enggeestigheid. Onwrikbaar gezeteld op de rots der beginselen, is zij, de Moeder, niet bang allen uit te noodigen, te lokken, te sluiten op haar minnend hart.

De Kerk, die is voor alle tijden, heeft niets te vreezen van den tijd; zij is niet bang voor wetenschap en kunst, wel wetende dat de waarheid één is. Van God ingegeven, heeft zij ook altijd een klaar begrip van de noodwendigheden des tijds en weet waar zij met den stroom mee moet, waar hem tegenhouden.

Dit werd onlangs nog, op meesterlijke wijze, aangeduid door Prof. Kurth, toen hij, te Antwerpen, voor de damen der Universiteits uitbreiding, optrad. Onder den titel : « Les tournants de l'histoire », vertoonde

bij dezen rol der Kerk, die bij iedere kruisbaan altijd den breeden, koninklijken weg van 't begrip des tijds kiest en volgt, en de kwezelaars en enggeestigen opzijde laat janken en jammeren dat alles vergaat, indien men naar hen niet luistert.

De zelfde breedte van geest is hier noodig, in deze kwestie der klassieken, waar het geldt te weten of de Christenen op éene hoogte met de ongodsdienstigen zullen zijn, of zij het zelfde punt van beschaving zullen bereiken. — Wil men het nauw verband bestatigen van beschaving en kunst dan leze men Newmans *Idea of a University*.

« Niet weten wat vóor uwen tijd gebeurde, is altijd kind zijn ». — Deze woorden van Cicero stelt Prof. David als opschrift op zijne Vaderlandsche Historie. Waren zij niet op de letterkunde, op de kwestie der klassieken toe te passen?

Wij, Christenen, mogen geene kinderen zijn, waar het geldt invloed te winnen over zeden en gebruiken, waar spraak is zijnen zegel te printen op zijnen tijd.

Onze tegenstanders, ja, zouden ons volgaarne in deze stelling van onmondigen houden of terugdrijven. Dit is bij hen oude politiek. Zoo verbood Keizer Juliaan de Afgevallen aan de Christenen van zijnen tijd de heidensche schrijvers te bestudeeren — waarschijnlijk niet uit overdrevene bezorgdheid voor hun geloof of voor hunne zeden.

Laat ons den weg niet inslaan van den vijand der Kerk, van den vijand van 't Christenvolk. Laat ons integendeel getrouw blijven aan de overlevering, die zoo vele edele, sterke geesten heeft voortgebracht. Huldigen wij het Ware, Schoone en Goede overal waar het te vinden is, wel wetende dat God een is en dat alle Ware, Schoone en Goede van Hem komt en tot Hem voert.

M. E. BELPAIRE.

Antwerpen, 7 *Juni* 1898.

VROME ECHTGENOOTEN. (1)

OMTRENT midden in de Veerstraat te Rumpst woonde op het einde der verledene eeuw de Witte Mampaey, de bakker van het dorp.

Alhoewel hij eene leemen hut bewoonde, en zijn oven voor geheelen rijkdom had, werd hij nochtans onder de voornaamste burgers der parochie gerekend. Zoo vurige kristen als goede vaderlander, was hij bovendien een dier gelukkige naturen, die door vroomheid van karakter en helderheid van geest eenieders achting en bewondering afdwingen.

> « Taai maar buigzaam, ruw maar eerlijk
> Weerd eenieders hand te reiken. »
> (WEBER's *Dertienlinden.*)

Wars van allen dwang, woog hem het Fransche juk loodzwaar op de schouderen. Edoch waar eene uitkomst zoeken? Wel bloedde zijn vaderlandsminnend hert, toen men den lande overdrevene lasten en ongehoorde rekwisitiën oplegde; wel wrong hij krampachtig de vuisten ineen, toen men kerken en kapellen sloot: doch de stedeling kruiste de armen, bukte lafhertig het hoofd, of heulde met den dwingeland; de edelman verliet zijn kasteel, en vertrok naar vreemde landen: alleen de landman, de boer bleef, om in stilte zijn wee en woede te verkroppen.

---

(1) Die geschiedenis werd ons door eenen ouderling verteld, die het gezin Mampaey gekend had, en het verhaalde van een der kinderen vernam.

De goddelooze overheerscher ging verder : Priesters en kloosterlingen werden gevangen genomen en gebannen; jongelingen werden gedwongen voor den dwingeland ten oorloge te gaan. Neen, dat was te veel! Midden October 1798 brak de opstand los : Langs alle kanten liep men te wapen ter verdediging van « Altaar en Troon! »

Nauwelijks liep de mare, dat oproerige benden zich in de omstreken van Contich en Wilrijk schuil hielden, of Mampaey keerde huiswaarts, nam het oude jachtgeweer van den muur, vulde zijne zakken met patronen, omhelsde en zegende zijne kinderen, en maakte zich gereed de oproerigen te gaan vervoegen. In stilte had zijne echtgenoote dit alles gadegeslagen, zij begreep wat er in die groote ziel omging : « Ga, zegde zij, terwijl twee tranen uit hare oogen rolden, ga, en dat de Heer U behoede! » — « Of sterven of overwinnen! » antwoordde Mampaey, en meteen sprong hij de deur uit op weg naar het Patriotten leger (1).

Weken verliepen, de Winter was daar, en met de eerste sneeuwvlokjes kwam ook gebrek en armoede in het gezin van vrouw Mampaey. Wel spaarde de moeder de brokken uit haren mond om ze aan hare kinderen te geven, doch dit verhielp weinig : de ellende werd van dag tot dag grooter, en weldra zou men van honger moeten sterven, of ootmoedig de hand reiken. Hemel! eene almoes vragen, neen, dat kan zij niet!

(1) In de Geschiedenis des Boerenkrijgs lezen wij :
Op Zondag 21 October klepte de stormklok te Wilrijk. Aanstonds begaf zich de secretaris Wauters naar Antwerpen om hulp te bekomen. Eene afdeeling soldaten vergezelde den secretaris, en viel tegen den middag op de Boeren. Doch de Jongens verweerden zich zoo dapper, dat de soldaten de vlucht namen, Wauters, gekwetst door eenen bakker van Rumpst, Mampaey genaamd, in de handen der opstandelingen latende.

14 December : buiten glinstert de sneeuw in de zon als met duizenden kristalen. Den nacht door heeft de arme vrouw voor het kruisbeeld gebeden, van God alleen hulp en troost verwachtende. De kinderen zijn reeds opgestaan, en wachten ongeduldig dat hun een weinig voedsel gegeven worde.

« Moeder, vraagt het kleinste, moeder, ik heb honger; wanneer eten wij dan toch, moederke? »

« Wacht nog wat, mijn lief knaapje, de goede Jezus zal straks wel eten brengen. » En twee dikke tranen rollen over haar aangezicht.

« Moederke, herhaalt het kind, waarom brengt Jezuske dan nu geen brood? Ik heb toch zulken grooten honger. »

Doch eensklaps vliegt de deur open, en vier gendarmen met den agent aan het hoofd treden binnen. Verschrikt vluchten de kinderen naar hunne moeder : want, al is het de eerste maal niet dat men huiszoeking doet, het gezicht dier woeste kerels jaagt hun steeds schrik op het lijf. De geheele hut wordt van voor en van achter doorzocht, de hoeken en kassen worden doorsnuffeld, doch te vergeefs : dien zij zoeken is slechts in de vaderlandsche gelederen te vinden.

Reeds staan de gendarmen op het punt te vertrekken, toen de kleine, in de kleederen der moeder verdoken, door den honger gepraamd, op eenen smeekenden toon herneemt :

« Moederke lief, ik heb zulken grooten honger. »

De agent staat; hij leest de ellende en ontbering op het gelaat der ongelukkige vrouw. Is hij bewogen?

« Citoyenne, zegt hij, ik zie in wat ellende de dwaasheid van uwen man u gedompeld heeft; misschien zijt gij minder plichtig dan gij wel te verduren hebt! »

De vrouw antwoordt niet.

« Ewel, gaat de agent voort, ik wil u redden. Hîer is eene beurs vol zilveren stukken, zij hoort u toe, doch op eene enkele voorwaarde : dat gij dat kruisbeeld daar van de schouw werpen en verbrijzelen willet. »

publiek
gezien,
»
n, staat
zegt ze,
ammen,

meubel
gewisse

o mijn

etje van

honger. »
aar moe-

gent, het
t gij het
wat kan
God ? »
hemel, hij

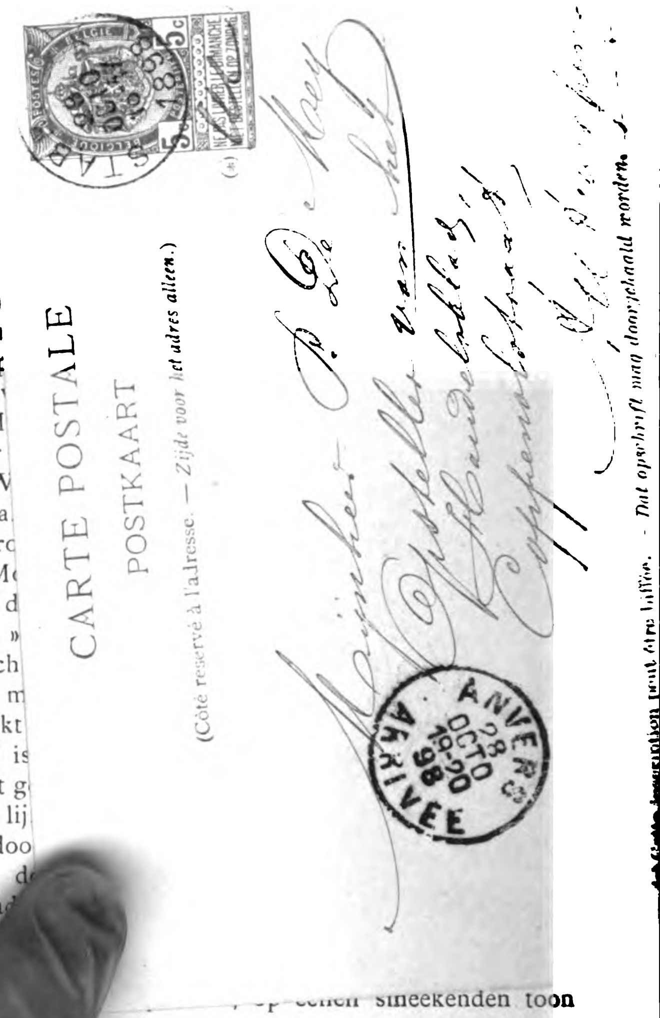
en vlucht de deur uit, al ... and,
duizendmaal sterven, o mijn God, neen, ... ver

Eene gebuurvrouw het gekrijt en gero...
komt toegeloopen, verneemt het voorgeva...
aanstonds om brood, en redt het vrome hui...

Dien dag sprak ieder in Rumpst met lof ...
manhaftige vrouw. Eene milddadige dame brac...
om in de noodwendigheden van het gezin te voo...
en van dit oogenblik af ontbrak er niet het minst...
de kloeke vrouw.

Maanden nadien kwam de Witte Mampaey terug.
Na den slag van Hasselt had hij een tijdlang in de
Kempen rondgedwaald, dacht eene wijl naar Rumpst

14
zon als
de arme
alleen h
reeds op
weinig
« M
wanneer
« W
Jezus za
tranen ro
« M
Jezuske d
honger. »
Doch
darmen m
Verschrikt
want, al is
doet, het g
op het lij
achter doo
snuffeld, d
in de va
Re
toen
doo
h

... op eenen smeekenden toon
... ke lief, ik heb zulken grooten honger. »
... nt staat; hij leest de ellende en ontbering
... aat der ongelukkige vrouw. Is hij bewogen?
... itoyenne, zegt hij, ik zie in wat ellende de
... eid van uwen man u gedompeld heeft; misschien
... ij minder plichtig dan gij wel te verduren hebt? »
De vrouw antwoordt niet.
« ... gaat de agent voort, ik wil u redden.
Hier ... eurs vol zilveren stukken, zij hoort u
toe ... eene enkele voorwaarde : dat gij dat
k... van de schouw werpen en verbrijzelen

« Hemel! » roept de vrouw.

« 't Is niet veel, herneemt de agent, het Republiek is goedaardig, doch de schuld uws mans ingezien, moet gij toonen eene ware citoyenne te wezen. »

Doch fier, het hoofd recht, de oogen open, staat reeds de vrouw voor den agent : « Mijnheer, zegt ze, houd uw geld, wat ge vraagt is mijn God vergrammen, en dat nooit! »

« Maar, vrouwtje, 't is slechts een onnuttig meubel wegnemen, en dit geld, 't redt u van eene gewisse dood. »

« Neen, roept de moedige vrouw, neen, o mijn God, liever sterven dan U te vergrammen. »

En wederom klinkt het smeekende stemmetje van het kind :

« Och moederke lief, ik heb zulken grooten honger. »

Als een priem gaan die woorden door haar moederhert.

« Gij ziet het, vrouw, zegt bijtend de agent, het leven uwer kinderen is in uwe handen : doet gij het voor u niet, doe het dan voor hen. Daarbij wat kan dat beeld u helpen, een stuk hout : Is dat uw God? »

« Hemel, schreeuwt de vrome moeder, hemel, hij lastert! »

En meteen neemt zij hare kinderen bij de hand, en vlucht de deur uit, al roepende : « Nooit, liever duizendmaal sterven, o mijn God, neen, nooit! »

Eene gebuurvrouw het gekrijt en geroep hoorende komt toegeloopen, verneemt het voorgevallene, loopt aanstonds om brood, en redt het vrome huisgezin.

Dien dag sprak ieder in Rumpst met lof over die manhaftige vrouw. Eene milddadige dame bracht geld om in de noodwendigheden van het gezin te voorzien, en van dit oogenblik af ontbrak er niet het minste bij de kloeke vrouw.

Maanden nadien kwam de Witte Mampaey terug. Na den slag van Hasselt had hij een tijdlang in de Kempen rondgedwaald, dacht eene wijl naar Rumpst

terug te keeren, doch de Fransche overheid had zijn hoofd op prijs gesteld; daarom oordeelde hij in Holland slechts in veiligheid te wezen, en trok de grenzen over. Thans, dat Napoleon het bestuur in handen had, kwam hij terug, en begon met het geld dat hij in Holland verdiend had zijnen vorigen handel.

De Hemel schonk milde zegeningen over hun huisgezin. De handel lukte bovenmate, de kinderen groeiden op in eer en deugd, en de vrome echtgenooten, altijd Godsdienst en Vaderland even trouw en verkleefd, hadden het geluk in hunne oude dagen het lieve Vaderland vrij en onafhankelijk te zien verklaren. Zij hadden voor 't verdrukte Vaderland gestreden en geleden, gelukkig mochten zij nu in 't vrije Vaderland rusten!

God vergelde hun wat zij hier op aarde voor Godsdienst en Vaderland leden!

J. FR. PALLEMAERTS.

Mechelen, 1 *October* 1898.

UIT MIJN SCHETSENBOEK.

VII.

Wechelderzande, 5 *September*.

DE weg van Oostmalle naar Wechelderzande mag waarlijk akelig genoemd worden. Hij is nagenoeg zes kilometers lang. In de nabijheid van eerstgenoemd dorp schijnt de grond vruchtbaar, en schiet de berk en de beuk krachtig op. Doch, nauwelijks is men een kwartier ver, of men bevindt zich in de schraalste streek, die men zich voorstellen kan. De mast groeit er, om zoo te zeggen niet; alleen de heide tiert er welig.

Nagenoeg eene mijl van Oostmalle levert het landschap een woest, indrukwekkend voorkomen op. Het is aan *de Bergen*. Links van den steenweg heeft men een onlangs geplant mastbosch. De grond is zavelachtig, lichtgeel en hard; de jonge plantjes zijn half verdord. Het veld, tamelijk uitgestrekt, vormt eenen driehoek. De steenweg neemt eene der zijden in. Hij is met heesters beplant, die op boonstaken gelijken. Zoo mul, zoo overvloedig is het zand, dat men er met moeite door geraakt, en de kasseien los in de bedding zitten. De lichtgele kleur glinstert zoo fel in de zon, dat het pijn aan de oogen doet. De andere zijde bestaat uit eene heuvelenrij. Zij daalt en klimt op onregelmatige wijze. Zij is deels met mastplanten, deels met schaarhout begroeid. Hier en daar een berk met lagen, spierwitten

stam en groote kruin; als achtergrond hooge, zwarte dennebosschen. De derde zijde bestaat uit eene voortzetting van hooge heuvelen. Zij is ongemeen golvend, en heeft tal van diepe kloven. Enkele plaatsen zijn geheel purper. Nergens heb ik de hei zoo krachtig van toon gezien. Daarnaast bemerkt men zavelvlekken van alle vormen en tinten, van het roodbruine tot het spierwitte. Slingerpaden klimmen naar de hoogte, gordels omringen de heuvels, stroomen, als uitgedroogde gletschers, dalen naar beneden. Eene enkele den, met hoogen, bruinen stam en groote, donkergroene kruin staat op den top. Hij lost zich heerlijk op tegen het blauwe uitspansel, dat door geen enkel wolkje is ontsierd.

De hei blijft voortduren tot aan de onmiddellijke nabijheid van Wechelderzande. Aan beide zijden van den steenweg strekt zij zich uit : het is onmogelijk zich een denkbeeld van de kleurenpracht te vormen, waarin het oog baadt, terwijl een adem van frischheid u, in die brandende hitte, als eene bries van de zee komt toegewaaid.

Aan den linkerkant der baan daagt het dorpsbeeld op. Eerst de molen, met zijne blauwe kleur. De donkerroode zeilen zijn voluit gespannen : zij draaien en klapperen lustig in het azuur. Daarachter het kerkje met zijn lagen toren, en links en rechts de hoeven en huizen der gemeente.

Ik doorwandel het dorp, en besef aldra, dat Wechelderzande het schilderachtigste plaatsken is, hetwelk ik in gansch de Kempen ken. Overal ontmoet ik dan ook kunstenaars, kameraden uit de Scheldestad. « Zie, » zegt me Mejuffer H. die haren ezel voor eenen open koestal heeft opgeslagen, « elders kost het soms vrij wat moeite, om een gepast hoekje te vinden. Hier is het niet noodig lang te zoeken. Overal, te midden van den straatweg, hoeft ge u slechts neer te zetten, om verrukkelijke zichten te hebben. En, wat ons allen verwondert, is, dat ze zoo uitstekend geschikt zijn, om te worden geschilderd, dat men ze niet schooner kan droomen. »

Ik kijk in den stal. Hij is niet groot. Drie koeien liggen er hun voedsel te kauwen. De schelft is ongemeen laag. De wanden zijn lichtblauw, van rijsthout, met kalk bestreken. Daar valt een zoo kleurig licht op den pels der runderen, dat het onze Vlaamsche schilders moet doen watertanden.

Iets onregelmatiger dan Wechelderzanden kan men zich bezwaarlijk voorstellen. Eene eigenlijke dorpskom vind ik niet. 't Is eene verzameling van kleine groepjes huizen, die eenen weg, een plekje of pleintje omzoomen. Deze hebben allerlei vormen.

Hier is de grond grijs, daar zwart, elders geel. Graszoden en hazelaren heggen treft men overal aan. Geenen stap kan men doen, of men verheugt zich in nieuwe, verrassende gezichtpunten. Een ouderwetsch gebouw, met spierwitten gevel en verheven schaliëndak, springt in het oog. Het jaartal 1603 is, bij middel van ijzeren ankers, boven de deur aangebracht. Enkele nieuwe, in karreelsteenen opgerichte huizen bevorderen de afwisseling. Daarnaast witte, leemen schuren met roode pannen daken, of wel met blauwe planken muren en zwarte of bruine strooien daken. Hier is de gevel laag en het dak hoog, daar heeft het tegenovergestelde plaats. Soms is de hoofdgevel naar den straatweg gekeerd, andere malen strekt zich daarlangs slechts een klein daksken uit. Dit dak is bijna steil, daarnaast glooit het uiterst langzaam, verder helt de gevel fel voorover, of zinkt het dak geheel in; overal beuken, hazelnoten — of eiken heggen, graszoden of boorden, die de huizen omzoomen, of over de pleintjes loopen. — Stel u links en rechts, dergelijke groepjes, altijd verscheiden, altijd afgewisseld voor, en ge hebt een denkbeeld van Wechelderzanden. De oogst is blijkbaar ingeschuurd, de lekkere geur waait u te allen kanten tegen.

De zon neigt naar het westen. De avond valt. Hier rijdt eene boerenkar langzaam voorbij, daar keert een schilder met verfdoos en doek huiswaarts. De schemering daalt; het wordt donker. Met de Antwerpsche

kameraden zit ik voor de deur der oude afspanning. De plechtigste stilte, de verrukkelijkste poëzie omringt ons te allen kanten. 't Wordt laat, en nog zijn we niet uitgepraat over Vlaanderen en zijne kunst, nog hebben we niet genoeg lucht gegeven aan onze bewondering voor de schoone streek, waar we ons bevinden, en aan het geluk, dat we smaken daar eene volle maand verre van alle stadsgewoel te slijten.

VIII.

6 *September.*

Te zes uren heb ik mijn ontbijt reeds genomen. Hoe aangenaam, hoe lekker is het in het kleine dorpken! Gedurende den nacht heeft het gedauwd; de hagen en graszoden schitteren als diamanten. De zon staat reeds hoog aan den hemel, en giet haar gouden licht over heel den omtrek. Bij de eerste schemering heb ik den slag der vinken gehoord; thans tjilpen ontelbare musschen in de eikeboomen, terwijl de zwaluwen zonder ophouden hun gekwetter laten hooren. Eene vliegt gedurig in een open stal, recht over de afspanning; haar nest is tegen de schelft bevestigd. Andere dezer vogels scheren langzaam over de straat, volgen de kronkelwegen, wippen over de hoeven, om immer dezelfde bochten te volgen.

Het kerksken is geheel in rooden baksteen, en door een laag muurken omringd. Het staat open. Niemand bevindt er zich in. Het is niet groot, en bevat geene kunstschatten. Alles is kraakzindelijk als in eene beggijnhofkapel.

Op korten afstand van de kerk bevindt zich de pastorij. Men begeeft er zich heen langs een hard, wel onderhouden pad, langs den eenen kant door akkerland, langs den anderen door eene geurige beukenhaag omzoomd. De woning des pastoors is een ruim, ouderwetsch gebouw, dat blijkbaar onlangs werd hersteld. De gevel is vlammend rood, met witten steen afgewisseld. Op het hoog schaliëndak glanst een vergulde

weerhaan in de rijzende zon De hof is uitgestrekt. Hij gelijkt op een park. Eene hooge, schoon geschoren haag, op eenen wal aangelegd, omringt hem. Daärrond loopt eene breede gracht; het zwarte water reikt bijna tot aan den boord.

Ik kuier terug in het dorpken, en bemerk een groep kinderen van zes tot twaalf jaard oud. Het zijn stellig Antwerpenaars; dit bewijst zoowel hunne kleederdracht als hun tongval. Daar zijn jongens en meiskens bij de vleet. De eersten dragen eene korte broek; hunne lange, magere beenen bewijzen, ten overvloede, dat hunne ouders overvloed van gelijk hebben hen hier den vacantietijd te laten doorbrengen. De meiskens hebben meest allen linnen kleederen aan; zij schateren het uit van pret en vroolijkheid. Enkelen dezer kinderen spitten met hunne schupkens den mullen grond om, anderen rijden met hunne kruiwagenskens de aarde voort; hier schieten de grootsten, met hunne esschenhouten bogen hunne rieten pijlen in de lucht, terwijl daar de vlugsten over het lijfken springen. Flinke knapen zitten naast den landbouwer op de kar, lieftallige meiskens leiden de koeien ter wei, terwijl deftige dames, met brei- of borduurwerk in de hand, heiwaarts wandelen.

Een roerend schouwspel treft mij. Uit mijne afspanning treedt eene jonge vrouw, door een meisje ondersteund. De vrouw is blijkbaar geweldig zwak : stapje voor stapje gaat zij voort, als vreesde zij, dat de minste onvoorziene beweging haar pijn mocht doen. Het meisken heeft moeite haar recht te houden, met beide handen ondersteunt zij de kranke. Ze is waarlijk angstvallig, dat moeder over een steentje mocht struikelen. Het paar geraakt bijna niet vooruit.

« 't Is onnoozel, Mijnheer, » zegt mij de struische koemeid. « Nooit heb ik zulk braaf kind gezien. Waarschijnlijk hebt ge de steedsche jongens en meiskens al ontmoet. Ze hebben waarlijk deugd van hun verblijf in Wechel. Van 's morgends tot 's avonds spelen en ravotten ze. De mama's wandelen den heelen dag. Madame K.

is echter te gauw vermoeid. Ze gaat niet verder dan gindsch mastenboschken, waar Toon de jager voor haar een stoel buiten zet. Julie, hare dochter, speelt nooit met de andere kinderen. Ze wil niet, dat ik of een ander hare moeder aanrake, uit vrees dat wij haar mochten zeer doen. Ik moet u zeggen, dat al de menschen van ons dorp alle twee op de armen zouden dragen; want beter volk loopt nergens met den kop omhoog. Ze zijn niet te « grootsch » om met ons te spreken. De moeder kan vertellen, dat ge uren naar haar zoudt luisteren. De dochter is niet min verstandig. Ze redeneert gelijk een bejaard mensch. Ik kan u niet zeggen, hoe gelukkig wij allen zijn, daar Madame met den dag betert. Ze is nu ongeveer zes weken hier. Mijn broer heeft ze met de kar gehaald, waarop kussens gelegd waren. Toen kon ze geen enkel lid bewegen. « Als het zoo voortgaat, zegde ze me gisteren nog, dans ik op uwe kermis. »

De boerin lachte, doch de tranen vloeiden terzelfdertijd over hare rozeroode kaken. Na lange omwegen kwam ik aan het huis des boschwachters. Het paar bevond zich in het bosch. De moeder zat in eenen leunstoel, de dochter had zich op den grond neergezet, en rustte met de voeten in eene uitgedroogde gracht. De sparren wierpen hunne schaduwlijnen over beide vrouwen; de moeder, met een fel getrokken aangezicht, hetwelk aanduidde, dat zij uit eene langdurige ziekte opstond, scheen gelukkig de zuivere, harsachtige lucht in te ademen. Geene spier verroerde in gansch haar lichaam, en toch kwam het mij voor alsof deze zoete natuur vernieuwd leven in haar schoon lichaam deed stroomen. Het meisken zag ik in profiel. Zij had haren stroohoed naast zich gelegd. Overvloedige, blonde haren golfden op haren rug; het was alsof het zonnelicht er eenen stralenkrans om heen spon. Het aangezicht was uitermate blank van tint, en allersierlijkst besneden, het juffertje, op den ouderdom gekomen, die het kind van de jonge vrouw scheidt, zat daar waarlijk als een feeëtje onder de denneboomen. Zij liet de handen op

den schoot rusten; geen enkel oogenblik hield zij het oog van hare gezellin verwijderd. Geen trek verroerde in haar aangezicht, en toch scheen het als met een hemelschen glimlach overstraald, daar zij kon gadeslaan hoe zalig hare moeder te moede was.

Welken lust ik ook gevoelde, om met deze liefelijke wezens in gesprek te komen, durfde ik mijne aanwezigheid niet verraden, vooral, daar ik bemerkte, hoe lang ik hen ook gadesloeg, dat geen van beiden een enkel woord sprak.

Behoedzaam stapte ik verder. Lang dwaalde ik op de grenzelooze heide rond, wier dichterlijke pracht ik nog nooit zoowel heb begrepen als dezen voormiddag.

..... Het middagmaal is sinds een uur afgeloopen. De mamas zijn op invitatie bij den Heer D. B. te V. De kinderen stoeien en schateren voor de afspanning, dat het door geheel het dorpken klinkt. Ik ben in de herbergkamer gebleven, om deze, mijne schets, op het papier te brengen. Naast mij, in « de kamer », hoor ik de klanken der piano. Wie zou het vermoeden! In het hartje der Kempen wordt de ouverture van Webers Vrijschutter op heerlijke wijze gespeeld.

Ik ben mijne aandoening niet meester. Ik luister met ingehouden adem naar het meesterstuk; de uitvoering verraadt eene innigheid van gevoel, die mij doet opgaan van bewondering. Ik blijf luisteren, ik hoor het cavatine uit hetzelfde zangspel door eene stem aangeheven, die, wel is waar, een weinig aarzelend, doch aangemeen zuiver en poëtisch klinkt: ik kijk door het sleutelgat, en zie de genezende moeder in dezelfde houding als dezen morgend, en Maria, achter de piano; zij maakt hare aangebeden moeder gelukkig, terwijl zij aan haar rein esthetisch gevoel lucht geeft.

GUSTAAF SEGERS.

POËZIE.

POËZIE! volschoone, verhevene, gij, glinsterend als eene vuurbake in den duisteren nacht, gij, zoet en liefelijk als eene jeugdige maagd, gij, zuiver en rein als een engel, gij zijt, als een verkwikkende regen voor den dorren akker, als eene frissche waterbronne voor den dorstigen hert, als een wuivend koeltje voor den afgematten reiziger, gij zijt voor den mensch vreugde en blijdschap, rust en verpoozing, sterkte en troost in zijne treurnis en droefheid, in zijn zwoegen en werken, in zijn strijden en lijden door de wilde woestijn dezer aarde!

Poëzie! gij lacht den sterveling toe uit de hem omringende schepping, gij, de bezielende geest der natuur: want gij kleedt de hoogstaltige boomen in duizendvoudig groen, gij bezaait de weide met ontelbaar gebloemte, gij schenkt het rijpende graan zijn gouden gewaad; want gij doet het nederige grashalmpje wiegelen, de nijvere bie gonzen door de geurige lucht, de vogelen zingen en schateren; want gij tooit, in den dag, de volschoone nature met miljoenen kleurschakeeringen, en gij doet den nacht prijken met nooit getelde lichten aan het donkere hemelgewelf!

Poëzie! gij zijt hem geschonken door de goedheid des Heeren, in zijn eigen stormig, stormend leven, gij, glanzende sterre, door alle tijden heen, van hoop en van liefde: want wanneer hij gebukt en gekromd gaat onder pletterenden last, wanneer hij rond hem slechts akelige naarheid, ondergang en dood meent te ontwaren, dan komt gij, door de stem van den godsdienst,

hem spreken van hope, van verwinning en herleven; want wanneer hij geknakt gaat onder durenden arbeid, wanneer hij jammert en weeklaagt onder den druk van lijden en smerten, dan komt gij, door de wereldleeringe Christi, hem sterken en krachten geven door een voorbeeld van liefde : den Zoon des Almachtigen, werkend, lijdend en stervend in onbegrepene zelfverloochening!

Doch, niet genoeg was het den mensch u zóó rond en bij hem te hebben : hij kende uwen adel en uwe hemelsche zalving, en hij wilde u eeren en beminnen als zijne eigene dochter : en hij maakte van u het kind van zijnen krachtigen geest.

Poëzie! De mensch deed u leven in de werken zijner handen! Hij zag na hoe gij waart en bestondt in de schepping des Heeren, hoe gij haar maaktet en vormdet en bezieldet. En hij greep hamer en beitel, en ging staan voor de harde steenrots : en met kracht en moeite, met iever en lust, kapte en hakte hij in den steen, en hij schiep een wezen dat het beeld was van hetgeen hij in de natuur had aanschouwd. Maar dat wezen was koud en gevoelloos, — en hij wilde meer!

En hij nam kleur en penseel, en ging zitten teekenen en schilderen : met hoop en blijdschap werkte hij voort, en bootste de natuur na in hare verscheidenheid van wezens en vormen en verwen : maar hetgeen hij gemaakt had en sprak noch en roerde, — en hij wilde meer!

En hij nam harp en vedel, en hij ging luisteren naar het zingen des vogels, en het klateren der beek, en het trillen des winds : en hij raakte en tokkelde met vreugde en liefde de snaren van zijn speeltuig, en hij deed al de geluiden weerklinken die hij had gehoord in de schepping. Maar hier en had hij geen beeld, — en hij wilde meer!

En dan omvatte zijn geest, in breeden wiekslag, al hetgeen hij tot hiertoe had geschapen : en beelden en kleuren en tonen vloeiden te samen tot een machtig geheel! En toch, toch was 's menschen hongerige geest niet verzadigd! Hij wilde nog zijne eigene gewaar-

wordingen verbreiden, de driften des herten doen spreken, zijne vreugde uitdrukken en zijne droefheid, jubelen in de blijdschap, stenen en weeklagen in rampen en smerten : en hij vereenigde weer al wat hij gemaakt had, en hij blies erin eigen leven en gedacht, en hij vertolkte zijne bloedeigene gevoelens!

En toch, hooger, hooger nog! Hij steeg, als de adelaar, stout in de luchten, en hij doorboorde de wolken, en hij steeg nog in machtigen zwier, en hij ging knielen, in vurige begeestering, voor den heerlijken troon van den nooit geschapenen Heerscher. En daar schouwde hij rond, en daar luisterde hij toe, badend in zalvend genot, in zaligenden wellust; en hij ontleende den Heere een deel zijner goddelijke kracht, en hij wierd verstaan en mocht begrijpen het dreunend lofgezang, dat uit de borste van heiligen en engelen, eeuwen aan eeuwen, tijden aan tijden, golft en zwiert door de zalen des Hemels, dat den Meester roemt in zijne Oneindigheid en Schoonheid, in zijne Goedheid en Macht, in zijne Bermhertigheid en Liefde!

Gegroet, gegroet, ô krachtige Poëzie, volschoone, verhevene, die den dichter verheugt en bezielt, die hem doet leven en gevoelen weergeven en vertolken, die zijne verbeelding ontspant, en zijne stem en zijne zangen doet beven en trillen onder den drang van bovenaardsche beschouwing!

Blijf, blijf, ô Poëzie, volschoone, verhevene, blijf bezielen wat dood is, blijf veredelen en verheerlijken wat schoon is en groot, blijf troosten en sterken in lijden en droefheid; blijf zweven als een engel, op donzige wieken, door het luchtruim : laat druppelen van uwe vleugelen een' verzoetende balsem, die 't brandend hert des menschen besproeië, als met eenen verkwikkenden dauw; blijf, blijf, ô Poëzie, blijf glanzen als eene lichtende sterre door alle eeuwen heen, als eene schitterende vuurbake door den nacht der durende tijden!

Antwerpen, 24-1-'98. ALFONS FIERENS.

HET FEEST DER DOODEN.

I. Allerzielendag.

Laag hangt de lucht, als 't grauwe kleed der dooden.
Van berk en wilg wordt blad op blad gerukt
en ruischend voortgesleurd langs dorre zoden.
Men ademt weemoed die terneder drukt.

Langs 't kerkpad gaan gestalten, stil, met looden,
met lijzen tred, hun hoofde diep gebukt,
gehuld in mantels : zwarte feestgenooden
der dierbre slapers, aan hun liefde ontrukt.

Zij knielen neer voor 't kruis, op 't graf geplant,
waar bleek, in 't schrale gras, het kaarslicht brandt
voor hem, die ligt in 't klamme kerkhofzand.

En bonzend uit den toren, dreunt het hard;
diep in de ziel weergalmt een kreet van smart.
En alles zwijgt en bidt, en al is zwart!

II. Het Kerkhof.

Ginds bruist de zee, de groote levenszee;
ze vloedt en ebt, ze zucht, ze zwoegt en woelt,
gezwollen door den storm van snerpend wee.
Hier is 't zoo stil, dat men de stilte voelt.

Hier ligt gestrand zoo menig levensschip,
verbrijzeld boeg en steven, mast en want,
geslagen op deze onvermijdbre klip,
alwaar de dood heur zwarte vaandel plant.

Bij elken golfslag zwalpt een ander wrak,
woest voortgestuwd, op 't rotsgebergten aan;
geen noodsein baat, voor immer is 't gedaan!

En tergend rijst de rots, en pal en strak;
en eeuwig bruist daarginds de levenszee,
gezwollen door d'orkaan van snerpend wee.

III. Herinnering.

Al brak de dood het leven van mijn leven,
de liefde van mijn liefde, al wat mij bond
aan hen die, in het eigen aardsche streven,
mij liefde en leven gaven stond aan stond;
al wierp zij ook de schakels vóór mij neder,
vertrapt, verbrijzeld onder heuren voet;
al werd zij ook bij elk verbrijzlen wreeder
en sloeg zij wonde op wonde in mijn gemoed,
Een keten toch verbrak zij niet!

O, machtig zijt gij en toch machteloos,
o dood, die al vermorzelt, al vertrapt;
o, krachtig zijt gij en toch krachteloos,
dewijl die keten aan uw woede ontsnapt!
Herinnering, de smart, de liefde smeden
uw schakels dag aan dag. Ik volg mijn baan
en torsch u voort; 'k zie immer wat zij leden,
in mijnen mond een beê, in 't oog een traan.
Uw keten toch verbrak men niet!

Ja, keer op keer verscheen de dood en roofde
hun beeld, hun stem : de larven hunner ziel;
zij lachte wreed met mij, want zij geloofde
dat alles van mijn dierbren mij ontviel.
Toch is hun beeld mij in het hart gebleven :
Lichtteekening die nooit wordt uitgewischt,
en phonograaf om woorden weer te geven,
reeds lang gesproken en zoozeer gemist!
Een keten toch verbrak men niet!

En thans, nu 't feest is bij de doodenscharen,
leef ik een dag het oude leven weer,
als vroeger, toen zij aan mijn zijde waren.
Ik spreek met hen, kniel op hun dorpel neer;
'k duw vaster aan de schakels van die keten,
die hecht aan hen die slapen in het graf.
Ik heb gekend, bemind, 'k zal nooit vergeten,
al ben ik ook zoo ver van allen af!
Een keten toch verbrak men niet!

Hasselt, October 1898. HUIBRECHT HAENEN.

DE KEMPENSCHE HEERBOER (1).

Aan den dichter van
« Rozekens Eerste Communie ».

Op zijn erf,
blij en vrij,
huist de heerboer, baas en koning
van zijn gronden, steenen woning,
schuur en schop,
al 't gerij.

Hij erkent
God Alleen
als den rechten Baas; in trouwe
eert hij wet en mint hij vrouwe,
duikt zijn blik
voor geen een.

Hij geeft kind,
knechts bevel
met een wenk, met korten woorde;
of men 't nood' of geren hoorde,
't moet volbracht,
krek en snel!

Werkman, meid,
schaper, knecht
heet hij vaderlijk « mijn kindren »;
tegen eigen kroost — geen mindren! —
pleegt hij streng
vaderrecht.

---

(1) Uit een bundel « Verzekens » die, bij den drukker dezes zal uitkomen in 't begin van 1899.

Prijs voor de inschrijvers: 2,50 fr. (gewone uitgave), 4 fr. prachtuitgave op hollandsch papier. Men kan van nu af aan inteekenen bij den E. H. Aug. Cuppens, pr., bij de Zusterkens der Armen, Luik.

Hij alleen
heeft verstand
van het jonge ruin te mennen,
ruiterswil het doen te kennen,
stappen, staan
naar zijn hand.

Hengst en hond,
kalf en koe
geeft hij naam en wijst hij stede;
niemand ook die 't beter dede
onder 't volk
van 't gedoe.

Hij alleen
kan 't getal
van zijn hoendervee u zeggen,
weet de deugden uit te leggen
van elk stuk
uit zijn stal.

Weg en wei,
bosch en grond
noemt hij bij hun' oude namen
die, vóór eeuwen, zij bekwamen
uit zijn stam
— vaders mond.

Ei! hoe trilt
zijne stem,
komt hij van zijn grond te spreken,
van zijn gaven, zijn gebreken;
welke taal,
kleur en klem!

Spaarzaam wel,
gierig niet,
is de heerboer van de Kempen :
waarom zou hij 't goed verslempen
dat zoo schaars
zandgrond biedt?

Als hij geeft
geeft hij goed,
't zij den Arme, 't zij de Kerke,
wenscht niet dat elkeen bemerke
wat uit plicht
hij maar doet.

« Elk het zijn —
ik het mijn »
meent hij en kan slecht verdragen
vreemden die op zijn goed jagen
achter haas
of konijn.

Heerboer is
aan het werk
de eerste steeds en ook de leste
en, des Zondags, « op zijn beste »,
trekt, vooruit,
naar de kerk.

En zoo leeft
hij, gezond
naar de ziel en naar den lijve,
zorgend dat, op deugden, blijve
en op eer
't huis gegrond.

Eind'lijk valt
hij en ligt,
's daags, te bed : 't is om te sterven...
zijne kindren zullen erven
heerboers huis,
grond en plicht.

AUGUST CUPPENS, pr.

Luik, 10n *in Zaaimaand*, 1898.

ALLERZIELEN.

Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.

(2e November), *H. Schriftuur.*

De Heilige Kerk aanhoort de stemmen,
Die smeekend strijgen uit den poel,
En haar gevoelig hert beklemmen,
Dat geene foltring zien kan koel.
O ja! zij hoort de bange klachten
Der zielen in het woedend vuur;
Zij zal hun jammeren versmachten,
Hun noodlot maken minder zuur.
Zij weent! want zij weet wat zij lijden,
Hoe hertverscheurend is hun smert:
En daarom wil ze een dag hun wijden,
Een dag, die beur' hun smachtend hert.

De klokken treurig, klagend klinken;
Zij duiden aan een diepen rouw;
Natura zelfs wil niet meer blinken :
't Is alles zwart en doodsch en grauw.
Heur rijkelijke feestgewaden
Heeft onze Moeder afgelegd,
En alles, alles doet ons raden
Dat zij zich gansch de vreugd ontzegt.
Zij stort nu vuurge smeekgebeden
Voor harer kindren bitter lot,
Die, als de wierookwalmen, heden
Verschijnen voor den troon van God.

O mensch! daar 't is in uw vermogen,
Help ook de zielkens uit den poel
Stuur uw gebeden tot den hoogen
En toon dat ook gij hebt gevoel.
O stervling! bid toch met uw Moeder,
Opdat gelenigd word' de pijn
Van uwen afgestorven broeder,
Die zoo verlangt verlost te zijn!
O bid! opdat hij ook u heuge,
Als hij geholpen is door u,
En bij uw dood uw ziel verheuge,
En zegge : « broeder, juich ook nu! »

Thienen. A. M.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Boom tijdens de Fransche Omwenteling, door den eerw. heer J. FR. PALLEMAERTS, leeraar in 't klein Seminarie te Mechelen. 73 bladz. Mechelen, Van Velsen, 1898.

Toen schrijver zich bezighield met de stof tot eene beknopte geschiedenis des Boerenkrijgs (zie *Belfort*, aflev. Juli 1898) te verzamelen, kwamen hem eenige bijzondere feiten, in zijn geboortedorp tijdens de Fransche Omwenteling voorgevallen, te weet. Niet geschikt om in eene algemeene geschiedenis aangeteekend te worden, zijn zij nochtans van plaatselijk belang niet ontbloot, en dienden daarom in een afzonderlijk boekje uitgegeven. Oprecht belangvol en aandoenlijk zijn de lotgevallen van den eerw. heer Moons, onderpastoor van Boom, door hem zelven verhaald in een paar uitgebreide brieven uit Cayenne, November 1798 en Januari 1799, gedagteekend. Drie maanden nadiën kwam de grootmoedige priester met twee zijner gezellen, in het woud van Corentin, een statie van Hollandsch Guyane, om het leven.

Deze monographie is vol nut omdat zij, wellicht beter dan eene algemeene geschiedenis, ons door tal van bijzonderheden bekend maakt met de drijfveeren en den aard der volksbeweging van 1798. Het nieuwe boek van den heer Pallemaerts mag eene ernstige bijdrage heeten tot de verheerlijking dier Boeren, welke het Vlaamsche volk, in letteren en toonkunst, met gedenksteenen en eerezuilen, na verloop eener eeuw, vol geestdrift en vaderlandsliefde, huldigt, toejuicht en zegent.

C. M. X.

Een Kroningslied, door Dr H. J. A. M. SCHAEPMAN. Bij Van Holkema en Warendorf.

Begeesterd, gelijk al zijne anders zoo bedaarde landgenooten, bij de kroningsfeesten, maar bovendien bekwamer dan wie ook die begeestering in verhevene en blijvende accoorden te vertolken, heeft Dr Schaepman een lied gestemd, een *Kroningslied* dat een *Koningslied* is.

De gloedvolle *Opdracht*, het bevallige *Klokkenspel* en de hartroerende *Slotzang* wisselen af met de hoogernstige gedachten der *Kroningswake*, *Kroning*, *Huldiging*.

De *Kroningswake* is in dit vers samen te vatten :

Een koning komt! Gij, volk, vereer en kniel!

In de *Kroning* is de beschrijving van 's konings kroon, met de bijgaande overwegingen, heerlijk en diepzinnig. Maar, breed en stout van opvatting, sierlijk en machtig van uitvoering, gaat *Huldiging* het overige te boven.

Die dichterlijke studie over het volk, die ontzaggelijke macht in het plan der Voorzienigheid en in den gang der wereld, kon Schaepman, de volksman, de volkskenner, wagen. Hij mag de koningin vragen :

Kent gij het volk? Zond ooit uw oog zijn peil
Ten bodemloozen afgrond van zijn wezen,
Mat ooit uw blik zijn hoogte, hooggerezen,
De wolken door?

Eenige verzen uit den slotzang : de jeugd, rond den troon der koningin, zingt het lied der toekomst :

Al zijn de stemmen teeder
En kinderlijk en fijn,
Gij hoort ons eenmaal weder
Als wij het heden zijn.
De kloekheid zal vertalen
Wat u de geestdrift biedt,
Een jubelend herhalen
In daden 't kinderlied.

Zoo worde Schaepmans *Kroningslied* als een nieuw puikgedicht gewaardeerd, naast *Aya Sophia* en het overschoone *H. Sakrament van Mirakel tot Amsterdam.*

C. J. A. M. C.

De Rodenbachsvrienden, bloeiend Vlaamsch katholiek Studenten Genootschap der Gentsche Hoogeschool, hebben ter gelegenheid van hun tienjarig bestaan een eerste Jaarboek uitgegeven (Gent, A. Siffer, 202 bl.) bevattende een aantal merkwaardige studien en ook eenige goede novellen en dichtstukjes, onder andere twee van Guido Gezelle en een van P. Danco. Wij ontmoeten er ook eenige belangrijke bladzijden van den heer J. Mees « over de Graven van Vlaanderen en hunne onderdanen ten opzichte van het Vlaamsch » en eenige maar al te gegronde beschouwingen over het onderwijs in de meisjesscholen. Wij hopen dat de Rodenbachsvrienden ons jaarlijks met zulke goed doordachte en wel geschrevene voortbrengselen zullen vergasten.

Ziehier hoe het « Fondsenblad » den bundel beoordeelt :

Dit jaarboek steekt, onder letterkundig oogpunt, voordeelig af bij de boekjes van dien aard, welke gewoonlijk door min of meer letterkundige kringen worden uitgegeven. Er zit, ontegensprekelijk, kruim en kunst in.

Het begint met een flink opgesteld en zaakrijk tienjarig verslag,

dat men de beknopte geschiedenis van het taalminnend studentengenootschap de *Rodenbachsvrienden* noemen mag.

De verdere inhoud, die tot 200 bladzijden reikt, is samengesteld uit bijdragen van verschillenden aard : gedichten, novellen, eene geschiedkundige verhandeling en eene hedendaagsche beschouwing over de belangen der Vlaamsche taal en eene korte levensschets van Albrecht Rodenbach.

De gedichten zijn, over 't algemeen, bloeiend en treffend en verraden de pen van reeds gevormde of wordende kunstenaars.

De gedichten van Liske Valkeniers — waarom dien vrouwelijk klinkenden deknaam? — zijn heerlijk beschrijvend, echte natuurtafereelen.

Het laatste, *De Gunsteling der Walkuren* is eene prachtig uitgewerkte sage. Het *Gildelied* van Fl. Van Durme (getoonzet door zijnen broeder) is krachtig en welluidend tevens en ademt den koenen Vlaamschen strijdlust.

Daarop volgen *Jantje* en *Hosannah* van « heer ende meester » Guido Gezelle, twee pareltjes van het zuiverste water.

Bamisweer in Juni, van R. De Clercq, is iets wat de Franschen een welgelukte *boutade* zouden noemen; *Witte Donderdag*, van denzelfden, is een ingrijpend godsdienstig sonnet; doch wat ons van hem het meest bevalt is de uitgebreide ballade *Halewijns straf*, gedicht naar het middeleeuwsche Halewijnslied.

Wie beter dan Pieter Danco, die in Kongo verbleef, en ons daaruit zijn heerlijk en kloek opgevat werk *Ook een ideaal* heeft medegebracht, kon ons *Afrika* bezingen? Ook hier wordt, in machtige en aanlokkende toonen, het kristen ideaal op den voorgrond geplaatst.

Eene eervolle melding verdienen ook *Een Gevoel* en *Twee Bloemkes* van Rykaard.

Eindelijk ontmoeten wij in *Lena*, van Karel Broeckaert, een rijmloos metrisch verhaal dat de hoogste belangstelling gaande maakt en tevens tintelt van echte poëzie.

Afscheid nemende van de dichters hebben wij met evenveel genoegen kennis gemaakt met de novellenschrijvers, bij welke het ook aan geen talent en gaaf van schildering ontbreekt. Hier echter loven wij niet onvoorwaardelijk; wij ontmoeten hier eene soort van realism dat, naar onze meening, bij sommigen wat ver wordt gedreven. Van zulk realism in de feiten getuigen, het *Wereldsch Kerstfeest* van Amaat Van Waesberghe en nog meer *Schoon Rachelleke*, van Bing. In de uitdrukkingen komt het voor in *Op de Voutekamer*, een kerstverhaal door Alfons Sevens. De plaats, waarop wij het vooral gemunt hebben, staat onder aan bladzijde 123.

De verhalen *Om 't Goede*, van Julius Tuypens en *Het Wonderbaar erfdeel*, van G. Lefèvre, komen ons, het eerste vooral, wat al te naïef voor.

Wat nu de verhandelingen : *De Graven van Vlaanderen en hunne onderdanen ten opzichte van het Vlaamsch* en *De plaag des tijds* betreft, gaarne zien wij dat de studenten door zulke schriften toonen niet onverschillig te zijn aan den strijd voor ons taal- en volksrecht. De

heeren Julius Mees en Botosyde hebben daarmee een voorbeeld gegeven, dat navolging verdient.

Geschichte der Weltliteratur, door ALEX. BAUMGARTNER, J. S. I. *Die Literaturen Westasiens und der Nilländer*. II. *Die Literaturen Indiens und Ostasiens*. Freiburg, Herder 1897.

Sedert wij het ter perse leggen van dit werk aankondigden, zijn meer dan twee deelen ervan volledig verschenen.

Het is licht te begrijpen dat een arbeid van deze soort de belangstelling van menige letterkundigen trekt: Wij kunnen dan ook met den meesten lof van de studie des schrijvers spreken. Nauwelijks waren de eerste afleveringen de wereld ingezonden of van alle zijden werden de oogen op dit grootsche werk gericht; en nu reeds kan men verzekerd zijn, dat P. Baumgartner zijne voorgangers in dit vak ver overtroffen heeft. Velen voldoen weinig aan hetgeen van eene geschiedenis van dezen aard kan geëischt worden. Vooral moet een dusdanig werk onzijdig blijven, en niet uit partijzucht datgene ter zijde laten wat soms den voorrang moest hebben; deze vijandelijke houding, welke wij bij verscheidene schrijvers waarnemen, is dan ook de oorzaak dat vele hunner werken slechts eene zeer beperkte waarde op geschiedkundig gebied hebben.

Wij hebben reeds vroeger (*Dietsche Warande* blz. 403, 1897.) de verdeeling van P. Baumgartner's werk medegedeeld. Het eerste boek behandelt de letterkunde der oudste volkeren. De geschiedenis der Israëlieten is in vier kapittels verdeeld; het vijfde kapittel handelt over de Assyriërs en Babyloniers en de twee laatste betreffen de Egyptenaren. In het tweede boek treffen wij eene schets aan der oud-christelijke litteraturen van het jodendom, eene algemeene schets der Syrische, Koptische, Etiopische, Armenische en de nieuw-hebreeuwsche literatuur.

Onze grootste lofspraak betreft de behandeling der Arabische litteratuur. Sedert Hammer-Purgstall heeft het niemand meer gewaagd iets op dit gebied te schrijven. Voor zijne studie heeft de schrijver enkel de werken van Caussin de Perceval, Kremer en Schack kunnen raadplegen, voor het overige heeft hij zich op zijne eigene studie moeten steunen.

Hetgeen wij over de behandeling der arabische litteratuur zeggen mag ook op de persische toegepast worden. Hier heeft de schrijver zich moeten bepalen bij enkele monographiën van den vakkenkenner H. Ethé. De talrijke proeven van dichtkunst, welke men hier ontmoet, in zuivere taal overgebracht, bewijzen op voldoende manier dat de schrijver zich bij. zonder op de studie der verschillende volkstalen heeft toegelegd.

De tweede band, welke uit zes boeken bestaat, handelt over de geschiedenis der letterkunde der Indische en oostaziatische volkeren. Onder dit opzicht is het werk van P. Baumgartner het eenige dat tot hiertoe bestaat. Dit gedeelte van zijne studie mag dan ook met recht het belangrijkste genoemd worden.

Het eerste boek spreekt over de letterkunde der Indische volkeren. Bijzonder wel gelukt is de behandeling der twee groote epossen: de Mahâb-

bárata en de Râmâyana. Vervolgens komen de epische, lyrische en dramatische meesterwerken der sanskrietsche letterkunde: eenige bladzijden worden gewijd aan de fabels en bijzonderste romans dezer volkeren.

Het tweede boek treedt in bijzonderheden over de menigvuldige talen, welke van het sanskrietsche afstammen. Alhoewel de menigvuldigheid dezer talen de stof, welke de schrijver te behandelen heeft, in ruime mate vermenigvuldigt, toch mag hij zich beroemen alle moeilijkheden overschreden te hebben; wij vinden in zijne studie zoowel de eenvoudigste volksliederen aangeteekend als het door miljoenen menschen vereerde Râm barit Manas.

Verder leidt ons de schrijver tot de hoofdstreken van het Buddhismus, Ceylon, Birma, Siam, Tibet en Mongolië, en sluit zijn tweede boekdeel met eene uitgebreide studie over de merkwaardigste verschijnselen uit de letterkunde der chineesche en japaneesche volkeren.

Men heeft zelden gelegenheid met zooveel onbepaalden lof over een letterkundig werk te kunnen spreken. De schrijver mag zich gelukkig achten zijnen arbeid nu reeds de schoonste vruchten te zien dragen. Van alle zijden worden de oogen op deze nieuwe algemeene geschiedenis der letteren gericht, die zoowel door volledigheid als onpartijdigheid, door aantrekkelijken stijl als klare voordracht uitmunt. K.

Het Jaarboekje van Alberdingk Thym voor 1898 deelt bij de gelegenheid van de kroning der jonge hollandsche vorstin een aantal bijdragen in proza en in verzen mede, waarin de lof der jeugdige koningin wordt gezongen.

Het is zeer passend, dat nog eenmaal pater van Meurs' « Grootje aan 't prinsesje » overgedrukt werd. Even belangwekkend was het onder den titel *Van de Landen van Overzee* een aantal gedichtjes te verzamelen, welke in eigen taal de heilwenschen uitdrukken der Oost- en West Indische katholieken. Zoo treft men niet min dan 12 verschillende talen in deze kleine verzameling aan.

Als historische bijdragen, nemen het artikel van Dr W. Everts, *Hare Majesteit Koningin Wilhelmina, eene achter-kleindochter in den* 37en *graad van Keizer Karel*, met stamtafel, en dat van J. H. A. Thus *Wilhelmina dochter van de H. Elisabeth*, met twee genealogische tafels, eene bijzondere plaats in. Eene bijdrage van Prof. Vermeulen getiteld: *Een Vredevorst*, wordt gewijd aan de levensschets van den katholieken prins Willem van Oranje. Pater Allard, de Vondelvereerder, handelt over de verhouding welke tusschen Joost van den Vondel en prins Frederik Hendrik bestond, alsook dezes betrekkingen met Daniel Seghers. De schrijver spreekt bij deze gelegenheid over de groote verdienste van den bloemschilder en wijst voor nadere bijzonderheden over Daniel Seghers op een « lent van Vaarzen » welke door den schrijver in den jaargang 1870 van den *Volksalmanak voor Nederlandsche katholieken* medegedeeld werden. Doch hij schijnt hier uit het oog te verliezen wat Pater Kieckens over den voortreffelijken man

in het *Bulletin de l'Académie d'Archéologie de Belgique* in 't midden bracht, evenals zijn artikel over Daniel Seghers in D. W., jaargang 1891, evenals de lofdichten door Dr P. Alberdingk Thym in hetzelfde tijdschrift reeds in 1876 medegedeeld.

Het boekje, dat wel wat laat is verschenen, geeft op den keurigen omslag eene fraaie afbeelding der H. Elisabeth, van Karel de Groote, en de wapens der Nederlanden, allen zinnebeeldig aangebracht.

Boon's Letterkundige Bibliotheek. — De uitgever H. Boon, te Amsterdam, heeft de hand gelegd aan een goedkoope volksuitgave der letterkundige werken van de meest verdienstelijke nederlandsche schrijvers. Deze uitgave zal verschijnen in deeltjes van 3-5 vel druks voor 20 cents. Voorloopig zullen hierin worden opgenomen Vondel's *Lucifer*, *De Leeuwendalers*, Hooft's *Warenar*, enz.

Het eerste deeltje bevat Vondel's *Gysbrecht van Amstel*, in nieuwe taal bewerkt door J. A. Verkuyl. Alhoewel voor de hoogere studiën der letterkundige oudheden altijd voor de studenten de oorspronkelijke spelling aan te bevelen is, ontvalt niet al de waarde aan de vertolking derzelfde in nieuwe taal. Hierdoor worden min geoefenden in staat gesteld de oude nederlandsche werken van nabij te leeren kennen; van de menigvuldige edities van Vondel's meesterwerken zijn allen, op enkele uitzonderingen na, in oude taal weergegeven. Men mag dus van deze nieuwe verzameling van dichtwerken eene algemeene verspreiding verwachten.

Lebrecht Dreves. Ein Lebensbild. Als Beitrag zur Literatur- und Kirchengeschichte nach dem handschriftlichen Nachlass und den gedruckten Quellen entworfen von Wilhelm Kreiten, S. J. Mit Dreves' Bildniss. Freiburg i. B., Herder, 1898, VIII en 432 bl. 8°. Prijs : Mk 5,—, geb. Mk. 6.40 = fr. 6,25 en fr. 8 —.

Wij kennen reeds sedert vele jaren den gemoedelijken dichter Kreiten, aan wien de helaas! te vroeg gestorven Ludwig Brill zijn schoonste zangen toewijdde. Wij kennen evenwel ook den scherpzinnigen criticus en weten dat Kreiten's kritiek even grondig is als zijn stijl aantrekkelijk. Door niemand kon een karakterschets van den edelen dichter Lebrecht Dreves beter worden ontworpen als door Pater Kreiten, en zijn werk is dan ook een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis der letterkunde. Kreiten heeft ook veel uit de nagelaten handschriften van den dichter Dreves geput. Deze behoort tot de beste der Romantieken en bekleedt eene eereplaats tusschen Adalbert van Chamisso en Eichendorff, met wien hij ook in persoonlijke betrekking stond.

Wat Dreves' gedichten vooral kenmerkt, is de diepte van gevoel en het meesterschap in den vorm. Uit zijn uitgegeven stukken blijkt eveneens hoe vatbaar hij was voor het schoone en welk evenwicht hij steeds wist te bewaren.

Wie dit boek leest zal ten zeerste met den dichter ingenomen zijn.

Een blik op zijne beeltenis doet ons dadelijk een ongewoon mensch en kristen strijder in een waas van dichterlijkheid erkennen.

Ten slotte geven wij de regels door Dreves aan eenen vriend gericht, toen zijne kinderen zich beklaagden dat zij zijn naamfeest niet konden vieren, dewijl hij Lebrecht heette naar zijn' peetoom, vorst Blücher.

Lebrecht (leef goed) ward ich genannt, und Glaubrecht (geloof [goed) nennet der Mann sich,
Dem der Glaube allein ohne die Werke genügt.
Nicht einseitig, o Freund! Zum Glaubrecht gehört der Lebrecht
Gleich wie dieser ja auch nichts ohne jenen vermag.
Willst einen dritten im Bund du nehmen, ehrwürdiger Glaubrecht
Unmaszgeblich alsdann, schlag' ich den Hoffrecht (hoop goed) dir vor. »

Het werk verdient alleszins onder kunstvrienden en alle andere welgezinden verspreid te worden. V. N.

Trierisches Archiv. — Verzameling van Dr Keuffer. Trier. Fr. Lintz, 1898. 1e band.

Met het doel een aantal onuitgegeven en onbekende bescheiden omtrent de bouwkunst en zedegeschiedenis van het middeleeuwsch Trier aan het daglicht te brengen, heeft de stedelijke archivaris, Dr Keuffer, de hand gelegd aan het groote werk, waarvan thans het eerste deel verschenen is.

Bijzonder merkwaardig is de beschrijving van het liturgisch epistelboek van Prum met twee fraaie lichtdrukken, evenals E. Kutzbach's bijdrage over de wereldlijke gothische gebouwen, welke in de vroegste middeleeuwen werden opgericht, maar welke thans door de zucht naar moderne figuren en versierselen gansch als aloude kunstpronkstukken hun karakter verloren hebben.

Als bijdrage der zedegeschiedenis kan de verhandeling van Dr Lager over de dienstregeling der beambten en dienaars der domkerk in de XIIe eeuw, de eerste plaats innemen. Van even min belang is het onderwerp van Dr H. Isay, welke een aantal bijzonderheden aan het licht brengt over Bonagratia von Bergamo's geschriften, tot verklaring der oneenigheid tusschen paus Johann XXII en Ludwig d. B.

Les dernières cartouches d'un archiviste. — Le Goeden dag. Les fresques de la Leugemeete. Observations présentées à M. J. Van Malderghem, par H. Van Duyse. Gand, De Brabandere 1897.

Om de lijst der critische werken, welke in de laatste tijden over dit onderwerp geschreven werden, volledig op te geven, maken wij hier melding van de laatste verschenen opmerkingen, omtrent den Goeden dag en de Gentsche Leugenmeete. Wat de kritiek over dit werkje betreft, wij hebben reeds bij vroegere gelegenheid onze meening over dit onderwerp laten kennen. K.

De Geldwaarde in de Geschiedenis. — Practische wenken door Edm. Geudens. Antwerpen, Dela Montagne 1897.

Wij kunnen deze bijdrage niet genoeg aanbevelen aan degenen welke zich met oudheidkunde bezig houden. Voor diegenen, welke niet tot deze klas behooren, is het tevens belangrijk een gedachte te hebben van de beteekenis der geld-of muntbenamingen en een oogslag te werpen op de verschillende omstandigheden, welke de munten in waarde deed vermeerderen en verminderen.

Het Nederlandsch in de Gentsche dagbladpers is de titel van eene lezing in de Vlaamsche Academie gehouden door Th. I. J. Arnold, welke lezing thans verschenen is in de laatste aflevering der « Verslagen » der Academie.

Hoe wij letterlijk, en veeltijds tegen den zin, uit het Fransch vertalen is door voorbeelden tastbaar en aanschouwelijk gemaakt. Voorgelicht door den fakkel van den schranderen schrijver, zien wij woorden, uitdrukkingen en wendingen, welke wij als gangbare munt beschouwen en zonder erg of nadenken dagelijks gebruiken, eensklaps voor onze oogen verschijnen in hunnen monsterachtigen onzin. Voorwaar de geest der Nederlandsche taal is ons nog bitter weinig eigen! Natuurlijk zijn het de Gentsche dagbladschrijvers niet alleen welke hier bedoeld worden, vele Vlaamsche schrijvers zullen met vrucht deze nuttige proef van taalpolitie lezen.

De Toekomst, maandblad voor onderwijzers, verschijnt niet meer. Dit tijdschrift, opvolgendlijk bestuurd door Dautzenberg. Frans de Cort, Sleeckx en De Mont, was in letterkundig opzicht zeer verdienstelijk. De strekking was « liberaal » en uit dien hoofde kon het tijdschrift door de katholieken niet ondersteund worden.

Volkskunde, een aanhangsel van *De Toekomst*, blijft evenwel bestaan onder redactie van P. de Mont en A. de Cock. Voor onze *Folklore* is het wel te raadplegen.

Konink.Vl. Academie. — In de zitting van verleden maand deelde hoogleeraar Dr. W. de Vreese den uitslag mede van de zending, met dewelke hij door de Regeering belast werd, in het British Museum te Londen, namelijk het afschrijven van een oud Nederlandsch handschrift. Zijn werk is zeer belangrijk en het werd door de leden zeer geprezen.

De heer de Vreese heeft daarna lezing gedaan van eene studie over de werken van Cornelis Everaert (einde der XV eeuw) welke uitgegeven zijn door de heeren Muller en Scharpé.

De heer minister De Bruyn heeft aan de Academie laten weten, dat hij haar een marmeren borstbeeld schenken zal van Jacob van Maerlant, den vader der Dietsche dichters al te gader. Het is de Antwerpsche beeldhouwer Jespers, die gelast is met dat werk.

Letterkundige wedstrijden der Koninklijke Vlaamsche Academie voor 1900. — I. Middelnederlandsche Taal- en Letter-

kunde. *Men vraagt eene vergelijkende klank- en vormleer der verschillende Middelvlaamsche dialecten, zooals die uit oorkonden kan opgemaakt worden.* — Prijs : 600 frank of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

II. **Nieuwere Taal- en Letterkunde.** *Geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden, van de XVI*e *eeuw tot* 1886. — Prijs : 800 frank, of een gouden gedenkpenning van dezelfde waarde.

III. **Vak- en Kunstwoorden.** *Eene volledige Nederlandsch-Fransch en Fransch-Nederlandsche vakwoordenlijst over het « Notariaat ».* — Prijs : 500 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

IV. *Eene volledige Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche Woordenlijst over de « Veeartsenijkunde. » Met bijvoeging van de* gewestelijke *woorden en uitdrukkingen, en teekeningen waar het past.* In het antwoord zullen de Mededingers ook zooveel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen. — Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

WEDSTRIJDEN VOOR 1901. — V. **Zuidnederlandsche Folklore.** *Eene zoo volledig mogelijke verzameling en nauwkeurige beschrijving van de oude en hedendaagsche* « kinderspelen » *in Vlaamsch-België, met aanteekening der daarbij gezongen liederen (woorden, en in zoo ver het mogelijk is, de muziek).* — 1e prijs : 800 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde. 2e prijs : 400 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

VI. *Eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Loodgieter en Zinkbewerker » (met het oog op de bouwkunde), zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen en van de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen.* — Prijs : 500 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

BUITENGEWONE WEDSTRIJD. **Gewesttaal.** *Een zoo volledig mogelijk* Idioticon *over het « Meetjesland. »* — 1e prijs : 400 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde. 2e prijs : 200 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

WEDSTRIJDEN VOOR 1902. **Taalkunde.** *Geschiedenis (Bibliographie en Critiek) der Nederlandsche lexicographie in de* 15e, 16e *en* 17e *eeuw.* — Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

Kunstgeschiedenis. *Geschiedenis der Brugsche Schilderschool.* — Prijs : 600 frank of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

WEDSTRIJDEN VOOR 1903. **Vak- en Kunstwoorden.** *Eene volledige Nederlandsche Vakwoordenlijst over de « Zeevisscherij », met afbeelding van de vermelde voorwerpen en met opgave van*

de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen. — Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

WEDSTRIJDEN VOOR 1904. **Geschiedenis van den Werkmansstand in de Nederlandsche gewesten van België.** A. *Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 13e en 14e eeuw.* — Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

B. *Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 15e en 16e eeuw.* — Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

C. *Geschiedenis van onzen Werkmansstand in de 17e en 18e eeuw.* — Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

N. B. Den schrijver, die in één werk de drie gestelde prijsvragen op bekronenswaardige wijze beantwoordt, wordt een prijs van 2,000 frank toegekend.

VOORWAARDEN. Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard. De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De mededingende handschriften voor de wedstrijden moeten *vrachtvrij* ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29) ingezonden zijn vóór den 1 Januari van het jaar des wedstrijds. **De antwoorden op den wedstrijd over de Geschiedenis van den Werkmansstand moeten ingezonden worden vóór 1 December 1902.**

De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

Den mededingers wordt aanbevolen een volledig afschrift van hun werk te bewaren, om dit te kunnen benuttigen in geval de keurraad het bekronenswaardig zou oordeelen, maar wijzigingen of bijvoegingen zou vorderen aleer het te laten drukken. In geen geval wordt het bekroonde handschrift aan den Inzender teruggeven.

Zijn er aan eenig bekronenswaardig gekeurd werk wijzigingen toe te brengen, dan zal het bedrag van den prijs niet eerder gegeven worden dan nadat de keurraad het drukvaardig zal verklaard hebben.

De Academie eischt voor de werken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de Mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, aanduiden. — Zij meent den Mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de Mededingers, op hunne kosten, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

DE BESTUURDER,
P. Alberdingk Thijm.

DE BESTENDIGE SECRETARIS,
Fr. de Potter.

Davids-Fonds. — De ieverige schrijver der afdeeling Borgerhout, de heer Aug. Matthys, vierde dit jaar zijn zilveren jubelfeest als onderwijzer.

Het bestuur van het Borgerhoutsche Davids-Fonds wilde deze gelegenheid niet laten voorbijgaan, zonder op eene bijzondere wijze den geachten jubilaris te feesten en hem tevens openbaar dank te zeggen voor de vele diensten, door hem aan de afdeeling bewezen.

De heer Edm. De Herdt, bijgestaan door de bestuurleden Heiremans, Dircx en Mersie, nam de taak op zich eenen muzikalen feestavond voor te bereiden, zooals onze afdeeling er nog geenen zou beleefd hebben. Dat dit ontwerp ten volle gelukt is zullen allen getuigen. die op Maandag 24 October op het feest aanwezig waren.

En zij waren velen. De overgroote zaal van het Aloïsius-Patroonschap was gansch gevuld.

Toen de gevierde jubilaris met zijne geachte familie binnentrad, werd hij door luide toejuichingen begroet, welke afdoende bewezen, hoe al de leden instemden met de hulde, die den gewaardeerden feesteling zou gebracht worden.

Reeds was het teeken tot uitvoering van het programma gegeven, toen de heer Vloors, die daags te voren zoo koninklijk als primus van Rome was gehuldigd, het huldebetoon aan Aug. Matthys met zijne tegenwoordigheid kwam vereeren. Onnoodig te zeggen, dat het publiek, door dit bewijs van genegenheid, nog meer geestdriftig gestemd wierd.

Overigens alles noopte tot feeststemming. Het programma, op prachtpapier gedrukt, zag er zoo aanlokkelijk uit; men voelde zich zoo tehuis in de sierlijke zaal, zoo helder verlicht; het lieve koor onzer zangeressen, die gereed stonden om « *Natuur een Tempel* » van Matthys uit te voeren was zoo frisch en bevallig, dat men zich volkomen in den toestand bevond, om eenen avond van kunstgenot te smaken.

Een onberispelijke uitvoering deed al het dichterlijke van dit muzikaal tafereeltje uitkomen en niet zonder reden bekwam het grooten bijval.

Door de gemengde koren werden nog ten gehoore gebracht : *Een Bondslied en de Strijd is niet verloren* van Matthys; een *Bruidszang* van Loots een *Klokkelied* van Seward en ten slotte drij madrigalen : a) *Ick seg vaerwel* van Van Melle, b) *Vaarwel mijn Broeder* van Waelrant en c) *Hosanna* van Kruis.

De gemengde koren onzer afdeeling hebben in de Scheldestad eene welverdiende faam verworven, welke zeker niet zal verminderd worden, door hetgeen zij thans getoond hebben te kunnen. Zonder vleierij mogen wij zeggen, dat ze de volmaaktheid nabij komen.

Jufvrouw Eeckels, eene concertzangeres van groote verdienste, oogstte luide toejuichingen in met : *Bloemen en Sterren* van Mortelmans, *Meilied* van Huberti ; *Lentelust* van Lebrun en *Jeugd en Liefde* van Van der Stukken.

De heer J. Collignon, vroeger baszanger aan het Neerlandsch Opera, droeg met veel talent het « *Ik ken een lied* » van De Mol en « *Arteveldè's geest,* » van Benoît voor. Dit laatste stuk vooral hebben we nooit beter gehoord.

Waar onze vriend De Herdt als violist optreedt, hoeft men niet te twijfelen over den bijval, die hem zal te beurt vallen. Zijn meeslepend spel toch heeft aanstonds aller harten veroverd. Zóó was het hier ook en terecht wierd hij onder daverende toejuichingen teruggeroepen.

Tusschen het eerste en het tweede deel werd door Peeters-Lacroix, voorzitter der afdeeling, eene flinke feestrede uitgesproken, waarin hij den held van den dag naar verdienste hulde bracht. Namens al de leden werd den heer Matthys een prachtig brons aangeboden, voorstellende : « *de wetenschap die haar licht over de wereld straalt.* »

Een onzer bestuurleden, de heer Van Broeckhoven, droeg daarna met warmte een welgelukt feestdicht voor, dat luiden bijval verwierf.

Zeer gemoedelijk dankte de heer Matthys voor de vele blijken van toegenegenheid hem dien avond geschonken en hij beloofde, zoolang het in zijne macht zou geweest zijn, tot den bloei van het Borgerhoutsche Davids-Fonds te blijven medewerken; eene belofte, die voorzeker zoo min *vergeten* als *gebroken* zal worden.

Wij mogen dit verslag niet sluiten zonder eenen bijzonderen dank te brengen aan den heer Edm. De Herdt, die het feest zoo kunstvol heeft voorbereid en aan zijne lieve zuster Mathilde, die gansch den avond den rol van begeleidster op onberispelijke wijze waarnam.

Borgerhout, E. O.

Den 23 October heeft de afdeeling Mechelen ook een gedenkteeken opgericht aan de martelaars van den Boerenkrijg. De zeer eerw. heer kanunnik Muyldermans sprak de lofrede uit. — Den 3 October hield Zele een zang- en tooneelavond. — De afdeeling Gent bereidt eene plechtige prijsuitdeeling aan de bekroonden in hare jaarlijksche Vlaamsche prijskampen.

Tooneelkundige wedstrijd (Davids-Fonds. *Gentsche afdeeling*).

De volgende stukken zijn ingezonden :

1. *De Geldziekte.* Blijspel in 4 bedrijven. Naar Conscience's « Geluk van rijk te zijn ».
2. *Harde lessen.* 3 bedrijven.
3. *Elk meester in huis of de twee gebuurs.* Kluchtspel in twee bedrijven (*zonder naambriefje*).
4. *De kandidaat.* 3 bedrijven.
5. *De Raadsheer Dupinais.* Twee bedrijven (*zonder naambriefje*).
6. *Het borstbeeld.* Eén bedrijf.
7. *Hier lacht men!* Twee bedrijven (*zonder naambriefje*).
8. *Het coffre-fort van Engel Tarras of de wereld onder 't socialisten-bestier.*
9. *Voor oomkens schijven.* Twee bedrijven.
10. *Adriaan Bollemans.* Twee bedrijven (*zonder naambriefje*).
11. *Op het Taal- en Letterkundig Congres.* Eén bedrijf. (Met eene vrouwenrol, dus buiten concours.)
12. *De Vlaamsche Taalwet.* Twee bedrijven.

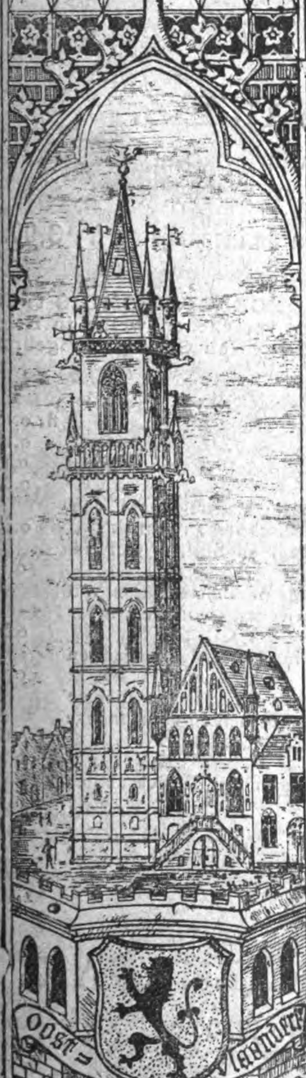
13. *Elza.* Drie bedrijven. (Met mannen- en tien vrouwenrollen, dus niet in aanmerking te nemen.)
14. *De Barbier van Napoleon.* Twee bedrijven.
15. *Baron van Pimperloo te Matadi.* Drie bedrijven.
16. *Gefopte Zondagschenders.* Drie bedrijven.
17. *Pill Pekingpaw.* Twee bedrijven.
18. *Een ongustige dag.*

Nrs 3, 5, 7 en 10 zonder naambriefje. *Indien de schrijvers verlangen mede te dingen naar den prijs,* worden zij verzocht het (goed gesloten) naambriefje in te zenden.

Het Kersouwken. — Het verslag over het 425jarig jubelfeest (1473-1898) dat deze aloude rederijkkamer gevierd heeft, is verschenen Dit vlugschriftje bepaalt zich niet met de uitslagen van de tooneelwed. strijden op te geven, het wijdt een lang kapittel aan de practische kunsvan het tooneelspel (keus der stukken, voordracht, uitspraak, enz.)t zoodat het bijna het handboek mag genoemd worden van den degelijken tooneelspeler.

† **Broeder Livinus,** Franciscaan, schrijver van *Guide-Indicateur de la Terre-Sainte.* Dit boek is geen bloote gids, maar een wetenschappelijk werk, waarin de nederige kloosterling eenen schat van kennissen en wetenswaardigheden verzameld heeft, door de geleerden geraadpleegd en gewaardeerd. De afgestorvene was geboortig van Hamme, in Oost-Vlaanderen, en bracht het grootste gedeelte van zijn 80jarig leven door in het H. Land. Laatst nog was hij in Europa voor het uitgeven van plans en kaarten van Palestina. — **Mignon,** Luiksche beeldhouwer; onder zijne gewrochten meldt men bijzonderlijk een borstbeeld van Frère-Orban en zijn meesterstuk « De Stier », de wereld door bekend. — **Charles Blériot,** de gekende katholieke uitgever te Parijs, die de werken uitgaf van de la Mothe, Devoille, de Navery, Fleuriot, enz, alsook *L'Ouvrier* en *Les Veillées des Chaumières.* — **Puvis de Chavannes,** de vermaarde Fransche schilder, de onbetwiste hoofdman der muurschilderingschool; de bijzonderste monumenten van zijn vaderland bezitten van zijne gewrochten; in het Pantheon bewondert men zijn « H. Genoveva » en zijn « H. Germanus », in de Sorbonne zijne « Geschiedenis in de Wetenschap » enz. — **Arnold Ising,** gewaardeerde Hollandsche schrijver, hoofdopsteller van de « Nederlandsche Spectator ». — **De Munck,** bestuurder van het Weezenhuis te Dendermonde, een der beste ieveraars voor het *Davids-Fonds,* aan wien de afdeeling der Denderstad haar bestaan en haren bloei te danken heeft. — Schilder **Lenepven,** gewezen bestuurder der Fransche school te Rome; hij voerde gewaardeerde schilderwerken uit in het Opera en in het Pantheon. — Prof. **Nothagel,** eene der beroemdheden van de medicale wereld te Weenen.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

EXCELSIOR

Gent
Drukkerij A. Siffer

Dertiende jaargang, 1898. December Nr 1

Dezer dagen te verschijnen :

HET WITTE BOEK

Tooneelspel in drie bedrijven

DOOR

OMER WATTEZ.

Fraai boekdeel, groot 8vo, op zwaar papier met perkamenten overgevouwen omslag

Prijs voor de inschrijvers fr. 2,50. Na de inschrijving fr. 3,00.

Ter DRUKKERIJ VAN HET R. K. JONGENSWEESHUIS te Tilburg (Holland) zijn de volgende Taalwerken verschenen, welke in België op verschillende Scholen, Pensionaten, Colleges en Seminariën gebruikt worden :

De kleine Taalvriend. Taaloefeningen voor de lagere School. 1e Stukje, 9e druk . . . . fl. 0,15
—— 2e Stukje. 8e druk 0.15
—— 3e Stukje. 6e druk . . . . 0,17^5
—— 4e Stukje. 2e druk 0.30
Taal en Stijl. Eerste Cursus, ten dienste van de laagste klasse van R. K. Opvoedingsgestichten en voor de lagere scholen. 12e druk . . 0.30
Oefeningen ter herhaling en uitbreiding van Taal en Stijl, 1e Cursus, 6e druk . . . . 0.12^5
Taal en Stijl. Tweede Cursus, ten dienste der middelste klasse van R. K. Opvoedingsgestichten en der scholen voor gewoon en meer uitgebreid Lager Onderwijs, 8e druk 0.50
Oefeningen ter herhaling en uitbreiding van het geleerde in Taal en Stijl, 2e Cursus, 5e druk. 0,17^5
Taal en Stijl. (Spraakkunst en Stijlleer.) Derde Cursus, ten dienste der hoogste klassen van R. K. Opvoedingsgestichten en voor andere inrichtingen van onderwijs, 5e druk. 0.60
—— (Oefeningen), 5e druk 0.50
Kleine Spraakkunst voor de twee laagste klassen van Kweekscholen voor Onderwijzers. 2e druk 0.25
Supplement op Idem 0.20
Vragen op de Kleine Spraakkunst. 2e druk . . . . 0.07^5

VERSCHENEN :

DUIK- OF PLUKALMANAK

voor 't jaar O. H. 1899

door

den Eerw. heer **GUIDO GEZELLE.**

Prijs fr. 1,00. — Vrachtvrij te huis fr. 1,20.

EEN WOORDJE OVER LETTERKRITIEK.

WAT is Letterkritiek?

Niets meer dan een oordeel gestreken over een letterkundig werk. Dat behoeft geen uitleg, zou men zeggen. Want wat is er den mensch natuurlijker dan een oordeel te strijken? Wat doet hij meer? Wat doet hij vroeger?

De kleine die op moeders schoot zit, en melkpap slobbert uit den lepel dien moeder hem toesteekt, zegt, of zegt hij 't niet, hij denkt : « Pap is goed! » En zonder het te weten, strijkt hij een oordeel.

Het oordeel is de eerste, en zoo 't men wel nagaat, de eenige volledige en zelfstandige verrichting, van den menschelijken geest. De bloote gedachtelijke opvatting, het denkbeeld « pap » b. v. is op zich zelf genomen, iets onvolledigs : een mensch op één been. 'Tzelfde met het denkbeeld « goed. » Doch koppel die beide door tusschenvoeging van 't woordje « is », en ge hebt iets volledigs, iets op twee beenen, uit één stuk.

Het oordeel is de inverbandstelling, door bevestiging of ontkenning, van twee denkbeelden.

Het kan juist zijn en onjuist.

Juist is mijn oordeel als ik van een dronken mensch zeg : « Die mensch is dronken. » Waarom? Omdat er overeenkomst is tusschen het verband der *zaken* « mensch » en « dronken », en het verband der *denkbeelden* « mensch » en « dronken. »

Mijn oordeel zou integendeel onjuist zijn, indien

ik van een mensch, die werkelijk nuchter is, zei of dacht : « Hij is zat. » Waarom? Dat moet ik niet zeggen.

Doch nu, aan welke oorzaken kan het liggen dat een oordeel mank gaat?

Aan twee, en daarvan schuilt de eerste in den geest, de andere in het gemoed. — Terloops weze hier bijgevoegd dat soms elk van die oorzaken haar eigen gang gaat, en dat zij soms de handen ineenslaan om den gewenschten uitslag, de kreupelheid van 't oordeel, te bereiken.

De eerste huist in het hoofd. Ze bestaat hierin, dat de maatstaf naar welken het oordeel zich vormt, deels of teenemaal valsch is, ofwel dat de maatstaf degelijk is, maar de zaak die eraan wordt getoetst, op een half of gansch gebrekkige wijze wordt beschouwd en aangepast.

Zie dien duivemelker die om zijn minuten loopens te kunnen berekenen, den afstand meet van zijn hok, naar 't bureel. Hij heeft een koord genomen, die, zoo meent hij, tien meters lengte heeft, maar er inderdaad slechts negen telt. Elf maal legt hij de koord over de baan, en op de tafel van 't bureel bewerkt hij met krijt de vermenigvuldiging 10 × 11, die als uitkomst geeft : 110 meters. Valsche uitkomst! Valsch oordeel! Want de maatstaf is valsch.

De tweede oorzaak wortelt in het hart, en is niets anders dan de oorlog die bijwijlen uitbarst tusschen het gemoed en den geest. Want niet altijd beheerscht de rede de overige vermogens; meer dan eens valt het voor, dat zij zich den schepter van het koningschap door de oproerige driften ontrooven laat, haar eigen wetten verloochent, en slaafs het oordeel velt dat haar door de belhamels wordt voorgezegd.

Geen erger vijand van het degelijk oordeel dan de eigenliefde. Eilaas, de mensch is zoo gemaakt, of liever, door zijn schuld zoo geworden, dat, zoo hij niet geweldig weerstand biedt, al zijn liefde zich op-

lost in zijn eigen wezen. Wee hem die niet dag en nacht onder de wapens blijft, en niet gedurig en ongenadig vecht en worstelt tegen de immer dreigende eigenliefde : ik vrees dat de vijand hem overrompelen zal, hem dwingen zichzelf te aanbidden, den evenmensch te verguizen, en misschien — o gruwel! — aan God de eer te weigeren!

In waarheid, ze loopen er dun, zij die met een onpartijdig oog hun eigen gewrocht kunnen aanschouwen en daarover een zuiver oordeel strijken; men ontmoet ze zelden, de temmers van den *ego* die de armen kruisen en de lippen opeennijpen als hun werk door een vreemden keurder wordt onderzocht en gelaakt; talloos integendeel is de schaar der zelfzuchtigen die wel den splinter zien in den oogappel van hun broeder maar niet den balk ontdekken die hun eigen oog ontsiert en verminkt.

Doch ter zake.

Ons doel is niet den lezer een breedvoerige verhandeling op te disschen over het oordeel in 't algemeen.

Het onderwerp dat wij onder de pen hebben is meer bepaald; we spreken alleen van letterkritiek : de titel heeft het beloofd.

— Waarom dan die gerekte inleiding? — Geduld, beste lezer, verdoem mij niet te gauw : die inleiding is geen uitwas dat beter uitgesnoeid ware, ze laat mij toe beknopt te zijn in hetgeen ik straks zeggen moet. Past niet al wat ik tot hiertoe schreef over het oordeel in 't algemeen op het oordeel in 't bijzonder, dat is, de letterkritiek, net gelijk de schoen past op zijn leest?

Want zie, de letterkritiek, *mutatis mutandis*, is toch maar de inverbandstelling, door bevestiging of ontkenning van het letterkundig werk en de wetten die het beheerschen. De bevestiging is de lof, de ontkenning de blaam; de bevestiging noemt het gewrocht een diamant die wordt bewonderd en bewaard,

de ontkenning een stuk vensterglas dat wordt veracht en op de straatsteenen tot gruis gesmeten. De letterkritiek kan juist zijn en onjuist en dat wel om de redenen die hooger aangegeven zijn.

Doch eer wij voortgaan, zij het mij veroorloofd, eventjes maar niettemin ferm te drukken op iets dat sommigen te licht uit het oog verliezen, te weten, dat de letterkritiek zich waarlijk bezig houdt met letteren, met letterkunde, met hetgeen kunst is in een lettergewrocht.

Om die reden kan het volgende geen letterkritiek heeten :

« *Slepen*, met eéne *e*... in den zin van voorttrekken! Kent ge uw taal niet? Ge zijt een ezel als ge niet weet, dat *sleepen* = voorttrekken, twee *e*'s vordert. — En daar, bladz. zooveel, reg. zooveel *dakken*, met twee *k*'s, in plaats van *daken!* Waarachtig, dat is onvergefelijk... enz. »

Uitvallen, gegronde uitvallen van dien aard, noemt men eenvoudig taalkritiek, een oordeel over het al dan niet onberispelijke van het bloot stoffelijk deel in een opstel. O, gaarn beken ik dat verstandige taalcritici zich wel zullen wachten hun overigens hoogst verdienstelijken arbeid den eerenaam van letterkritiek te schenken, maar ik beweer toch dat er aan hun voeten andere lieden krielen die in hun domheid of hoogmoed, — een van beide — een taalkundig werk met het uithangbord « Letterkritiek » laten prijken. En dát is onverdragelijk!

Ten tweede, heeft de letterkritiek, om dezelfde redenen, geen uitstaans met de *critique-réclame*.

Meer toch dan een drukkers- of uitgeversreklaam is zij niet, de kritiek die zich uit in bewoordingen als: « Lijvig boekdeel — prachtige band — fijn en sterk papier — klare druk — allerfraaiste prenten — en (hier springt de aap uit de mouw!) alles aan den zeer geringen prijs van... een frank en half. » Niet waar, dat lijkt te veel op het geraas en getier van een

kwakzalver, die van op een ton zijn balsem en poeiers ophemelt, ontzaglijken ophef maakt van hun wonderkracht en goedkoop, en geregeld eindigt met de lichtgeloovige koopers te foppen. Ik haast mij te zeggen dat men er, gelukkiglijk, weinig vindt die dergelijk geschreeuw als letterkritiek zouden durven aanbieden.

Eindelijk, en altijd om dezelfde redenen, weigeren wij den titel van letterkritiek aan al die zoogezegde beoordeelingen, die, in den grond enkel en alleen den inhoud opgeven van het besproken werk. Zij doen ons onwillekeurig denken aan die soort van menschen die met een houten kasje op den rug, straat in straat uit gaan, alle deuren openstooten, en met de klink in de hand, de huisvrouw toeroepen : « Geen enveloppen van doen? pennen, postpapier, kammen, zeep, stekjes en blink? » Zoo die leurders geen critici heeten, dan is het enkel omdat hun kasje geen boek is.

Ik zou nog een : *Foras!* kunnen uitspreken tegen den drom schrijvelaars bij wie alle boeken « een leemte aanvullen », « in een behoefte voorzien », « op hun tijd komen » enz. doch het is tijd dat wij den draad van ons eigenlijke bespreking hervatten.

Het oordeel over een lettergewrocht geveld is noodzakelijk onjuist en valsch, als zijn maatstaf onjuist en valsch is. Welke waarde zal men mogen hechten aan uw oordeel over de weergesteltenis, zoo gij u verlaat op een thermometer die 25° aanwijst als iedereen met een blauwen neus loopt en den halskraag recht zet, en 7° aangeeft als geen mensch zich in de zonne waagt, maar hijgend en zweetend het lommer opzoekt? Indien het klapperen uwer tanden en het zweeten uwer kaken niet rechtzinniger waren en u niet van het tegenovergestelde overtuigden, zoudt gij gevaar loopen in het hartje van den winter met een zomerhoed op straat te komen, en bij heeten zomertijd, tot vermaak van alleman, met een warmen, dikken pels te verschijnen.

Dergelijke toeren voorspel ik — ik ben geen

profeet nochtans — aan den criticus die, bij 't vormen van zijn oordeel, een gelijkaardigen thermometer tot maatstaf neemt.

Als beproefde kunstkenners zullen zeggen : « Dát is een voortreffelijk boek! » zal hij verontwaardigd en minachtend uitroepen : « Wat 'n prul! » En dan zult gij bij de verstandigen een homerisch gelach hooren opgaan! Welk is dan het criterium dat nooit bedriegt, de toetssteen die nooit blik voor zilver doet doorgaan?

't Is een grondige, een degelijke kennis van de letterkundige wetten, een kennis die haar grondslag heeft in de ware begrippen van het schoone, en niet in een der valsche en hersenschimmige beginselen door een of andere valsche en hersenschimmige wijsbegeerte in de wereld gebracht. Aan het schoone en zijn eeuwige, onvergankelijke wetten moet de criticus zich vastklampen; door het dagelijksch en innig verkeer met die hooge en vaste beginselen, moet hij zijn oordeelvermogen zoodanig kneden, vormen en scherpen, dat hij als instinktmatig de plaatsen en werken ontdekt waarin het schoone en zijn wetten zich weerspiegelen.

Dan alleen, wanneer hij en de schoonheidswetten als vereenzelvigd zijn, mag hij de vierschaar spannen, en Homerus met Virgilius, Dante met Tasso, Bilderdijk met Vondel ten oordeel oproepen.

Ik herhaal het, niet de eerste lummel de beste mag zich hullen in den rechterlijken mantel en den zetel innemen die staat aan het hoofd der verhoorzaal. Waar zou het heen daarmee? Alleen hij die wijsheid heeft opgedaan, die de wetboeken heeft gelezen en doorgrond, die vóór een hoogen, geleerden raad proeven heeft gegeven van degelijke en veelzijdige rechtskennis, die alleen mag den stoel der gerechtigheid beklimmen en uitspraak doen over schuld en onschuld.

De criticus kenne dus door en door het schoone

en zijn wetten, hij hechte zich daaraan, en daaraan alleen.

Een goed kunstrechter is niet gekluisterd aan dien of dien procédé : een procédé knakt de pennen en belet de vlucht naar omhoog; hij is niet gebonden aan die of die schoolkonventie : de konventie maakt eenzijdig en stoot altoos in dezelfde richting; hij is niet verknecht aan een of ander literarische bent, hij staat alleen en hoog, op de spits van de rots en weidt zijn onverschilligen blik op de woelende en botsende drommen der letterwereld.

De criticus weze vrij en onafhankelijk van geest, dat is, bekwaam om het schoone te ontdekken overal waar het zich voordoet.

Want openbaart zich het schoone niet alom? In de frissche roos ontluikend op een bedauwden zomermorgen zoowel als in een zwartbewolkten hemel dien de bliksem doorploegt; in den Mozes gebeiteld door de reuzenhand van een Michel Angelo zoowel als in de Zegening der Dolken in klanken getooverd door een Meyerbeer; in de welgeleide redeneering van een Aristoteles zoowel als in de schampere uitvallen van een Juvenalis?

En dan, onder wat een veelheid en afwisseling van vormen vertoont zich het schoone niet in de éene letterkunde!

Meer nog : hoeveel letterkundige vakken hebt ge niet? Het epos, het treurspel, het blijspel, de geschiedenis, de roman, de novelle, de lierzang, de redevoering, de fabel, enz.

Laat ons verder gaan : slaat de kunstenaars gade die uitgemunt hebben in 't zelfde vak : heft ieder niet zijn eigen toon en kan die toon niet schoon zijn?

Neemt de treurspeldichters, bij voorbeeld : is er geen merkelijk, geen groot verschil tusschen Sophocles, Corneille, Racine, Schiller, Shakespeare, Vondel? En heeft elk dier meesters, in weerwil daarvan, geen onsterfelijke gewrochten geleverd?

O neen, niet velen zijn geroepen om de pen der kritiek in de hand te nemen; want er worden den criticus vreeselijk hooge eischen gesteld.

Men moet, ik zeg niet een genie, maar ten minste een buitengewoon mensch zijn om die taak aan te vatten. Het is aan iedereen niet geschonken zich te kunnen vereenzelvigen met den geest van alle tijden en van alle volken, het verstand te kunnen plooien en passen op de kronkels en vouwen van het verstand aller kunstenaars, met alle tijden en volken, met alle kunstenaars en meesters, het schoone te kunnen zien zooals zij het hebben gezien, het ideaal te kunnen najagen langs de wegen welke zij hebben gevolgd : dat is weggelegd voor enkele uitverkorenen op wier voorhoofd de hand van den Oppersten kunstenaar heeft gerust.

Het is genoeg al ware 't maar een stond te denken aan de talrijke en schier onoverkomelijke hinderpalen welke de letterrechter op zijn baan ontmoet, om van zelf de vraag te doen oprijzen : « Hoe is 't dan toch mogelijk dat er zoo ontzaglijk veel lieden gevonden worden, die meenen met de rechtersbef aan den hals te zijn geboren? »

Och, het antwoord is gemakkelijk voor al wie 's menschen eigenwaan aan het werk heeft gezien : *Stultorum infinitus est numerus!*

De duivel van den eigenwaan en de duivel van de eigenliefde zijn broeders, en deze laatste werd reeds door ons als de tweede oordeelvervalscher gebrandmerkt.

De eigenliefde is de gezworen vijand der waarheid. Zegt het spreekwoord niet : de waarheid kwetst, dat is, kwetst de eigenliefde?

Integendeel gaan eigenliefde en logen hand aan hand : er zijn zelfzuchtigen die kunnen liegen zonder blozen, die liegende millioenen vergaren en liegende op een arduinen voetstuk geraken. Millioenen en een standbeeld, dat is de droom der zelfaanbidders.

Doch onze droom, niet waar, lezer? — dat is te leven als Christen mensch, de wet te huldigen van Hem die sprak: Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven, van Hem die leerde: Geef God wat Godes is, en den Keizer wat des Keizers is.

Onze droom is aan elk het zijne te geven, zelfs aan de waarheid. Want ook de waarheid heeft haar rechten, en ons bindt de plicht die rechten te eerbiedigen. Ik geloof niet dat de logenaars van beroep, die van den morgen tot den avond de waarheid in het aangezicht slaan, gediend zijn met een gesprek waarop zij niet meer staat mogen maken dan wij op het hunne. Daarin hebben zij gelijk, doch wij ook hebben gelijk als wij van hen de waarheid eischen. En wij eischen de waarheid, van alle menschen en voornamelijk van den criticus.

Ik vraag ze van den criticus eerst en vooral om hem zelf, dat is, voor zijn eigen eer. Ik weet niet of het met hem gesteld is zooals met mij; maar zeker is het, dat mijn geweten mij voor een lafaard en ellendeling uitmaakt als ik aan de waarheid te kort ben gebleven, dat ik van schaamte in den grond zou zinken, moest mij iemand met de bewijzen in de hand onder den neus kunnen snauwen: « Ge liegt! » en dat mijn vuisten zouden jeuken van verontwaardiging en wraaklust moest een lasteraar mij denzelfden onteerenden uitroep naar het hoofd slingeren.

Doch neen, het is een beleediging in een criticus, in een mensch, zóó 'n gebrek aan eergevoel te onderstellen. Daar wil ik dus geen beroep op doen; ik wil alleenlijk wijzen op het gewicht, de schoonheid, de grootheid van zijn taak, en de verplichtingen aanduiden die daaruit voortvloeien.

Schoon en groot is de roeping van den criticus. Hij is de Mentor van den schrijver: hij ontrukt hem aan de doodende omarming van de verderfelijke kunstbeginselen; hij waarschuwt hem voor den

diepen afgrond waarin de krenking der ware kunstwetten hem storten zal; hij effent zijn pad, biedt hem den arm, en brengt hem, zoo hij gedwee naar zijn ingevingen luistert, op de glansende, stralende hoogten van schoonheid en kunst. De schrijver weet dat zijn lot in de handen is van den criticus, zijn leidsman, en daarom volgt hij hem, gelijk een reiziger zijn *cicerone;* hij weet het, en daarom vangt hij elk zijner woorden als een godsspraak op, en vindt er zijn geluk in zoolang hij op zijn gids vertrouwen mag. Doch geen geluk, maar ongeluk, geen verheffing, maar val, geen eer, maar bespotting zijn hem beschoren, als zijn wegwijzer de waarheid schendt en zoodoende het vertrouwen bedriegt.

Derhalve is het voor den criticus een zware plicht niet roekeloos, maar voorzichtig om te gaan met het brooze vat dat hij in handen houdt, te weten met de toekomst van den schrijver die zich aan zijn leiding overgeeft.

Niet alleen voor den schrijver, maar ook voor het volk, voor het lezend publiek is zijn verantwoordelijkheid zwaar.

Nooit, geloof ik, heeft een publiek meer gelezen dan ons publiek *fin de siècle.* Over dertig, veertig jaren, bepaalde zich het getal lezende personen eener gemeente tot pastoor, burgemeester, notaris, schoolmeester en eenige voorname ingezetenen. Nu is 't een uitzondering als men er een ontmoet die niet lezen *kán.* Het openbaar onderwijs heeft wonderen gedaan en doet ze nog : de knaap heeft nog zijn derde broek niet versleten op de leerbank der lagere school, of hij spelt niet alleen als een ware magister, maar hij leest u al zonder haperen en vloeiend de eerste bladzij de beste. En iedereen heeft *gelegenheid* om te lezen : de pers heeft haar vlerken geslagen over stad en dorp en schudt allerwegen haar boeken en schriften af. Voor een appel en een ei koopt men een boek; voor een cent brengt men u een blad op den stoel; er

zijn tijden — vóór de kiezing b. v. — waarop men de schriften met volle grepen te grabbelen gooit. En iedereen *wil* lezen; de gelegenheid maakt den dief, zegt het spreekwoord. Als de boer, 's winters bij schemeravond, in zijn schuur niet meer ziet om te dorschen en zijn vlegel tot 's anderendaags weghangt, als de stadsarbeider op het gestelde uur zijn fabriek verlaat en met vluggen tred huiswaarts keert, als de winkelier zijn klanten heeft geriefd en zich eindelijk een minuutje rust mag vergunnen, neemt hij zijn dagblad en leest, zoekt hij de laatst verschenen aflevering van den feuilleton en leest, opent hij een aangenaam of nuttig boek en leest.

De lezing is een behoefte geworden in de negentiendeeuwsche samenleving, een behoefte waaraan voldoening moet worden geschonken en die dan ook voldoening krijgt. Dat het volk leze, ja, dat het volk leere, dat het volk zijn kunstsmaak ontwikkele : opperbest! Doch het volk kan niet leeren, kan zijn kunstsmaak niet ontwikkelen door zijn eigen, afgezonderde krachten. Het volk is een groot kind dat een leermeester, een voorlichter, een leidsman noodig heeft. Die leermeester, die voorlichter, die leidsman is de criticus.

De criticus moet aan het volk zeggen : « Dàt is een ware geleerde : lees zijn werken. Dàt is een ware kunstenaar : staar op zijn gewrochten, ontleed ze, bewonder ze en ge zult er u wel mee bevinden. » Doch geen halve geleerdheid, geen prullen, geen beuzelingen mag hij het volk aanbevelen. In andere woorden, hij mag aan het volk den appel der logen voor den citroen der waarheid niet verkoopen. Want ook het volk heeft recht op de waarheid, heeft het heilig en onvervreemdbaar recht van niet misleid te worden. Daarbij, tusschen haakjes gezegd, een misleid volk is al te vreeselijk, we weten het bij ondervinding.

De waarheid dus, de geheele waarheid en onder

alle opzichten, zoowel onder het opzicht der zedelijke als der kunstwaarde. Ja, ook onder het opzicht der zedelijke waarde, daar zet ik den klemtoon op. Er zijn er hedendaags te veel die de zedelijkheid als een versleten speelgoed aanzien, als een hinderlijk uitvindsel der nooit genoeg vervloekte Kerk, als een stok in het wiel der wulpschheid en der zinnelijkheid. Er zijn er te veel die den modderplas der straat voorzichtig vermijden en er den medemensch opmerkzaam voor maken, maar met beide voeten tegelijk in het moeras der zedelijke losbandigheid springen en elken voorbijganger, duivelsch lachend, uitnoodigen om hun zwijnenvermaak te komen deelen. Tegen lieden van dat ras waarschuwt ons reeds een geniale denker uit de IVe eeuw, een glorierijke bekeerling die van zulke zaken bij ervaring spreken mag, de H. Augustinus. « Mihi imitandi proponebantur homines », zoo zegt hij in zijn Belijdenissen (Lib. I. Cap. XVIII), « qui aliqua facta sua non mala, si cum barbarismo aut solœcismo enuntiarent, reprehensi confundebantur; si autem libidines suas integris et rite consequentibus verbis copiose ornateque narrarent, laudati gloriabantur. » De criticus mag niet loven en laken, afgezien van de zedelijke waarde van een stuk; de vorm mag de eenige godheid niet zijn waarvoor hij zijn wierook brandt; hij mag, hij kan niet onverschillig blijven aan de zedelijkheid. Het goede en het schoone zijn zusters die elkander steeds den arm geven; waar de eene is, is de andere; waar de eene verjaagd wordt, kan de andere het niet uithouden. Wil de criticus dus in de waarheid blijven, en wil hij zijn rol vervullen zooals hij die vervullen moet, dan moet hij zich als de schildwacht aanstellen der eerbaarheid en der goede zeden. Zoo dikwerf er een opdaagt die de zedewet durft aan te schennen, moet hij het noodsein geven opdat de deftige, eerlijke lieden zich op hun hoede houden en zich door den aanrander niet laten overrompelen en

medesleuren, of liever, hij moet onverwijld en onverschrokken de wapens vellen en zelf den booswicht te lijf gaan.

Gelijk hij moedig zijn moet in het beschermen der deugd, zoo moet hij rechtzinnig zijn in het beoordeelen der kunstwaarde.

Hij moet uitspraak doen met het hart op het geweten : ligt in zijn handen niet het lot der ware kunst, en hangt niet aan zijn pen de toekomst van den waren kunstenaar? Hem is het een plicht te waken en te zorgen dat het « leven niet worde een zegetocht der middelmatigheid, een koning-kraaien van gekortwiekte hanen (Busken Huet) ». Hij moet den kunstenaar begroeten daar waar hij hem ontdekt; hij moet hem doen vooruittreden en doen klimmen in den lichtglans der faam en der verdiende vereering, om 't even uit welke windstreek hij aankome, om 't even op welken grond hij geboren zij, om 't even welken naam hij drage. Den kunstenaar moet hij in 't oog houden en niemand anders.

In dezen voornamelijk is het dat het oordeel van den criticus schipbreuk lijdt : hier stoot hij immers op de zoo geduchte klip der eigenliefde.

Is het waar, ja of neen, dat er gevonden worden die hun oordeel verkoopen voor geld? Is het waar, ja of neen, dat de persoonlijke vriendschap vaak haar gewicht legt in de schaal van het gerecht? Is het waar — wie zal 't loochenen? — dat politieke gezindheid, godsdienstige meening, schoolgeest, dikwijls den rooskleurigen bril op den neus doen zetten als er spraak is van geestverwanten en partijgenooten, maar alles door een zwart glas doen bekijken zoohaast een tegenstrever en andersdenkende voor de balie verschijnt?

Jammer genoeg, 't is waar; de voorbeelden zijn niet te tellen. 't Is alzoo dus dat de eigenliefde — onder welke gedaante zij zich ook voordoe — de stem van het geweten verdooft, en de rechtschapenheid naar den achtergrond dringt.

Eenzijdige, partijdige, zelfzuchtige criticus, ge zoudt moeten de ridderlijke verdediger zijn van het heilige drietal : het ware, het goede en het schoone en ge verraadt het. Ge zijt met de geeselroede gewapend om er de heiligschenders mee te jagen uit den tempel der kunst en ge zijt de eerste om den tempel te ontwijden. Ge zijt de rechter die aan de schaar eerbied en ontzag inboezemen moet voor de wetten van het letterkundig geweten, en ge zijt onbeschaamd genoeg om ze zelf onder de voeten te trappen. Laat af, indien ge nog liefde hebt voor uw eigen behoud; laat af, zooniet zal men tegen u zelf de vierschaar spannen en voor eeuwig uw mond stoppen met de triomfeerende bestraffing : Medice, cura teipsum ! »

Gent. J. D. C.

WAAROM?

Wij waren vroeger goede vrienden, maar hadden elkander sedert jaren niet meer gezien. Gij kwaamt bij mij.

— « Zijt gij nog gelijk eertijds tot het Vlaamsch genegen? » vroegt gij met een soort van spotlach op de lippen.

Wanneer ik vijf en twintig jaren achteruitga en herdenk wat ik toen meende en beminde, moet ik belijden dat ik menig gedacht als dwaling, menige genegenheid als begoocheling op de bane liggen liet. De liefde tot de taal is mij bijgebleven. Die liefde lag bij mij niet op de oppervlakte der ziel: zij was geen stof dat wegwaait, geene waterverf die afregent; zij zat diep in mijn hert, zij had het doordrongen, gelijk het bloed het lichaam. Ja, gelijk de stam van den eik die op vruchtbaren grond staat, zoo is zij met de jaren aangegroeid en versterkt. Was zij vroeger, misschien, eene jonge onberedeneerde genegenheid, zij is nu eene gewoonte, eene noodzakelijkheid, die heur waarom heeft.

Waarom bemin ik de Vlaamsche taal?

Omdat zij de mijne is, zoowel als de tong waardoor ik ze spreek, en de adem waardoor ik ze uitbreng; terwijl alle andere taal voor mij eene vreemdelinge is. En ik houd aan het mijne uit gevoel van eigenweerde, want het maakt mij tot iemand. Ik ben er zelfs trotsch op, en 't is een edele fierheid, want, ook op taalgebied, is het beter eigenaar te zijn dan te bedelen of te leenen. Zedelijk vervallen is hij

die, zonder wroeging, zijne eigen taal versmaadt en eene vreemde vereert.

Waarom?

Omdat zij de taal mijner moeder is. Deze eerst leerde mij het Vlaamsch : het is mij eene relikwie van haar. Het Vlaamsch is de gemeenzame band van de betrekkingen tusschen mij en haar. Bij hare beeltenis, die mij hare trekken vertoont, bewaar ik ook hare taal, die mij later hare wenschen en lessen herinneren zal.

Waarom?

Omdat het de taal is van mijn hert. Ik heb blijde en droevige uren beleefd : Ik heb menigen gelukwensch uit geliefde monden gehoord, ik heb het « tot wederziens » ontvangen van dierbare overledenen. Die tafereelen staan diep in mijn hert geprent en 't is mij zoet ze vóor mijnen geest te roepen en te zien leven. Zonder het Vlaamsch wierde mijn hert een graf : wat nu spreekt, zou stom blijven; met het Vlaamsch leven en spreken er zelfs de dooden.

Waarom?

Omdat zij het maaksel, het beeld, het werktuig onzer vaderen is. Ieder van de woorden die ik bezig, is nog vochtig van hunnen adem die het uitbracht; in hare klanknabootsende woorden vind ik hun scherp gehoor en fijn gevoel; in hare vergelijkingen en beelden, hun helder gezicht, hunne wakkere verbeelding en hunnen opmerkenden geest; in hare spreekwoorden, hunne ondervinding, hunne wijsheid, hunne deugd. Sta op, o Maerlant, uit uw graf: wij zullen samen spreken en malkander verstaan.

Waarom?

Omdat zij het schild was mijner jeugd. Vrij zijn voor den jongeling, 't is het paradijs, maar in dit paradijs staat menige verboden vrucht!... Van Vlaanderen zingen en droomen en dichten, dat was mijne liefde en mijn hertelust. Ik kende de strikken niet voor de jonge deugd: ik had noch tijd, noch gene-

genheid om ze op te zoeken en zij, zij lagen verre van mij.

Waarom ?

Omdat ik ze onderwijzen moest. Ik had dus tot plicht ze te doen kennen en beminnen. Maar *moeten* was *geerne doen,* want plicht en liefde was één. Hoe dikwijls heb ik mij genoeglijk afgemat om hare schoonheden te kennen en hare rijkdommen op te zoeken! Hoeveel zalige uren heb ik bij mijne leerlingen overgebracht, toen ik, hun sprekende over onze gemeene taal, hunne oogen van fierheid schitteren zag en den gloed om zoo te zeggen voelde die mijne liefde in hunne jonge herten ontstak.

Vraagt gij mij later jaren nog, wanneer wij elkander ontmoeten, of ik nog altijd het Vlaamsch genegen ben, ik zal — dat weet ik — u gelijk nu antwoorden dat ik het bemin als mensch, als zoon, als burger, als priester en professor.

Maar voeg later bij uwe vraag geenen spotlach meer, want eene liefde die, gelijk de mijne, op edele beweegredens steunt, wordt geëerbiedigd door al wie zich zelven wil geëerbiedigd zien.

REISINDRUKKEN.

WANNEER alwie van reizen houdt, zich al eens aan een uitstapje waagt, waarom zouden we achterblijven. Het reizen, immers, doet ons landen en volken kennen — dit leerden we ten minste zóo op school —; laat toe ons met eigen oogen te vergewissen over de zeden en gebruiken, over de levenswijze der lieden, waarmede we in aanraking komen.

Jammer genoeg, ten onzent werd, tot in de laatste jaren, bijna nooit eene reis ondernomen. Betrekkelijk verre tochten, zoowel als landverhuizingen, waren hier nagenoeg ongekende zaken.

De Vlaming was zoo lang gelukkig op eigen bodem; hij genoot er zooveel welstand en tevens vrijheid, dat hij moeielijk een beter plekje op den aardbodem zou ontdekt hebben; daarom ook zegde hij : « Oost, West, t'huis best. »

We weten het, er zijn personen, er zijn schrijvers, die de verwijdering van den Vlaming voor al wat reizen betreft, aan andere redenen toeschrijven; de Vlaming is te zeer aan eigen zeden en gewoonten gehecht, houdt te zeer aan zijn huiselijken — of vriendenkring, beweren ze, om er zich te kunnen van scheiden. « Een avond zonder *faro* of *uitzet* noemt hij eene eeuwigheid van ellende en ontbering, » schreef eens de betreurde Tony Bergmann. (1)

(1) *Rijnlandsche Novellen.*

Die toestand is in alle geval de hoofdoorzaak, waarom wij zoo weinig kennen niet alleen van het buitenland, maar zelfs van onze eigene heimat.

Er heerschen hier, ja, begrippen over de naburige landen; doch hoeveel waarheid bevatten ze? Wij weten of meenen te weten, dat de Hollanders uitblinken door rein- en netheid en dat het leven bij hen duur is; we zijn overtuigd dat Frankrijk ons wijn levert, al zij het nu vervalschte of niet, en dat Parijs de grootste, de schoonste, de aangenaamste stad der wereld is; velen onzer denken dat Duitschland een armoedig land is, wiens bevolking, bij gebrek aan inlandsche hulpbronnen, in den vreemde het levensonderhoud moet gaan opsporen...

Men wil ons gedurig wijs maken, dat Frankrijk het land der vrijheid is; dat het soldatenpak er veel lichter om dragen valt dan in Duitschland; men vertelt ons dagelijks, dat de Franschen het beleefdste, het bevalligste volk der aarde zijn, en men schetst ons den Pruis af als ongezellig, barsch en norsch; het Duitsche leger als iets ongewoons door de hardheid, de strengheid, waarmede er de jongelingen behandeld worden.

Talrijk en uiteenloopend, mogen we zeggen, zijn de meeningen, die hier omtrent onze naburen bestaan; zoo gunstig als ze luiden jegens de eene natie, zoo ongunstig zijn ze ten opzichte der andere.

Maar, nog eens, hoeveel waarheid bevatten ze? Wat ons betreft, die zoo verschillende beoordeeling van Duitscher en Franschman, kwam ons altijd min of meer verdacht voor. Al te dikwijls meenden we te kunnen bespeuren, dat hier de onpartijdigheid weinig gehuldigd werd; de bron, voornamelijk, waaraan bijna uitsluitelijk geput wordt, boezemt ons voortdurend wantrouwen in.

Het was dan ook de zucht naar waarheid, die ons sedert lang aanspoorde, eens een uitstapje bij onze Oosterburen te ondernemen. Dit uitstapje behoort thans tot het verleden en laat ons toe, onze eigene indrukken over het waargenomene en het nagegane neer te schrijven.

Van reisbeschrijving kan hier evenwel geene spraak zijn. Indrukken, opmerkingen, overwegingen, vergelijkingen, is alles wat wij ten beste hebben.

't Was in de Oogstmaand van verleden jaar, dat we ons voornemen ten uitvoer brachten. Veel tijds aan toebereidselen verspilden we niet, om de eenvoudige reden, dat we ons nooit « overlasten », als we op reis gaan. Geene pakken, nog minder koffer of mande, wekten onze bezorgdheid; liever bleven we stilletjes te huis, dan ons gedurig te moeten bekommeren over reisgoed. Eene leêren tasch, met een drietal onmisbare zaken voor opschik er in, maakte al ons « Gepäck » uit.

We lieten ons dus wegvoeren en wel in de richting onzer Zuid-Oostelijke grenzen.

Het weder mocht gunstig genoemd worden en dit is van belang bij eene reis.

De weg heeft weinig gemeens met de wegen van ons Vlaanderen. Daar rolt men licht en zacht over de sporen, soms heel snel; hier, integendeel, moet de trein geweldig krochen; 't is een gedurig zwoegen, een onverpoosd zuchten. Toch geraken we vooruit, langzaam vooruit. Die traagheid laat ons toe een blik naar buiten te werpen, waar onafzienbare wouden, hooger en hooger zich verheffen, of in de diepte wegzinken; nu eens rust het oog op eene rotsachtige, dorre streek, waar slechts mager heidekruid wast; dan ontdekken we een armtierig haverveld, half verborgen achter het heestergewas; verder sukkelt een weinig waterrijk riviertje in zijne nu eens breede dan weer enge, doch altijd steenachtige bedding, hobbelig voort.

Nog krijgen we breede heuvels te aanschouwen, overdekt met kreupelhout, kromme en knoestige boompjes; diepe dalen, ondiepe waterloopen en schrale grasvelden, tot dat we ons op den duur vermoeid terugtrekken, om stilletjes in een hoekje aan 't mijmeren te gaan.

Al wekt de Ardennenstreek onze belangstelling, onze nieuwsgierigheid; al ontmoet men er vele schilderachtige gezichtpunten, toch beurt ze ons weinig op, toch voelt men iets, dat ons min of meer pijnlijk aandoet : men is overtuigd, dat daar weinig welstand huist.

De dungezaaide woningen, doen zich zoo somber, zoo eentonig voor; ook vinden we meer schilderachtigs in onze Vlaamsche boerenhuizen, met hunne roode daken, witte gevels en groene of blauwe vensterluiken.

't Wordt duister, als we in de stad Luxemburg aankomen. Lang ronddrentelen doen we hier niet; daarbij, 't is er 's avonds met alle « leven » al vroeg « opgevouwen », in dit stille plaatsje en 't is ook niet de eerste maal dat we hier afstappen.

We herinneren ons nog levendig, den verrassenden indruk, dien de aanblik der stad, vóór weinige jaren, op ons maakte. We bevonden ons op de breede boogbrug, die van de spoorhalle naar de stad leidt. Vóór ons dit heuveltje, gansch met huizen overdekt; daaronder en rond, die diepe vallei, met de kleine, zoogenaamde voorsteden; dan die steile rotsen, waarin de vestingen eens gekapt werden; en die omtrek met zijne groene heuveltoppen; dit alles maakt een zoo schilderachtig geheel uit, dat algemeene bewondering verdient.

De Luxemburgsche bevolking heeft meer dan éénen karaktertrek gemeens met de Belgische : zij heeft een onafhankelijk bestaan, maar weinig vaderlandsliefde. Men bevindt er zich op Duitschen grond, maar niet bij ware Duitschers. Sommigen houden het meer met Frankrijk dan met hunne eigene stamgenooten; de hoogere klassen zijn er verfranscht; in de scholen tracht men der lieve jeugd ook Fransch te leeren, zonder er evenwel in te slagen. 't Is een « Franschken »! dat men soms te hooren krijgt. Maar de vreemde indringster belemmert niettemin het grondig aanleeren der moedertaal. De Luxemburger — we bedoelen de Groothertogdommers in 't algemeen —, spreekt wellicht nog

gebrekkiger het Duitsch, dan de Vlaming het Nederlandsch.

Men ziet er ook muntstukken met een Fransch randschrift, men kan er Fransche opschriften lezen; kortom, wij, Vlamingen, hebben den gelukkigen Groot-Hertogdommer weinig te *benijden!*

'S Anderdaags morgens stoomden we zuidwaarts, voorbij Diedenhoven, recht naar Metz. Waarom naar Metz? hooren wij vragen. Wat kan zulke vestingstad aantrekkelijks opleveren?

't Is waar, de eerste indruk is niet aangenaam : die versterkingen rond de stad, die wallen, die wachten aan de poorten, die soldaten, welke ge overal, in alle straten ontmoet, brengen een ongunstigen indruk te weeg. Doch 't is niet het aangename, het aantrekkelijke, dat wij er gingen opzoeken, maar wel de kennis van den wezenlijken toestand der stad.

Schildert men ons Metz niet gedurig af, als zijnde teenemaal eene Fransche stad? Zucht de bevolking er niet onder den druk der Duitsche dwingelandij? Haakt ze niet naar verlossing? Zijn er handel en nijverheid niet dood? Is er niet alle welvaart verdwenen, sinds het jaar '70?

Met genoegen hebben we vastgesteld, dat dit zoogezegde Fransch uitzicht, in 't geheel niet in 't oogspringend is. De algemeene aanblik der stad, de straten, de bouwtrant, de opschriften, niets van dit alles herinnert ons Frankrijk.

Zouden die groote geleerden, welke ons zoo dikwijls van het Fransche Lotharingen, van het door en door Fransche Metz « zagen », die streek en die stad al eens bezocht hebben? We durven er aan twijfelen.

Welaan, heeren Franschelaars, komt eens mede naar Metz; ziet eens goed rond in deze stad. Gelijkt ze wel aan eene Fransche? Kijkt eens naar de opschriften. —

Er zijn vele tweetalige, zegt ge; ja, maar hoeveel zuiver Duitsche kan men daar niet tegenstellen? Beschouwt eens die winkels; wijdt vooral uwe aandacht aan dit rookersgerief. Is dat geen kenmerk van 't Germaansche ras? Zijn dat geene Duitsche pijpen? Zou een onverbasterde Franschman uit zulke « schouwen » willen rooken? Doch, indien ge nog twijfelt, want ik weet, dat ge zoo gaarne uwe wenschen voor wezenlijkheid neemt, luistert dan naar de taal, die hier gesproken wordt.

Ha, ge glimlacht, omdat er daar twee Fransch klappen; maar die andere dan en die volgende, tellen die niet meê? — Laat ons overal rond gaan; bezoeken we zoowel *koffiehuizen* als *brouwerijen*; ge moet niet bang zijn, ge zult wel Fransche dranken vinden. De Duitschers zijn zoo onbeleefd niet, enkel en uitsluitelijk *hunne* waren te willen opdringen.

Welnu, wat zegt ge thans? Wat heeft het te beduiden, dat twee op tien, dat zelfs vijf op tien Fransch praten? Want welk Fransch radbraken de meesten?

En zou het mogelijk zijn zulk eenen uitslag op ruim twintig jaar te bewerkstelligen? Dit nemen we niet aan; men verfranscht ons Brussel reeds sinds meer dan zestig jaar en nog telt men er meer Vlamingen, Vlaamsch sprekende Vlamingen, dan verfranschten.

Nochtans, gij geeft het nog niet op; de kiezingen, beweert ge, staven uwe bewering. Laat ons aannemen, dat die tegen Duitschland uitvallen; is 't daarmede uitgemaakt, dat het hier eene Fransche bevolking is? Wat bewijzen kiezingen? — De gezindheid van de meerderheid der kiesgerechtigden, antwoordt gij. — Hoe onstandvastig is die meerderheid niet! Hoe menigmaal hangt de uitslag eener keuze niet af van zekere voorbijgaande omstandigheden, van gezaghebbende personen, van zedelijken dwang, van stoffelijke voordeelen, die men meent te bekomen?

Onmiddellijk na '70 waren de uitslagen der kiezingen in 't Rijksland rechtstreeks tegen Duitschland gericht, doch thans is dit het geval niet meer : men

heeft op onze dagen ten hoogste, als afgevaardigden, nog een tweetal *autonomisten*, 't is te zeggen, voorstanders eener zelfregeering voor Lotharingen (1).

Wij bekennen gereedelijk, dat de verfransching hier groote vorderingen moest gedaan hebben, voor 1870: immers Metz was van in de 16e eeuw, 1552, door list ingenomen en aan de Fransche kroon gehecht.

Ziehier overigens eenige wetenswaardige uittreksels, welke we aan Winkler-Prins ontleenen : van in de vroegste eeuwen maakte de stad deel van het Frankisch Rijk. Lodewijk de Vrome werd er begraven. Later stond ze, als vrije Rijksstad, van het Oost-Frankische of Duitsche Rijk, « onder het bestuur van graven, die er de keizerlijke rechten in stand hielden. De bevolking was half Romaansch en half Duitsch, doch door hare vereeniging met het Duitsche Rijk, verkreeg er de Duitsche taal meer en meer de overhand. De burgerij bleef er steeds getrouw aan het Duitsche Rijk.... »

François de Guise, voogd van Metz, onder Hendrik II, verdedigde zich dapper tegen Keizer Karel, van 19 October 1552 tot 1 Januari 1553. « In die dagen beroofde eene groote verhuizing naar Duitschland de stad van de kern harer Protestantsche ingezetenen, en zelfs de achterblijvenden waren zoo weinig Franschgezind, dat men op de plaats der tegenwoordige Esplanade, eene citadel moest stichten, om hen in bedwang te houden. »

In 1648 verkreeg Frankrijk de volkomene heerschappij over Metz, Toulon en Verdun. « Het was echter gedaan met den voormaligen bloei der stad; terwijl zij vóór 1552 omstreeks 60,000 inwoners had, telde zij er in 1698 slechts 22,000 en eerst in onze eeuw is dat cijfer aanmerkelijk toegenomen. »

(1) Wij schreven in 1890.

Wij verlaten Metz, zonder een bezoek te brengen aan de vermaarde slagvelden van 1870, die op eenigen afstand van de stad liggen. Wat is daar voor ons te leeren?

Voort stoomen we, maar niet meer in gezelschap met Franschgezinden. Als men niet alles *ziet*, zooals zij het wenschen, dan kan men moeilijk met die heeren over de baan.

't Is bijna avond. We kunnen dus over de doorreisde streek van 130 Km., niets bijzonders mededeelen. Bij 't licht der lamp bladeren wij dus liefst wat in onzen « *Baedeker* », dien goeden gezel, voor alwie op reis gaat.....

« Strassburg! absteigen! » klinkt het eindelijk en we stijgen, half bedwelmd door dit lang voortrollen, in een groot « Bahnhof » af. Wellicht treden we ook in eene volkrijke stad.

Ja, men mag het zeggen, Straatsburg, de hoofdstad van het Duitsche Rijksland is eene aanzienlijke en tevens eene fraaie stad. Breed zijn hare straten, ruim hare gebouwen. Prachtig mag men die nieuwe wijk noemen; prachtig is dit keizerlijk paleis, prachtig zal dit « Landeshaus » zijn, maar die nieuwe hoogeschool vooral, is der aandacht waardig. Ruimer universiteitsgebouwen zagen we nog niet.

Het meest verheugende van dit alles is echter, dat Straatsburg geen spoor meer biedt van eene langdurige verfransching. Alles draagt er een Duitschen stempel; de spraak is er zoo algemeen de Duitsche, als dit in welke andere Germaansche stad het geval kan zijn.

Dit was het, wat we in de eerste plaats met eigen oogen en ooren wilden vaststellen.

Wanneer zal men in onze Vlaamsche steden eens zoo Vlaamsch, zoo Nederlandsch zijn, dachten we, als men hier Germaansch is. Wanneer zal men ten onzent gelijk hier, de Fransche romans hij handelaars in « rariteiten » aantreffen?

Wat zoude het ons verheugen, indien er zich te

Brussel eene machtige hand vertoonde, om er de verfransching en verbastering uit te roeien, en er alles weer in den toestand te herstellen van vóór 1792!

Men beweert dikwijls, dat de geest dier teruggewonnen provincies geheel en al Fransch is. Van Straatsburg sprekende, zegt de « *Guide Conty* » : « *Strasbourg, il faut l'avouer, est une ville allemande de mœurs et de langue, mais française de cœur.* » Wij gelooven dit thans minder dan ooit.

Waren of zijn het de ouderen van jaren, zij, die nog eene zuiver Fransche opvoeding ontvingen, of liever zij, wien men in de school den Franschen geest heeft ingepompt, het jongere geslacht, men weze er van overtuigd, ontvangt een vaderlandsch onderwijs.

Duitschland beseft volkomen het hooge gewicht van het onderwijs. Het weet dat de zaden, welke in de school gestrooid worden, later zullen vruchten opleveren. Het zal daarom nooit dulden, dat men der jeugd, zooals dit maar al te zeer bij ons het geval is, boeken in de hand stoppe, waarin geleerd wordt, dat er maar één groot en beschaafd land is, maar één dat groote mannen, dappere krijgslieden bezit, en dat dit Frankrijk is. Zulke dwaasheden zijn in Duitschland niet te duchten.

Wat men er ook over prate, de bevolking van Straatsburg, jong en oud, klein en groot is zuiver Duitsch. Niemand beschouwt het als een bewijs van beleefdheid of goeden smaak, een onbekende het woord in 't Fransch toe te sturen. De jeugd spreekt die taal in 't geheel niet meer ; onder de ouderen van jaren treft men er aan, die ze desnoods wel wat zullen radbraken. De verfransching moet maar weinig vat op die bevolking gehad hebben.

Een bezoek van Straatsburg kan niet volledig heeten, zonder het *Wonderuurwerk* der hoofdkerk te hebben gezien. 't Is tegen klokslag twaalf ure, dat de nieuwsgierigen zich vóor dit ingewikkeld meesterstuk der werktuigkunde verdringen.

In den voormiddag hadden we reeds een bezoek aan die vermaarde kerk gebracht en een gedeelte van den 142 m. hoogen toren beklommen. Jammer genoeg, 't weder was niet gunstig om een prachtig uitzicht te hebben.

'T Is twaalf ure min eenige minuten, wanneer we terug in 't portaal treden, waar zich het uurwerk bevindt. Er heerscht reeds eene betrekkelijke stilte onder de toegestroomde menigte. Een tweetal « zwitsers » of kerkwachters hebben zich elk van een groepje nieuwsgierigen meester gemaakt en zijn aan 't uitleggen ; andere groepjes spreken stil onder elkaar, terwijl hier en daar naar een gemakkelijk en geschikt plaatsje gezocht wordt. Iedereen wil zien en hooren ; de nieuwsgierigsten houden reeds onafgebroken het oog op 't uurwerk gevestigd, als vreesden ze eene verrassing.

De buitendeur verleent nog toegang aan eenige hijgende achterblijvers. Nu wordt ze gesloten.

Twaalf ure min twee. Het minste geruchtje houdt op ; met angstige aandacht ziet iedereen toe. Nog éen minuut ; eene vlieg zou de stilte storen... Rrrrang... Een electrische schok doorrilt de toeschouwers.

De radertjes zijn in beweging : het slaat twaalf ; nog eens twaalf, met een groveren slag... Ziet die beelden, ginder boven ; daar omlaag, voorbij glijden... Alles blijft weer stil... slechts éen oogenblik... Geen enkele toeschouwer verroert zich... De haan, ginder omhoog, links, moet nog kraaien... Ziet, hij rept de vleugels en kraait, langzaam, toch kraait hij éen..., twee... driemaal.

'T Is gedaan. De menigte herademt, herleeft weer en dringt naar buiten. Enkele personen blijven binnen, geleid door eenen kerkwachter, om de kunstschatten der statige kathedraal in oogenschouw te nemen.

Dit wijdvermaard uurwerk, dat tevens een altijd durenden tijdwijzer, met een volledig planetenstelsel bezit, mag wel nieuwsgierigen lokken.

Oh ! 't is niet het voorbijtrekken van die mannetjes,

't is niet het hanengekraai, dat we hier bewonderen, maar wel het menschelijk vernuft, dat zulk meesterstuk der werktuigkunde schiep, op een tijdstip, dat men het op het gebied dier kunst nog niet verre gebracht had.

Een woordje geschiedenis. In 1680 werd Straatsburg, tijdens den vollen vrede, onverwachts door 30,000 Franschen berend. De weerlooze stad gaf zich over en de vrede van Rijswijk, 1697, bekrachtigde deze oneerlijke daad van Lodewijk XIV.

In 1870 werd ze door de Duitschers gebombardeerd, nadat de Franschen het opene stadje Kehl, aan den Rijn, beschoten hadden.

Nu zal men wellicht benieuwd zijn een woordje over de lieve Elzasserinnen te vernemen. Iedereen heeft reeds die bekoorlijke schoonen afgebeeld gezien, met hunne schilderachtige kleeding. We vergaten niet er naar uit te kijken, doch te vergeefs; we vroegen er naar, men kon ons geene inlichtingen geven. Het schijnt dat dit eigenaardig gewestelijk tooisel al zeldzamer geworden is, dan ons Kempisch.

En die dwaze *Fransquiljons*, dachten we, die telkens met eene zoogezegde « *Alsacienne* » uitpakken, wanneer te Brussel eene « *Annexatie propaganda* » op touw gezet wordt, om de duurzame verknochtheid der Elzas-Lotharingsche bevolking aan Frankrijk te beduiden! Wat al bluffers toch!

We hebben niets anders opgemerkt dan eentonige, zwarte hoofddeksels, op de Straatsburgsche markt — uit wapperende en flapperende zijden linten vervaardigd, maar die in 't geheel niets eigenaardigs en nog minder schilderachtigs aanbieden.

We verlaten het groeiende eu bloeiende Straatsburg en de groenende lusthoven, die het omringen; we groeten, in 't voorbijrijden, het prachtig gelegen « *Rheinlust* », aan de boorden van den heerlijken stroom,

komen aan dezes overzijde, richten met stijgende verbazing de blikken naar het onmeetbare « Zwarte Woud », dat ginder in de verte opblauwt en stappen eindelijk af in het aristocratisch *Baden-Baden*.

Het stadje is niet groot ; slechts rond de 13,000 inwoners. Het vraagt dus niet veel tijd om het in alle richtingen te doorkruisen. Te vergeefs zou men hier naar arme, ellendige steegjes zoeken. Nergens, in niet éene straat, wordt men door bedelaars gekwollen. Het onteerende bedelen, dat bij ons op zoo breede schaal uitgeoefend wordt, vooral als er ergens een groote toeloop van volk is, schijnt hier ongekend te zijn. In Baden-Baden ademt alles welstand. Men treft er verscheidene groote gebouwen aan ; onder de merkwaardigste melden we het Raadhuis, een drietal kerken, waaronder eene Grieksche ; het kursaal of *Conversationshaus ;* er is zelfs een kleine schouwburg en welingerichte gasthoven ontbreken niet.

Bewonderen wij dit zoo gelukkig als schilderachtig stadje, van op gindsche hoogte. — Klimmen wij den Sicilienberg op. Overheerlijk is hier de natuur ! Kaarsrecht verheffen de gave denneboomen hunne kruin, den aangenaamsten geur verspreidende.

We hebben een schoonen, helderen namiddag getroffen. Geschiedt het opklimmen niet zonder vermoeienis, men vergeet dit al spoedig, eens dat men boven komt ; daar vindt men ruimschoots vergoeding voor al de krachtinspanning. In welke richting men het oog ook wende, overal ontmoet het donkergroene bergtoppen, waarvan de onmiddellijk volgende zich boven de vorenstaande schijnen te verheffen ; enge en diepe dalen strekken zich verre uit of verdwijnen kronkelend achter het gebergte.

Maar de schilderachtigste aanblik levert het lustige stadje op, dat daar zoo lief te midden der bergen, der weelderige natuur gelegen is. Het wordt bespoeld door een ondiep vlietje, dat in de nabijheid eenigszins onstuimig van de helling schiet en hier zich maar moeilijk eenen

weg baant over en tusschen die versperrende, uitstekende steenen en rotsblokken. Hooger op weer, verheft zich het hertogelijk slot, wiens wit en rood ons tusschen het groen der dennen minzaam toelacht.

Moet het verwonderen, dat zulk lief gelegen steedje, met zijne heilzame bronnen, jaarlijks duizenden vreemdelingen lokt ? (1)

Doch gaan we voort, klimmende en dalende, om langs de overzijde den Cicilienberg af te stijgen.

Nu bevinden we ons in het dal *Gerolsau.*

Gemeenlijk stelt men zich de bevolking eener bosch- en bergstreek als verachterd voor ; hier is zulks echter het geval niet. De meestal houten woningen zijn fraai opgetrokken, zonder daarom pracht te vertoonen. Overal bespeurt men veel netheid en orde. We bevinden ons te midden eener werkzame bevolking, welke haren welstand te danken heeft aan den houthandel, aan 't vervaardigen van houten voorwerpen, waaronder de « koekoeken » van het *Zwarte Woud* algemeen gekend zijn.

Vele vreemdelingen komen hier eene wandeling doen, en nochtans nergens iemand, die eene bedelende hand uitsteekt.

Wat de oorsprong van Baden betreft, die ligt in de grijze oudheid verborgen. Reeds ten tijde der Romeinen waren er badinrichtingen. Overblijfselen daarvan, alsmede van vischvijvers, enz., getuigen door hunne opschriften, dat in 198 na Chr., Bassianus Caracalla, aldaar vertoefd heeft. Door de invallen der barbaren en den achteruitgang der beschaving, welke er het gevolg van was, gingen genoemde inrichtingen te niet ; men meent dat ze door Keizer Karel IV, die in de 14e eeuw regeerde, hersteld werden.

Baden-Baden onderging, gelijk andere oude steden, nog al eenige wisselvalligheden, in den loop der tijden. De Alemannen verwoestten haar waarschijnlijk in 234 ;

(1) Men schat ze op ongeveer 50,000.

in den dertigjarigen oorlog werd ze door de Zweden bezet, in 1632 en in 1689 door de Franschen in brand geschoten. Zij herrees uit hare asch, maar het tijdperk van haren glans was voorbij. Na de Fransche omwenteling nochtans, werd ze de verzamelplaats der uitwijkelingen, en kreeg meer beroemdheid dan ooit te voren. Meer nog in 1814 werd Baden het vereenigingspunt der aanzienlijken, die er uit alle oorden der wereld samenvloeiden. De Franschen zijn echter, na 1870, zeldzamer geworden.

Brussel. C. CORTEBEECK.

('t Slot volgt).

DE SAGE VAN WATERLOO.

WAT is het goed rond 't huislijk vuur
Bij avonduur en winterkoû:
De noorderwind blaast wild en guur
En schuifelt in de schouw.
Wat is 't hier goed bij t' knapprend vuur!
Verkort, gij, 't slepend avonduur:
Grootvader, kom, vertel ons weer
Van uw gevechten van weleer,
Vertel van Waterloo!

O 't was een schrikkelijke dag,
Mijn kindren, Waterloo!
De zon ging op, in mist versmoord,
Of ze op 't toekomend veld der moord
Met afschuw nederzag!

Zoo verre de oogslag dragen kon
In 't vlakke zwijgend veld
Blonk eindelooze rij aan rij
Van voetvolk en van ruiterij
In 't bleeke licht der zon.

De regen, vlaag op vlagen, viel
En drong door merg en been;
Wij bibberden van koû als 't riet;
't Wraakgierig vuur toch koelde niet
Dat brandde in elke ziel.

Toch eindlijk trok de hemel op:
En, op zijn witte peerd,
Kwam plots de KEIZER langs de baan
Met zijnen grijzen mantel aan...
De geestdrift rees ten top.

En, dondrend en vervoerend, schoot
« De Keizer leef! » de rangen rond;
Door 't leger klonk 't trompetgeschal
En de oude helden zwoeren al:
De zege ofwel de dood.

Met vlammend oog aanschouwde hij
Zijn dappren immer trouw:
Dan schoot hij over 't slagveld heen
En kwam ons vierkant ingereên:
Hij stond schier nevens mij.

Hij nam zijn zienbuis en keek traag
De wijde vlakte rond.
Ons sloeg het hert en bruiste 't bloed:
Wij dachten stil nog in 't gemoed:
Wie onzer sterft vandaag!

Hij keek... en dan zag rustig rond
En zei met kalme stem: « Vooruit! »
De drommen trokken schielijk voort,
Geen aâmtocht hoorde men, geen woord;
Slechts sidderde de grond.

De Britten stonden stil en pal
En wachtten koen het onweer af.
Plots breekt de zwangre doodvlaag uit
En klinkt ten hemel strijdgeluid,
Kanongebulder, roergeknal.

't Was vreeslijk, 't was een bad van bloed!
De legers treffen saam;
Men schiet en steekt en kapt en kerft,
Men grijpt en worstelt, doodt en sterft,
Geen enkle wijkt een voet.

Van wederzijde rent verwoed
De ruiterij vooruit,
Zij stort opeen in wilde vlucht:
De degens bliksmen in de lucht
En rooken van het warme bloed.

't Aanhoudend buldren van 't kanon
Doordondert 't ijslijk strijdrumoer,
Gelijk de stemme van de dood;
Door 't dichtst van 't woelen boort het schroot,
De rook verdooft de zon.

De Keizer, met gespannen blik,
Slaat stil 't gegolf der drommen na,
Het stormend wentlen van dien vloed
Van menschen, heet op menschenbloed;
Die zee van haat en schrik.

Hij deelt in 't vuur zijne orders uit,
Hij die de zege steeds gebood:
De Britten strijden hooploos aan;
Zij vallen, vechtend, waar zij staan,
Maar gaan geen duimbreed achteruit.

Zoo gaat de slachting uren voort.
De lijken dekken 't veld,
De bloedstroom golft door land en vliet,
't Wordt avond en nog blijkt het niet
Aan wien de zege hoort.

De vijand eindlijk wijkt! ... Doch, zie!
Ginds rijst een verre stofwolk op:
Een leger komt! De boezems slaan
De Keizer staart aandachtig 't aan
En roept : « Wij winnen, 't is Grouchy! »

Neen! Wij bezwijken! 't Is Blucher,
Die met zijn Pruisen wederkwam:
Zij rennen aan in dolle vlucht;
Hun hourrahs stijgen door de lucht
En galmen heinde en ver.

De Keizer op de zaâl gericht
Kijkt stil... en spreekt : de jonge wacht
Trekt koen den vijand te gemoet:
Doch niets weerstaat den storremvloed,
Niets! Alles sterft of zwicht.

Het was gedaan! — Het Engelsch heer
Vat nieuwen moed en keert terug:
Drij honderd monden spuwen schroot,
Verspreiden warring rond en dood,
Geheele rangen tuimlen neêr.

De Keizer, droef, zag 't schouwspel aan:
Slechts enklen keerden uit 't gewoel
En brachten de adelaars hem weer,
Die met zijn onverwinbaar heer
Europa waren rondgegaan.

Men plantte ze in ons midden af:
Zij waaiden voor den laatsten keer!...
De Keizer sprak : « Hier, aan de zij
Der adelaars, hier sterven wij:
Zoo roemrijk is geen graf. »

Dat zwoeren al zijn dappren, ja!...
De ruiterij vloog op ons aan;
De strijd, de slachting was verwoed;
Elk vocht en stierf met leeuwenmoed
En gaf de dood, maar geen gena.

Een ijskoud lemmer plotsling stiet
    Mij vlijmend door de borst;
Mijn oog betrok, men hert beving,
Ik viel... Wat rond mij ommeging
    Dat weet ik verder niet.

Wen ik onwaakte weer, was 't nacht:
Vier lijken dekten mij het lijf.
't Was stil; alleen een zoekend hond,
Die huilde pijnlijk soms in 't rond,
Of, stervend, steeg een jammerklacht.

O 't was een schrikkelijke dag,
    Mijn kindren, Waterloo!
De zon ging op in mist versmoord
Alsof ze op 't ijslijk veld der moord
    Met afschuw nederzag.

Daar lagen in den ochtendgloed
    Wel zestig duizend dappren:
De lijken waren paars en blauw;
De landen waren vol van rouw,
De grachten vol gestolde bloed.

O lang herdenkt men nog dien dag,
    Herdenkt men Waterloo!
Zoolang een enkle brave leeft
Die daar gestaan, gestreden heeft
Daar... in den laatsten keizersslag;

Zoolang de landman met zijn ploeg
Een laatste wervelbeentje roert
Van al 't gebeente dat daar bleekt,
Zoolange de geschiednis spreekt
Van hem dien God daar nedersloeg.

Daar streed een man, een man alléén
Met al de volkren van Euroop;
Hij vocht om roem en macht en kroon;
En zij, om vrijheid, haard en troon
Die hij met voeten had vertreên.

't Genie bezweek en 't recht verwon.
Europa beefde van den schok,
En hij, die alles beven deê,
Verdween in de ongekende zee
    Gelijk de Westerzon.

De grijze vader zucht en zwijgt;
Zijn oog nog vlamt, zijn boezem hijgt;
Een traan rolt langs zijn wangen neer:
Hij denkt aan zijnen KEIZER weer,
Die, zeker, door 't geluk verblind,
Veel kwaad stichtte en veel bloed vergoot,
Maar die een held was, goed en groot,
En die zijn hert nog steeds bemint.

En 't kindrental ook peinst en zwijgt,
Het denkt aan al die stormen weer,
Dien strijd, die rampen van weleer;
En staart in 't vuur dat kronklend stijgt.

Wat is het goed, rond 't huislijk vuur,
Bij avonduur en winterkoû!
De Noorderwind blaast wild en guur
En schuifelt door de schouw:
Wat is het goed rond 't knapprend vuur
Des winters op het avonduur!

Long ago. AN ESSAYIST.

OVER DE SYNONIEMEN.

DE studie der synoniemen is van het grootste belang voor al wie onberispelijk schrijven wil. Het gebruik van gelijkbeteekenende of zinverwante woorden verlevendigt en veredelt den stijl en bewijst den rijkdom eener letterkundige taal. De synoniemen zijn niet alleen als zoovele kleuren en tinten om de schrijttaal bevallig te schakeeren, maar hunne volledige erkenning is zelfs de noodzakelijke voorwaarde, zonder welke geene waarheid of nauwkeurigheid van uitdrukking mogelijk is.

En nochtans laat de studie der synoniemen bij het onderwijs in hoogere klassen veel te wenschen over. Tot in de hoogste leergangen van het Middelbaar Onderwijs onthaalt men het jeugdig gemoed onzer leerlingen op alle soorten van geestverstompende oefeningen; niet zelden bepaalt zich het onderwijs tot het verklaren en het van buiten opzeggen van de regels der Grammatica, en in het Hooger Onderwijs besteden de philologen al hunnen tijd aan het bespreken van emendatiën en critische aanmerkingen. Waarom niet meer studie gewijd aan de aesthetische opvatting van een werk, b. v. aan de juiste beteekenis der woorden en uitdrukkingen? Kon men niet meer drukken op de verschillende beteekenissen, den leerling op de fijne onderscheidingen tusschen de woorden oplettend maken en bij gelegenheid de vraag oplossen, wanneer en in welk verband een woord den voorkeur verdient, wanneer een ander, dat bijna dezelfde beteekenis heeft, dient gebruikt?

Mijns dunkens, zou de stijl van menigen student er al heel wat mede gebaat worden.

Zij, die nooit het geluk hadden den voet in hoogere klassen te zetten, hebben, wel is waar, de werken over synoniemen handelende — en deze zijn talrijk —; maar wat hebben we met synonymische werken als die van WEILAND, BRUINING, MARTIN, die òf van een verkeerd standpunt uitgaan, òf zeer onvolledig zijn en altijd verouderd mogen heeten. Zelfs het *Handwoordenboek* van J. V. HENDRIKS (Tiel 1898) voldoet geenszins aan de eischen, die men redelijker wijze in onze tijden stellen mag? Niet alleen de methode is gebrekkig, ook de stof van dit werk is rampzalig bijeengebracht. Moest men overal den regel toepassen, die bij het groepeeren van synoniemen als *aaien*, *pluimstrijken*, *streelen* gediend heeft, dan ware een werk van driemaal grooteren omvang niet ruim genoeg om al de synoniemen te bevatten. Maar ook de methode is in het geheel niet wetenschappelijk : de beteekenis der woorden wordt zonder orde opgegeven; men houdt geene rekening met de figuurlijke en eigenlijke beteekenis; talrijke verwijzingen komen niet uit; kortom, evenals in de vijftiende uitgave van J. H. EBERHARDS *Synonymisches Hantwörterbuch* is hier gebrek aan orde, aan regelmatigheid, aan toelichtende voorbeelden, en 't wordt meer dan tijd, in het belang van het Onderwijs en van de Nederlandsche letterkunde, een wetenschappelijk woordenboek van synoniemen op te stellen.

Wij weten dat die taak lastig valt, dat er eene uitgebreide voorstudie en een ernstig onderzoek naar de beste methode noodzakelijk is, eer men zulk reusachtig werk aanpakke. Maar ook wij weten dat de Kon. Vl. Academie, die reeds zoovele diensten aan de Ndl. letterkunde bewees, merkwaardige antwoorden op hare prijsvraag over een *synonymisch handwoordenboek* zal uitlokken, dat eene wetenschappelijke bewerking der synoniemen van de hand van eenen geleerde in voorbereiding is, maar dit mag niet beletten dat wij hier

eenige ernstige bedenkingen bloot leggen, die niet alleen den schrijver van dergelijke woordenboeken ten goede komen, ook wel dengenen, die ondertusschen, bij gebrek aan een goed handboek, door persoonlijke opzoekingen deze leemte in het onderwijs willen aanvullen.

De eerste en voornaamste vraag, die eene beslissing vereischt, betreft *de keus der woorden*. Zal men een reeds bestaand woordenboek nemen, de synoniemen daarin voorkomende ziften en schiften, wegschrabben of vermeerderen? Zal men, zonder de minste lezing, woorden en uitdrukkingen bedenken die synoniem zijn met eenige andere termen, die in de beste lexica te vinden zijn? Zal men bij het aandachtig lezen der beste Nederlandsche schrijvers de woorden excerpeeren die inderdaad als synoniem nevens elkander voorkomen? Het antwoord kan niet twijfelachtig luiden. Eene regelmatige lezing der beste schrijvers alleen zal ons volledig en Nederlandsch werk doen verrichten.

Het spreekt van zelf dat dialectisch gekleurde woorden niet in aanmerking kunnen komen, wanneer deze noch geacht kunnen worden ook in ruimeren kring bekend te zijn, noch werkelijk iets kunnen bijdragen om de taal met nieuwe hulpmiddelen te verrijken.

De stellig verouderde woorden, alleen nog bij de eigenlijke taalgeleerden bekend, moeten zonder voorbehoud buitengesloten worden; men vraagt vooralsnu practisch werk, geene speculatieve studie. Andere woorden zijn niet meer gangbaar, maar, hetzij dat zij hier of daar nog voortleven in engeren kring, hetzij dat zij als historische termen, als benamingen van vroegere instellingen, gebruiken enz., nog in herinnering zijn gebleven, hetzij dat een smaakvol dichter ze somtijds gelukkig weet aan te wenden, of dat uit den aard hunner vorming de oorspronkelijke beteekenis duidelijk spreekt : in elk dezer vier gevallen hebben zij nog eene kiem van leven behouden en niet zelden is er slechts de adem van het genie toe noodig, om die kiem tot nieuwere ontwikkeling en bloei te doen ont-

spruiten (1). Iedereen begrijpt dat in zulk geval die woorden met vermelding hunner historische ontwikkeling nuttig kunnen opgenomen worden.

Men wachte zich verder bij het bepalen van de synonymische onderscheidingen de etymologie der woorden na te gaan; in het leven van ieder woord vallen allerlei veranderingen en wisselingen voor; de etymologie geeft ons, wel is waar, de oorspronkelijke beteekenis; maar juist deze is vaak verouderd en moet verworpen worden. Doorgaans is dus het beschaafd gebruik bij de schrijvers, het onderzoek der gesprokene taal het eenige middel om hier met zekerheid te werk te gaan.

In de keuze der synoniemen weze men verder zeer streng; men beperke zooveel mogelijk hun getal; het Ndl. woord heeft, over het algemeen iets bepaald, waardoor het in beteekenis met een ander woord niet mag gelijk staan. De grens afbakenen, waar een woord uit een synoniemengroep treedt en met andere groepen begint synoniem te worden, is moeilijk; ieder geval moet op zich zelf beoordeeld worden met inachtneming van alle omstandigheden, die daarbij in aanmerking komen. Men bepale zich echter gewoonlijk tot die woorden die een samengesteld of algemeen begrip aanduiden en verzamelingen zijn van enkelvoudige en eng omschreven begrippen; afgeleide woorden, naamvalsverbuigingen die om hunne verwantschap van beteekenis met andere woorden dienen geplaatst, neme men in geene afzonderlijke afdeeling op; men schrijve dus : ***behendig*, *handig*, *bedreven*** enz. Deze bewerking schijnt mij iet min wetenschappelijk, maar veel nuttiger dan de historische of de philologische!

Nu nog een woord over de wijze waarop wij de stof moeten bewerken. In het midden der bladzijde schrijve men eene reeks synoniemen; daaronder bepale men het algemeen begrip dat in elk woord terug te

(1) M. DE VRIES, *Inleiding tot het Ndl. Wdb.* XXXIX.

vinden is. Vervolgens zal de auteur elk woord, zonder groote etymologische uitweidingen, afzonderlijk bespreken met er het karacteriseerende van op te geven en melding te maken van de figuurlijke en de eigenlijke beteekenis, alsook van het bepaald gebruik des woords. Maar vooral vergete men niet achter de bespreking van ieder woord eenige toelichtende voorbeelden uit de oudste en jongste werken van Zuid- en Noord-Nederlandsche schrijvers aan te halen. Zulks heeft immers zijn nut in. Een woord, op zich zelf genomen, is een bloote klank, eene ijdele abstractie. Eerst in verbinding met andere woorden wordt het de uitdrukking, het beeld eener gedachte; eerst als onderdeel van een volzin verkrijgt het ziel en leven. De voorafgegane omschrijving heeft enkel de hoofdtrekken geschetst; de aanhalingen voegen er de fijnere toetsen en tinten aan toe en voltooien het beeld. Door passende voorbeelden uit geschriften aangehaald, verkrijgt de letterkunde haar recht, en aan het talent der schrijvers, die van den rijkdom der taal het volle gebruik wisten te maken, wordt rechtmatig hulde bewezen (1).

---

(1) M. DE VRIES, *Inleiding* LXIV. — Hier volge als voorbeeld van bewerking een klein artikel.

Aantreffen, ontmoeten.

Beide woorden beteekenen : in iemands onmiddellijke nabijheid komen; samentreffen.

Aantreffen *Iemand, die niet in beweging is, op den weg vinden:* min of meer toevallig op iemands onmiddellijke nabijheid komen; hem op deze of gene plaats ontmoeten, hem ergens vinden, zonder dat men juist hem verwachtte. || Zoodanig zijn de menschen niet, die wij dagelijks aantreffen, V. D. PALM, *Sal.* 5, 83.

Ontmoeten. *Niet opzettelijk samenkomen. a*) Van personen *Iemand* (*die in beweging is*) *tegenkomen.* || Maar een bode is onderweg ons ontmoet, V. LENNEP, *Rom.* 10,334. — *b*) Van zaken. *Iets aantreffen ;* ook fig. *iemand onder 't oog komen.* || Hoe zou men... overblijfsels van visschen. . ontmoeten in gronden die thans mijlen ver van de zee afgelegen zijn, DAVID, *Hist.* 1, 2. Hier ontmoet ons eigentlijk de IJzererts, BERKHEY, *N. H.* 2, 946.

Om te eindigen willen wij de aandacht der leeraren en der leerlingen op *de lezing* vestigen : al lezende leert men niet alleen de juiste beteekenis der woorden, maar men kent onderscheiden woorden, waaruit men kiezen kan, wanneer men eene gedachte nauwkeurig wil uitdrukken. Het Ndl. Wdb. is in dit opzicht een groote schat. Ik spreek niet van de volledigheid, van den rijkdom der aanhalingen, van de juistheid der verklaringen, ik prijs vooral de voortreffelijkheid der methode, de flinke bewerking van talrijke synoniemen-groepen, die, jammer genoeg, in deze laatste jaren niet werd voortgezet.

JOZEF JACOBS.

Boom, 6 *November* 1898.

VAN SINTE BRANDANE.

De « Reis van Sinte Brandane » is een middelnederlandsche bewerking van een middeleeuwsche legende, die in Fransche rijmen werd medegedeeld, welke waarschijnlijk gevolgd zijn door den samensteller van het Nederlandsch gedicht.

Deze legende verhaalt hetgeen den abt van een klooster in 't Iersche Graafschap Galloway, met name Brandaen, in 't laatst der zesde eeuw is wedervaren.

Hem kwam eens een boek in handen, waarin de wonderen der schepping vermeld stonden - zoo zegt de legende — die den abt zoo ongelooflijk voorkwamen, dat hij in zijne verontwaardiging het boek in 't vuur wierp. Tot straf werd hem nu opgelegd een zeereis te ondernemen ten einde zelf te zien hetgeen hij zoo ongerijmd achtte.

Allerlei wonderlijke ontmoetingen heeft hij op zijn reis : hij treft een doodshoofd aan, dat hem vele lessen geeft, een vliegend hert, dat hem van een zeedraak bevrijdt, zelfs ziet hij de opening der hel en ook betreedt hij het paradijs.

De inhoud is in menig opzicht onduidelijk. Jonckbloet noemt dit gedicht een « Monniks Odyssee, die evenveel heidensche als christelijke bestanddeelen bevat, een mengelmoes van allerhande feiten ».

De heer F. Drijvers ziet er meer in, blijkens hetgeen hij zegt in zijn voorbericht bij de door hem bezorgde vertaling. — Averbode, C. Compiet, 1893. — « De zeevaart (zoo lezen we aldaar) verbeeldt des « menschen omreis op de wereldzee, den tocht naar

« den hemel; de gevaren die St. Brandaen van alle « kanten ziet dreigen, zijn de moeilijkheden, die onze « ziel bij iederen stap te doorworstelen heeft. »

Omtrent den tijd der vervaardiging schijnt geen zekerheid te bestaan; de een denkt aan de 12de, een ander aan de 13de eeuw.

55-62.	55-62.
Van toerne *verberrendi* den bouc, Ende *gaf* den scrivere eenen *vlouc*. Dat becochti zint wel diere. Daer hi stont bi den viere, Daer die bouc in bernende lach, Die inghel Gods hem toe sprac : « O lieve vrint Brandaen, Du heves *evele* mesdaen.	Van toorn verbrandde hij het boek en hij vloekte den schrijver er van. Hij bekocht dit later duur. Toen hij bij 't vuur stond, waarin 't boek lag te branden, sprak de engel Gods tot hem : « O lieve vriend Brandaan, gij hebt kwaad bedreven. »
96-100.	96-100.
Den kyel dede hi binden Met ysere *arde* staerke, Na die *houde* aerke Die Noë *wilen vrochte*, Doe hi die *dylovie vruchte*.	Den kiel bond hij met zeer sterke ijzeren banden, naar 't voorbeeld van de oude ark, die weleer Noach maakte, toen hij vreesde voor den zondvloed.
270-275.	270-275.
Cort quamen si in groten noot : Want een dier al te wonderlijc, Eenen *linddrake* ghelijc, Wilde verzwelgen haren kiel. Hem was sine *mule* ende sijn *giel* Menich *ghelachte* wijt.	Voor korten tijd waren zij in groot gevaar; want een monsterachtig dier, dat overeenkomst vertoonde met een draak, wilde den kiel verzwelgen; zijn muil en keel waren menig vadem wijd.
446-450.	446-450.
Doe begonste se een wint driven Van daer int *oest hende* Jeghen eene *steenwende* Doe sach sente Brandaen Eenen sconen *monster* staen.	Toen dreef een wind hen van daar naar den Oostkant tegen een rotswand. Toen zag Sinte Brandaan een mooi klooster staan.
606-610.	606-610.
« Mach ic die siele *gheneeren* », Sprac die ruwe *clusenare*, « So hebbic harde *ommare* « Wat noede dat mijn vleesch heeft, « Die wyle *dat* hier leeft. »	Kan ik de zielen behouden, sprak de ruige kluizenaar, dan acht ik zeer gering hetgeen mijn vleesch deert gedurende den korten tijd, dat het hier leeft.
1017-1021.	1017-1021.
Een dier, dat hiet Cyrene, Die slapen doet die ghene, Diet horen zinghen ofte sien; Van zijnre bliscap moet ghescien Ter zee groet *ongheweder*.	Een dier, dat Sirene heet, dat in slaap doet vallen ieder die 't ziet of hoort zingen; zijn zangen voorspellen weinig goeds den schepeling.

1339-1348.
Hem dochte *openbare*
Dat hi in *werschepen* ware.

1339-1340.
Het geleek hem stellig, dat hij te gast was.

1487-1493.
Si vloghen boven den kiele
Hem scoot huut haren ghiele,
Pec ende vlamme *onghiere*,
Met sulferachtegen viere,
Dat gloyde ende *wiel*,
Daert up die zee viel,
Berrende twater alse stroe.

1487-1493.
Zij vlogen boven het schip; pek en gruwelijke vlammen schoten uit hun keel, met sulferachtig vuur, dat gloeide en kookte; waar het ergens in de zee viel, daar brandde het water als stroo.

1755-1757.
Daer hinc menich *guldin* vat,
Noint en was huus *bat*
Verchiert met dieren dingen.

1755-1757.
Daar hing menig gouden voorwerp, en nooit was een huis beter versierd met kostbare zaken.

2179-2184.
Die heeren bi rade *ghemeene*
Worpen hute *zinckel steene*,
Hoe diepe dat water ware;
Die steene waren zware.

2179-2184.
Na gemeen overleg wierpen de heeren zinksteenen uit, om te zien hoe diep het water was; die steenen waren zwaar.

Verberrendi. — Samenstelling v. verberrende hi — berren is een assimilatie van bernen; alnaarmate dit (en andere werkwoorden) transit of intr. wordt gebruikt, wordt het zwak of sterk vervoegd; toch komt ook het trans. verbarn, verbornen voor, evenals het intrans. bernde, gebernt, brande, gebrant.

Vlouc geven. — Een vloek naar 't hoofd slingeren, achterna werpen.

Evele. — Euvel, evil (Eng.), kwaad.

Arde. — Naar de Vlaamsche uitspraak voor « hard », d. i. sterk, zeer.

Houde. — Oude — telkens vinden wij in ons gedicht woorden met een h beginnende, die bij ons beginnen met een vocaal.

Wilen. — Weleer — nog in ons « wijlen », van overledenen gezegd.

Vrochte. — Het werkw. werken heeft in het imparf. naast wrachte, wrochte (vrochte); dit « wrocht » is nog bij ons in gebruik zoowel als imperf. als in 't subst. en verleden deelw. gewrocht.

Dylovie. — Diluvium — zondvloed.

Vruchte. — Vreesde. — Hgd. fürchten, vgl. ook de woorden godsvrucht en godvreezendheid.

Linddrake. — Ook wel lindworm — oude benaming voor draak of slang, zooals St. Joris versloeg (een krokodilachtig monster).

Het woord lintworm is een tautologie : lint beteekent slang.

Mule. — Muil.

Giel. — (lat. gula ; fr. gueule) keel.

Ghelachte. — Een maat; vadem.

Oest hende. — Oosteinde, oostkant.

Steenwende. — Steinwant, rotswand.

Monster. — ('t lat. monasterium, van 't gr. monas, alleen, een) klooster.

Gheneeren. — Redden, behouden.

Clusenare. — Ons « kluizenaar », van 't lat. claudo (part. : clausum of clusum) opsluiten.

Ommare. — Ommare hebben = geringschatten; ommare of onmare wil zeggen niet beroemd, van geen beteekenis.

Dat. — Samentrekking van « dat het ».

Ongheweder. — Hd. ungewitter, onweder. — Het dier is een ongeluksprofeet.

Openbaar. — Zeker, stellig.

Werschepen. — Wersceep = feestviering; te warschip gaan en te warschip zijn, gewone uitdrukking o. a. in Noord-Holland voor « uit logeeren gaan ».

Onghiere. — Hd. ungeheuer, monsterachtig, leelijk; ten onrechte spreekt men van « guur » weêr, als men bedoelt « onguur » weêr.

Wiel. — Van 't werkwoord « wallen », zieden, evenals « viel » van « vallen ».

Guldin. — Goudijn, stalijn, silverijn, van daar dat bij ons de bijv. naamw. die aan stofnamen ontleend zijn, steeds uitgaan op « en ».

Bat. — Nog in « Betuwe »; het adject. goed vormt zijn trappen van vergelijking onregelmatig : goed, bat (bet), best.

Ghemeene. — In gemeene raad, gemeen overleg enz. heeft het woord gemeen de beteekenis van gemeenschappelijk.

Zinckel steenen. — Steenen, die men laat zinken aan touwen om de diepte van 't water te meten; thans het peillood of dieplood.

Grosthuizen (N.-H.). F. W. DRIJVER.

SINTE-ELISABETH'S JEUGD. (1)

IV.

HEILIGEN-ECHTSGELUK.

(Zaal van den Wartburg.)

Isentrudis, Guda (kamervrouwen).

ISENTRUDIS.

Bestaat er wel op aarde, beste Guda,
Een huwlijkspaar, zoo vroom en zoo gelukkig
Als onze landgraaf is met zijnen engel?
Zij zijn voorwaar het heilig huisgezin;
Alleen ontbreekt er bij het Christuskindje.

GUDA.

Hun zalig lot is waarlijk best verdiend. —
Maar al te dikwijls is de huwlijksstaat
Een loodzwaar kruis, een geesel pijnlijk striemend,
Een lange boet voor korte zondenjaren.
Maar eene jeugd steeds onbevlekt beloont
De Heer zeer vaak ook hier op deze wereld
Met overvloed van huwelijksgeluk.
Ik ken niet eenen man, in onze tijden,
Die zoo verdient als landgraaf Lodewijk
Tot echtgenoote Elisabeth te hebben.

---

(1) Vervolg van bladz. 683.

ISENTRUDIS.

Gij hebt gelijk. — Hij is voorwaar een man
Naar Godes hart, dus ook terzelfdertijd
Naar 't hart van heur, dat is een hart zoo heilig.

GUDA.

In hem is gansch de schoone spreuk bewaarheid:
Een fraaie geest in een voortreflijk lichaam.
De lichaamsbouw, verheven, edel, manlijk,
Vol kracht en vuur en jeugdelijke schoonheid;
Het aanschijn open als een lentehemel,
Waar 't oog in straalt gelijk een zachte zonne;
De lieflijkheid in woorden en gebaren :
Dit alles is de heldere spiegel slechts
Der edele, trouwe en reine mannenziel.

ISENTRUDIS.

Zijn mond en hart zijn slechts ten dienst der waarheid,
Als hij iets zegt, het is : ja, ja, neen, neen;
Hij heeft nog nooit een enkelen eed gedaan,
Het hoefde ook niet : zijn woord geldt voor een eed.

GUDA.

Met welke godsvrucht knielt hij daaglijks voor
't Altaar der slotkapel bij 't heilig offer!

ISENTRUDIS.

Met welke liefde en zorg bejegent hij
De minsten zelf en de armsten van zijn rijk!
Zijn eerst bezoek in 't dorp, waar ook hij komt,
Is meestendeels voor 't gasthuis en bij de armen.

GUDA.

Hij is maar vijand eenig van het onrecht.
Wie iets misdrijft, wie de armen onderdrukt,
Hij zij dan heer of knecht, zelfs ridder, graaf,
Voor Lodwijks wrekend zwaard heeft hij te beven.

ISENTRUDIS.

En ook aan 't hof, hier, durft het niemand wagen,
Wat zondig is te zeggen of te doen.
Gebeurde 't ook uit kortswijl om te schertsen,
Op staanden voet volgt Lodewijks bestraffing.
Maar treft hem zelf beleediging persoonlijk,
Lankmoedig is hij dan ten uiterst toe,
En zegt gewoonlijk maar, met zoete woorden :
Mijn kind, doe zulks niet meer, 't beleedigt mij.

GUDA.

Gewis, in volle maat verdient hij, dat
Elisabeth hem grenzenloos bemint;
Is hij van 't hof verwijderd, als een weduwe
Schijnt zij in rouw, gansch stil en afgezonderd.
Maar keert hij weer, haar minzaam aanschijn glanst,
Der zon gelijk, die door de wolken breekt.

ISENTRUDIS.

Dat echter is 't, wat ik niet kan begrijpen.
De vrome meester Koenraad zegt toch immer,
Dat liefde tot het schepsel, waar zij groot is,
Het vuur der liefde Gods belet en dooft.
Elisabeth is hiervan uitgezonderd.

GUDA.

De meester doelt op ongewijde liefde,
Niet op de zuivere min, door God geboden,
Geheiligd door een Sacrament des Heeren,
Die man en vrouw in heilige banden strengelt.
En buitendien, hebt gij nog niet bemerkt,
Met welk een gloed van ijver de vorstin
De liefde Gods in haar steeds voedt en aanvuurt,
Door zware boete en ziel en lichaam reinigt? —
Wel hoor, wat ik nog dezen nacht aanschouwde.
Ik had te middernacht, gelijk altoos,
Stil de vorstin gewekt voor de oefeningen
Van godsvrucht, die zij steeds dit uur verricht
Ter liefde van den Heer, die voor ons heil

Te middernacht als kindje eens werd geboren. —
Mijn slaaplust was geweken; dan ik ging
Naarboven in de bedeplaats, wier venster
Geeft uitzicht in de stille slotkapel.
Ik was niet lang geknield, wanneer daaronder
De kleine zijdeur zacht geopend werd.
Met Irmengard trad binnen ons vorstin;
Het boetekleed van haar had ze om het lichaam,
Zij knielde neder op den marmeren vloer.
Ik zag bij 't licht der lamp van 't Allerheiligst,
Hoe zij tot aan den gordel zich ontkleedde.
Dan, Irmengard kwam bij de diep gebogene;
In handen hield zij eenen grooten geesel
Met koorden van dooreengevlochten leder.
Met al de kracht van haren forschen arm
Viel slag op slag nu op de weeke schouders,
Totdat zij gansch door 't slaan gezwollen waren
En eindelijk het bloed de riemen verfde.
Zeer aangedaan ging ik te bed en weende
Mij zelf in slaap; doch in den droom nog wemelde
Mij niets voor 't oog dan bloed en geeselslagen.

ISENTRUDIS.

Och God! och God! Ik beef in al mijn leden.
Neen, liever wil ik zelf mij laten geeselen,
Dan aan dit lam, gansch heilig en onschuldig,
Met ruwe hand een dienst te doen zoo bloedig.
Heeft Irmengard een hart van marmersteen?
Nu blijkt het ook, waarom Elisabeth,
Des Vrijdags in den morgen iedere week,
Met Irmengard 't vertrek verlaat der vrouwen..

GUDA.

Begrijpt gij nu, hoe engelrein en heilig
Voor haren echtgenoot haar liefde zijn moet,
Daar zij des nachts van zijne zijde heenvlucht
Om aan den geeselpaal, met bloed bespat,
Den Heer, haars harten bruidegom, te zoeken.
Gelijk het goud in 't gloeiend vuur des ovens
Gelouterd wordt, van alle vlek gereinigd,
Zoo ook natuur in 't hemelsch vuur der gratie.

Zij wordt hervormd, veredeld en geheiligd;
Vernietigd wordt zij niet. — Doch zie, daar komt
Het heilig paar weer uit de bidkapel.

(*Beiden trekken heen.*)

Lodewijk, Elisabeth.

LODEWIJK.

Wat hebt gij toch zoo bitterlijk geweend,
Mijn zuster lief, vandaag bij 't heilig offer?
Uw smartelijk gesnik drong door mijn ziele
Als messensteek zoo scherp en snijdend. Anders
Straalt hemelsvreugde uit uwe minlijke oogen
En maakt uw aanschijn engelachtig schoon,
Als gij komt uit de bidplaats; maar vandaag
Is rood geweend uw oog. Wat viel er voor?

ELISABETH.

Wee mij en u, o arme broeder! Ach,
Gij hebt een booze, een zondares voor vrouwe,
Die ongetrouw den goeden God was heden
Om uwentwil, mijn Lodewijk!

LODEWIJK.

Hoe zoo?
Verhaal mij trouw het lijden uwer ziel.

ELISABETH.

Bij 't Sanctus was 't, wanneer der engelen scharen,
Die Gods altaar omringen, hun gezicht
Bedekken en het heilig! heilig! zingen;
'k Verhief dan onvoorziens den blik en zag
U stil geknield, verdiept in godsvrucht; 'k voelde
En oog en hart van liefde en lust als dronken.
Niet wenden kon ik meer den blik van u:
« Mijn Lodewijk » — zoo dacht ik — « is zoo lieflijk
En zoet om zien, gelijk een Christusbeeld,
Gemaakt door Godes eigen meesterhand. »

Maar plotsling klonk het klokje van 't altaar,
Het wonderbaarst der liefdewonderen kondend.
Ter dood verschrikt verhief ik 't oog naar 't outer :
Ik zag, geheven in des priesters handen
Den lieven Heiland, hoog aan 't kruishout hangend,
Vol bloed en wonden, en zijn brekend oog
Viel neer op mij met smartlijk stil verwijt.

(*Zij weent.*)

LODEWIJK.

Gij hebt gemist, niet wel gehandeld, zuster;
Des lieven Heilands hart hebt gij gewond.
Doch zie, hoe zoet hij is en hoe barmhartig;
De fout vergeldt hij u met zulke gratie
En zulken liefdeblik!

ELISABETH.

O, wee den ondank!
Tweevoudig kwaad werd door mijn hart bedreven,
Ach! tegen God en tegen u gezondigd!
Zoo maakte ik u tot afgod mijner ziele,
En nevens u als tweeden God den Heiland.
O, dring u toch, mijn teergeliefde broeder,
Niet tusschen mij en mijnen God en meester,
Die mij verlost heeft aan den boom des kruises.
Met gansch den gloed van mijn ellendig harte
Hem minnen moet ik tot den laatsten adem.

LODEWIJK.

Dat zult gij ook, mijn dierbare echtgenoote;
Ik wil getrouw uit alle kracht u helpen
Der liefde Gods den hoogen tempel bouwen.
Alleen in zulk een heiligdom is eeuwig
De zoete band van onzer harten liefde.
Geheel en gansch den Zaligmaker schenken
Wij onze ziel, gansch rein en niet ontheiligd,
Met al wat zij kan wenschen en verlangen.
Dan, aardsche liefde is maar een droom die heenvliedt,
Een korte roes der korte jonkheidsjaren.
Uit Jezus' zoet en minzaam hart moet komen

De liefdeband, die man en vrouw vereenigt.
Als in den dubbelen haard van onze harten
Het zuiver vuur van Godes liefde brandt,
Dan kunnen zich versmelten beider vlammen
En nimmer dooft er eene de andere uit.
Zij stijgen op met grooter kracht ten hemel.

ELISABETH.

Zoo help mij dan, geliefde broeder, boeten
Den zwaren val.

LODEWIJK.

Wij zullen heden vasten
Tot zonnenondergang. Den maaltijd draagt ge
Beneden in de hut des armen werkmans,
Wiens vrouw zeer krank sinds gisteren is geworden.
Zijt gij tevreden zoo?

ELISABETH (*zijne hand kussende*).

God zal 't u loonen
Met zijner gratie zoete hemelspijs,
En uwen zin en uwe liefde louteren
Door 't zuiver vuur, dat van den hemel daalt,
Opdat mijn zwakke ziel, vertrouwend, minnend,
Erlange steun bij 't trouwe mannenhart.

LODEWIJK.

Zoo zal het zijn. Zoo willen wij 't beloven.
(*Zij geven elkander de hand; Lodewijk geleidt haar tot het venster en wijst daarbuiten.*)
Zie, zuster lief, zie hoe de koningin
Van 't licht in 't Oost ten hooge vaart, de zonne.
Zie daar dat wolkje in eene lichtzee badend,
Als was 't van vloeiend goud een fonklend dropje.
Gelijk de gouden wolk zij onze liefde
In 't eeuwig licht van Godes min gedompeld.
Ja, de eenige zon is die, die eeuwig schijnt,
Ook als de ramp het leven zwaar verdonkert;
Die zegerijk breekt door den nacht van 't graf
En eeuwig, eeuwig onze liefde maakt.

V.

ARMENRUST TEN LELIËNGROND (1).

(Verzameling van kreupelen en bedelaars: mannen en vrouwen, kinderen en volwassenen.)

ALEX (*een grijsaard*).

'k Had nooit gedacht, dat men in nood en armoê
Kon wezen zoo gelukkig en tevreden.
Voor al het goud en goed der wereld wilde ik
Niet missen eens de vreugd, die streelt mijn hart,
Wanneer alhier verwijlt des landes moeder
In Armenrust bij hare lieve kreupelen.
Is 't mij gegund, de heilige vrouw te aanschouwen,
De lippen op haar engelenhand te drukken,
Dan is 't als daalde een hemel in mijn hart.

GRIET (*oude vrouw*).

Ja, oude Lex, het is voorwaar een wonder
Wat er met u gebeurde. Want gij waart
Bij al de ellende oprecht een Satanskind.

---

(1) Oostelijk aan den voet des bergs, dien de Wartburg overheerscht, ligt een bekoorlijk dal. Een lachend beekje slingert er door bloemige weiden; eerbiedwaardige eiken, overblijfsels der eeuwenoude bosschen van Duitschland, verspreiden er lommer en koelte. In eene der bochten, een verborgen eenzamen uithoek van het dal, staat eene arme hut, voordezen eene kleine kapel. Daar deed de H. Elisabeth hare armen bijeenkomen; langs geheime paden daalde zij zelf van den berg af daarheen, beladen met levensmiddelen en andere giften, om den arme de moeite der opstijging te sparen en de opmerkzaamheid des volks te mijden. Langen tijd heette die eenzame plaats *Leliëngrond*; die eenzame hut, *Armenrust*, en het geheel werd vóór weinige jaren nog Elisabethsdal genaamd. Thans draagt het een anderen naam, en heet ter eere eener groothertogin van Saksen-Weimar, *Mariadal*. (Montalembert.) — Het volgend tooneel heeft plaats in het jaar 1226, ten tijde, dat landgraaf Lodewijk uit Italië van eenen veldtocht wederkeerde. Het afgeloopen jaar was voor Duitschland, inzonderheid voor Thuringen, een jaar van schrikkelijken hongersnood geweest.

En vloeken was uw Vaderons gewoonlijk.
Gij hadt verdiend, dat u de duivel haalde.

ALEX.

Ja Griete, ja, gij hebt gelijk, de duivel;
Maar dezen keer was hem een engel voor.
U ook, u wensch ik dezen engel, dat hij
De handen legge op uwen boozen mond.

GRIET.

Wat doet ze om zulk een wonder uit te werken?

ALEX.

Dat heb ik vaak verhaald. 'k Wil 't graag ook u
Verhalen, God en haar tot lof en eere. —
Ik lag in 't hospitaal van Eisenach
Sinds jaren krank van eene kwade wonde,
Door Kuno's knaap mij toegebracht bij 't vechten.
Genezing kwam er niet. Verrotting vrat
Steeds dieper in het been. Met grooter woede
Vrat haat en wraak aan mijne kranke ziel;
Vervloeking braakte ik uit op God en menschen.
O Heer! wees mij genadig in het oordeel,
Om 's engels wil, door u mij toegezonden!
De dienaars schuwden mij, den stank ontvluchtend.
Die walglijk opsteeg uit mijn kankerwonden.
Nu, zekeren dag, kwam uit de ziekenkamer
De landvorstin ook tot bij mij, en boog
Haar lief gezicht zeer minzaam over mij.
Zij waschte dan met teedere hand de wonde
En zoende zelf de gruwelijke zweer,
Als ware het de rozenmond haars kinds;
Verbond het been met zwakke, zachte vingeren.
Het biddend oog ten hemel richtend, maakte
Zij over mij het heilig kruis, en zeide :
« Mijn lieve zoon, gij zijt ook naar de ziel
Zeer erg gewond, veel erger dan naar 't lichaam.
Vergeef wien u misdeed, biecht uwe fouten,
Ik smeek het u om Jezus' lieve wonden. »
Voorts dag op dag kwam zij de wonden wasschen

En die verplegen, zalven, zoenen, zegenen.
Sindsdien begon de kwaal zeer snel te beteren;
En ik genas. Ik bleef, 't is waar, wel kreupel,
Doch gansch gezond is, hoop ik, mijne ziel. —
Wilt gij ook, Griet, niet laten u genezen?
Zij legt u graag den vinger' op den... mond.

IRMGARD (*van Wartburg komende*).

Geliefden van mijn lieve meesteresse,
Gij moet vandaag nog hebben wat geduld
Eer de vorstin te Leliegrond zal komen,
Om zalving, troost, verkwikking u te brengen.
Graaf Lodewijk met zijne ridders is
Zooeven uit Italië weergekeerd;
Op Wartburg wordt daarom gejuicht, gejubeld.
Elisabeth, gelukkig boven allen,
Heeft evenwel hare armen niet vergeten.
Zij wil met u haars harten vreugde deelen
En komen naar gewoonte in « Armenrust, »
Zoodra den troep is drank en spijs bezorgd.
Op hare komst zult gij geduldig wachten,
Vertoeven met elkaar in liefde en eendracht,
En vroom in God van heilige zaken spreken.

ALEX.

Van heilige zaken? — Nu, dan spreken wij
Van haar en van haar hemelsch lieflijk wezen,
Van 't liefdewonder van haar heilig leven.

IRMGARD.

Voortreflijk is het voorstel, oude brave,
En naar ik vast vermeen, is er niet een
Van allen, die den Leliegrond bezoeken,
Wien niet van haar iets liefderijks gekend is.
Ik ondervraag u, een voor een, geeft antwoord.
Beginnen zal vooreerst de weduwe Agnes.

AGNES.

In onze hutte lag ik zwak en krank.
'k Was zekeren dag volkomen onbekwaam

Om op te staan en onze koe te melken.
Mijn Lodewijk was naar het veld getrokken.
Zoo had ik gansch alleen daar moeten sterven.
Ik smeekte God en slaakte jammerklachten.
Op eenmaal stond die edele vrouw voor mij;
En daar ik weenend haar mijn lijden klaagde,
Nam zij terstond den houten emmer op,
En ging den stal in, om de koe te melken.
Zij kwam aldra terug en zeide lachend :
« Ach, vrouwken lief, ik ben gansch onbekwaam;
Men kan niet eens als koemeid mij gebruiken.
Ik doe gewis het arme dier te zeer,
Het wil van mij zich geenszins laten melken.
Doch 'k snel met haast naar onze meierij
En haal u melk en andere lafenis;
Om 's Heeren wil geduld tot wederziens. »

IRMGARD.

Wat is er in des Heeren oogen schooner,
Meer aangenaam om zien voor de engelenscharen
Of een vorstin in 't vuil eens koestals, of
Eene edelvrouw met trotsche zijde kleederen
In 't kerkgestoelt? — Wie wil nu voort verhalen?

EEN MEISJE.

Ik was een arm, bedorven bedelkind;
Mijn thuis — ik had geen ander dan de straat.
Daar zag ik eens de jonge, schoone vrouw
Ter markt op hoog een paard voorbij me rijden.
Dan, bij den kramer, links de poort, steeg ze af
En kocht er kinderspeelgoed, machtig veel,
Als glaskoralen, porseleinen potjes
En bontgekleurde wagentjes en paardjes.
Ik zag 't met gretig oog; ik snelde er heen
En schooide weer op de onbeschaamdste wijze.
Toen boog zij zich, zij, de adellijke vrouwe
En onder 't zoenen hief mij op het paard.
Ik echter was terdege slordig, schurftig.
Zij is met mij dan naar het slot gereden.
Daar gleed het ros op eenen steilen weg,

En rinkelend viel 't gekochte speelgoed neder
Op steenen grond; — doch, wondervolle zaak!
Gebroken was er niets. Zij raapte 't al
Geduldig weder op, en zeide vroolijk :
« De minlijke engelen van mijn weezekinderen
Beschermen ook het hun behoorend goed. »
Dan, aangekomen op het vorstlijk slot,
Heeft zij met eigen hand mij gansch gereinigd,
En me aangedaan een nieuw en zuiver kleedje.
Dan bracht zij mij bij de andere kleine weesjes,
Die vroolijk speelden met het schoone speelgoed.
Ofschoon vorstin, als zelf een kind geworden,
Heeft koozend zij zeer vaak met ons gespeeld;
Zij sprak ons menigmaal van 't kindje Jezus.
En heeft ons braaf gemaakt, en goed, en vroom.

IRMGARD.

Zulks zag ik dikwijls. 'k Vroeg haar eens, waarom
Zij juist met meest gemeene lieden 't liefst,
Het langst, en steeds het hartelijkst verkeerde?
Daarop gaf zij zoet lachend mij ten antwoord :
« Men zegt van eene plaats, die schatten toovert,
Dat dikwijls daar slechts waardelooze dingen,
Als keersel, scherven, doppen, zich vertoonen;
Doch grijpt men ze aan, 't zijn loutere edelsteenen.
Slechts bijgeloof is dat en enkel fabel,
Maar toch is 't waar, als men het goed begrijpt :
Een zoete tooveres is Jezus' liefde,
Die in de diepste ellenden onzer broeders
Den rijksten schat des hemels vinden doet. » —
Doch ziet, zij daalt naar hier den bergweg af.
Uit Lodwijks arm heeft zij zich losgerukt
Om naar den schat in Leliegrond te delven.

ELISABETH (*met levensmiddelen enz. beladen*).

Gegroet, gegroet, gij, lieve kinderen Gods!
(*Allen omringen haar; eenigen kussen haar de handen, anderen de voeten, de kleinen hangen aan hare kleederen.*)
Wat doet gij toch? Laat af! Ik ben niet waardig
De dienares te zijn van Jezus' leden.

Ik volg alleen den heeten drift des harten
En stil den dorst, die vurig brandt in mij.
« Al wat gij deedt den minsten mijner broeders,
Dat hebt gij mij gedaan. » O lieflijk woord!
O zalig woord! Gij, hemel mijner ziele! —
Om 't wederzien van vreugde dronken, zat ik
Ten huize, hand in hand, met Lodewijk.
Daar trad een zanger in, hij zong een lied,
Dat mijne ziel ontroerde wondermachtig
En uit de zaal mij dreef naar Armenrust :
O liefdegloed van Jezus' hart
Gij maakt volzalig alle smart.
Alle aardsche liefde is eigenbaat;
Zij vliedt, als oogenlust verzaad,
Als vuile lust van 't vleesch voldaan,
Als hoogmoed is in rook vergaan.
Men zingt van zulke liefde veel,
Doch wee! verrotting is haar deel.
De ware liefde blijft versmaad.
Haar zoet, met licht omstraald gelaat
Glanst eeuwig in Gods heerlijkheid;
Zij draagt voor naam : Barmhartigheid.

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK,
der abdij van Tongerloo.

HERFSTMIJMERINGEN.

Als ge 's morgens vroeg alleene
stapt in stilte en eenzaamheid,
en ge, van het loof der boomen
drop na dropje neêr ziet komen :
denkt niet 't valt een dauw... och neene...
Tranen zijn 't, door englen 's nachts geschreid.

Als ge 's middags somtijds eene
stem hoort in de kille lucht,
en de half vervroren blâren
hoort tot stille klachtbêe paren :
denkt niet 't waait een wind... och neene...
Stemmen zijn 't, door armen uitgezucht.

Als ge 's avonds uit de veene
vlampjes dwalen ziet in 't veld,
die, als tooverlampjes, glimmen
in 't gespook van maneschimmen :
denkt niet 't dwaalt een licht... och neene...
Zieltjes zijn 't, in 't vagevuur gekweld.

Uit Leuven, 18den November '98. C. D. C.

JONGE LETTEREN.

In Werkstaking. *Sociale Studie*, door EDG. PATTYN, pr. — Gent, A. Siffer. 1898. (Prijs 1,50 fr.)

LANGS verschillende wegen, maar altijd rechtdoór, gaat de heer Pattyn, naar een eénig, edel doel : de verlichting en verzedelijking van het Vlaamsche volk. Eenige maanden geleden, gaf hij « *Onze jongens van 1798* », waarin hij, in den vorm van een aantrekkelijk verhaal, de geschiedenis van den Boerenkrijg voor de oogen zijner lezers tooverde, om aan het huidig geslacht de edelmoedigheid der voorouders, in het verdedigen van Godsdienst en Vaderland, tot voorbeeld te doen strekken. Hij deed dit met zoó goed gevolg dat, na weinige weken, de uitgave uitgeput was. Nu verschijnt « *In werkstaking* », dat voor doel heeft de verderfelijke stelsels van het socialismus te keer te gaan. Sedert lang vraagt men zulke werken die beantwoorden aan de nieuwe toestanden, nieuwe geneesmiddelen voor nieuwe kwalen toedienen, en die, in den eenvoudigen trant van een volksverhaal geschreven zijnde, meer ingang vinden bij het lezend publiek dan stelselmatige leerboeken of dorre weerleggingen en dus ook meer goed kunnen stichten. Wel zijn er eenige verhalen geschreven, hetzij voor den lezer, hetzij voor den toeschouwer, uit het leven der nieuwe volksbeweging gegrepen. Noemen wij slechts *Uit ons volk* een roman van Buerbaum destijds in het *Davids-Fonds* verschenen. Maar toch mogen wij zeggen dat de heer Pattyn langs nieuwe paden zijn doel bereikt : Nieuw is zijne opvatting, nieuw is zijn vorm.

De opvatting is in zooverre nieuw dat hij niet alleen de gevolgen nagaat van de nieuwe leer op een persoon of een huisgezin, maar dat hij, met breederen blik, eene geheele bevolking overschouwt, en dus ook de onderlinge werking der verschillende elementen kan waarnemen en een levend tafereel ophangen uit de natuur; dat hij, met psychologisch-medicale kunst, den pols tast dier werkersbevolking in verschillende omstandigheden : toen hij nog rustig klopt en gezond, toen hij door het verspreiden der nieuwe leer als van een krachtig vergif, tot geweldige, tetanische slagen overgaat en, na eenige overspanning, op doodelijke krampen en barstingen uitloopt. Zoo heeft de schrijver gelegenheid om den oorsprong van het kwaad na te gaan, de ontwikkeling te volgen en de uitwerksels aan te stippen. Eens dat de oorsprong eener kwaal gekend is, wijst zich het geneesmiddel vanzelf aan. Zoo bevat het werk van den heer Pattyn drie deelen : *Het ei* stelt ons voor hoe de kiemen van den opstand neergelegd worden in de eenvoudige harten der bevolking van Watersnee, het hoofdstuk *Uitgebroeid* verhaalt het losbarsten van den

opstand, en *Het sermoen van pastoor Vlaeminck* is de lijkrede, uitgesproken bij het begraven der slachtoffers van de werkstaking.

Zoo is de grondelijke eenheid van het verhaal onderhouden. Ik moet nochtans mijn voorbehoud maken nopens sommige bijzonderheden in de opvatting. Zoo zou men kunnen opwerpen dat Mullier, de Brusselsche fabrikant, die, speculeerende op de geringheid der daghuren in dorpen en kleine steden, zich naar Watersnee komt vestigen om op het zweet van nuchtere werkers rijk te worden, en, door zijne onverzetbare hardheid, de werklieden tot opstand aanjaagt, dat Mullier, zeg ik, veel te wreed en te onmeedoogend geschilderd is, vermits, op verre na, niet alle werkbazen zoó zijn, en er ook, Goddank, gevonden worden die het lot der arbeiders trachten te verbeteren.

Maar daarover wil ik den schrijver niet lastig vallen. Als men tendenzwerken schrijft, moet men natuurlijk eenige typen schetsen, die, op zichzelven genomen, afsteken tegen anderen en overdreven voorkomen. Deze typen verbeelden de strekking, de gedachten die men in het oog heeft. De verpersoonlijking of menschwording der gedachte moet dan ook volledig zijn, of klaar doorstralen in haren nieuwen vorm, of anders zou het bewijs alle kracht ontberen. Hier heeft de schrijver willen aantoonen dat de ongodsdienstigheid, in de patronenwereld, en de daaruit voortkomende meedoogenloosheid en hardheid de steen geweest zijn, waartegen de langgetergde en aangehitte gemoederen der werklieden vuur gevat hebben, en eindelijk in sprankels van woede en opstand losgebarsten zijn.

Maar, wat mij minder goed voorkomt is de rol van Jan Claessens, den hoofdpersoon in dit drama, van den kant der werklieden. Hij wordt ons geschilderd als een zeer goed karakter, hij is van allerbraafste ouders geboren, hij is de vriend zijner meesters, en zelfs van den pastoor; hij slachtoffert zijn geloof — na een enkele maal des zondags te hebben moeten werken — hij wordt het hoofd der nieuwe beweging en verspreidt met iever zijne zaligmakende beginselen, hij is de tolk der oproerige werklieden en biedt weerstand aan den meester; doch, opeens, in de bloedige botsing, valt Claessens als slachtoffer zijner beginselen, en er kan van hem geen spraak meer zijn. De strijd gaat nochtans voort, want het geweld zegeviert over de muitelingen, de fabrikant volhardt in zijne boosheid totdat de fabriek in brand gestoken wordt. Toen ik het verhaal eerst las, had ik een gevoel van deelneming en medelijden met den goeden Jan Claessens, die zich te goeder trouw liet misleiden, en ik dacht dat, na de verblindheid, het licht zou opgedaagd hebben in die verdwaalde ziel, dat de deugd zijner jonge jaren haar loon zou gevonden hebben later, dat zijn invloed op de werklieden eenmaal ten goede zou gekomen zijn, nadat eenmaal de blinddoek zou afgerukt wezen. In één woord, het zou mij natuurlijker geschenen hebben, en ook zou de wenk naar het goede niet minder krachtig geweest zijn, indien Claessens, ook in de ontknooping, op den voorgrond gebleven ware, indien hij, in plaats van den pastoor, na door de ondervinding en nadere inlichting opgeleerd te zijn, niet een sermoen, maar eene reeks voordrachten gehouden had om de onhoudbare grondstelsels van het socialismus af te breken, om het kwaad, dat hij gesticht had, tegen te werken, om het goede zaad te strooien waar hij het onkruid had laten woekeren.

Nu over den *vorm*, die ook nieuw is. Ik denk niet dat er in onze jongere letterkunde vele werken aan te wijzen zijn die zoo zeer den volkstoon en -trant nabij komen als deze van den heer Pattyn.

De tijden van het idealisme, ook in den vorm, schijnen voorbij. Conscience wist over al zijne personen en zaken, zelfs over gemeene en

brutale, een waas van teederheid te hangen dat onze inbeelding in eene nieuwe wereld verplaatste, die wel heel mooi en behaaglijk was, maar daarom niet meer met de waarheid strookte. Die mode van verfraaiing en gekunsteldheid, waar de natuur overal rozen strooit en zonneglans uitstort, waar de menschen, bijna als in de eerste onnoozelheid, de vruchten van den boom des levens plukken, zonder evenwel de verboden vrucht aan te raken, die wereld waar loutere liefde heerscht, maar noch dolken noch moordpriemen bekend zijn, schijnt ons nu nuchter en kindsch. Andere tijden, andere zeden, en, bijgevolg, ook andere eischen in de letterkunde, vermits deze de spiegel is van den tijd. Wie nu nog zou schrijven als Conscience of Chateaubriand gelijkt den kleinzoon die te pronken loopt met den paraplu of den trouwhoed van grootvader uit het jaar één! Ook is de heer Pattyn stoutweg de baan van het realisme ingetreden : Hij noemt de zaken gelijk ze zijn, zonder doekskens of verbloeming, ook platte en grove dingen, zonder daarom grofzinning of aanstootelijk te zijn. De strekking blijft wel idealistisch, de gevolgtrekkingen, die uit de toestanden vloeien, zullen wel van verheven aard zijn, volgens het woord van Van der Palm : ik wil u niet vernederen maar verheffen; en dit is — in strijd met het Zolaisme — de zending van alle ware kunst en kennis : het volk verheffen en eenen trap hooger stellen op de ladder der beschaving, maar de beschrijving, de toon, de zegswijze blijft bij de natuurlijkheid en de eenvoudige waarheid. De nieuwe tijden, de nieuwe onderwerpen brengen dit ook mede. Het gaat immers niet aan eenen fabriekwerker te doen spreken als een minister, of het leven van werkstakers te schilderen als eene idylle uit het lang vervlogen herdersleven. Zoo zegt de schrijver eenvoudig dat het fabriek daar lag « hijgend als een beest » (bl. 17.); zoo spotten de buurvrouwen met Jan Claessens' moeder omdat zij « nog altijd op pap en patatten wil tieren, als er vleesch in den pot kan zijn » (bl. 26), zoo komt ook Jan Claessens voor de eerste maal naar huis « het lijf volgepompt met bier en den geest met drogredenen » (bl. 33), zoo wordt een slecht liedje genoemd « zoo drekkig als eene mestkuip » (bl. 35), eene vergadering der nieuwe volkspartij wordt, met één woord, beschreven als « een beestenhof op vacantie! » (bl. 38). Lowie Van Kest « is een rekel die zijn werkvolk behandelt erger dan een koeijongen zijn vee. » (bl. 75).

Dit neemt echter niet weg dat de schrijver ook een open oog heeft voor poezie, voor dichterlijke beelden en vergelijkingen. Zoo zegt de schrijver, sprekende van de afvalligheid van Jan van zijnen Godsdienst : « Zijn geloof ontving een eerste zeer licht kraakje, dat langzaam zou voortloopen, lijk de barst in een kostelijk vaas, totdat het heele tuig op een goeden morgen aan scherven stuike » (bl. 22). Om te beduiden dat de moeder van Claessens ziek geworden was van verdriet wordt er gezegd : « heimelijk hartzeer is een drukkend pak » (bl. 41). In de beschrijving der processie, (bl. 42) staat deze nette vergelijking : « goede rustige tronies, gezengd door de middagzon in den lastigen veldarbeid... en kinderen wier fijn stemmeken boven de andere uitklonk als een belleken van kristaal in een orkest. » Wanneer de brand der fabriek beschreven wordt, zijn de figuren grootsch : « Gods wraakadem woei in vurige geesels op het huis der verdrukkers... De vlammen sloegen uit als banieren van vuur, laaiden op in gordijnen van licht... Op eens, schiet eene vuurkolom naar boven, zij kronkelt rond de hooge schouw, als een reuzendraak, hare honderde tongskens, bijt en boort den steen, totdat het gevaarte in een akelig gedruis naar beneden ploft. » (bl. 150 enz.). Over de slechte lezingen, die Jan tot het Socialismus brachten, luidt het : « Die lezing werkte op hem

als een glas warme wijn, zijne ziel dampte weg in eenen nevel van onbestemde droomen voor de toekomst. Stemmen en gedachten, broeiend sedert lang, in de verdokenheid zijns harten, altijd naar boven werkende maar steeds onderdrukt als droombeelden van bekoring, rezen in eens op, botten uit, keken stout en boud de zon harer ontvoogding in, als eene groenende lente van opstand en vrijmaking » (bl. 69). Dit alles getuigt van rijke verbeelding en zeggingskracht. Doch die beelden zijn niet uitgerekt, noch met veel ijdele versiersels behangen. Een goed verstaander heeft maar een half woord noodig : en de lezer moet ook gelegenheid hebben om zelf iets te denken of te vinden. De stijl van zulk realisme is kloek en kernachtig, zonder klinkklank of prietpraat.'

Het staat mij voor dat die kunst eene groote toekomst in onze letteren te wachten staat, en dat de heer Pattyn zelfs menige louweren zou kunnen inoogsten, indien hij zijn schrijverstalent wil ontwikkelen en zijne taal doorgronden. Immers over de taal kan ik hetzelfde goed niet zeggen als over den stijl. Al te dikwijls worden woorden geradbraakt, onnatuurlijk samengevoegd of gescheiden, met verkeerde vormen of zinnen gebruikt. Moest ik voorbeelden aanhalen, ik zou moeten eene lange vervelende lijst maken, welke ik liever niet onder de oogen der lezers breng. Reeds op den omslag staat het woord *schrikaanjagend* in tweeën gescheiden, en zoo heeft het motto van bisschop Ireland geen zin. In plaats van den weg *in te slagen* (bl. 41) zou het moeten zijn *in te slaan* enz. Als men talent bezit, en loffelijke pogingen aanwendt om zijn volk te leeren en te verheffen, dan moet ook het middel daartoe, de taal, zoo voorbeeldelijk mogelijk wezen.

Ik eindig met den welgemeenden wensch dat de heer Pattyn ons nog menige degelijke pennevruchten moge leveren en dat hij zijne nette, gezonde gedachten in een heerlijk kleed moge steken. Hij heeft daar eene ertslaag gevonden die nog lang niet uitgeput is.

Gent, 20 *November* E. SOENS, pr.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Heertant, kluchtig spel in vier vertooningen, door den schrijver van « *Verdwijning der Auwelen.* » Hasselt, Ceysens, 1888. Prijs: 0,50 fr. Te verkrijgen bij H. J. Lenaerts, Leopoldsburg.

Al bezit onze letterkunde weinig werkjes maar die wedijveren kunnen in eigenaardigheid, frischheid en aantrekkelijkheid met het lieve sprookjesverhaal dat ons nu twee drie jaar geleden werd geschonken door een ongenoemden Limburgschen jongen priester, naar verteld wordt, van de kanten van Leopoldsburg, de « Verdwijning der Auwelen » werd nauwelijks opgemerkt. De verschijning van een nieuw werkje van denzelfden schrijver, een geestig en vlug geschetst tooneelstukje, verschaft ons de gelegenheid nogmaals de aandacht te vestigen op den eersteling van een begaafden en beminnelijken Limburger, die zoo innig en warm, en in een taal zoo beeld- en kleurrijk zijn Kempen bezong en ons uit den rijken schat der sagen en vertelsels zijner vriendelijke geboorte gauw een zoo heerlijk parelensnoer aaneenreeg.

Voor alwie de « Auwelen » las en genoot kon geen betere aanbeveling voor « Heertant » gelden dan de vermelding dat een zelfde schrijver het ons aanbiedt.

Het stukje speelt ergens in Limburg, lang, lang geleden, in de jaren dertig. Een rustend onderwijzer — oom; — een pas gepromoveerde jonge geneesheer, zijn neef, — Bertrand; — een snippig jong juffertje, — Lucie, zuster van Bertrand; — een verliefde schoolmeester, een burgemeester en zijn zoon die ook verliefd is, stadswachten, een barbier, een boodschapper: ziedaar de reeks personages welke met enkele tooneelbenoodigdheden. — voornamelijk een hooge, zeer hooge hoed, — 't beeld van Claar — de Heertant — omlijsten, 't kwade wijf, de vrouw die baas speelt, de feeks die het ingeboren talent bezit om elkeen 't leven zuur te maken die met haar te stellen heeft. Dat belet niet dat Heertant waant door elkeen vervolgd en verongelijkt te worden. Het « meester » maken, het baas spelen, het overal de wet stellen en het hooge woord voeren en het onder de pantoffel houden van de anderen, zit er in, onuitroeibaar. Daaraan heeft zij 't verdiend achter den rug te worden « Heertant » genoemd. « Heertant », zooals op zeker oogenblik Karel — de op Lucie verliefde burgemeesterzoon — aan de hem niet persoonlijk bekende tante Claar zelf de vleiende benaming verklaart:

KAREL. — Mevrouw! Zou ik mijn vader, den Burgemeester, mogen spreken!

CLAAR. — O! Ik hoor zoo geerne beleefde, deftige jongelui : Ik ben de tweede moeder van den Heer Doctoor en de Juffrouw!

K. — O zóó! Ik wist niet dat er nog eene tweede moeder was; eene « Heertant » ja, dat wist ik.

C. — Heertant! Heertant! Wat zwetst gij van : Heertant.

K. — Mevrouw, weest niet verstoord : Ik wist ook niet wat zulks was, maar juffrouw Lucie heeft mij dat eens verklaard.

C. — Zóó? Die verklaring zou ik wel eens willen hooren.

K. — O, Mevrouw, als hier eene dienstbode is die spreekt van de hennen van Mijnheer Doctoor, die Mijnheer Doctoors eieren leggen, dan is dat eene meid; spreekt zij van onze hennen die onze eieren leggen, dan is dat eene huishoudster; maar spreekt zij van hare hennen die hare eieren leggen, dan is dat eene Heertant!

C. (*Op zij*). — Ik zal u eieren leggen!

(*Hard*). Jonge Heer, ik heb u slecht nieuws aan te kondigen.

K. — O Mevrouw!

C. — De Heer Burgemeester heeft een huwelijksaanvraag gedaan.

K. — Juist, Mevrouw; en 't was afgesproken dat ik mijnen vader zou komen afhalen.

C. — Hij is met den bessem buiten gekeerd.

Wie buitengekeerd wordt, ten slotte, is zeker niet de argelooze Karel, maar wel « Heertant » in persoon. Jammer dat er na zoo veel plaats te hebben ingenomen met de toelichting van den ietwat vreemden titel voor de beknopte ontleding van de handeling geen ruimte meer overblijft.

Lucie, Bertrand en Karel uitgezonderd, zijn al de opgevoerde personnages met gewilde overdrijving geteekend : dit drijtal vriendelijke en sympathieke wezens bewegen zich in het midden van de wonderlijkste verzameling menschelijke caricaturen, de booze Heertant primo, den sukkelachtigen Oom, rustend onderwijzer van 't jaar 1833, Hozemans, den gekken schoolmeester, beurtelings verslingerd op Lucie en op Heertant zelf. Burgemeester, barbier, boodschapper en wachten komen achteraan. De tooneelen zelf, behendig aaneengeschakeld, zitten vol leven en tafereeltjes als dat van 't scheren van 't jonge doctoortje of dat andere van Hozemans liefdedeclaratie tot Lucie, zijn wel van aard om den meest verstokten philosoof niet alleen te doen grim- of glimlachen, maar te doen lachen luidkeels, uit volle borst, tot tranen.

Leuven. F.

Au Congo. Impressions de voyage. (Getrokken uit « Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage »). « Te Gent verscheen dezer dagen bij den uitgever A. Siffer een hoogst belangrijke **reisbeschrijving uit Congo.** Een bekend journalist, de heer PIERRE VERHAEGEN, is er de schrijver van. Het is geen studieboek, doch een werk dat aan zijn titel beantwoordt *Au Congo, impressions de voyage*. Het zijn reisindrukken, waarvan vele ons doen denken aan de brieven, die onze geachte Lingongo uit het zwarte werelddeel nu en dan aan het *Dagblad* richt. Doch wat de groote charme van het werk van den heer Verhaegen uitmaakt, is dat het boekdeel versierd is met bijzonder gelukkig uitgevallen penteekeningen en reproducties van meer uitgewerkte schetsen, alles van de hand van den schrijver zelf. De kleinste, de meest eenvoudige teekeningen geven een volkomen impressie weder van de afwisselende landschappen in dit merkwaardige land. Wij kunnen dan ook kennis-

making met dit werk onzen landgenooten in vertrouwen aanraden. »
Prijs fr. 2,00.

Wat zei, wat zong, dat kwezeltje, Hilda Ram. Drukkerij J. E. Buschmann, Rijnpoortvest. Antwerpen 1898. Bundel onuitgegeven gedichten van ruim 120 bladz., in-16°, op schoon scheppapier Van Gelder, in twee kleuren gedrukt, opgeluisterd met eene titelplaat van E. Van Mieghem, beeldletters en bloemsieraden, in lederen band, met opzettelijk vervaardigden stempel. Bibliofielen-uitgave, 5 fr. Zoo luidt het prospectus. Inderdaad om zijnen eigenaardigen, antieken band, om zijnen verzorgden druk, is deze bundel een echt juweeltje. Jammer dat juweelen het aandeel zijn van enkele gegoeden.

Hilda Ram is Hilda Ram gebleven : altijd gevoelig aan de schoonheden der natuur en der kunst, haar eigen hart en dat van haren evenmensch grondig kennend, best slagend in het uitdrukken van stille gevoelens, ernstig, weerdig, maar — waar het zijn moet — vol kracht en welsprekendheid.

Enkele verhalen komen in het boek voor; de dichteres weet anders zoo boeiend te vertellen ! Het rijm wordt meer dan vroeger gebezigd, het vers blijft vloeiend eu zangerig.

De titel doet aan Anna Bijns denken ; hij is niet zonder opzet gekozen; de Antwerpenaar die over Hilda Ram spreekt, denkt aan het Antwerpsche Beggijntje uit de XVIe eeuw. Dat is de hedendaagsche dichteres veel eer bewijzen; en toch spant, dunkt mij, Hilda Ram nog de kroon. C. C.

Onze Boeren van 1798, strijders voor God en Vaderland. — Lofrede op het eeuwfeest van den Boerenkrijg te Mechelen, den 23 October 1898, uitgesproken door Kanunnik J. MUYLDERMANS, Schoolopziener. Briefwisselend Lid der Koninklijke Vlaamsche Academie. Mechelen, Drukk. Dierickx-Beke Zonen, 1898. Prijs 0,30 fr.

Den naam van Kanunnik J. Muyldermans te hooren, waar 't de vereering van Onze Boeren geldt, baart geen opzien, maar doet iets degelijks verwachten. Wie heeft zijn *Sansculot en Brigand* niet gelezen? Dezelfde schrijver die in dit prachtig boek de pen voerde tot verheerlijking van Onze Boeren, heeft hier, met hetzelfde doel, het woord gevoerd. Een gloeiend en boeiend, een opbeurend woord.

De spreker leert, in de warme, meesleepende taal, hem zoo eigen, dat de Boeren van 1798 onze hulde verdienen, dat zij streden voor God en Vaderland, dat hun verzet rechtmatig en bewonderenswaardig was, dat hun strijd, met een woord « de losbarsting was van gramschap en wraak, die in den schoot des volks kookten om reden van onzeglijk wee en onrecht, de losbarsting van 't nationaal gevoel tegen den vreemden dwingeland. » Dit alles wordt met bewijzen gestaafd en met gloed voorgedragen. Laat ik terloops onze professors van humaniora opmerkzaam maken op het puike stuk ter voordracht geschikt : Het strijdvaandel der Boeren.

In de redevoering zelve, en in het aanhangsel, deelt de geleerde schrijver zeer wetenswaardige en nieuwe bijzonderheden mee over den Boerenkrijg.

In 't kort een zeer schoone en leerrijke lofrede, waarover wij den vaderlandslievenden kanunnik hartelijk gelukwenschen, en die wij aan alle Vlamingen even hartelijk aanbevelen.

Mechelen. G. J.

Eeuwfeest van den Boerenkrijg. Lofrede uitgesproken te Haasdonk, door den eerw. heer TH. DE RYCKE. Sint-Nicolaas, Van Haver-Martens.

Het is wellicht de eerste redevoering, onder de menigvuldige die dit jaar zijn uitgesproken over den Boerenkrijg, welke in haar geheel en afzonderlijk verschijnt. De spreker heeft op gepaste wijze voordeel getrokken uit de gunstige omstandigheden waarin hij zich bevond : de bekendheid van een aantal moedige strijders en gesneuvelden, de tegenwoordigheid van verschillende afstammelingen dier helden, voornamelijk van Tassijns. Dit gaf aanleiding tot roerende herinneringen, waaraan de spreker niet is te kort gebleven. Zijn woord was treffend en met gloed gesproken. Moge dit voorbeeld navolging vinden, en mogen weldra ook de andere redevoeringen over dit onderwerp aan het licht komen. Zoovele gedenkteekens te meer ter eere van roemwaardige mannen die lang genoeg zijn verguisd geweest.

E. S.

Verstrooide Perels, door A. JANSSENS, lid der Kon. Vl. Academie. A. Siffer, Gent.

Eene nieuwigheid in onze letteren! De heer A. Janssens van Sint-Nicolaas, bereidt een eigenaardig werk : de uitgave eener zoo volledig mogelijke reeks teksten van oude beeldekens of santjes. Om het belang dezer uitgave te doen uitschijnen, heeft de schrijver eene lezing gehouden in de Kon. Vl. Academie, het hier aangekondigd vlugschrift, waarin hij de letterkundige waarde van menige dier teksten met bewijsvoeringen en voorbeelden duidelijk maakt en tevens opzoekingen doet naar de namen der kunstwerkers en dichters, die de beeldekens geprent, verlicht en gedicht hebben. Verschillende namen uit de Antwerpsche kunstgeschiedenis zullen in eer gesteld worden. Toen ik, in dit voorbereidend werkje, de beschrijving las van de bedoelde santjes : zoo wat 10 centimeters op 7 1/2 groot, de eene in perkament, de andere in oud papier, de bovenhelft met eene kleine kopersnede, de onderhelft met een twaalftal verzen versierd, herinnerde ik mij vroeger nog enkele zulke oudheden bezeten te hebben. Ik doorsnuffelde eenige oude papieren en vond, tusschen drie, vier andere, een der schoonste santjes, door den heer Janssens bedoeld : Het stelt vóor de bloedige wonde van Jesus aan den rechter voet. Van onderen staan twaalf zwierige verzen en de naam van den plaatsnijder Cornelius De Bondt, die meest op zulke beeldekens voorkomt en gewerkt heeft te Antwerpen van 1687 tot 1735. Ik stel het ter beschikking van den schrijver, voor zooveel hij hetzelfde nog niet bezit, met andere die ik alreeds bij vrienden en kennissen heb opgedaan.

Immers, de heer Janssens doet, aan het einde van zijn vlugschrift, eenen oproep tot het publiek, als volgt :

« Mocht mijn nederig werk de aandacht van meer geleerden op een te veel verwaarloosd punt onzer lettergeschiedenis vestigen ; mocht het de verzamelaars, met wie ik nog niet in betrekking kwam, aanzetten om mij hunne schatten bekend te maken, opdat de heruitgave, die ik bereid, zoo volledig mogelijk weze, dan ware mijn vurigste wensch vervuld. »

Ik meen dat die hoop niet zal teleurgesteld worden.

Gent, 27 *November*. E. SOENS, pr.

Bloemen uit den Kinderhof en **Jonge Helden**, twee boekskens uit het Duitsch vertaald door eenen Priester van het Aartsbisdom van Mechelen, en bevattende eene reeks legenden of levensbeschrijvingen van jonge Heiligen, die aan de Katholieke jeugd ter navolging worden voorgesteld.

De legenden hebben in Duitschland op weinige jaren niet min dan *zes* uitgaven gehad. Wij durven de hoop koesteren dat zij ook in het Vlaamsche land welkom zullen zijn.

De werkskens beslaan elk ongeveer 170 bladzijden in-12°, en zijn vooral bestemd om in scholen, catechismussen, enz. als prijzen gegeven te worden.

Prijs: 1 ex., ingenaaid 0,55. — ingebonden met verguldén omslag 0,60. — 50 ex., ingebonden met verguldén omslag 25,00.

Om van dit voordeel te genieten mag men 25 ex. van 't een werk en 25 ex., van 't ander vragen.

Uitgever R. Van Velsen te Mechelen.

Davids-Fonds. *Gentsche afdeeling.* — De wedstrijd voor een blijspel is zonder gunstigen uitslag gebleven. Van de 17 ingezonden stukken is er geen bekronenswaardig bevonden. Schier allen zijn *kluchten* in plaats van *blijspelen*, alsof de mededingers geen onderscheid kenden tusschen beide vakken. Enkele niet onverdienstelijke stukken konden daarom voor de uitgeloofde prijzen niet in aanmerking komen.

Ook komt het der jury voor, dat er mededingers zijn die meenen een tooneelstuk te kunnen schrijven zonder het tooneel te kennen, en dat het volstaat, eene opeenvolging van gesprekken te leveren, waar plan, logisch verband, karakterstudie, eenheid van handeling en tooneelschikking te vergeefsch in te zoeken zijn. Een goed drama of blijspel zal alleen geleverd worden door schrijvers, die het tooneel kennen, niet alleen door studie van de groote meesters, maar door bijwonen van tooneelvoorstellingen door uitmuntende spelers.

De ingezonden handschriften mogen schriftelijk terug gevraagd worden, mits levering van het bewijs, dat het gevraagde stuk door den briefschrijver is opgesteld, of mits toelating om het naambriefje te openen.

— Den 11 December geeft Zele een tooneelkundigen avond; « Broeder Jacob » en « De tamboer van 't keurregiment » zullen opgevoerd worden.

Gent viert hare prijsuitdeeling aan de bekroonde leerlingen in hare prijskampen den 12 December. De eerw. heer Dr H. Claeys zal het woord voeren.

— St. Truiden heeft ook zijn *Boerendag* gehouden dank aan de plaatselijke afdeeling van het *Davids-Fonds* dat geheel het land door de spil en de ziel geweest is van de hulde bewezen aan de martelaren van 1798. Redevoeringen van de heeren Boelen, voorzitter, Duchateau, leeraar, eerw. pastoor Veltmans; mis, stoet, onthulling van eenen gedenksteen aan het Stadhuis en opvoering van het drama door het *Davids-Fonds* uitgegeven « Besloten tijd ».

Met genoegen vernemen wij dat door de zorgen van het Comiteit van den *Boerenkrijg* en van het *Davids-Fonds* een boek zal uitgegeven worden waarin een volledig verslag zal voorkomen van al de *Boerenfeesten* in het land gevierd, met den tekst der uitgesproken redevoeringen, de beschrijving der plechtigheden, de afbeeldingen der monumenten en gedenksteenen enz. Dit zal de verwezenlijking zijn van den wensch door Broeder Alexis in de pers uitgedrukt, en dit boek zal op zijne beurt een blijvend herdenken zijn van het heuglijk jubeljaar.

— *Vergadering van het Hoofdbestuur, 10 November.* — Dezer dagen zullen, als toemaat voor 1898, aan de inschrijvers vier gekleurde platen over den Boerenkrijg gezonden worden.

De uitgaven voor 1899 worden, voorloopig, volgenderwijze bepaald Jaarboek, Mengelingen, Oude Nederlandische geestelijke liederen met een klavierbegeleiding, bezorgd door Fl. van Duyse, Verhalen uit het Meetjesland, door Ed. Pattyn en een deel der Vaderlandsche historie van David.

Een wetenschappelijk werk door kannunik Martens, een boek over Congo door P. de Mey, eene beschrijving van Zuid-Vlaanderen, door Th. Sevens, zijn in bewerking; andere handschriften zijn in lezing. Nooit was er zulke voorraad van handschriften.

Men besluit, telken jare op den dag der algemeene vergadering te Leuven eene mis te doen lezen voor de afgestorvene leden.

Toekomende jaar zal het Davids-Fonds plechtig zijn vijf-en-twintigjarig bestaan vieren en eerstdaags zal een voorloopig programma opgemaakt worden.

Gelijk voor de standbeelden aan van Duyse en Ledeganck, werd eene toelage van 1000 fr. gestemd voor het gedenkteeken aan Jan-Frans Willems.

In beginsel beslist men, een zeker getal afdruksels aan te koopen van het liederboek, dat de Vlaamsche studenten van Leuven zich voorstellen uit te geven.

In eene latere vergadering zal men de som bepalen als bijdrage voor het monument, in 1902 op te richten op Groeningekouter, alsmede een voorstel tot het uitschrijven van eenen prijskamp voor reisbeschrijvingen, in populairen zin, en een ander wegens het inrichten van een dienst van bibliographie en het toelaten aan de leden om voor hunne bijdrage eene keus te mogen doen uit eene op te maken lijst van boeken.

Eene nieuwe afdeeling is gesticht te St-Martens-Lennik en eene te Ath.

— De Vlamingen, die in de provincie Henegouw arbeiden, zijn te tellen met duizenden. Hun lot laat veel te wenschen, zoo in verstandelijk als in stoffelijk opzicht. Vooral de katholieke Vlamingen leven daar als verloren te midden eener gansch Waalsche en meestendeels « liberale » of socialistische bevolking. Voor hen wordt niets gedaan, en met de moedertaal verliezen zij allengskens de christelijke gewoonten en de goede Vlaamsche zeden hunner kinderjaren.

Meer en meer kankert het socialismus in, verzwelgende stilaan de eenvoudige landlieden, die hier door niemand tegen het gevaar worden gewaarschuwd. Wat erger is : de kinderen dier lieden, ofschoon geboren Vlamingen van vader en moeder, leeren doorgaans geen Vlaamsch; zij staan onder den rechtstreekschen invloed van slechte gezellen, hooren meestal niets anders dan verderfelijke theorieën en zijn dan voor de heilige zaak van godsdienst en taal verloren.

Getroffen door dien hachelijken toestand en ondersteund door het Bureel van het Hoofdbestuur van het *Davids-Fonds*, is er te Ath eene afdeeling dezer Vereeniging tot stand gebracht. Met groote geestdrift werd het voorstel daartoe door de meeste Vlamingen in genoemde stad aangenomen, te meer, daar schier al de verkiezingen te Ath geschieden onder den kreet van *A bas les Flamands!* en een der punten van het platform der beide « liberaal »-socialistische gekozenen is geweest : « Afschaffing der wet De Vriendt-Coremans ». Er is in genoemde stad zelfs eene *Ligue Wallonne* gesticht, welke de Vlaamsche zaak hevig bekampt.

De nieuwe afdeeling telt nog maar een gering getal leden, maar de personen, aan wie de taak is toevertrouwd om ze groei en bloei

te verzekeren, zullen zich met volkomene toewijding van dezen vaderlandschen plicht kwijten.

Vlaamsche Academie. — In hare zitting van 16 November kiest zij tot bestuurder in 1899 den heer E. van Even en tot onderbestuurder den eerw. heer kanunnik S. Daems.

Eene taalkundige studie, aangeboden door den heer P. Tack, leeraar aan het Atheneum van Hoei, zal door de bevoegde commissie onderzocht worden.

Bekroond. — De Koninklijke Academie van Belgie die in 1893 de *Geschiedenis van het Vlaamsche lied*, door den heer Florimond Van Duyse, bekroonde, heeft nu den prijs voor de vraag : *Geschiedenis van het bijzonder muzikale deel van het Vlaamsche lied*, insgelijks aan dezen verdienstelijken musicoloog toegekend.

De jury bestond uit de heeren Benoit, Mathieu en Gevaert. De heer Gevaert is tot verslaggever benoemd en hij maakt den grootsten lof van het werk des heeren Van Duyse.

De heer Mathieu heeft den wensch uitgedrukt dit werk in de beide landstalen te zien uitgeven.

Woordenschat. — Verklaring van woorden en uitdrukkingen onder redactie van Taco De Beer en Dr Laurillard. Van dit uitmuntend woordenboek uitgegeven in den « Haagschen Boekhandel » is aflevering 16 verschenen gaande van Proe-adamieten tot Rogate.

† **Kanunnik P. Van Damme**, leeraar van het H. Schrift in het Seminarie van Gent. Als taalgeleerde en musicoloog schitterde hij op den eersten rang; hij stichtte *Musica sacra* aan den Gregoriaanschen zang gewijd, en gaf een aantal stukken kerkmuziek uit, als zijn : *Ordinarium Missæ* met begeleiding van orgel, *Vesperæ et laudes vespertinæ*, *Psalmi vesperarum*, *Adore te*, *Ise confesser* enz. enz. — **De Castro**, uitgever en opsteller van « De Klok van het land van Waas » en schrijver van novellen en geschiedkundige studiën. — **Dr de Sileh** te Triest. Hij was in Mexico Keizer Maximiliaan's lijfarts; hij schreef eene zeer gewaardeerde océanographie. — **Lucien Brun**, legitimistisch politiek man, groote redenaar en rechtsgeleerde. Hij schreef *Introduction à l'histoire du droit*.

BLADWIJZER.

VERSCHENEN :

P. VERHAEGEN. Au Congo. Impressions de voyage fr. 2,00
EDG. PATTYN, pr. In Werkstaking. Sociale roman fr. 1,50
A. ROERSCH. Correspondance inédite de Loaeus, abbé d'Eversham fr. 2,00
P. VAEL. Grondregels der spraakkunst, met talrijke oefeningen fr. 0,30
Id. Vlaamsche spelregels, gevolgd door talrijke toepassingen of voorbereidende oefeningen tot de spraakkunst fr. 0,25
ALF. en ARTH. TIREZ. Schrijfleesmethode, naar het officieel programma bewerkt (lagere graad, 1ste jaar) fr. 0,25
Id. Id. Idem. (lagere graad, 2de jaar) fr. 0,30
Id. Id. Leesboek naar het programma der lagere scholen (middelklas. — 1ste jaar)
Id. Id. Idem. (middelklas. — 2de jaar)
H. TEMMERMAN. De Moedertaal, eenig doel- en redematig voertuig der gedachte in Opvoeding en Onderwijs fr. 1,25
S. DE BONDT. De stijlleer in practijk voor lagere en middelbare scholen fr. 1.25
M. DU CAJU. Het boek van spaarzaamheid en vooruitzicht. Raadgevingen aan de werklieden, aan de leerlingen der scholen voor volwassenen, der beroeps- en Nijverheidsscholen, enz. fr. 1.25
Id. Arithmétique de l'épargne et de la prévoyance fr. 1,50
Koren uit Besloten tijd, drama door Baron Kervyn de Volkaersbeke en C. Van Britsom. Muziek van G. VAN VLEMMEREN, woorden van A. JANSSENS fr. 1,00
H. MYS. Lessen over Gezondheidsleer volgens het Staatsprogr. van 1896 fr. 0,75
A. JOOS. Opgaande taal- en letterkundige lessen op stukken van Nederduitsche bloemlezing (Bols en Muyldermans), 2e jaar, 2e uitgave fr. 0,75
J. en V. VAN KEIRSBILCK. Vak- en Kunstwoorden. Ambacht van den timmerman. Bekroond door de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde fr. 5.00
J. DE BIE, S. J. Claudius de la Colombière, Apostel van het H. Hart fr. 1,00
PAUL RAEPSAET. Quelques jours en Algérie et en Tunisie, extrait d'un carnet de poche. fr. 2,00
AM. JOOS. Kleine spraakkunst met oefeningen volgens het schoolprogramma van 1897, 1ste deel, 2e uitgave. Handboek des onderwijzers, laagste klasse fr. 0,30
JOZEF VAN DEN EYNDE. Onze nationale Meibedevaart naar Lourdes in 1898 fr. 0,50
F. DI MARTINELLI. 800 namen uit den Boerenkrijg fr. 0.75
J. DE WAEGENAERE. Een jonge Held. (Gebeurtenis uit den Boerenkrijg). Tooneelspel in drij bedrijven met zang en muziek fr. 1,50
PIETER DANCO. De Roode Haan. Novelle fr. 1,00
M. C. BELPAIRE en HILDA RAM. Wonderland. Vertellingen, 4e reeks fr. 1,50
LAMONT-VAN HECKE. De konijnenkweek. Bekroond in de wereldtentoonstelling van Brussel (1897), 1ste prijs Hofvogeltentoonstelling van Gent 1897 fr. 0,90
Id. Praktische Landleiding om onze Neerhoven winstgevend te maken fr. 0,30
M. H. S. Afrika, boeiend en leerzaam verhaal der ontmoetingen van twee reizigers fr. 2,50
A. SMITS. Flora of eene martelaarsbloem op Rome's bodem geplukt fr. 2,50
W. HERCHENBACH. Bagdad, de koningin der woestijn. fr. 3,00
Id. Clara Maitland. Verhaal uit het leven van een jong meisje fr. 1,00
Id. De H. Vincentius in de Galeien. fr. 1,50
Id. Onder de wilden van Tahiti fr. 1,00
Id. Victorius, een martelaar uit de eerste eeuw der kerk fr. 1,00
FRANK MULLER. Het Leven van den H. Antonius van Padua fr. 1,00
HERMAN HUGO S. J. Het Leven van den H. Joannes Berghmans fr. 1,00
F. A. VAN DEN HEUVEL. Een bundel kerstvertellingen, 2e omgewerkte en verbeterde uitgave. fr. 1,00
M. H. S. Jeanne d'Arc, de maagd van Orleans fr. 1,00
K. VRIJ. — De Boerenkrijg en andere geschiedkundige wetenswaardigheden over ons Vaderland en voornamelijk over De Kempen getrokken uit echte aanteekeningen, beginnende met het jaar 1791 en eindigende in 1818 . . . . fr. 1,50
J. STROBBE. — Uit België's verleden. . . . . fr. 1,00
Id. Vaderlandsche verhalen . . . . fr. 1,00
SEVENS. — Beschaamd om moeder. . . . . fr. 1,00
WITTERYCK-DELPLACE. — Vruchten der wilskracht gevolgd van andere verhalen. . . . . fr. 0,75
Id. Eer uwe ouders . . . . fr. 0,75
Id. Justinus en Julia of de goede Broeder . . . . fr. 0,75

J. J. D. SWOLFS. — Handboekje der Vaderlandsche Geschiedenis volgens den cursus van Mgr Namèche. Bewerkt voor school- en huisonderwijs. Vertaald uit het fransch, naar de 6e uitgave . . . .
J. M. Jr VAN ROOY. — Overzicht der geheele Bijbelsche Geschiedenis
FL. VAN LOO (Baron). Grand Canal national de Bruxelles à Heyst reliant la Mer du Nord à l'Escaut
PR.-J. ANNAERT. Stekene en zijne kerk
P VERMEIRE. Erection d'une Commission chargée par le Conseil provincial de la Flandre Orientale de l'étude et de la défense des intérêts de la Rive gauche de l'Escaut (Exposé des motifs)
Abbé FL. DE PRATERE. Histoire moderne et contemporaine.

INHOUD.